

॥ श्रीः ॥

अभिधानसंग्रहः

नाम

संस्कृतप्राचीनकोशग्रन्थसमुच्चयः ।

द्वितीयः स्वपूढः ।

अत्र

हमचन्द्रकृताः

अभिधानचिन्तामणि-अभिधानचिन्तामणिपरिशिष्ट-
अनेकार्थसंग्रह-निघण्टुशेष-लिङ्गानुशासनकोशाः

जिनदेवमुनीश्वरविरचितः

अभिधानचिन्तामणिशिलोञ्छश्च

संगृह्यन्ते ।

काव्यमालासपादक पण्डितशिवदत्त काशीनाथाभ्या

सशोधितः ।

स च

शके १८१८ व.सरे

मुम्बय्या निर्णयसागरालयमन्त्रालये तदधिपतिना मुद्राशरैरुद्घृत्या

प्राकाश्यं नीतं ।

मूल्य सपादो रूप्यकं ।

ABHIDHĀNA-SANGRAHA.

It is a matter of congratulation that vigorous efforts are latterly being made in all directions to rescue from obscurity old Sanskrit literary works. It does not, however, appear, that adequate attention is paid to rescuing those old Sanskrit Lexicons, which alone can furnish the real key to the store of knowledge contained in the old Sanskrit works. As these lexicons are written in verse, they can be easily got up by heart, and are readily accessible for use whenever wanted. It is thus a duty of every gentleman who feels pride in the ancient Sanskrit literature to have by him such valuable lexicons. Tradition ascribes the existence of 56 such lexicons*. Unfortunately a large number of these are remembered by name only. Fearing that the few which are at present obtainable, if not rescued in time, might share the fate of others, we have succeeded, with great difficulty, in collecting a large number of them and are trying hard to get hold of others. Instead of waiting till the whole collection of available works is complete, we think it would serve the public better to publish as many works as we have succeeded in laying our hands upon. If all the works we have, are published in one volume, it will take a long time the book will be unwieldy, and the price very heavy. To suit the convenience of buyers, therefore we propose to publish one work full at a time. If it happens to be too small for a volume, we shall issue two or three works together in a handy volume. The books will be printed on good paper and in good type. Notice will be given from time to time as the volumes are ready. The pages of each Lexicon will be numbered separately.

In accordance with the arrangement above indicated, the First and Second Volumes are already printed. The First Volume includes Five Lexicons, viz (1) Nānāhoganus'asana (Amarakos'a) by Amarasimha, and its supplement (2) Trikandas'esha and (3) Harāvali, (4) Ekāksharakos'a and (5) Divrupakos'a by Purushottamadeva. Price Rupee 1 Postage Annas 2.

The Second Volume includes Six Lexicons viz (6) Abhidhānachintāmani (7) Abhidhānachintāmani parīkṣita, (8) Anekarthasangraha, (9) Nighāntosha, and (10) Langanus'asana by Hemachandra and (11) Abhidhānachintāmani Śilochchha of Jinadeva. Price Rupee 1-4, Postage Annas 3.

The Third Volume will contain (12) Visvapalak'sa and (13) Sabdabhedāprakāśa of Mahes'vara.

Those gentlemen who want these books will kindly send their names and subscriptions to us so that when the books are ready they will be immediately despatched.

TUKARAM JAVAJI,
Proprietor, Nirnaya Sagara Press.

* From the list given elsewhere it will be seen that these Lexicons number more than 56.

THE
ABHIDHANA-SANGRAHA
OR
A COLLECTION OF SANSKRIT ANCIENT LEXICONS

Nos. 6, 7, 8, 9, 10.

THE ABHIDHĀNA-CHINTĀMANI, THE ABHIDHĀNA-
CHINTĀMANI-PARISHIṬĪ, THE ANEKĀRTHA-
SANGRAHA, THE NIGHANTU'SEṢHA AND
THE LINGĀNUS'ASANA

OF
HEMACHANDRA.

AND
No. 11.

THE ABHIDHĀNA-CHINTĀMANI-SILONCHICHA.

OF
JINADEVA MUNISVARA.

EDITED BY
PANDIT SIVADATTA

AND
KĀSĪNĀTH PĀNDURANG PARAB.

PRINTED AND PUBLISHED

BY

THE PROPRIETOR

OF

THE NIRNAYA-SĀGARA PRESS.

BOMBAY.

1896.

Price 1½ Rupee

॥ श्रीः ॥

अभिधानसंग्रहः

नाम

संस्कृतप्राचीनकोशग्रन्थसमुच्चयः ।

तत्र

(६, ७, ८, ९, १०)

श्रीमदाचार्यहेमचन्द्रविरचिताः

अभिधानचिन्तामणि—अभिधानचिन्तामणिपरिशिष्ट—अनेकार्थ-
संग्रह—निघण्टुशेष—लिङ्गानुशासनकोशाः ।

(११)

जिनदेवमुनीश्वरविरचितः

अभिधानचिन्तामणिशिलोञ्जलश्च ।

वाच्यमालासंपादक—पण्डितशिवदत्त वाशीनाथाभ्या
मंशोधिताः ।

ते च

शाके १८१८ वत्सरे

मुम्बय्या निर्णयसागराख्ययमालये मदधिपतिना मुद्राक्षरैरङ्कित्वा
प्रान्नाद्य नीता ।

मृत्यं सपादो रूप्यक ।

हेमचन्द्रः ।

अयं श्वेताम्बरचैनाचार्यश्रीहेमचन्द्र कदा कतम भूमिमण्डल मण्डयामासेति जिज्ञासायामनेकग्रन्थपर्या
लोचने पृच्छे Di. P. Peterson महाशयाना Fifth Report पुस्तके—

‘तत्पट्टपूर्वादिसहस्ररश्मि सोमप्रभाचार्य इति प्रसिद्ध ।
श्रीहेमसूरेश्च कुमारपालदेवस्य चेद न्यगदचरित्रम् ॥’

इति सोमप्रभाचार्यविरचितहेमकुमारचरित्रकाव्यत ,

‘स्तुमन्त्रिसध्य प्रमुहेमसूरैरनन्यतुल्यामुपदेशशक्तिम् ।
अतीन्द्रियज्ञानविर्वाजितोऽपि य क्षोणिभर्तुर्व्यथित प्रबोधम् ॥
सत्त्वानुकम्पा न महीभुजा स्यादित्येष कृतो वितथ प्रवाद ।
निनेन्द्रधर्म प्रतिपद्य येन श्लाघ्य स केपा न कुमारपालः ॥

इति सोमप्रभकथिते कुमारनृपहेमचन्द्रसवादे । जिनधर्मप्रतिबोधे प्रस्ताव पद्यम प्रोक्त ॥’
इति सोमप्रभविरचितकुमारपालप्रतिबोधकाव्यत ,

‘शिष्यो जम्बुमहासुने प्रभव इत्यासीदमुष्यापि च श्रीशर्यभद्व इत्यमुष्य च यशोभद्राभिधानो मुनि ।
सभूतो मुनिभद्रवाहुरिव द्वो तस्य शिष्योऽपि सभूतस्य च पादपद्मधुलिदश्रीस्थूलभद्राद्वय ॥

वशक्रमागतचतुर्दशपूर्वरत्नकोशस्य तस्य दशपूर्वधरो महर्षि ।

नाम्ना महागिरिरिति स्थिरतागिरीन्द्रो ज्येष्ठान्तिपत्समजनिष्ट विशिष्टलब्धि ॥

शिष्योऽन्यो दशपूर्वभृन्मुनिवृषो नाम्ना मुहस्तीत्यरुद् यत्पादान्मुजसेवनात्समुदिते राज्ये प्रबोधधिका ।
चक्रे सप्रतिपाधिब, प्रतिपुरामाकर भारतेऽसिन्नधर्मं जिनचैत्यमण्डितमिलाष्टष्ट समन्तादपि ॥

अजनि भूस्थित सुप्रतिबुद्ध इत्यभिधायार्यसुहृस्तिमहासुने ।

शमधनो दशपूर्वधरातिपद्भवमहातरुमज्जनकुञ्जर ॥

महर्षिससेवितपाटमनिधे प्रचारभागालवणोदसागरम् ।

महान्नाय कौटिक इत्यभूत्तो गङ्गाप्रवाहो हिमवद्गिरिरिच ॥

तस्मिन्नाणे कतिपथेष्वपि यातवत्सु साधूत्तमेषु चरमो दशपूर्वधारी ।

उद्दामतुम्बन्नपत्तगृवृज्जशाखावज्ज महासुनिरजायत वज्रघ्नरिः ॥

हृदिक्षे समुपस्थिते प्रलयवद्दीमवभाज्यन्यदा भीत न्यस्य महापसधमन्तितो विद्यावदात पटे ।

वोऽभ्युद्वृत्य कराम्बुजेन नभसा पुर्यामनैपीन्महा पुर्या मद्भु सुभिक्षाधामनि तपोधामानसीमा निधि ॥

तस्माद्ब्रह्माभिधा शाराभूत्कौटिकगणद्वये । उच्चनागरिकामुख्यशाखात्रितयगोचरा ॥

तस्मा च वज्रशाखाया निलीनमुनिपदपद । पुष्पगुच्छायतो मच्छ्वन्द्व इत्यारययाभवत् ॥

१ अस्य जिनधर्मप्रतिबोधकाव्यस्य निर्माणसमयस्तु— वाशिनलधिसूत्रं प्रथिमाये रविदिने शिताष्टम्याम् । जिनधर्म
प्रतिबोध बुधोऽथ शुक्रैरेतरे ॥ इति वदता प्रथकत्रय १२४१ (A D 1184) विक्रमसंवत्सरात्मक चक्र २ इति
च’ इति भवेत् ३ सुस्थित सुप्रतिबुद्ध इति मनिद्वयम्

धर्मध्यानमुधासुधांगुरमलः संधार्धरत्नाकरो भव्याम्भोरुहभास्करः स्मरकरिपोन्माथकण्ठीरवः ।
गच्छे तत्र वभूव संयमधनः कारुण्यराशिर्षोभद्रः सूरिरपूरि येन सुवनं शुद्धैर्यशोभिर्निजैः ॥
श्रीमन्नेमिजिनेन्द्रपावितशिरस्यद्रौ स सेलेखनां कृत्वादौ प्रतिपन्नवाननशनं प्रान्ते शुभध्यानभाक् ।
तिष्ठन्शान्तमनाम्बुयोदजडिदान्याश्चर्यमुत्पादयन्नुच्चैः पूर्वगर्हापिसंयमकथाः सत्यापयामासिवान् ॥

श्रीमान्प्रद्युम्नसूरिः समजनि जगितानेकभब्यप्रबोध-
न्नाच्छिष्यो विश्वविश्वप्रथितगुणगणः प्रावृट्भ्रमोदंबवधः ।
प्रीणाति साखिलक्ष्मां प्रवचनजलपेरुद्धृतैरर्थनीरै-
गतस्य स्थानकानि श्रुतिविषयतुषासारसध्यद्धि विष्वक् ॥

सर्वग्रन्थरहस्यरत्नमुकुरः कल्याणवल्लीतरुः कारुण्यामृतसागरः प्रवचनव्योमाद्गणाहस्करः ।
चारित्रादिकरंलरोहणगिरिः क्ष्मां पावयन्धर्मराट् सेनानीर्गुणसेनसूरिरभवच्छिष्यन्तरीयन्ततः ॥
शिष्यस्तस्य च तीर्थमेकमवनेः पावित्र्यकृज्जंगमः स्याद्वाद्द्रविदशापगाहिमगिरिर्विश्वप्रबोधार्थमा ।
कृत्वा स्थानकवृत्तिशान्तिचरिते प्राप्तः प्रसिद्धिं परां सूरिभूरित्तपःप्रभांभवसतिः श्रीदेवचन्द्रोऽभवत् ॥
आचार्यो हेमचन्द्रोऽभूत्तत्पादाम्भोजपुटपदः । तत्प्रसादादधिगतज्ञानसंपन्नहोदयः ॥
जिष्णुश्चेदिदशार्णमालवमहाराष्ट्रापरान्तं कुम्भस्तिन्धूनन्यतमांश्च दुर्गविषयान्दोर्वीर्यशक्त्या हरिः ।
चौलुक्यः परमार्हतो विनयवान्श्रीमूलराजान्वयी तं नत्वेति कुमारपालपृथिवीपालोऽब्रवीदेकवा ॥

पापार्द्धिभूतमद्यप्रभृति किमपि यत्नारकायुर्निमित्तं
तत्सर्वं निर्निमित्तोपकृतिकृतधियां प्राप्य युष्माकमाज्ञाम् ।
न्वामिच्छुर्व्यां निषिद्धं धनममुतमृतस्याथ मुक्तं तथार्ह-
चैत्यैरुचंसिता भूरभवमिति ममः संप्रतेः संप्रतीह ॥

असात्पूर्वजसिद्धराजनृपतेर्भक्तिस्पृशो याच्यया साङ्ग व्याकरणं सवृत्ति सुगमं चक्रुर्भवेन्तः पुरा ।
मदेत्तोरथ योगशास्त्रममलं लोकाय च व्याश्रयच्छन्दोलेङ्कृतिनामसंग्रहसुखान्वयानि शाम्नाण्यपि ॥

लोकोपकारकरणे स्वयमेव यूयं सज्जा स यद्यपि तथाप्यहमर्थयेद् ।
माहृजनस्य परिवोधकृते [शलाका] पुंसां प्रकाशयत वृचमपि त्रिपष्टेः ॥
तन्वोपरोधादिति हेमचन्द्राचार्यः शलाकापुरुषेतिवृचम् ।
धर्मोपदेशैरुफलप्रधानं न्यवीविशच्चारु गिरां प्रपद्ये ॥
जम्बूद्वीपारविन्दे कनकगिरिसावश्रुते कर्णिकाल्वं
यावदावच घृते जलनिधिरवनेरन्तरीयत्वमुच्चैः ।
यावद्योमावपान्थी तर्गणिशधर्गे भ्राम्यतन्नावदेत-
त्काल्यं नामा शलाकापुरुषचरितमित्यन्तु जैत्रं परिश्याम् ॥

इत्याचार्यहेमचन्द्रविरचितशलाकापुरुषचरितप्रशस्तितश्च चौलुक्यकुमारपालगज्ये हेमचन्द्राचार्याणां
सचाया अचरतेः

‘नृपस्य जीवामयदानटिण्डिमैर्गतीतले नृत्यति फीतिंनर्तकी ।

श्रीहेमचन्द्रप्रमुपादपत्रं वन्दे भयाच्चेत्तरणंरूपोतम् ।

लब्धाटपट्टान्तर्गन्तगतगङ्गाशरावली येन मम अलोपि ॥

बोधयित्वा महाराजं देवलोकं जगाम यः । पश्चात्कुमारपालोऽयं शोकं गत्वा मुमूर्छं सः ॥

तदनु धैर्यमवलम्ब्य धर्मध्यानं करोति ।'

इति हेमकुमारचरित्रकाव्ये हेमचन्द्राचार्याणां देवलोकगमनसौक्तेश्च कुमारपालराज्यसमये एवाचार्यहेमचन्द्रसमयः; कुमारपालराजधान्येव भूमिगण्टलमित्यबोधमवेगतम् । विशेषकथा तु प्रबन्धकीश-
प्रबन्धाचिन्तामणिन्यामवगन्तव्या ।

कुमारपालराज्यसमयन्तु—

ॐ नमः शिवाय ।

ब्रह्मद्वैतधिया मुमुक्षुभिरभिध्यातस्य बद्धाक्षरैरिच्छाशक्तिमभिष्टवीमि जगतां पत्युः श्रुतीनां निधेः ।
या व्यापारिततंहतेः स्वसमये ब्रह्माण्डपिण्डैर्नवैः क्रीडन्ती मणिकन्दुकरिव सदा स्वच्छन्दमाहादते ॥
गीर्वाणैर्वातगर्बं दनुजपूरिभवात्प्राथितस्त्रायकार्थं वेपाः संध्यां नमस्त्यजपि निज्जुष्टके पुण्यगन्तान्मुपूर्णे ।
सद्यो वीरं चुलुकव्याह्वयमंस्तजदिमं येन कीर्तिप्रवाहैः पूतं त्रैलोक्यमेतन्नियतमनुहरत्येव हेतोः फलं श्रीः ॥
१: कोऽपि ततो बभूव विविधाश्रयैकलीलास्वदं यस्माद्भूमिभूतोऽपि वीतगणितान्(पना): प्रादुर्भवन्त्यन्वहम् ।
यां यः प्रथितप्रतापगह्वर्ता द्रुपे विपन्नोऽपि सन्व्यो जन्यावधि सर्वदापि जगतो विश्वस्य दसे फलम् ॥
वंशशास्य यशःप्रकाशनविधौ तिर्यग्यमुक्तागणिः क्षोणीपालकिरीटकल्पितपदः श्रीमूलराजोऽभवत् ।
धो मूलं कलिद्रावदगन्धनिखिलन्यायद्रुमोत्पादने यो राजेव करैः प्रकामशिगिरैः प्रीतिं निनाय प्रजाः ॥
यश्चापोत्कराजराज्यकमलां स्वच्छन्दवन्दीकृतां विद्वद्ब्रान्धवविप्रवन्दिभृतकव्यूहोपभोग्यां व्यधात् ।
यत्सङ्गाश्रयिणीं तदा श्रियमलं युद्धस्फुरद्विक्रमक्रीताः सर्वदिगन्तरक्षितमुजां लक्ष्म्याश्चिरं भेजिरे ॥
सुनुस्तस्य बभूव भूपतिलकश्चांमुण्डराजाहयो यद्बन्धद्विपदानगन्धपचनाप्राणेन दूरादपि ।
विश्रदयन्मदगन्धभागंकरिभिः श्रीसिन्धुराजस्तथा नष्टः क्षोणिपतेर्यथास्य यजसां गन्धोऽपि निर्णाशितः ॥
तस्माद्ब्रह्मभराज इत्यभिधया क्षमापालचूडामणिर्जने साहसकर्मनिर्मितचमत्कारः क्षमामण्डले ।
यत्कोपानलज्जुम्भितं पिशुनवत्येतद्रयाणश्रुतिक्षुन्मन्मालवभूपचक्रविक्रसन्मालिन्यभृगोद्गमः ॥
श्रीमूर्खैर्लभ्यमानमनुपतिभ्रतास्य राज्यं द्रुपे शृङ्गारेऽपि निपण्णधीः परवभूवर्गस्य यो दुर्लभः ।
यस्य क्रोधपरायणस्य किमपि भ्रूवहरी भङ्गुरा सद्यो दर्शयति स लाटवसुधाभङ्गस्वरूपं फलम् ॥
भीमोऽपि द्विपतां सदा प्रणयिनां भोग्यत्वमासेदिवान्क्षोणीभारमिदं(मं) बभार नृपतिः श्रीभीमदेवो नृपः ।
धारापञ्चकसाधुनैकचतुरैस्तद्वाजिभिः साधिता क्षिप्रं मालवचक्रवर्तिनगरी धारोति को विसयः ॥
तस्माद्भूमिपतिर्वभूव धनुधाकर्णावतंसः स्फुरत्कीर्तिभीणितविश्वकर्णविषयः श्रीकर्णदेवाह्वयः ।
येन ज्याप्रथितस्वन्ं ह्युतशरं धर्मं पुरस्कुर्वता न्यायजेन न केवलं रिपुगणः फालोऽपि बिद्धः कलिः ॥
दृष्यन्मालवभूपबन्धनविधिन्त्रनाखिलक्षमापतिर्भक्त्याकृष्टवित्तीर्णदर्शनशिबो मूर्तं प्रभावोदयः ।
सद्यः सिद्धरसावृणीकृतं जगद्गीतोपमा(ताचदा) नृस्यतिर्जने श्रीर्जयासिंहदेवपतिः सिद्धादिराजलनः ॥

१. मूलराजराज्यम्—वि० सं० ११३-१०५३, २. आमुण्डराजराज्यम्—वि० सं० १०५३-१०६६, ३. दुर्लभराजरा-
ज्यम्—वि० सं० १०६६-१०७८, ४. भीमदेवराज्यम्—वि० सं० १०७८-११२०, ५. कर्णदेवराज्यम्—वि० सं०
१०-११५०, ६. सिद्धराजापरिवर्षवायं जयासिंहराज्यम्—वि० सं० ११५०-११९९.

वश्या वेश्म रसातलं च विलसद्भोगि भोक्तुम् क्षत्राणि रक्षांसि च ।
यः क्षोणीधरयागिनी च सुमहाभोगां सिपेवे चिरं हेलासिद्धरसा सदा क्षितिभुजः रे ॥
[संख्या] तीतवित्तीर्णदाननिवहैः संपन्नपुण्योच्चयः क्रीडाकात्तदिगन्तराल ॥
..... कुलभूप त्रलान्व क्रीडाकोड इवोद्धार वसुधां देवाधिदेवाजया ।
देवः सोऽथ कुमारपालनृपतिः श्रीराज्यं चूडामणिर्यः स्वर्गादवतीर्णवान्हरिरिति जातः प्रभावाज्जनैः ॥
अर्पोराजनराधिराजहृदये क्षिवैक(व) धाणत्रजं श्रयोतल्लोहिततर्पणादमदयश्चण्डौ भुजस्वायिनीम् ।
द्वारालम्बितमालेश्वरशिरःपद्मेन यश्चाहरल्लीलापङ्कजसंग्रहव्यसनिर्नां चौलुक्यराजान्वयः ॥
शुद्धाचारनवावत्तारसरणिः सद्धर्मकर्मक्रमप्रादुर्भावविशारदो न्यपथप्रस्थानसार्थाधिपः ।
यः संप्रत्यवेतारयन्कृतयुगं योगं कलेल्लङ्घयन्मन्ये सहरति स भूमिवलयं कालव्यवस्थामपि ॥
प्रत्यु खण्डिताङ्गुलिदलैः पर्युलसत्पल्लवो नष्टोदीच्यनराधिपोज्जितसितच्छत्रैः प्रसूनोज्वलः ।
छिन्नप्राच्यनरेन्द्रमौलिकमैले प्रौढ्य(प्रोद्य)त्कलद्योतितश्छायां दूरमवर्षयान्निजकुले यस्य प्रतापद्रुमः ॥
आचारः किल तस्य रक्षणविधिभिन्ननिर्ना(णो)दितप्रत्यहस्य फलावलोकिशुकुनज्ञानस्य सं वः ।
देवीमण्डलखण्डिताल्लिरिपोर्युद्धं विनोदोत्सवः श्रीसोमेश्वरदत्तराज्यविभवस्याडम्बरं वाहिनी ॥
राज्ञानेन च भुज्यमानसुभगा विश्वभरा विम्बुरंद्रलघोतितवारिराशिरशबा शीताद्रिविन्ध्यन्तनी ।
एषाभूपयदस्त्रिकुण्डलमिव श्रुत्याश्रयं एता विभ्राणा नगराह्वयं द्विजमहास्थानं सुवर्णोदयम् ॥
आग्रहादिऋषिप्रवातितमहायज्ञक्रमोत्तन्मित्यूर्पैर्दत्तकरावलम्बनतया पादव्यपेक्षाच्युतः ।
धर्मोऽत्रैव चतुर्भुगोऽपि कलितानन्दः परिस्पन्दते तेनानन्दपुरेति यस्य विबुधैर्नामान्तरं निर्मितम् ॥
अश्रान्तद्विजयर्गवेदतुमुल्लेखाधिर्मरोपितः शश्वद्धोमहुताशुभपटलैरान्ध्रव्यथां लम्बितः ।
नानादेवनिफेतनध्वजशिरसापातैश्च सज्जीकृतो यस्मिन्नथ कलि स्वकालविहितोत्साहोऽपि नोत्सर्पति ॥
सर्पद्विप्रवधुंजनस्य विविधालंकाररनांगुभिः स्मेराः संततगीतमङ्गलैरेवैर्वाचालतां प्रापिताः ।
अन्तरा(श्रा)न्तोत्सवलक्ष्यमाणविभोत्कर्षप्रकाशस्थितौ मरणा एव वदन्ति यत्र नृपतेः सौराज्यसंपद्रुणम् ॥
अस्मिन्नागरवंशजद्विजजनल्लाण करोत्यध्वरे रक्षां शान्तिकपौष्टिकैवितनुते भूपस्य राष्ट्रस्य च ।
मा नृत्स्य तथापि तीव्रतपसो वापेति भक्त्या नृपो वयं विमपुराभिरक्षणकृते निर्मापयामांस सः ॥
असिन्वप्रगुणेन तोयनिलयाः प्रीणन्ति लोकं जलैः कामं क्षेत्रमुयोऽपि वमकलितास्त्वन्वन्ति धान्यश्रियम् ।
एवं चेतसि संप्रधार्य सकलरत्नोपकारेच्छया चक्रे वप्रविभूषितं पुरमिदं चौडकृच्चूडामुणिः ॥
पादान्गान्तरसातलो गिरिरिव श्लाघ्यो महाभोगतः शृङ्गारीव तरङ्गिणीपतिरिय स्फुरिदयुद्धारम्भः ।
उत्सर्पत्कपिशीर्षको जय इव क्रव्यादनाथद्विषा नारीवर्गं इवेष्टकान्तरुचिरः सालोऽयमालोक्यते ॥
भोगाभोगमनोहरः फणशतैरुत्तुङ्गातं धारयन्दातः कुण्डलिता च यज्ञपुरुषस्याजावशेनांगतः ।
रत्नसर्णमहानिधि पुरमिव त्रातुं स शेष स्थितः माकार गुपया सितोपलक्षिराः संलक्ष्यते वृत्तान् ॥

१. कुमारपालराज्यम्—वि० पृ० ११९९-१२३०. २ अयमूर्णोराज्यं वीरधवलैमदारात्प्रतिनामद इति कीर्तिर्न-
शुद्धीकाव्यस्य नरेन्द्रवंशपर्यन्तानामकं द्वितीयसप्तमं व्याख्यान एव भवेत्.

कामं कामसमुद्दिपूरकरभारामाभिरामाः सदा स्वच्छन्दस्वनतत्परैर्द्विजकुलैरत्यन्तवाचलिताः ।
उत्सर्पद्गुणशालिव्रमवल्लयप्रीतैः प्रसन्ना जनैरत्रान्तश्च बहिश्च संपति भुवः शोभाद्भुतं चित्रति ॥

लक्ष्मीकुलं क्षोणिभुजो दधानः प्रौढोदयाधिष्ठितविग्रहोऽयम् ।

विभाजते नागरकान्यवृष्टिर्वप्रथ चोत्सुक्यनराधिपश्च ॥

यावत्पृथ्वी पृथुविरचिताशेषभूमिविदेशा यावत्कीर्तिः सुंग्रन्वृपतेर्विद्यते सांगरोऽयम् ।

तावन्नन्याद्द्विजवरमहास्वानरक्षानिदानं श्रीचौलुक्यक्षितिपतियशःकीर्तनं चम एषः ॥

एकाहनिष्पन्नमद्रामनन्धः श्रीसिद्धराजप्रतिपन्नबन्धुः ।

श्रीपालनामां कविचक्रवर्ती प्रशस्तिमेतामकरोल्लशस्ताम् ॥

संवत्-१२०८ चेषं आधिन शुदि (२) गुरौ लिखितं नागरब्राह्मणपण्डितवाल्मेकेन ॥

इति काच्यमालापुष्पकान्तर्गतप्राचीनलेखमालाया G. Bühler Ph. D., L. L. D., C. I. E.
महाशयमेषित ४९ तमलेखतः विक्रमसंवत् १२०८ (A. D. 1151) रूपः स्फुटमेव प्रतीयते ।
एवं च द्वादशी खिलशतिका हेमचन्द्रसंज्ञाधारभूताबग्न्यते ।

अनेनाचार्यश्रीहेमचन्द्रेणयन्तो ग्रन्था निर्मिता इति - निश्चितं नैव । परंतु तन्निर्मितग्रन्थेषु—अने-
कार्थकोषः, अनेकार्थशेष, अभिधानचिन्तामणि (नाममालाव्याख्या), अलंकारचूडामणिः (काव्यानुशा-
सनव्याख्या), उणादिमूत्रवृत्तिः, काव्यानुशासनम्, छन्दोनुशासनम्, छन्दोनुशासनवृत्तिः, देशीनाममा-
ला सञ्ज्ञितः, [याश्रयकाव्यं सञ्ज्ञितः], धातुपाठः सञ्ज्ञितः, धातुपारायणं सञ्ज्ञितः, धातुमाला, नाममाला,
नाममालाशेषः, निषण्टुशेषः, [प्रमाणमीमांसा सञ्ज्ञितः], बलावलसूत्रवृहत्सञ्ज्ञितः, बालभाषाव्याकरणसूत्रवृत्तिः,
[योगशास्त्रम्] विभ्रमसूत्रम्, [लिङ्गानुशासनं सञ्ज्ञितः], शब्दानुशासनं सञ्ज्ञितः, शेषसंग्रहः, शेषसंग्रहसारो-
द्धारः, एते ग्रन्थाः Catalogus Catalogorum ग्रन्थे Dr Theodor Aufrecht महाशयैः प्रकाशिताः ।
एवमनेकलक्षालकग्रन्थकर्तृश्रेताम्बरजैनाचार्यश्रीहेमचन्द्रकृतान्यभिधानान्येवासिन्धुपुस्तके संगृहीतानि ।

तदेतेषामभिधानाणां मुद्रणायं शोधनसमये येषां सहृदयानां पुस्तकानि 'प्राप्तानि, तेषां नामानि धन्य-
वादपुर सरं प्रकाशयन्ते—

१. अभिधानचिन्तामणिः (नाममाला) —वाराणसीमुद्रितः ।
—जयपुरराजगुरुश्रीलक्ष्मीदत्तभट्टात्मजश्रीदत्तानाम् ।
—जयपुरराजकीयपुस्तकालयतः ।
२. अभिधानचिन्तामणिपरिशिष्टम् (नाममालाशेष) —अभिधानचिन्तामणितोऽस्माभिरुद्धतम् ।
३. अनेकार्थसंग्रहः —वाराणसीमुद्रितः ।
—जयपुरराजगुरुश्रीलक्ष्मीदत्तभट्टात्मजश्रीदत्तानाम् ।
—जयपुरराजगुरुपरवर्णीकरश्रीनारायणभट्टानाम् ।
—जंगमयुगप्रधानवृहत्खरतरगच्छमधानभट्टारक-
श्रीजिनमुक्तिरूपरिणाम् ।
४. निषण्टुशेषः —पुण्यपत्तनस्थपुस्तकालयतः ।

१. लिङ्गानुशासनम्

॥

—लवपुरीयविश्वविद्यालयाध्यापकदुर्गादत्तशालिणाम् ।

—जंगमयुगप्रधानवृहत्तरतरगच्छप्रधानभट्टारक-
श्रीजिनमुक्तिसुरिणाम् ।

६. अभिधानचिन्तामणिशिलोच्छः

—खरतरगच्छस्योजीराममुनीनाम् ।

तदेवमेकानेरुपुस्तकाधारेण शोधितमुद्रिताभिधानसंग्रहेऽस्मद्दोषादक्षरयोजकदोषाद्वा यत्र कचनाशुद्धिः
स्थिता जाता वा तत्र सद्दद्यात् सौहादेण समाधास्यन्ति ।

यत् —

गच्छतः स्वल्पं कापि भवत्येव प्रमादतः ।

हसन्ति दुर्जनास्तत्र समादधति सज्जनाः ॥

इति प्रार्थयतः—

पण्डित-शिवदत्त-काशीनाथौ ।

॥ श्रीः ॥

अभिधानसंग्रहः ।

(६)

श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचितः ।
अभिधानचिन्तामणिः ।

प्रेणिपत्वारहेतः सिद्धसाङ्गशब्दानुशासनः । रूढयौगिकमिश्राणां नाम्नां मालां तनोम्यहम् ॥ १
व्युत्पत्तिरहिताः शब्दा रूढा आखण्डलादयः । यौगोऽन्वयः स तु गुणक्रियासंबन्धसंभवः ॥ २
गुणतो नीलकण्ठाद्याः क्रियातः सप्तसंनिभाः । सैस्वामिन्नादिसंबन्धस्त्वैत्राहुर्नाम तद्वताम् ॥ ३

१. “प्रेणिपत्वारहेत इति गङ्गलार्थम् । मङ्गलं चाविभेन शास्त्रस्य उमास्त्यर्थम् । सिद्धं प्रतिष्ठां प्राप्तं याङ्ग शब्दानुशासनं यस्येति कर्तृविशेषणम् । अङ्गानि लिङ्गधातुपारायणादीनि । एतावता शब्दानुशासनेन सहस्राणां एककर्तृकत्वमाह । एककर्तृकत्वस्यैवापन चान्योन्यस्यैवादात्प्रतीतिदाढ्योपदर्शनार्थम् । शब्दानुशासनस्य कौतेन तदधीनः सर्वविघानां प्रकर्ष इति प्रदर्शनार्थम् ॥ यदाह—‘वक्तृत्वं च कवित्वं च विद्वत्तायाः फलं विदुः । शब्दशानादहेतुं तन्न द्वयमप्युपपद्यते ॥’ रूढादीनां शब्दानां नाम्नां मालामभिधानचिन्तामणिनाम्नां तनोमि । अहमिति कर्तृनिर्देशः ॥” इति विवृतिः. २. “तत्र रूढाशब्दान्याचष्टे—प्रकृतिप्रत्ययविभागेनान्वर्धवजिता व्युत्पत्तिरहिताः । शब्दा इत्यनुवाचनिर्देशः । रूढा इति विधेयपदम् । आखण्डलादय इत्युदाहरणम् । नमत्र प्रकृतिप्रत्ययविभागेन व्युत्पत्तिरस्ति । आदिशब्दान्मण्डपादयः ॥ यद्यपि ‘नाम च धातुजम्-’ इति शाकटायनमतेन रूढा अपि व्युत्पत्तिभाजः, तथापि वर्णानुपूर्वाशानमात्रप्रयोजना तेषां व्युत्पत्ति, न पुनरन्वर्धार्थप्रवृत्तौ वारणमिति रूढा अव्युत्पन्ना एव ॥” इति विवृतिः. ३. “यौगिकाशब्दान्याचष्टे—शब्दानां परस्परमार्थानुगमनमन्वयः स योगः । स पुनर्वैगो गुणात्, क्रियायाः संबन्धान्भवति । गुणो नीलपीतादिः । क्रिया करोत्यादिका । सन्धो वक्ष्यमाणः संबन्धो यस्य स तथा ॥” इति विवृतिः. ४. “गुणक्रियासमवयवेन यौगिकानामुदाहरणम्—गुणतो गुणविद्यन्धनो येषां योगस्ते शब्दा नीलकण्ठाद्याः । नीलः कण्ठोऽस्य इति गुणप्राधान्यानीलकण्ठः शंकरः । आदिशब्दात् शितिकण्ठः कालकण्ठः इत्यादि ॥ सख्यापि गुण एव इति त्रिलोचनः । तेन—पञ्चबाणः पद्भुजः अश्रुवाः दक्षश्रीवः इत्यादि संवृष्टी-चम् ॥ क्रियातः क्रियानिवन्धनो योगो येषां ते स्रष्टृप्रभृतयः । सृजति इति सृजेनप्राधान्याल्लघा ब्रह्मा । एवं धावा इत्यादयः ॥” इति विवृतिः. ५. “संबन्ध व्याचष्टे—स्वम् आत्मीयम्, स्वामी यस्तत्र प्रभविष्णुः, तयोर्भावः स्वस्वामिभवं । तदादिः संबन्धः । आदिशब्दाज्जनन्यजनकभावादिपरिग्रहः ॥” इति विवृतिः. ६. “तत्र स्वस्वामिभावसंबन्धे पालादयः शब्दाः स्वात्परे नियोजिताः तद्वतां स्वामिनां नाम आहुः ॥ मत्वर्थक इति । मत्वस्तद्विलः । तस्यागोऽस्त्यर्थविशिष्टप्रकृत्यर्थेन सह देवदत्तादेः संबन्धः । यदाधातो वा ‘तदस्यास्त्यस्मिन्मिति मत्वः’ इति मत्वप्रत्ययविधानात् । मतेरर्थो यस्य स मत्वर्थकस्तद्वितो मत्वना समानार्थ इत्यर्थः । स च इत्यणिकादिः । मत्वार्थान्यामिन्चारामनुपपि । आदिशब्दान्नात्वादयोऽपि ॥ ‘तनाहुर्नाम तद्वताम्’ इति उत्तरेष्वनुवर्तनीयम् ॥” इति विवृतिः.

स्वात्पालधनभुमेनृपतिमत्तर्षकादयः । भूपालो भूधनो भुभुभूनेता भूपतिस्तथा ॥	४
भूमार्थेति कविरुद्ध्या ज्ञेयोदाहरणावली । ज्येष्ठात्कृत्कृत्सृष्टसृष्टविधावृत्करसूतमाः ॥	५
अनकाद्योनिजरुहजन्मभूसूत्रणादयः । धार्यादुजास्त्रपाण्यङ्कमौलिभूपणभृत्रिभाः ॥	६
शालिशेखरमत्तर्षमालिभृत्थरा अपि । भोज्येष्ठाङ्गुणधोत्रतलिदुपायिपाशाशानादयः ॥	७
पत्युः कान्ताप्रियतमात्रभूप्रणयिनीनिभाः । कलत्राद्वररमणप्रणयोश्म्रियादयः ॥	८
संख्युः सखिसमा वाह्याद्गामियानासनादयः । ज्ञानेः खसृदुहितमत्राप्रजावरजादयः ॥	९

१. “क्रमेणोदाहरणान्वाह—इतिशब्दः प्रकारार्थः । तेन भूपादयोऽपि ॥ कवीनां रुढिः परम्परा तथा न तु कविरुद्धातिक्रमेण । यथा ‘कपाली’ इत्यादी सत्यपि स्वस्वामिभावसंबन्धे ‘कपाली’ इति मत्वर्थयान्त एव भवति, न तु ‘कपालपालः, कपालधनः, कपालसुक, कपालनेता, कपालपतिः’ इत्यादि ॥” इति विवृतिः. २. “जन्मजनकभावसंबन्धे यथा—जन्यात्कार्यापरे कृदादयस्तद्वतां जनकानां कारणानां नाम आहुः ॥ यथा—विश्वकृत्, विश्वकर्ता, विश्वकृत्, विश्वस्रष्टा, विश्वविधाता, विश्वकरः, विश्वस्रः ब्रह्मा । तस्य हि विश्वं जन्ममिति रुढिः ॥ सम आदर्शः । तेन—‘विश्वकारकः, विश्वजनकः’ इत्याद्यपि ॥ कविरुद्ध्या इत्येव । नहि यथा चित्रकृदुच्यते तथा चित्रस्रः इति ॥” इति विवृतिः. ३. “तथा जनकात् परे शोण्यादयः शब्दास्तद्वतां कारणवतां कार्याणां नाम आहुः ॥ यथा—आत्मयोनिः, आत्मजः, आत्मरुहः, आत्मजन्मा, आत्मभूः, आत्मवृत्तिः, ब्रह्मा ॥ तस्य ह्यात्मा कारणमिति रुढिः ॥ वक्ष्यमाणस्यादिशब्दस्याभिसंबन्धात् संभवादयोऽपि गृह्यन्ते ॥ अणादयस्तु—भृगोरपत्यं भार्गवः । दितेरपत्यं दैत्यः । वात्स्यस्यापत्यं वात्स्यायनः ॥ अत्रापि हि भार्गवादीनां भृग्यादयो हि जनका इति रुढिः ॥ ‘कविरुद्ध्या’ इत्येव । नहि—आत्मयोनित्वत् ‘आत्मजनकः, आत्मकारकः’ इति भवति ॥” इति विवृतिः. ४. “धार्यधारकसंबन्धे यथा—धार्यवाचकात् परे ध्वजादयो धरान्ता धारकस्य नाम आहुः ॥ यथा—वृषध्वजः, शूलास्त्रः, पिनाकपाणिः, वृषाङ्कः, चन्द्रमौलिः, शशिभूषणः, शूलभृत् । निमग्रहणात्तद्वदा वृषकेतन-शूलायुध-वृषलक्ष्म-चन्द्रशिरसु-चन्द्रामरणादयो गृह्यन्ते । तथा—पिनाकशाली, शशिशेखरः, शूली, पिनाकमाली । पिनाकं मलते धात्यतीति शूला पिनाकमर्ता, गङ्गाधरः ॥ ‘कविरुद्ध्या’ इत्येव । तेन सत्यपि धार्यधारकसंबन्धे न सर्वेभ्यो धार्येभ्यो ध्वजावर्थाः शब्दाः प्रयोक्तव्याः । नहि भवति वृषध्वजवत् शूलध्वजः, शूलास्त्रवत् चन्द्रास्त्रः, पिनाकपाणिवत् अहिपाणिः, वृषाङ्कवत् चन्द्राङ्कः, चन्द्रमौलिवत् गङ्गामौलिः, शशिभूषणवत् शूलभूषणः, शूलशालिवत् चन्द्रशाली, चन्द्रशेखरवत् गङ्गाशेखरः, शूलिवत् शूलवान्, पिनाकमालिवत् सर्पमाली, पिनाकमर्तवत् चन्द्रमर्ता, गङ्गाधरवत् चन्द्रधरः, इति ॥” इति विवृतिः. ५. “भोज्यभोजकभावसंबन्धे यथा—भोज्यं भक्ष्यं तदाचिनः शब्दात् परे भृगादयः शब्दास्तद्वतां भोज्यवतां भोक्तृणां नाम आहुः ॥ यथा—अमृतभुजः, अमृताभक्षः, अमृतवताः, अमृतलिहः, अमृतपायिनः, अमृतपाः, अमृताद्याः, अमृताशानाः, देवाः ॥ तेषां ह्यमृतं भोज्यम्” इति रुढिः ॥ आदिशब्दस्तत्त्वमानार्थभोजनादिशब्दपरिग्रहाय ॥ ‘कविरुद्ध्या’ इत्येव । नहि यथा अमृतभुजः, तथा अमृतवत्त्वा इति भवति ॥” इति विवृतिः. ६. “पतिकलत्रभावसंबन्धे यथा—पतिवैरयिता तदाचकाच्छब्दात् कान्तादि-स्रष्टयाः शब्दाः तद्वतीनां पतिमतीनां भार्याणां नाम आहुः ॥ यथा—शिवकान्ता, शिवप्रियतमा, शिववधुः, शिवप्रणयिनी, गौरी ॥ तस्या हि शिवः पतिः इति रुढिः ॥ निमग्रहणाद्गमणी-वह्यमा-प्रिया-प्रवृत्तयो गृह्यन्ते ॥ ‘कविरुद्ध्या’ इत्येव । नहि भवति यथा शिवकान्ता तथा शिवपरिग्रहः इति ॥ तथा—कलत्रवाचिनः शब्दात्परे यथा-दयः शब्दास्तद्वतां कलत्रवतां वरियतृणां नाम आहुः ॥ यथा—गौरीवरः, गौरीरमणः, गौरीप्रणयी, गौरीद्यः, गौरीप्रियः, शिवः ॥ ‘तस्य हि गौरी कलत्रम्’ इति रुढिः ॥ आदियद्वात् तत्त्वमानार्थाः पत्यादयो गृह्यन्ते ॥ ‘कविरुद्ध्या’ इत्येव । नहि भवति यथा गौरीवरः शिवः, तथा गङ्गावरः इति ॥” इति विवृतिः. ७. “सख्युः संबन्धे यथा—शखिवचन-च्छब्दात् परे सखिसमानार्थाः सख्यवतां नाम आहुः ॥ यथा—श्रीकण्ठस्य सखा श्रीकण्ठस्यः सुवेरः । मणुष्यः कामः । सममहृत्वात् सुहृदादयो गृह्यन्ते ॥ ‘कविरुद्ध्या’ इत्येव । नहि भवति यथा—श्रीकण्ठस्यो धनदः, तथा—धनदस्यः श्रीकण्ठ इति ॥” इति विवृतिः. ८. “वाह्यवाहकभावसंबन्धे यथा—वाह्यात् वाह्यवाचिनः शब्दात् परे

आश्रयात्सन्नपर्यायशयवासिसदादय । वंध्याद्भिहेपिजिद्धातिधूमिपुध्वसिशासना ॥	१०
अप्यन्तकारिदमनदर्पच्छिन्नमथनादय । विवैक्षितो हि सवन्ध एकतोऽपि पदात्त ॥	११
प्राक्प्रदाशैतसबन्धिश्चदा योज्या यथोचितम् । हँश्यते खलु वाह्यले वृषस वृषवाहन ॥	१२
खले पुनर्वृषपतिर्धार्प्यले वृषलाञ्छन । अशोर्धार्प्यलेऽशुमाली खलेऽशुपतिर्ऽशुमान् ॥	१३
वध्यलेऽहेरहरिपुरभोग्यले चाहिभुक्शिखी । चिह्नैर्व्यक्तैर्भवेद्यत्तेर्जातिशब्दोऽपि वाचक ॥	१४
तथाह्यगस्तिपूता दिग्दक्षिणाशा निगद्यते । अगुग्विपमशब्दौ त्रिपक्षसत्तादिवाचकौ ॥	१५

गामिभृतय तद्वा वाह्यवता वाह्यवितृणा नाम आहु ॥ यथा—वृषगामी, वृषयान, वृषासन, शशु ॥ तस्य हि वृषो यानम् इति रूढि ॥ आदिशब्दाद् वृषवाहन इत्यादयोऽपि ॥ ‘कविरूढ्या’ इत्येव । नहि भवति यथा—‘नरवाहन कुनेर’ तथा ‘नरगामी, नरयान’ इति ॥” इति विवृति ९ “शतैयसवधे यथा—जाति स्वान, तद्वाचिन शब्दात् परे स्वसादयस्तद्वा ज्ञातेयवता शतीना नाम आहु ॥ स्वसादीना च शक्तिविशेषवाचित्वाज्ञातिविशेषादेव प्रयोगो यथा—यमस्वसा यमुना । हिमवद्दुहिता गौरी । च द्राम्जो युध । गदाभ्रज इद्रावरजश्च विष्णु । यमादयो हि यमुनादीना भ्रात्रादिज्ञातय इति रूढि ॥ आदिशब्दात्सोदरादयो गृह्यते ॥ यथा—कालिदी सोदरो यम ॥ ‘कविरूढ्या’ इत्येव । नहि भवति यथा ‘यमुना यमस्वसा’, तथा शनिस्वसापि ॥” इति विवृति

१ “आश्रयाश्रयिसन्नधे यथा—आश्रयो निवास तद्वाचिन शब्दात् परे सन्नपर्याया शयवासिसदादयश्च तद्गतम् आश्रयवताम् आश्रिताना नाम आहु ॥ यथा—सुसन्नान, सुसदना, दिव्योवस । दिवशब्दो वृत्ता वकारान्तोऽप्यस्तीति । सुवसतय, दिवाश्रया, सुसाया, सुवासिन, सुसद, देवा ॥ यौ स्वर्ग, स च ते पामाश्रय इति रूढि ॥ ‘कविरूढ्या’ इत्येव । नहि भवति यथा सुसन्नानो देवा, तथा भूमिसन्नानो मनुष्या इति ॥” इति विवृति २ “वध्यवधकभावसन्नधे यथा—वध्यो घाल तद्वाचिन शब्दात् परे भिदादय अन्तर्नायादयोऽपि तद्गता वधकाना नाम आहु ॥ यथा—पुरभित्, पुरदेपी, पुरजित्, पुरघाती, पुरसूक्, पुरारि, पुरध्वसी, पुरसासन, पुरातकारी, पुरदमन, पुरदपच्छित्, पुरमथन, शिव ॥ ‘तस्य हि पुरो वध्या’ इति रूढि ॥ आदिशब्दात्—पुरदारी, पुरनिहाता, पुरकेतु, पुरहा, पुरसदन, पुरातक, पुरजयी, इति । वध्य इति वधाहमादेऽपि । तेन—कालियदमन, कालियारि, कालियसासन, विष्णु’ इत्यादयोऽपि गृह्यते ॥ ‘कविरूढ्या’ इत्येव । तेन कालियदमनादिवत् ‘कालियघाती’ इति न भवति ॥” इति विवृति ३. “उक्ता स्व स्वामित्वादय सन्नधा । ते च यथा भिन्नद्रव्याश्रयास्तथैकद्रव्याश्रया अपि भवति इति दर्शयित्वाह—विवधानिवधनो हि सन्नध, तत एकस्मादपि वृषादे सर्वाधिपदात् परे सन्नधातरनिवधना बाहनादय शब्दा यथोचित प्रयुज्यन्ते ॥” इति विवृति ४ एतदेवाह—वाह्यवाहकभावसन्नधे विवधाय यथा—‘वृषवाहनो रुद्र’ इति भवति । तथा स्वस्वामिभावसन्नधविवधाय ‘वृषपति’ ॥ धायधारकभावसन्नधविवधाय च ‘वृषलाञ्छन’ इत्यपि ॥ धार्प्यधारकसन्नधविवधाय यथा—‘अशुमाली रवि’ इति भवति । तथा—स्वस्वामिभावसन्नधविवधायाम् ‘अशुपति, अशुमान्’ इत्यपि ॥ तथा—वध्यवधकभावसन्नधे यथा—‘अहिरिपुमसूर’ । तथा—भोग्यभोगकभावसन्नधे ‘अहिरिपु’ इत्यपि भवति ॥” इति विवृति ५ “सवधनिर्धना व्युत्पत्तिमुक्त्वा व्युत्पत्यन्तन्तरमाह—चिह्नैर्विशेषणैर्नैतैर्नि सदेर्देर्जात्यभिधायकोऽपि शब्दो व्यक्तेर्वाचको भवेत् । व्यक्तेर्नामता यातीत्यथ ॥ तथाहीत्यादिनोदाहरणमाह—अगस्तितना ऋषिविशेषेण पूता स्वस्थितया पवित्रिता इति व्यक्त चिह्नम् । तेन चिह्नितो ‘दिक्’ इति ज्ञातिशब्दो दक्षिणाशाया व्यक्तेरभिधायी भवति ॥ एन ‘सर्तपिपूता दिक् उच्यते’, ‘अग्नेर्नवनसमुद्य ज्योतिश्चन्द्र’ इत्यादयोऽपि ॥” इति विवृति ६ “व्युत्पत्यन्तरमाह—त्रिपक्ष सत्तादिस्थाने असुम् विपम शब्दौ निनेचादिपदेषु योजनीयौ । यथा—त्रिनेत्र, असुमेत्र, विपमनेत्रश्च शशु ॥ पञ्चेषु, असुगिषु, विपमेषुश्च काम । सप्तपलाश, असुवपलाश, विपमपलाशश्च सप्तपर्ण ॥ आदिशब्दात् नवशक्ति, असुमशक्ति, विपमशक्तिश्च शशु ॥ एव त्र्यध पञ्चवाण सत्तच्छदादिष्वपि ॥” इति विवृति

त्रिनेत्रपञ्चेपुसप्तपलाशादिषु योजयेत् । गुणशब्दो विरोध्यर्थे नवादिरितरौत्तरः ॥	१६
अभिधत्ते यथा कृष्णः स्यादसितः सितेतरः । वार्धादिषु पदे पूर्वं वाडवाग्न्यादिपूत्तरे ॥	१७
द्वयेऽपि भूभृदाद्येषु पर्यायपरिवर्तनम् । एवं परावृत्तिसहा योगाः स्युरिति यौगिकाः ॥	१८
मिश्राः पुनः परावृत्त्यसहा गीर्वाणसंनिभाः । प्रवक्ष्यन्तेऽत्र लिङ्गं तु ज्ञेयं लिङ्गानुशासनात् ॥	१९
देवाधिदेवाः प्रथमे काण्डे देवा द्वितीयके । नरस्तृतीये तिर्यथस्तुर्षे एकेन्द्रियादयः ॥	२०
एकेन्द्रियाः पृथिव्यम्बुतेजोवायुमहीरुहः । कृमिपीलकलूतायाः स्युर्द्वित्रिचतुरिन्द्रियाः ॥	२१
पञ्चेन्द्रियाश्चेभकेकिमत्स्याद्याः स्थलखाम्बुगाः । पञ्चेन्द्रिया एव देवा नरा नैरयिका अपि ॥	२२
नारकाः पञ्चमे साङ्गाः षष्ठे साधारणाः स्फुटम् । प्रस्तोष्यन्तेऽव्ययाश्चात्र खन्तायादी न पूर्वगौ ॥	२३

१. “व्युत्पत्त्यन्तरमाह—गुणवाची शब्दो नञ्पूर्वे इतरशब्दोत्तरश्च विरोधिनमर्थमभिधत्ते ॥ यथा—असितः, सितेतरः, कृष्णः ॥ एवम्—अकृष्णः, कृशेतरश्च स्थूल इत्यादि ॥” इति विवृतिः. २. “व्युत्पत्त्यन्तरमाह—वार्धादिषु शब्देषु पूर्वस्मिन्नेव पदे पर्यायस्य परिवर्तनं भवति ॥ यथा—वार्धाः, जलधिः, तोयधिः ॥ आदिशब्दप्रहणात् जलदः, तोयदः, नीरदः इत्यादि ॥ वडवाग्न्यादिषु शब्देषु उत्तरस्मिन्नेव पदे पर्यायपरिवर्तनम् । यथा—वडवाग्निः, वडवानलः, वडवावह्निः ॥ आदिशब्दात् सरोजम्, सरोरुहम्, इत्यादि ॥ भूभृदाद्येषु शब्देषु द्वयेऽपि पूर्वत्र उत्तरत्र च पदे पर्यायस्य परिवर्तनम् । यथा—भूभृत्, उर्वीभृत्, भूधरः, उर्वीधरः ॥ आद्यशब्दात् सुरपतिः, देवराजः, इत्यादयः ॥” इति विवृतिः. ३. “एवमिति पूर्वत्र उत्तरत्र उभयत्र च पदे परावृत्तिं पर्यायपरिवर्तनं सहन्ते क्षमन्ते परावृत्तिसहा वार्धादयः शब्दा योगाद् अन्वयाद् भवेयुः इति यौगिकाः ॥” इति विवृतिः. ४. “गीर्वाणादयः शब्दाः पूर्वत्र उत्तरत्र च पदे पर्यायपरावृत्तिसहमाना मिथा योगयुक्ता रूपदिगन्तश्च अत्राभिधानचिन्तामणौ नाममालायां प्रवक्ष्यन्ते ॥ संनिभप्रहणाद् दशरथ-कृतान्त-प्रभृतयः ॥” इति विवृतिः. ५. “लिङ्गमिति ॥ पुलिङ्गं स्त्रीलिङ्गं नपुंसकलिङ्गं चास्मदुपश्लिङ्गानुशासनात् श्रेयं निर्णेतव्यम् । अत एवास्माभिरमरकोशाद्यभिधानमालास्विव लिङ्गनिर्णयो नोक्तः ॥ इह तु विनयेजानानुग्रहाय संदिग्धलिङ्गानां नानालिङ्गानां च शब्दानां लिङ्गनिर्णयो वक्ष्यते ॥” इति विवृतिः. ६. “इह हि ‘मुक्तागतिः, देवगतिः, मनुष्यगतिः, तिर्यग्गतिः, नारकागतिः’ इति जीवानां पञ्च गतयो भवन्ति । तद्रेदा जीवा अपि ‘मुक्ताः, देवाः, मनुष्याः, तिर्यग्ः, नारकाश्च’ इति पञ्चधा भवन्ति । ततोऽभिधास्यमानरूढ-यौगिकमिश्रशब्दविभागमुक्त्वा प्रथमादिकाण्डेष्वभिधास्यमानमुक्तादिनामक्रमनिर्देशमाह—देवाधिदेवा अहन्तो वर्तमानात्वीतानागताः । तद्वचकशब्दा अपि देवाधिदेवाः, वाच्यवाचकयोर्भेदोपचारात् ॥ एवं वक्ष्यमाणदेवादिष्वपि योज्यम् ॥ साङ्गा इति सर्वत्र संबध्यते ॥ ततः प्रथमे काण्डे गणधरायज्ञैः सह देवाधिदेवाः सर्वप्राधान्यात् ॥ द्वितीये काण्डे देवाः साङ्गाः ॥ तृतीये काण्डे मनुष्याः साङ्गाः ॥ चतुर्थे तिर्यग्ः साङ्गाः । ते च एकेन्द्रियादयः । तत्र एकं स्पर्शनम् इन्द्रियं येषां ते एकेन्द्रियाः पृथ्वीकायादयः पञ्च । तत्र पृथ्वीकायोऽनेकविधः—शुद्धपृथ्वीश-कंरावाडकादिः । अप्कायो हिमादिः । तेजःकायोऽज्ञारादिः । वायुकाय उरुकलादिः । मनस्पतिकायः शैब-लादिः । द्वे स्पर्शन-रक्षणे, धीणि स्पर्शनरसनगणानि, चत्वारि तान्येव चक्षुःसहितानि, इन्द्रियाणि येषां ते तथा ॥ ततो द्विन्द्रियाः कृम्यादयः, त्रीन्द्रियाः पीलकादयः, चतुरिन्द्रिया लूतादयः । पञ्च स्पर्शादीनि श्रोत्रसहितानि इन्द्रियाणि येषां ते पञ्चेन्द्रियाः । ते च त्रिविधाः—स्थलचराः, खचराः, अम्बुचराश्च । तत्र स्थलचरा इमाद्याः, खचराः कैकिप्रभृतयः, अम्बुचरा मत्स्याद्याः ॥ देवा नरा नारकाश्च पञ्चेन्द्रिया एव । न तु तिर्यग् इव एकद्वि-त्रिचतुरिन्द्रिया अपि ॥ पञ्चमे काण्डे नारकाः साङ्गाः ॥ षष्ठे काण्डे साधारणाः सामान्यवाचिनः ॥ अव्ययाश्च अ-नेति षष्ठ एव काण्डे प्रस्तोष्यन्ते प्रक्रमन्त इति ॥” इति विवृतिः. ७. “तुशब्दोऽन्ते मत्स्याणो त्वन्तः, अथशब्द आदिर्नस्यापवाधादिश्च शब्दः पूर्वं न गच्छति । अभिधेण संबध्यते इत्यर्थः ॥ न्यायचिदं चैतत् । तुना पूर्वस्माद्विरो-पधोतनात् । अथशब्देन चार्थान्तरारम्भात् । यथा—‘स्यादनन्तजिदनन्तः सुविधिरुत्तु पुष्यदन्तः’ इति, ‘सुक्ति-मौक्षोऽपवर्गोऽथ मुमुक्षुः श्रमणो यतिः’ इति ॥ भ्रान्तिस्थानविषये चैतत्’ इति ॥” इति विवृतिः.

अर्हञ्जिनः पारगतस्त्रिकालवित्क्षीणाष्टकर्मापरमेष्ठवधीश्वरः ।

शंभुः स्वयंभूर्भगवाज्जगत्प्रभुस्तीर्थकरस्तीर्थकरो जिनेश्वरः ॥

२४

स्याद्वाद्यभयदसार्वाः सर्वज्ञः सर्वदर्शिकेवलिनौ ।

देवाधिदेववोधदपुरुषोत्तमवीतरागाप्ताः ॥

२५

एतस्यामवसार्पिण्यामृपभोऽजितशंभवौ । अभिनन्दनः सुमतिस्ततः पद्मप्रभाभिधः ॥

२६

सुपार्श्वश्चन्द्रप्रभश्च सुविधिश्चाथ शीतलः । श्रेयांसो वासुपूज्यश्च विमलोऽनन्ततीर्थकृत् ॥

२७

धर्मः शान्तिः कुंपुररो महिश्च मुनिसुव्रतः । नमिर्नेमिः पार्श्वी वीरश्चतुर्विंशतिरर्हताम् ॥

२८

ऋषभो वृषभः श्रेयाश्श्रेयांसः स्यादनन्तजिदनन्तः ।

सुविधिस्तु पुष्पदन्तो मुनिसुव्रतसुव्रतौ तुल्यौ ॥

२९

अरिष्टनेमिस्तु नेमिर्वीरश्चरमतीर्थकृत् । महावीरो वर्धमानो देवार्थो ज्ञातनन्दनः ॥

३०

गणा नवासर्पिसंघा एकादश गणाधिपाः । इन्द्रभूतिरग्निभूतिर्वायुभूतिश्च गौतमाः ॥

३१

व्यक्तः सुधर्मा मण्डितमौर्यपुत्रावकम्पितः । अचलभ्राता भेतायैः प्रभासश्च पृथक्कुलाः ॥

३२

केवली चरमो जम्बूस्वाम्यथ प्रभवत्प्रभुः । शय्यंभवो पशोभद्रः संभूतविजयस्ततः ॥

३३

भद्रबाहुः स्थूलभद्रः श्रुतकेवलिनो हि पट् । महागिरिसुहृत्स्याद्या वज्रान्ता दशपूर्विकाः ॥

३४

इक्ष्वाकुकुलसंभूताः स्याद्द्वारविंशतिरर्हताम् । मुनिसुव्रतनेमी तु हरिवंशसमुद्भवौ ॥

३५

नाभिश्च क्षितशत्रुश्च जितारिरथ संवरः । मेघो धरः प्रतिष्ठश्च महासेननरेश्वरः ॥

३६

सुमीवश्च दृढरथो विष्णुश्च वसुपूज्यराट् । कृतवर्मा सिंहसेनो भानुश्च विश्वसेनराट् ॥

३७

सूरः सुदर्शनः कुम्भः सुमित्रो विजयलथा । समुद्रविजयश्चाश्वसेनः सिद्धार्थ एव च ॥

३८

मरुदेवा विजया सेना सिद्धार्था च मङ्गला । ततः सुसीमा पृथ्वी लक्ष्मणा रामा ततः परम् ॥ ३९

३९

नन्दा विष्णुर्जया श्यामा सुयशाः सुव्रताचिरा । श्रीदेवी प्रभावती च पद्मा वस्रा शिवा तथा ॥ ४०

४०

वामा त्रिशला क्रमतः पितरो मातरोऽर्हताम् । स्याद्गोमुखो महायक्षस्त्रिमुखो यक्षनायकः ॥

४१

तुम्बुरुः कुमुमश्चापि मातङ्गो विजयोऽजितः । प्रद्या यक्षेद् कुमारः पण्मुखपातालकिंनराः ॥

४२

गरुडो गन्धर्वो यक्षेद् कुबेरो वरुणोऽपि च । भृकुटिर्गोमेधः पार्श्वी मातङ्गोऽर्हदुपासकाः ॥

४३

चक्रेश्वर्यजिंतवला दुरितारिश्च कालिका । महाकाली श्यामा शान्ता भृकुटिश्च सुतारका ॥

४४

अशोका मानवी चण्डा विदिता चाङ्कुशा तथा । कंदर्पा निर्वाणी बला धारिणी घरणाप्रिया ॥

४५

नरदत्ताथ गान्धार्यन्त्रिका पद्मावती तथा । सिद्धापिका चैति जैन्यः क्रमाच्छासनदेवताः ॥

४६

वृषो गजोऽश्वः प्लवगः श्रौश्रोऽञ्जं स्वस्तिकः शशी । भकरः श्रीनत्सः रज्ज्वी महिषः सूकरस्तथा ४७

४७

श्येनो वरुं मृगश्छागो नन्दावतीं घटोऽपि च । कूर्मो नीत्येत्तं शङ्खः फणी सिहोऽर्हतां ध्वजाः ४८

४८

रत्तां च पद्मप्रभवसुपूज्यौ शुक्लौ तु चन्द्रप्रभं पुनदन्तौ ।

कृष्णौ पुनर्नेमिसुनी विनीलौ श्रीमहिषार्थौ कनकत्विपोऽन्ये ॥

४९

उत्सर्पिण्यामतीतायां चतुर्विंशतिरर्हताम् । केवलज्ञानी निर्वाणी सागरोऽथ महायशाः ॥

५०

विमलः सर्वानुभूतिः श्रीधरो दत्ततीर्थकृत् । दानोदगः सुवेत्राश्च स्वात्म्यो मुनिसुव्रतः ॥

५१

१. 'सर्वीय'. २. 'संभवौ'. ३. 'नेमी' नास्त्येति. ४. 'शक्ति' इत्यपि. ५. 'अप्युदयेयी' इत्यपि. ६. 'सुतारा' इत्यपि. ७. 'कृष्णाण्डौ' इत्यपि.

सुमतिः शिवगतिश्चैवात्मागोऽथ निमीश्वरः । अनिलो यशोधराख्यः कृतार्थोऽथ जिनेश्वरः ॥	५२
शुद्धमतिः शिवकरः स्यन्दनश्राप संप्रतिः । भाविन्यां तु पद्मनाभः शरदेवः स्रुपार्थकः ॥	५३
स्वयंप्रभश्च सर्वानुभूतिर्देवश्रुतोदयौ । पेढालः पोट्टिलश्चापि शतकीर्तिश्च सुव्रतः ॥	५४
अममो निष्कपायश्च निष्पुलाकोऽथ निर्ममः । चित्रगुप्तः समाधिश्च संवरश्च यशोधरः ॥	५५
विजयो महदेवौ चानन्तवीर्यश्च भैरुकृत् । एवं सर्वावसर्पिण्युत्सर्पिणीषु जिनोत्तमाः ॥	५६
तेषां च देहोऽद्भुतरूपगन्धो निरामयः स्वेदमलोच्चित्तश्च ।	
श्वासोऽब्जगन्धो रुधिरामिषं तु गोक्षीरभाराधवलं ह्यविस्रम् ॥	५७
आहारनीहारविधिस्वदृश्यक्षत्वार एतेऽतिशयाः सहोत्थाः ।	
क्षेत्रे स्थितियोंजनमात्रकेऽपि नृदेवतिर्यग्जनकोटिकोटेः ॥	५८
वाणी नृतिर्यक्सुरलोकभापासंवादिनी योजनगामिनी च ।	
भामण्डलं चारु च मौलिपुष्टे विडम्बिताहर्षतिमण्डलश्रीः ॥	५९
साधे च गव्यूतिशतद्वये रुजावैरेतयो मार्यतिष्टृप्यवृष्टयः ।	
दुर्भिक्षमन्यस्वकचक्रातो भयं स्यान्नैत एकादश कर्मघातजाः ॥	६०
खे धर्मचक्रं चमराः सपादपीठं मृगेन्द्रासनमुज्ज्वलं च ।	
छत्रत्रयं रत्नमयध्वजोऽङ्गिन्यासे च चामीकरपङ्कजानि ॥	६१
चप्रत्रयं चारु चतुर्मुखाङ्गताश्चैत्यदुमोऽधोवदनाश्च कण्ठकाः ।	
दृमानतिर्दुन्दुभिनाद उचकैर्वातोऽनुकूलः शकुनाः प्रदक्षिणाः ॥	६२
गन्धाम्बुवर्षं बहुवर्णपुष्पवृष्टिः कचद्रमधुनखाप्रवृद्धिः ।	
चतुर्विधा मर्त्यनिकायकोटिर्जघन्यभावादिपि पार्श्वदेशे ॥	६३
ऋतुनामिन्द्रियार्थानामनुकूलत्वमित्यमी । एकोनविंशतिर्देव्याश्चतुस्त्रिंशच्च मीलिताः ॥	६४
संस्कारवत्त्वमौदार्यमुपचारपरीतता । भेवनियौपगाम्भीर्यं प्रतिनादविधायिता ॥	६५
दक्षिणत्वमुपनीतरागलं च महार्थता । अत्याहृतलं शिष्टलं संशयानामसंभवः ॥	६६
निराकृतान्योत्तरलं हृदयंगमितापि च । मियः साकाङ्क्षता प्रत्यावौचित्यं तत्त्वनिष्ठता ॥	६७
अप्रकीर्णप्रस्तुत्वमस्त्रस्यान्यनिन्दिता । आभिजात्यमतिस्त्रिगन्धमधुरलं प्रशस्यता ॥	६८
अमर्मवेधितौदार्यं धर्मार्थप्रतिषेद्धता । कारकाद्यविपर्यासो विभ्रमादिवियुक्तता ॥	६९
चित्रकृत्स्वमद्भुतलं तथानतिविलम्बिता । अनेकजातिवैचित्र्यमारोपितविशेषिता ॥	७०
सत्त्वप्रधानता वर्णपदवाक्यविविक्तता । अच्युच्छित्तरखेदिलं पञ्चत्रिंशच्च चाग्गुणाः ॥	७१
अन्तराया दानलाभवीर्यभोगोपभोगयाः । हासो रत्नरती भीतिर्जुगुप्सा शोक एव च ॥	७२
कामो मिथ्यात्वमज्ञानं निद्रा चाविरतिसाया । रोगो द्वेषश्च नो दोषास्तेषामष्टादशाप्यमी ॥	७३
महानन्दोऽद्भुतं सिद्धिः कैवल्यमपुनर्मवः । शिवं निःश्रेयसं श्रेयो निर्वाणं ब्रह्म निर्वृतिः ॥	७४
महोदयः सर्वदुःखक्षयो निर्वाणमक्षरम् । मुक्तिर्मोक्षोऽपवर्गोऽथ मुमुक्षुः श्रमणो यतिः ॥	७५
वाचंयमो व्रती साधुरनगार ऋषिर्मुनिः । निर्मन्यो भिक्षुरस्य खं तपोयोगशमादयः ॥	७६
मोक्षोपायो योगो ज्ञानं श्रद्धानं चरणात्मकः । अभाषणं पुनर्मौनं गुरुधर्मोपदेशकः ॥	७७

अनुयोगकृदाचार्यं उपाध्यायस्तु पाठक । अनूचान प्रवचने साङ्गोऽधीती गणिश्च स ॥	७८
शिष्यो विनेयोऽन्तेवासी शैक्ष प्रापमकल्पिन । सतीर्ध्यास्त्रेकगुरवो विवेक पृथगामता ॥	७९
एकप्रहस्रताचारा मिथ सप्रहस्रचारिण । स्वात्पारम्पर्यमात्राय सप्रदायो गुरुकर्म ॥	८०
प्रतादान परिप्रज्या तपस्या नियमस्थिति । अहिंसासूत्रतात्प्रेयसप्रार्थिचनता यमा ॥	८१
नियमा शौचसतोषौ स्वाध्यायतपसा अपि । देवताप्रार्थनान च कथन पुनरासनम् ॥	८२
प्राणायाम प्राणयम इयासप्रश्नारोधनम् । प्रत्याहारस्तिन्द्रियाणा विषयेभ्य समाहति ॥	८३
धारणा तु षड्विद्भ्ये चित्तस स्थिरबन्धनम् । ध्यान तु विषये तस्मिन्नेकप्रत्ययसतति ॥	८४
समाधिस्तु तदेवार्थमात्राभासनरूपकम् । एक योगो यमाद्यङ्गैरष्टभि समतोऽष्टधा ॥	८५
श्र श्रेयस शुभशिवे कल्याण श्रोवसीयस श्रेय ।	
क्षेम भावुकमविभक्तुशलमङ्गलभद्रमद्रशस्तानि ॥	८६
इत्याचार्येहमच द्रविराचितायामभिधानचिन्तामयी नाममालाया देवाधिदेवनाण्ड प्रथम ॥ १ ॥	

स्वर्गस्त्रिविष्टप द्योदिवौ भुविस्तविपताविषौ नाम ।	
गौखिदिवमूर्ध्वलोच सुरालयस्त्वस्रदस्त्वमरा ॥	८७
देवा सुपर्वसुरनिर्जरदेवतभुर्गार्हर्मुग्वानिमिपदैवतनाम्निलेखा ।	
वृन्दारका सुमनसस्त्रिदश अमली स्वाहास्वधात्रतुसुधाभुञ्ज आदितेया ॥	८८
गीर्वाणा मरुतोऽस्रमा विबुधा दानवारय । तेया यान विमानोऽन्ध पीयूषममृतं सुधा ॥	८९
असुरा नागास्तडित सुपर्णा वहूपोऽनिला स्तनिता ।	
उदधिद्वीपदिशो दश भवनाधीश कुमारातौ ॥	९०
सु पिशाचा भूता यक्षा राक्षसा त्रिनरा अपि । त्रिपुराया महोरगा गन्धर्वाश्चान्तरा अमी ॥	९१
ज्योतिष्या पथ चन्द्रार्कमहानक्षत्रतारका । वैमानिका पुन कल्पभवा द्वादश ते त्वमी ॥	९२
सौधमंशानसनकुमारमाहेन्द्रप्रहलान्तकर्जा ।	
शुकसहस्रारानतप्राणतजा आरणाच्युतजा ॥	९३
कल्पातीता नव प्रैयेका पथ त्वनुत्तरा । निकायभेदादेव स्युर्देवा त्रिल चतुर्विधा ॥	९४
आदित्य सवितायमा खरसहस्रोष्णाशूरश रवि	
मार्तण्डस्तरणिर्गभस्तिररुणो भानुर्नमोऽहर्मणि ।	
सूर्योऽर्क त्रिरणो भगो ग्रहपुप पूषा पतङ्ग खगो	
मार्ताण्डो यमुनाकृतान्तर्जनक प्रशोतनस्तापन ॥	९५

१ 'त्रिविष्टपम्' इति प्राच्या २ स्वर्गसद यौगिकत्वात् 'शुसमान' इत्यादयोऽपि ३ यौगिकत्वात् 'स्व पिण', त्रिदिवाधीश' इत्यादयोऽपि ४ 'भुज'शब्द स्वाहादिना प्रत्येक सप्रत्यये, यौगिकत्वात् 'स्वाहाशाना, स्वधाशाना, यशाशाना, अमृतावध' इत्यादयोऽपि ५ 'कुमारा'शब्दस्य प्रत्येकमसुरादिभि सप्रत्यये ६ 'ज'शब्दस्य सौधमार्दिभिरन्वय ७ 'ज'शब्दस्य शुक्रादिभिरन्वय ८ 'अशु'शब्द प्रत्येक स्वरादिभिरन्वेति शौ गिकत्वात् 'खररश्मि, दशशतरश्मि, शीतेतरश्मि' इत्यादयोऽपि ९ 'मणि'शब्द प्रत्येक नमआदिभिरन्वेति, यौगिकत्वात् 'व्योमरश्मम्, दिनरश्मम्' इत्यादि १० 'जनक'शब्द प्रत्येकमन्वेति, यौगिकत्वात् 'कालिदीप्त, यमम्' इत्यादयोऽपि

प्रभो हंसश्चित्रभानुर्विवस्थान्सूरस्त्वष्टा द्वादशात्मा च हेलिः ।	
मित्रो ध्वान्तारातिरञ्जांशुहस्तश्चक्राब्जाहर्षान्धवः सप्तसप्तः ॥	९६
दिवादिनाहर्दिवसप्रभाविभाभासः करः स्थान्मिहिरो विरोचनः ।	
महाब्जिनीगोद्युर्पतिर्विकर्तनो हरिः शुचीनौ गर्गनादुजाध्वगौ ॥	९७
हरिदधो जगत्कर्मसाक्षी भाखान्विभावसुः । त्रयीतनुर्जगच्चक्षुस्तपनोऽरुणसारथिः ॥	९८
रोचिरुत्तरुचिशोचिरंशुगो ज्योतिरर्चिरुपधृत्वभीशवः ।	
प्रमहः शुचिमरीचिदीप्तयो धामकेतुघृणिरश्मिघृभयः ॥	९९
पाददोषितिकरद्युतियुतो रुग्विरोकफिरणत्त्रिपित्त्रिपः ।	
भाःप्रभावसुगभस्तिभानवो भा मधूखमहसी छविर्विभा ॥	१००
प्रकाशस्तेज उद्द्योत आलोकौ वर्च आतपः । मरीचिका मृगतृष्णा मण्डलं तूपसूर्यकम् ॥	१०१
परिधिः परिवेषश्च सूरसूतस्तु काश्यपिः । अनुरुविनतासूनुररुणो गरुडाप्रजः ॥	१०२
रेवन्तस्वर्करैतोजः प्लवगो ह्यवाहनः । अष्टादश माठरायाः सवितुः परिपार्थकाः ॥	१०३
चन्द्रमाः कुमुदयान्धवो दशश्वेर्तवाज्यमृतसूस्तिथिप्रणीः ।	
कौमुदीकुमुदिनीभदक्षजारोहिणीद्विजनिशोपधीपतिः ^३ ॥	१०४
जैवातृकोऽर्जुश्च कलाशशैणच्छायाम्भ्रिन्दुविधुरत्रिदंजः ।	
राजा निशो रत्नकरौ च चन्द्रः सोमोऽमृतश्वेतहिमर्घुतिगर्लौः ॥	१०५
पोडशोऽशः कला चिह्नं लक्षणं लक्ष्म लाञ्छनम् । अङ्कः कलङ्कोऽभिज्ञानं चन्द्रिका चन्द्रगोलिका १०६	
चन्द्रातपः कौमुदी च ज्योत्स्ना विम्बं तु मण्डलम् । नक्षत्रं तारका ताराज्योतिषी भमुडु ग्रहः ॥ १०७	
धिष्यमृक्षमभाश्विन्यध्वकिनी दक्षदेवता । अश्वयुग्यालिनी चाथ भरणी यमदेवता ॥	१०८
कृत्तिका बहुलाश्वाभिदेवा साक्षी तु रोहिणी । मृगशीर्ष मृगशिरो मार्गश्रान्द्रमसं मृगः ॥	१०९
इवल्लोस्तु मृगशिरःशिरस्थाः पञ्च तारकाः । आर्द्रा तु कालिनी रौद्री पुनर्वसू तु यामकौ ॥	११०
आदिलौ च पुष्यस्तिष्यः स्तिष्यश्च गुरुदैवतः । सर्पोऽश्लेषा मघा पिड्या फाल्गुनी योनिदेवता ॥ १११	
सा सूत्तार्यमदेवा हस्तः सवितुदैवतः । त्वाष्ट्री चित्रानिली स्वातिर्विशालेन्द्राभिदेवताः ॥	११२

१. तालव्यादिरित्यन्ये. २. यौगिकत्वात् 'तिमिरारिः' इत्यादयः. ३. 'हस्त'शब्दः प्रत्येकमब्जादिनान्वेति; यौगिकत्वात् पञ्चपाणिः, गभस्तिपाणिः' इत्यादयोऽपि. ४. 'वान्धव'शब्दः प्रत्येकं चक्रादिभिरन्वेति; यौगिकत्वात् 'नरु-
वाकबन्धुः, 'पद्मबन्धुः, दिनबन्धुः' इत्यादयः. ५. 'कर'शब्दः प्रत्येकं दिवादिभिरन्वेति; यौगिकत्वात् 'वासरकृत्,
दिनप्रणीः, दिनकृत्,' इत्यादयः. ६. पतिशब्दः प्रत्येकं ब्रह्मादिभिरन्वेति; यौगिकत्वात्—अग्नेयाः, पत्नीनीयाः, त्रिपा-
यीयाः, इत्यादयोऽपि. ७. 'गगन'शब्दः प्रत्येकं ध्वजादिनान्वेति; यौगिकत्वात् 'नमःकेतनम्, नमःपान्यः' इत्या-
दयः. ८. 'साक्षिन्'शब्दः प्रत्येकमन्वेति. ९. अभीपुत्रिणि गौडः. १०. पृष्णिरित्येके; वृष्णिरित्यन्ये. ११. यौगि-
कत्वात् 'कैरवबन्धुः, कुमुदसुहृत्' इत्यादयोऽपि. १२. 'वाजिन्'शब्दः प्रत्येकमन्वेति; यौगिकत्वात् 'श्वेताश्वः,
दशाश्वः' इत्यादयः. १३. 'पति'शब्दः कौमुद्यादिभिरन्वेति; यौगिकत्वात् 'ज्योत्स्नेयाः, कुमुदतीयाः, दाक्षायणीयाः'
इत्यादयः. १४. समुद्रनवनीतमपि. १५. 'भृत्'शब्दः प्रत्येकं कलादिरन्वयः; यौगिकत्वात् 'छायाङ्कः' इत्यादयः.
१६. अग्निनेत्रमस्तुः इत्यादयः. १७. 'निशा'शब्दः प्रत्येकं संवप्यते; यौगिकत्वात् 'निशामणिः, रजनीकरः'
इत्यादयः. १८. 'द्युति'शब्दः प्रत्येकममृतादिभिः संवप्यते; यौगिकत्वात् 'सुधांशुः, पितांशुः, द्योतांशुः' इत्यादयः.
१९. 'इन्वका' इत्यपि.

राधानुराधा तु मैत्री ज्येष्ठेन्द्री मूल आक्षपः । पूर्वाषाढा तु सोत्तरा स्याद्वैश्वी श्रवणः पुनः ॥	११३
हरिदेवः श्रविष्ठा तु धनिष्ठा वसुदेवता । वारुणी तु शतभिषगजाहिर्युधदेवताः ॥	११४
पूर्वोत्तरा भाद्रपदा द्वय्यः प्रोष्ठपदाश्च ताः । रेवती तु पौष्णं दाक्षायण्यः सर्वाः शशिप्रियाः ॥	११५
राशीनामुदयो लभं मेपप्रभृतयस्तु ते । आरो वक्तो लोहिताङ्गो मङ्गलोऽङ्गारकः कुंजः ॥	११६
आषाढाभूर्नवार्चिश्च बुधः सौम्यः प्रहर्षुलः । ज्ञः पथार्चिः श्रविष्ठाभूः श्यामाङ्गो रोहिणीसुतः ॥	११७
वृहस्पतिः सुराचार्यो जीवश्चित्रशिखण्डिजः । वाचस्पतिर्द्वीदशाचार्धिपणः फाल्गुनीभवः ॥	११८
गर्वीहलोः पैतिरुतभ्यानुजाङ्गिरसौ गुरुः । शुक्रो मघाभवः काव्य उशना भार्गवः कविः ॥	११९
पोडशाचिर्दैत्यगुरुार्धिण्यः शनैश्चरः शनिः । छायासुतोऽस्तितः सौरिः सप्तार्चा रेवतीभवः ॥	१२०
मन्दः क्रोडो नीलवासाः सैर्भाणुस्तु विधुंतुदः । तमो राहुः संहिकेयो भरणीभूरथाहिकः ॥	१२१
अश्लेषाभूः शिखी केतुर्ध्रुवस्तुत्तानपादजः । अगस्त्योऽगस्तितः पीताम्बिर्वातापिद्विड्डोद्रवः ॥	१२२
मैत्रावरुणिरामेय और्वशेषामिमारुतौ । लोपामुद्रा तु तद्भार्या कौपीतकी वरप्रदा ॥	१२३
मरीचिप्रमुखाः सप्तर्षयश्चित्रशिखण्डिनः । पुष्पदन्तौ पुष्पवन्तावेकोत्तया शशिभास्करौ ॥	१२४
राहुभासोऽर्केन्द्रोर्मह उपराग उपद्रवः । उपलिङ्गं त्रिष्टं स्यादुपसर्ग उपद्रवः ॥	१२५
अजन्यमीतिरुत्पातो वह्न्युत्पात उपाहितः । स्यात्कालः समयो दिष्टानेहसौ सर्वमूपकः ॥	१२६
कालो द्विविधोऽवसर्पिण्युत्सर्पिणीविभेदतः । सागरकोटिकोटीनां विश्रयथा स समाप्यते ॥	१२७
अवसर्पिण्यां पटरा उत्सर्पिण्यां त एव विपरीताः ।	
एवं द्वादशभिररैर्विवर्तते कालचक्रमिदम् ॥	१२८
तत्रैकान्तसुपमारश्चतस्रः कोटिकोटयः । सागराणां सुपमा तु तिष्ठस्तुत्कोटिकोटयः ॥	१२९
सुपमदुःपमा ते द्वे दुःपमसुपमा पुनः । सैका सहस्रैर्वर्षाणां द्विचत्वारिंशतोनिता ॥	१३०
अथ दुःपमैकविंशतिरब्दसहस्राणि तावती तु स्यात् ।	
एकान्तदुःपमापि द्योतत्संख्याः परेऽपि विपरीताः ॥	१३१
प्रथमेऽरत्रये मर्याद्विद्येकपत्यजीविताः । त्रिद्येकगव्यृत्युच्छ्रयास्त्रिद्येकदिनभोजनाः ॥	१३२
कल्पद्रुफलसंतुष्टाश्चतुर्थे त्वरके नराः । पूर्वकोट्यायुषः पञ्चधनुःशतसमुच्छ्रयाः ॥	१३३
पथमे तु वर्षशतयुषः सप्तकरोच्छ्रयाः । षष्ठे पुनः षोडशाब्दायुषो हस्तसमुच्छ्रयाः ॥	१३४
एकान्तदुःखप्रचिता उत्सर्पिण्यामपीष्टशाः । पैथानुपूर्व्या विज्ञेया अरेषु किल पदस्तपि ॥	१३५
अष्टादश निमेषास्तु काष्ठा काष्ठाद्वयं लवः । कला तैः पञ्चदशभिलेशस्तद्वितयेन च ॥	१३६
क्षणस्तैः पञ्चदशभिः क्षणैः पङ्क्तिस्तु नाडिका । सा धारिका च घटिका मुहूर्तस्तद्वयेन च ॥	१३७
त्रिंशता तैरहोरात्रस्तत्राहर्दिवसो दिनम् । दिवं शुर्वासरो घस्रः प्रभातं स्यादहर्मुखम् ॥	१३८
व्युष्टं विभातं प्रत्यूर्ध्वं कल्पप्रत्युपसी उपः । काल्यं मध्याह्नस्तु दिवामर्ध्यं मध्यंदिनं च सः ॥	१३९
दिनावसानमुत्सूरो विकालसयली अपि । सायं संध्या तु पितृसृष्टिसंध्यं तृष्वैणवम् ॥	१४०
श्राद्धकालस्तु कुतपोऽष्टमो भागो दिनस्य यः । निशा निशीथिनी रात्रिः शर्वरी क्षणदा क्षणा ॥	१४१
त्रियामा धामिनी भौती तमी तमा विभावरी । रजनी चसतिः श्यामा वासतेयी तमास्विनी ॥	१४२

१. यौगिकत्वात् भीमः, माहेयः, धरणीसुतः, इत्यादयः. २. पतिशब्दः प्रत्येकमन्वेति. ३. 'सौरः' अपि.
४. 'पूर्वपदात्' इति णत्वम्. ५. विपरीतरुमेण इत्यर्थः. ६. यौगिकत्वात् 'धामवती' इत्यापि.

उपा दोपेन्दुकान्ताप तमिस्रा दर्शयामिनी । ज्यौत्स्नी तु पूर्णिमारात्रिर्गणरात्रौ निशागणः ॥	१४३
पक्षिणी पक्षतुल्याभ्यामहोभ्यां घेष्टिता निशा । गर्भकं रजनीद्वन्द्वं प्रदोषो रजनीमुखम् ॥	१४४
यामः प्रहरो निशीषस्त्र्यरात्रौ महानिशा । उच्चन्द्रस्वपररात्रस्तमिद्यं तिमिरं तमः ॥	१४५
ध्वान्तं भूछायान्धकारं तैमसं समवान्धतः । तुल्यनक्षत्रदिने काले विपुवद्रिपुवं च तत् ॥	१४६
पञ्चदशाहोरात्रः स्यात्पक्षः स बहुलोऽसितः । तिथिः पुनः कर्मवाटी प्रतिपत्पक्षतिः समे ॥	१४७
पञ्चदश्यौ पञ्चकालौ पक्षान्तौ पर्वणी अपि । तत्पर्वमूलं भूतेष्टापञ्चदश्योर्यदन्तरम् ॥	१४८
स पर्व संधिः प्रतिपत्पञ्चदश्योर्यदन्तरम् । पूर्णिमा पौर्णमासी सा राक्ता पूर्णं निशाकरे ॥	१४९
कलाहीने त्वनुमतिर्मार्गशीर्ष्याग्रहायणी । अमामावस्यमावस्या दर्शसूर्येन्दुसंगमः ॥	१५०
अमावास्यामावासी च सा नष्टेन्दुः कुट्टुः कुट्टः । दृष्टेन्दुस्तु सिनीवाली भूतेष्टा तु चतुर्दशी ॥	१५१
पक्षो मासो वत्सरादिर्मार्गशीर्षः संहः सहाः । आप्रहायणिकश्चाथ पौषस्तैपः सहस्यवत् ॥	१५२
माघस्तपाः फाल्गुनस्तु फाल्गुनिकस्तपस्यवत् । चैत्रो मधुश्रैत्रिकश्च वैशाखे राघमाथयौ ॥	१५३
ज्येष्ठस्तु शुक्रोऽथापाढः शुचिः स्याच्छ्रावणो नभाः । आश्विनिकोऽथ नभस्यः श्रोष्ठभाद्रपरः पेंदः ॥	१५४
भाद्रश्राव्याश्विने त्वाश्वयुजेपावथ कार्तिकः । कार्तिकिको वाहुलोर्जो द्वौ द्वौ मार्गदिकावृतुः ॥	१५५
हेमन्तः प्रशलो रौद्रोऽथ शैपशिशिरौ समौ । वसन्त इष्यः सुरभिः पुष्यकालो बलाङ्ककः ॥	१५६
उष्ण उष्णागमो ग्रीष्मो निदावस्तप ऊष्मकः । वर्षास्तपालयः प्रावृष्णैर्धकालागमौ क्षरी ॥	१५७
शरद्धनाल्यपोऽथनं शिशिराचैस्त्रिभिस्त्रिभिः । अयने द्वे गतिरुदग्दक्षिणाकंस्य वत्सरः ॥	१५८
स संपर्षर्नृज्यो वर्षे हायनोऽब्दं समाः शरत् । भवेत्त्रैवं त्वहोरात्रं मासेनाब्देन दैवतम् ॥	१५९
दैवे युगसहस्रे द्वे ब्राह्मं कल्पौ तु तौ नृणाम् । मन्वन्तरं तु दिव्यानां युगानामेकसप्ततिः ॥	१६०
कल्पो युगान्तः कल्पान्तः संहारः प्रलयः क्षयः । संवतः परिवर्तश्च समस्तुतिर्जिहानकः ॥	१६१
तत्कालस्तु तदात्वं स्यात्सज्जं सांष्टिष्टिकं फलम् । आयतिस्तूत्तरः काल उदकस्ताद्भवं फलम् ॥	१६२
व्योमोन्तरिक्षं गगनं घनाश्रयो विहाय आकाशमनन्तपुष्करे ।	
अभ्रं सुराभ्रोद्भुमरुत्संधोऽम्बरं खं शोदिवौ विष्णुपदं विष्वक्भः ॥	१६३
नभ्राद्दृढित्वान्मुदिरो घनाघनोऽभ्रं धूमयोनिस्तनयित्नुमेघाः ।	
जीमूतपर्जन्यबलाहका घनो धाराधरो वाहदसुग्धरा र्जलात् ॥	१६४
कादम्बिनी मेघमाला दुर्दिनं मेघजं तमः । आसारो वेगवान्पर्वो वातास्तं वारि शीकरः ॥	१६५
वृष्ट्यां वर्षणवर्षे तद्भिन्ने प्राह्रमहावर्षेवात् । घनोपलस्तु करकः काष्ठाशा दिग्धरित्कुकुपु ॥	१६६
पूर्वा प्राची दक्षिणोपार्ची प्रतीची तु पश्चिमा । अपरापोत्तरोदीची विदिक्चोपदिशं प्रदिक् ॥	१६७
दिश्यं दिग्भवस्तुन्यपागपाचीनमुदगुदीचीनम् ।	
प्राक्प्राचीनं च समे प्रत्यस्तु स्यात्पश्चीनीनम् ॥	१६८

१. निःसंपातोऽपि. २. सतमसम्, अवतमसम्, अन्धतमसम्. ३. यौगिकत्वात् 'यार्गः'. ४. अदन्तः.
 ५. श्रोष्ठपदः, भाद्रपदः. ६. 'वरिपा' इत्यपि. ७. मेघशब्दस्य प्रत्येकमन्वयः. ८. संवत्सरः, परिवत्सरः, अनुव-
 वत्सरः, उद्वत्सरः. ९. अन्तरीक्षमित्यपि. १०. 'पथ'शब्दः सुरादिभिः संयज्यते; यौगिकत्वात् देववर्त्म, मेघवर्त्म,
 नक्षत्रवर्त्म, वायुवर्त्म, इत्यादयः. ११. जलशब्दस्य वाहादिभिरन्वयः; यौगिकत्वात् वारिवाहः, वारिदः, वारिद्वक्,
 वारिधरः, इत्यादयः. १२. अवशब्दस्य प्राह्रमहायामन्वयः. १३. अनाचीत्यपि.

अलका बल्लोकसारा सुतोऽस्य नलकूवरः । वित्तं रिक्थं स्नापतेयं राः सारं विभवो वसु ॥	१९१
दुम्रं द्रव्यं पृक्पमृक्क्यं स्वमृणं द्रविणं धनम् । हिरण्यार्षो निधानं तु कुनाभिः शेषविनिधिः ॥	१९२
महापद्मश्च पद्मश्च शङ्खो मकरकच्छपौ । मुकुन्दकुन्दनीलाश्च खर्वश्च निधयो नव ॥	१९३
यक्षः पुण्यजनो राजा गुह्यको घटवास्यपि । किनरस्तु किंपुरुषस्तुरंगवदनो मयुः ॥	१९४
शंभुः शर्वः स्थाणुरीशान ईशो रुद्रोद्दीशौ वामदेवो वृषाङ्कः । कण्ठकालः शंकरो नीलकण्ठः श्रीकण्ठोमौ धूर्जटिर्भीमभर्गौ ॥	१९५
मृत्युंजयः पद्ममुखोऽष्टमूर्तिः श्मशानवेदमा गिरिशो गिरीशः । पण्डः कपर्दीश्वर ऊर्ध्वलिङ्ग एकविंशत्भालद्वेगकपादः ॥	१९६
मृद्धोऽट्टहासी घनवाहनोऽर्हिसुभ्रो विरूपाक्षविपान्तकौ च । महाप्रती वंद्भिहिरण्यपरेताः शिवोऽस्तिधन्वा पुरुपास्तिमाली ॥	१९७
स्याद्योमकेशः शिपिविष्टभैरवौ दियुत्तिर्वोत्ता भवनीललोहितौ । सर्वज्ञनाट्यप्रियखण्डपर्शवो महापरा देवनटेश्वरा हरः ॥	१९८
पशुप्रमथभूतोमार्षेतिः पिङ्गजटेक्षणः । पिनाकशूलखट्वाङ्गगङ्गाहर्न्दुकपालभृत् ॥	१९९
गजपूपपुरानङ्गकालान्धकमखौंसुहृत् । कपर्दोऽस्य जटाजूटः खट्वाङ्गस्तु सुखंसुणः ॥	२००
पिनाकं स्यादाजगवमजकावं च तद्वनुः । ग्राह्याया मातरः सप्त प्रमथाः पार्षदा गणाः ॥	२०१
लघिमा वशितेशिवं प्राकाम्यं महिमाणिमा । यत्र कामावसायित्वं प्राप्तिरैश्वर्यमष्टया ॥	२०२
गौरी काली पार्वती मातृमातापर्णा रुद्राण्यम्बिका त्र्यम्बकोमा । दुर्गा चण्डी सिंहपाणा मृदानीकाल्यापन्यौ दक्षजाया कुमारी ॥	२०३
सती शिवा महादेवी शर्वाणी सर्वमङ्गला । भवानी कृष्णमैनाकसंसा मेनाद्रिजेधरा ॥	२०४
निशुम्भशुम्भमहिर्षीर्दिनी भूतनायिका । तस्याः सिंहो मनस्तातनः सरुवो तु विजया जया ॥	२०५
चामुण्डा चर्चिका चर्ममुण्डा मार्जारकर्णिका । कर्णमोटी महागन्धा भैरवी च कपालिनी ॥	२०६
हेरम्बो गणविघ्नेशः पशुर्षाणिविनायकः । द्वैमातुरो गजास्यैकदन्तौ लम्बोदरोखुगौ ॥	२०७
स्कन्दः स्वामी महासेनः सेनानीः शिखिवाहनः । पाण्मानुरो ब्रह्मचारी गङ्गोमाकृत्तिकासुतः ॥	२०८

१. 'हृक्'शब्दः एकशब्देनाप्यन्वेति; यौगिकत्वात् एकनेत्रः, विपमनेत्रः. २. यौगिकत्वात् अश्वघाहोऽपि.
३. द्वाभ्यां प्रथमैकवचनान्ताभ्यामेकं नाम; विभक्त्यन्तरेऽपि यथा—'अद्ये बुभ्राय नमोऽस्तु गणपतये'. ४. वहिहिरण्यशब्दाभ्यां परोऽन्तेःशब्दः. ५. 'वासत्'शब्दो दिक्वृत्तिशब्दाभ्यां परः; यौगिकत्वात् दिग्बन्धः, चर्मबन्धनः, इत्यादयः. ६. तेन महादेवः, महानटः, महेश्वरः. ७. पतिशब्दस्य पत्न्यादिभिरन्वयः; यौगिकत्वात् पशुनायः, भूतनायः, गणनायः, गौरीनायः, इत्यादयः. ८. पिङ्गशब्दस्यैकशब्देनाप्यन्वयः. ९. 'भृत्'पदस्य पिनाकादिभिरन्वयः; यौगिकत्वात् पिनाकपाणिः, खली, खट्वाङ्गधरः, गङ्गाधरः, उरगभूषणः, शशिभूषणः, कपाली, इत्यादयः. १०. अस्तुहृत्(द्विप्)पदं गजादिभिरन्वेति; यौगिकत्वात् गजासुरदेवी, पूषदन्तहरः, निपुरातकः, कामध्वंश्री, यमजित्, अन्धकारिः, दद्याध्वरध्वंसकः, इत्यादयः. ११. यौगिकत्वात् सिंहवाहना च. १२. यौगिकत्वात् दाहायणी. १३. शिची. १४. 'स्वष्ट'पदं कृष्णेनाप्यन्वेति. १५. 'जा'पदं मेनापदेनाप्यन्वयेयम्. १६. मदिनीपदं निशुम्भादिनान्वयेयम्. १७. ईशपदं गणेनाप्यन्वेति; यौगिकत्वात् प्रमयाधिपः, विमराजः, इत्यादयः. १८. यौगिकत्वात् परशुधरः, इत्यादयः. १९. यौगिकत्वात् सूरिपरमोऽपि. २०. सुतपदं गङ्गादिनान्वेति; यौगिकत्वात् गाङ्गेयः, पार्षतीनन्दनः, कार्तिकेयः, बाहुलेयः, इत्यादयः.

बलदेवो बलभद्रो नीलबखोऽच्युतामजः । मुसलं लस्य सौनन्दं हलं संवर्तकाह्वयम् ॥	२२५
लक्ष्मीः पद्मा रमा यौ मा ता सा श्रीः कमलेन्दिरा । हरिप्रिया पद्मवासा क्षीरोदतनयापि च ॥	२२६
मदनो जराभीरुरनङ्गमन्मथौ कमनः कलाकेलिरनन्यजोऽङ्गजः ।	
मधुदीपमारौ मधुसारथिः स्मरो विपमायुधो दर्पककामहृच्छयाः ॥	२२७
प्रयुञ्जः श्रीनन्दनश्च कंदर्पः पुष्पकेतनः । पुष्पाण्यस्त्रेषुत्रिषाषाण्यैरो शंवरश्चर्पकौ ॥	२२८
केतनं मीनमकरौ बाणाः पंथ रतिः प्रिया । मनःशृङ्गारसंकल्पात्मानो घोर्निः सुहृन्मधुः ॥	२२९
सुतोऽनिरुद्धो ज्ञपाङ्क उदपेशो प्रज्ञसूत्र सः । गैरुदः शास्त्रमन्यरूपावरजो विष्णुवाहनः ॥	२३०
सौपर्णयो वैनतेयः सुपर्णसर्पारारिर्वञ्जिद्वञ्जतुण्डः ।	
पक्षिस्वामी काश्यपिः स्वर्णकायस्ताक्षर्यः कामायुर्गुरुत्मान्मुधाहृत् ॥	२३१
बुद्धस्तु सुगतो धर्मधातुखिकालविज्जिनः । बोधिसत्त्वो महाबोधिरार्यः शास्त्रा तथागतः ॥	२३२
पथज्ञानो पञ्चभिज्ञो दशाहो दशभूमिगः । चतुर्भिश्चञ्जातकज्ञो दशपारमिताधरः ॥	२३३
द्वादशाक्षो दशवल्लिकायः श्रीघनाद्वयौ । समन्तभद्रः संगुप्तो दयाकूर्चो विनायकः ॥	२३४
मारलोऽरुखजिर्द्धैरराजो विज्ञानमातृकः । महामैत्रो मुनीन्द्रश्च बुद्धः स्युः सप्त ते लमी ॥	२३५
विपद्गी शिखी विश्वभूः क्रकुच्छन्दश्च काशनः । काश्यपश्च सप्तमस्तु शाक्यसिंहोऽर्कवन्धवः ॥	२३६
तथा राहुलसूः सर्वार्थसिद्धो गौतमान्वयः । मायाशुद्धोदनसुतो देवदत्ताम्रजश्च सः ॥	२३७
असुरा दितिदनुर्जाः पातालौकःसुरारयः । पूर्वदेवाः शुक्रशिष्या विद्यादेव्यस्तु पोटश ॥	२३८
रोहिणी प्रज्ञती वज्रशृङ्गला कुलिशाङ्कुशा । चक्रेश्वरी नरदत्ता कालपथासौ महापरा ॥	२३९
गौरी गान्धारी सर्वास्त्रमहाज्वाला च मानवी । वैरोट्याद्युक्ता मानसी महामानसिकेति ताः ॥	२४०
वाग्ग्राही भारती गौर्गीर्वाणी भाषा सरस्वती । श्रुतदेवी वचनं तु व्याहारो भाषितं वचः ॥	२४१
सविशेषणमाख्यातं वाक्यं स्याद्यन्तकं पदम् । राक्षसिद्धकृतेभ्योऽन्ते आतोक्तिः समयागमौ ॥	२४२
आचाराङ्गं सूत्रकृतं स्थानाङ्गं समवाययुक् । पञ्चमं भगवत्वङ्गं ज्ञातधर्मकथापि च ॥	२४३
उपासकान्तकृदनुत्तरोपपातिकार्दशाः । प्रश्नव्याकरणं चैव विपाकश्रुतमेव च ॥	२४४
श्लोकादश. श्लोपाङ्गान्यङ्गानि द्वादश. पुनः १. छट्टिवादो द्वादशाङ्गी. स्याद्विणपिटकाह्वया ॥	२४५.
परिकर्मसूत्रपूर्वानुयोगपूर्वगतचूलिकाः पथ ।	
स्युर्दृष्टिवादभेदाः पूर्वाणि चतुर्दशापि पूर्वगते ॥	२४६
उत्पादपूर्वमप्रायणीयमथ वीर्यतः प्रवाद् स्यात् ।	
अस्तेर्ज्ञानात्सत्यात्तात्मनः कर्मणश्च परम् ॥	२४७

१. ई, आ, इति नामद्वयम्; 'श' इत्यण्ड च. २. यौगिकत्वात् मनसिधायः. ३. पुष्पेपुः, कुसुमबाणः, पुष्पाबाणः, कुसुमघन्या, पुष्पाखः, कुसुमायुधः, इति फलितम्. ४. तेन शंवरारिः, शर्पकारिः. ५. तेन मीनकेतनः, मकरध्वजः, ज्ञपध्वजः, मकरकेतनः. ६. तेन पञ्चबाणः, विपमेपुः. ७. तेन रतिवरः, रतिपतिः. ८. तेन मनोयोनिः, चेतोमवः, शृङ्गारयोनिः, शृङ्गारजन्मा, संकल्पयोनिः, स्मृतिभूः, आत्मयोनिः, आत्मभूः. ९. तेन मधुमुद्धतः, चैत्रघटाः. १०. यौगिकत्वात् उपासमणः. ११. गदलः. १२. नित्पद मारप्रभृतिनाम्बेति. १३. सुतपदं मायाघ्नन्वेति; यौगिकत्वात् शौद्धोदनिः. १४. जपद दितिपदेनाम्बेति; यौगिकत्वात् दैतेयाः, दानवाः, इत्यादयः. १५. अन्तशब्दः प्रत्येक राक्षादिभ्यः परो योज्यः. १६. तथा च उपासकृद्वा, अन्तकृद्वा, अनुत्तरोपपातिकदशा.

प्रत्यारयान विद्याप्रवादकल्पानामधेये च ।

प्राणावाय च द्वित्रियाविशालमथ लोमनिन्दुस्वारमिति ॥

२४८

- स्वाध्याय श्रुतिराम्नायञ्छन्दो वेदस्त्रयी पुन । ऋग्यजु सामवेदा स्युरधर्वा तु तदुद्धृति ॥ २४९
- वेदान्त सादुपनिषदोङ्कारप्रणवौ समौ । शिक्षा कल्पो व्याकरण छन्दो ज्योतिर्निरुक्त्य ॥ २५०
- पञ्चज्ञानि धर्मशास्त्र स्यात्स्मृतिधर्मसहिता । अन्वीक्षिणी तर्कविद्या मोमासा तु विचारणा ॥ २५१
- सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वशो मन्वन्तराणि च । वशानुवशाचरित पुगण पञ्चलक्षणम् ॥ २५२
- पडङ्गा वेदाश्चत्वारो मीमासान्वीक्षिणी तथा । धर्मशास्त्र पुराण च त्रिया एताश्चतुर्दश ॥ १५३
- सूत्र सूचनकृद्भाष्य सूत्रोक्तार्थप्रपञ्चकम् । प्रस्तावस्तु प्रकरण निरुक्त पदभङ्गनम् ॥ २५४
- अवान्तरप्रकरणविश्रामे शीघ्रपाठत । आह्निकमधिनरण लेनन्यायोपपादनम् ॥ २५५
- उक्तानुक्तदुरुक्तार्थचिन्ताकारि तु वार्तिनम् । टीका निरन्तरव्याख्या पञ्जिका पद्मपञ्जिना ॥ २५६
- निबन्धवृत्तौ अन्वयै सप्रहस्तु समाहृति । परिशिष्टपदत्वादीन्पथानेन समुन्नयेत् ॥ २५७
- कारिणा तु स्वल्पवृत्तौ बहोरर्थस्य सूचनी । कैलिन्दिका सर्वविद्या निघण्टुर्नामसग्रह ॥ २५८
- इतिहास पुरावृत्त प्रगठिका प्रहेलिना । जनश्रुति त्रिवदन्ती वार्तिहा पुरातनी ॥ २५९
- वार्ता प्रवृत्तिवृत्तान्त उदन्तोऽथाह्वयोऽभिधा । गोत्रसंज्ञानामधेयाख्याद्वाभिख्याश्च नाम च ॥ २६०
- सनोधननामन्नमाह्वान क्षत्रिमन्नणम् । आकारण ह्वो हृति सहृतिर्वहुभि वृता ॥ २६१
- उदाहार उपोद्घात उपन्यासश्च वाङ्मुखम् । व्यवहारो विनाद स्याच्छेषश्च शपन शप ॥ २६२
- उत्तर तु प्रतिवच प्रश्न प्रच्छानुयोजनम् । कथकथिनता चाप देवप्रश्न उपश्रुति ॥ २६३
- चटु चाहु प्रियप्राय प्रियसत्य तु सूत्रम् । सत्य सम्यक्समीचीनमृत तथ्य यथातथम् ॥ २६४
- यथास्थित च सद्भूतेऽलीके तु वितर्पेन्नृते । अथ छिष्ट सजुल च परस्परपराहतम् ॥ २६५
- सान्द्र सुमधुर आम्यमश्लेष्मिल्लष्टमस्फुटम् । लुप्तवर्णपद प्रसमवाच्य स्यादनक्षरम् ॥ २६६
- अम्भूत सधूस्वार निरस्त त्वरयोदितम् । आग्नेडित द्वित्रिरुक्तमनद्र तु निरर्धकम् ॥ २६७
- पृष्ठासादादन तद्यत्परोक्षे दोषकीर्तनम् । मिथ्याभियोगोऽभ्यारयान सगत हृदयगमम् ॥ २६८
- परुष निष्ठुर रुक्ष विक्रुष्टमथ घोषणा । उर्ध्वेष्ट वर्णनेडा स्वव स्तोत्र स्तुतिर्गुति ॥ २६९
- श्लाघा प्रशंसार्थवाद सा तु मिथ्या विरत्यनम् । जनप्रवाद वौलीन विगान वचनीयता ॥ २७०
- स्यादवर्ण उपक्रोशो वादो नि पर्यपात्पर । गह्वेणा धिक्त्रिया निन्दा कुस्ताज्ञेपो जुगुप्सनम् ॥ २७१
- आक्रोशाभीपङ्गक्षेपा शाप स क्षारणा ग्ते । विरुद्धज्ञान गालिराशीर्मङ्गलज्ञसनम् ॥ २७२
- श्लोक कीर्तिर्यशोऽभिलषा समाज्ञा रुशती पुन । अगुमा वाक्शुभा कल्पा चर्चरी चर्भटी समे२७३
- य सनिन्द उपालम्बस्तत्र स्यापरिभाषणम् । आष्टच्छालाप समापोऽनुलाप स्यान्मुहूर्त्तव ॥ २७४
- अनर्धक तु प्रलापो विलाप परिदेवनम् । उदाप कानुनागन्योन्वोक्ति सलापसम्भे ॥ २७५
- विप्रलापो विरुद्धोक्तिरपलापस्तु निहव । सुप्रलाप सुवचन सदेशवास्तु पाषिन्म् ॥ २७६
- आज्ञा शिष्टिर्निराङ्घ्रिभ्यो देशो नियोगज्ञासने । अवनादोऽप्यथाह्वय प्रेषण प्रतिज्ञासनम् ॥ २७७

१ कडीदका च २ यौगिकत्वात् अल्लस्य, सत्वेवत्, इत्यादि ३ तेन निवाद, परिवाद, अपवाद
४ गर्शेपि ५ जुगुप्सापि ६ समापया ७ रिशती ८ काला च ९ तेन निर्देश, आदेश, निदेश

संवित्संघात्साधुपायः संप्रत्याङ्ग्यः परः श्रवः । अङ्गीकारोऽभ्युपगमः प्रतिज्ञागृह्य संगरः ॥ २७८
 गीतनृत्तयाद्यत्रयं नाट्यं तौर्यैत्रिकं च तत् । संगीतं प्रेक्षणार्थेऽस्मिञ्छास्त्रोक्ते नाट्यधर्मिका ॥ २७९
 गीतं गानं गेयं गीतिगान्धर्वमथ नर्तनम् । नटनं नृत्यं नृत्तं च लास्यं नाट्यं च ताण्डवम् ॥ २८०
 मण्डलेन तु यद्वृत्त्यं खीणां हृष्टीसकं तु तत् । पानगोष्ठयामुच्चतालं रणे वीरजयन्तिका ॥ २८१
 स्थानं नाट्यस्य रङ्गः स्यात्पूर्वैरङ्ग उपक्रमः । अङ्गहारोऽङ्गविक्षेपो व्यञ्जकोऽभिनयः समौ ॥ २८२
 स चतुर्विध आहार्यो रचितो भूषणादिना । वचसा वाचिकोऽङ्गेनाङ्गिकः सस्वेन सात्त्विकः ॥ २८३
 स्यान्नाटकं प्रकरणं भाणः प्रहसनं डिमः । व्यायोगः समवाकारो विध्यङ्गेहामृगा इति ॥ २८४
 अभिनेयप्रकाराः स्युर्भाषाः पट्टसंस्कृतादिकाः । भारती सात्त्वती कैशिक्यारभट्यौ च वृत्तयः ॥ २८५
 वाद्यं वादित्रमातोद्यं तूर्यं तूरं स्मरध्वजः । ततं वीणाप्रभृतिकं तालप्रभृतिकं घनम् ॥ २८६
 वंशादिकं तु शुपिरमानद्वं मुरजादिकम् । वीणा पुनर्धोषवती विषवी कण्ठकृणिका ॥ २८७
 बह्वको साध तन्त्रीभिः सप्तभिः परिवदिनी । शिवस्य वीणा नालम्बी सरस्वत्यास्तु कच्छपी ॥ २८८
 नारदस्य तु महती गणानां तु प्रभावती । विश्वावसोस्तु बृहती तुम्बरोस्तु कलावती ॥ २८९
 चाण्डालानां तु कण्ठोलवीणा चाण्डालिका च सा । कायः कोलम्बकस्तस्या उपनाहो निबन्धनम् ॥
 दण्डः पुनः प्रवालः स्यात्ककुभस्तु प्रसेवकः । मूले वंशशलाका स्यात्कलिका कृणिकापि च ॥ २९१
 कालस्य क्रियया मानं तालः साम्यं पुनर्लेपः । द्रुतं विलम्बितं मध्यमोघस्तत्त्वं घनं क्रमात् ॥ २९२
 मृदङ्गो मुरजः सोङ्ग्यालिङ्गुर्ध्वक इति त्रिधा । स्याद्यशःपटहो ढक्का भेरी दुन्दुभिरानकः ॥ २९३
 पटहोऽथ शारिका स्यात्कोणो वीणादिवादनम् । षट्कारहास्यकरुणारौद्रवीरभयानकाः ॥ २९४
 वीभत्साद्भुतशान्ताश्च रसा भावाः पुनत्रिधा । श्यागिसात्त्विकसंचारिप्रभेदैः स्याद्व्रतिः पुनः ॥ २९५
 रागोऽनुरागोऽनुरतिर्हासस्तु हसनं हसः । घर्वरो हासिका हास्यं तत्राष्टदरे स्मितम् ॥ २९६
 घन्नोऽष्टिकाथ हसितं किंचिद्दृष्टरदाङ्कुरे । किंचिच्छ्रुते विहसितमट्टहासो महीगसि ॥ २९७
 अतिहासस्वनुस्यूतेऽपहासोऽकारणाल्कुरे । सोत्प्रासे वाचुरितकं हसनं स्फुरदोष्ठके ॥ २९८
 शोकः शुक्शोचनं खेदः श्लोषो मनुषुः क्रुधा रुपा । क्रुत्कोपः प्रतिघो रोपो रुद्धं चोत्साहः प्रगल्भता ॥
 अभियोगोद्यमौ श्रौटिकज्ञानः क्रियदेतिका । अध्यवसाय ऊर्जोऽथ वीर्यं सोऽतिशयान्वितः ॥ ३००
 भयं भीर्भतिरावङ्ग आशङ्का साध्वसं दरः । भिया च तत्राहिभयं भूषतीनां स्वपक्षजम् ॥ ३०१
 अदृष्टं वह्नितोपादेदृष्टं स्वपरचक्रजम् । भयंकरं प्रतिभयं भीमं भीष्मं भयानकम् ॥ ३०२
 भीषणं भैरवं घोरं दारुणं च भयावहम् । जुगुप्सा तु घृणाथ स्याद्विस्मयार्थिभ्रमद्भुतम् ॥ ३०३
 नोद्याश्रयं शमः शान्तिः शमभोपशमावपि । नृष्णाश्रयः स्यायिनोऽभी रसानां कारणं क्रमान् ॥ ३०४
 क्षम्यो जाड्यं सेदो घर्मानिदायी पुलकः पुनः । रोमाशः कण्ठको रोमविकारो रोमहर्षणम् ॥ ३०५
 रोमोद्गम उद्वेषणमुल्लरुसनमित्यपि । स्वरभेदस्तु कद्वलं स्वरे कम्पस्तु वेपथुः ॥ ३०६
 यैवर्ष्यं कालिकाभाश्रु थापो नेत्राम्बु रोदनम् । अक्षमस्तु प्रलयस्त्वचेष्टतेलष्ट सात्त्विकाः ॥ ३०७
 भृतिः संतोषः स्यात्स्यं स्यादाध्यानं स्मरणं स्मृतिः । मतिर्मनीगा युधिर्धीधिपणाङ्गभिचेतनाः ॥ ३०८
 प्रतिभाप्रतिपद्यज्ञाप्रेक्षाम्निचतुषन्दध्ययः । संविस्तिः श्रेमुषी दृष्टिः सा मेधा धारणक्षमा ॥ ३०९
 पण्डा तत्त्वानुगा भोक्षे ज्ञानं विज्ञानमन्यतः । शुश्रूषा श्रवणं चैव ग्रहणं धारणं तथा ॥ ३१०

ऊहापोहोऽर्धविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणाः । व्रीडा लज्जा मन्दाक्षं ह्रीस्त्रया सापत्रपान्यतः ॥ ३११
 आह्वयं मौर्ख्यं विपादोऽवसादः सादो विपण्णता । मद्रो मुन्मोहसंभेदो व्याधिस्त्वार्थी रुजाकरः ३१२
 निद्रा प्रमीला शयनं संवेशस्वापसंलयाः । नन्दीमुखी श्रासहेतित्स्त्रा सुप्तं तु साधिका ॥ ३१३
 औत्सुक्यं रणरणकोरुण्टे आयलकारती । हृष्टेखोत्कलिके चाभावहित्थाकारगोपनम् ॥ ३१४
 शङ्कानिद्रोपेक्षणं स्यात्स्वपलं त्वनवस्तिपतिः । आलस्यं तन्द्रा क्रौंसौच्यं हर्षश्चित्तप्रसन्नता ॥ ३१५
 ह्लादः प्रमोदः प्रमदो मृत्प्रीत्यामोदसंमदाः । आमन्दानन्दभू गर्वस्त्वहंकारोऽविलसता ॥ ३१६
 दर्पोऽभिमानो ममता भानश्चित्तोज्ज्वलितः स्मयः । सा मिषोऽहमहमिका या तु संभावनात्मनि ॥ ३१७
 दर्पात्साहोपुरुषिका स्यादहंपूर्विका पुनः । अहं पूर्वमहं पूर्वमित्युप्रलं तु चण्डता ॥ ३१८
 प्रबोधस्तु धिनिद्रवं ग्लानिस्तु बलदीनता । दैन्यं कार्यण्यं श्रमस्तु क्रमः क्रेशः परिश्रमः ॥ ३१९
 प्रयासायासव्यायामा वन्मादश्चित्तविप्लवः । मोहो मौर्ध्यं चिन्ता ध्यानममर्षः क्रोधसंभवः ॥ ३२०
 गुणो जिगीषोत्साहवांक्षास्तस्त्राकस्मिकं भयम् । अपस्मारः स्यादावेशो निर्वेदः स्वावमाननम् ॥ ३२१
 आवेगस्तु त्वरिस्तूर्णः संवेगः संभ्रमस्त्ररा । वितर्कः स्यादुन्नयनं परामर्शो विमर्शनम् ॥ ३२२
 अध्याहारत्सर्क ऊहोऽभूयान्यगुणदूषणम् । मृतिः संस्था मृत्युकालौ परलोकगमोऽलयः ॥ ३२३
 पश्वलं निधनं नाशो दीर्घनिद्रा निमीलनम् । दिष्टान्तोऽस्तं कालधर्मोऽवसानं सा तु सर्वगा ॥ ३२४
 भरको मारिस्त्रयस्त्रिशदमी स्युर्व्यभिचारिणः । स्युः कारणानि कार्याणि सहचारीणि यानि च ॥ ३२५
 रत्सादेः स्थायिनो लोके तानि चेत्त्राट्यकाव्ययोः । विभावानुभावाश्च व्यभिचारिण एव च ॥ ३२६
 व्यक्तः स तैर्विभावाद्यैः स्थायी भावो भवेद्रसः । पात्राणि नाट्येऽधिकृतास्तत्तद्वेषस्तु भूमिका ॥ ३२७
 शैलुयो भरतः सर्वकेशी भरतपुत्रकः । धात्रीपुत्रो रङ्गाजायाजीवो रङ्गावतारकः ॥ ३२८
 नटः कुशाश्री शैलाली चारणस्तु कुशीलवः । भ्रष्टुभ्रभूपरः कुंसो नटः स्त्रीवेषधारकः ॥ ३२९
 वेश्याचार्यः पीठमर्दः सूत्रधारस्तु सूचकः । नन्दी तु पाठको नान्द्याः पार्श्वस्थः पारिपार्थिकः ॥ ३३०
 वासन्तिकः केलिकिलौ वैहासिको विदूषकः । प्रहासी प्रीतिदत्ताथ पिङ्गः पल्लवको विटः ॥ ३३१
 पिता त्वाबुक आनुत्तभातुकौ भगिनीपतौ । भावो विद्वान्पुत्रराजः कुमारो भर्तृदारकः ॥ ३३२
 बाला वासुर्मार्य आयो देवो भट्टारको नृपः । राष्ट्रीयो नृपतेः श्यालो बुहिता भर्तृदारिका ॥ ३३३
 देवी कृताभिषेकान्या भट्टिनी गणिकाऽञ्जुका । नीचाचेटीसखीङ्गतौ हण्डेहण्डेहलाः क्रमात् ॥ ३३४
 अमल्लण्यमवधोत्तौ ज्यायसी तु स्वसात्तिका । भर्तार्यपुत्रो माताम्बा भदन्ताः सौगतादयः ॥ ३३५
 पूष्ये तत्रभवानत्रभवोश्च भगवानपि । पादा भट्टारको देवः प्रयोज्याः पूजनामतः ॥ ३३६

इत्याचार्यहेमचन्द्रविरचितयामभिधानचिन्तामणी नाममातायां देवकाण्डे द्वितीयाः ॥ २ ॥

मर्लैः पञ्चजनो भूष्टकपुरुषः पूरुषो नरः । मनुष्यो मानुषो ना विद् मनुजो मानवः पुमान् ॥ ३३७
 पालः पाकः शिशुश्चिम्बः पोतः शावः संनंधयः । पृथुकार्षोत्तानशयाः क्षीरकण्ठः कुमारकः ॥ ३३८
 शिशुर्ल शैशवं बाल्यं वयस्स्थस्तरुणो युवा । तारुण्यं यौवेनं वृद्धः प्रवयाः स्फविरो जरत् ॥ ३३९
 जरी जीर्णो वयस्यामो जीनोऽथ विम्रसा जरा । वार्धकं स्थाविरं ज्यायान्वर्षायान्दशमीलपि ॥ ३४०

१. तन्त्री इत्यपि. २. उत्कण्ठोऽपि. ३. ऊहापि. ४. रङ्गाजीवः, जायाजीवः. ५. 'कुस'शब्दः प्रसेकं भादि-
 नान्वेति. ६. मारिषोऽपि. ७. वौगिकत्वात् स्तनपोऽपि. ८. यौगिकत्वात् क्षीरपोऽपि. ९. यौवनिर्हापि.

विद्वान्सुधीः कविचक्षणलब्धवर्णा ज्ञः प्राप्तुरूपकृतिकृष्टयभिरूपधीराः ।

मेधाविकोविदविशारदसूरिदोषज्ञाः प्राज्ञपण्डितभैमीपितृधप्रयुद्धाः ॥

३४१

व्यक्तो विपश्चित्संख्यावान्सन्प्रवीणे तु शिक्षितः । निष्णातो निपुणो दक्षः कर्महस्तमुखाः कृतात् ॥

कुशलश्चतुरोऽभिज्ञविज्ञवैज्ञानिकाः पटुः । छेको विदग्धे प्रौढस्तु प्रगल्भः प्रतिभामुखः ॥

३४३

कुशाग्रीयमतिः सूक्ष्मदर्शी तत्कालधीः पुनः । प्रत्युत्पन्नमतिर्दूराद्यः पश्येदीवदर्शयसौ ॥

३४४

हृदयालुः सहृदयश्चिद्रूपोऽप्यथ संस्कृते । व्युत्पन्नप्रहृतक्षुण्णा भन्तर्वाणिस्तु शास्त्रविन् ॥

३४५

वागीशो वाक्यतौ वाग्मी वाचोयुक्तिपटुः प्रवाक् । समुखो वावदूकोऽथ वदो वक्ता वदावदः ३४६

स्वान्जलपाकस्तु वाचालो वाचाटो बहुगर्हवाक् । पद्दोऽनुत्तरे दुर्वाकृद्द्वे स्यादधाधरः ॥

३४७

हीनवादिन्येडमूकानेडमूको लवाक्श्रुतौ । खणः शब्दनस्तुल्यौ कुवादकुचरौ समौ ॥

३४८

लोहलोऽस्फुटवाङ्मूकोऽवागसौम्यस्त्रोऽस्त्रः । वेदिता विदुरो विन्दुर्वन्दारुस्वभिवादकः ॥

३४९

आशंसुराशंसितरि केंदुरस्वतिकुरिसतः । निराकरिष्णुः क्षिप्रुः स्याद्विकाली तु विकत्सरः ॥

३५०

दुर्मुखे मुखरात्रद्धमुखौ शल्कः प्रियंवदः । दानशीलः स वदान्यो वदन्योऽप्यथ बालिशः ॥

३५१

मूढो मन्दो यैधाजातो बालो मातृमुखो जडः । मूर्खोऽमेधो विवर्णाज्ञौ वैधेयो मातृशासितः ॥

३५२

देवानांप्रियजालमौ च दीर्घसूत्रश्चिरक्रियः । मन्दः क्रियासु कुण्ठः स्यात्क्रियावान्कर्मसूद्यतः ॥

३५३

कर्मक्षमोऽलंकर्मणिः कर्मशूरस्तु कर्मठः । कर्मशीलः कामं आयःशूलिकस्तीक्ष्णकर्मकृत् ॥

३५४

सिंहसंहननः स्वङ्गः स्वतन्त्रो निरवग्रहः । पपाकामी स्वरुचिश्च स्वच्छन्दः स्वैर्यपावृतः ॥

३५५

यदृच्छा स्वैरिता स्वच्छा नाथवान्निग्रयृह्यकौ । तन्त्रायत्तवशाधीनच्छन्दवन्तः परात्परे ॥

३५६

लक्ष्मीवाङ्मणः श्रील इभ्य आढ्यो धनीश्वरः । ऋद्धे विभूतिः संपत्तिर्लक्ष्मीः श्रीऋद्विसंपदः ॥

३५७

दरिद्रो दुर्विधो दुःस्थो दुर्गतो निःस्वकीकटौ । अकिंचनोऽधिपस्त्वीशो नेता परिवृद्धोऽधिभूः ॥

३५८

पतीन्द्रस्वामिनाधार्याः प्रभुर्भर्तेश्वरो विभुः । ईशितिनो नायकश्च नियोज्यः परिचारकः ॥

३५९

डिङ्करः किंकरो भृलश्चेटो गोप्यः पराचितः । दासः प्रेप्यः परिस्कन्दो भुजिग्यपरिकर्मिणौ ॥

३६०

परान्नः परिपिण्डादः परजातः परैधितः । भृतके भृतिभुग्वैतनिकः कर्मकरोऽपि च ॥

३६१

स निर्भृतिः कर्मकरो भृतिः स्यान्निष्क्रयः पणः । कर्मण्या वेतनं मूल्यं निर्वेशो भरणं विधा ॥

३६२

भर्मण्या भर्म भृत्वा च भोगस्तु गणिकाभृतिः । खलपूः स्याद्बहुकरो भारवाहस्तु भारिकः ॥

३६३

वार्तावहे वैवधिको भारे विवधवीवधी । काचः शिक्यं तदालम्भो भारयष्टिर्विहङ्गिका ॥

३६४

शूरश्चारभटो वीरो विद्वान्तान्त्राथ कातरः । दरिद्रश्चकितो भीतो भीरुभीरुकभीलुकाः ॥

३६५

विहस्तव्याकुलौ व्यमे कांदिशीको भयदृते । उत्पिञ्जलसमुत्पिञ्जलिञ्जलाभृशमाकुले ॥

३६६

महेच्छे तूद्रदोदारोदात्तोदीर्णमहाशयाः । महामना महात्मा च कृपणस्तु मितंपचः ॥

३६७

कीनाशास्तदनक्षुद्रकर्यदृढमुष्टयः । किंपचानो दयास्तु कृपालुः करुणापरः ॥

३६८

सूरतोऽथ दया शकः कारुण्यं करुणा घृणा । कृपानुकम्पानुक्रोशो हिंसे शरारुयानुकौ ॥

३६९

१. कवितापि. २. योगिकत्वात् भौमान्, मविमान्, इत्यादयः. ३. तेन कृतकर्मा, कृतहस्तः, कृतमुपाः; योगिकत्वात् कृतहस्त, कृतार्थः, कृती च. ४. कट्टर इत्यन्ये. ५. यथोद्गतोऽपि. ६. तेन परवन्धः, परायत्तः, परव्यः, पराधीनः, परच्छन्द, परयान्. ७. धीमान् इत्यापि.

व्यापादन विशरण प्रमय प्रमापण निग्रन्थन प्रमथन वदन निवर्हणम् ।	
निमूदन विशसन क्षणन परासन प्रोज्जासन प्रशमन प्रनिघातन वध ॥	३७०
प्रवासनोद्गासनघातनिर्वासनानि मज्जतिनिशुम्भहिंसा ।	
निर्वापणालम्भनिमूदनानि निर्यातनोन्मन्थसमापनानि ॥	३७१
अपासन धर्जनमारपिक्षा निष्कारणाक्रापविशारणानि ।	
स्यु कर्तने कल्पनवर्धने च च्छेदश्च घातोद्यत आततापी ॥	३७२
मशीर्षच्छेदिक शीर्षेच्छेद्यो यो वयमर्हति । प्रमोक्त उपसपत्र परेतप्रेतसम्पत्ता ॥	३७३
नामालेख्ययश शैषो व्यापन्नोऽपगतो मृत । परासुस्तदहे दान तदर्थमूर्ध्वदेहिन्म् ॥	३७४
मृतज्ञानमपन्नान निवाप पितृवर्षणम् । चित्तिचित्ताचित्तास्तुल्या ऋजुस्तु प्राञ्जलोऽक्षस ॥	३७५
दक्षिणे सरलोदारौ शैठस्तु निकृतोऽनृजु । क्रूरे नृशसनिस्त्रिशपाया धूर्तस्तु वधक ॥	३७६
व्यसन कुहको दाण्डाजिनिको मायिजालिनौ । मायातु शठता शशय कुस्तृतिभिष्कृतिश्च सा ॥	३७७
नपट कैतव दम्भ कूट छत्रोर्षेधिशठलम् । व्यपदेशो मिप लक्ष निभ व्याजोऽध कुकुटि ॥	३७८
जुहना दम्भचर्या च वधन तु प्रतारणम् । व्यलीनमतिसाधन साधौ सभ्यार्थसज्जना ॥	३७९
दोषैरुदकपुरोभागी कर्णेजपस्तु दुर्जन । पिशुन सूचको नीचो द्विजिह्वो मत्सरी खल ॥	३८०
व्यसनार्तस्तूपरक्तश्चौरस्तु प्रतिरोधक । दस्यु पाठशर स्तेनस्तस्वर पारिपन्थिक ॥	३८१
परिमोपिपरास्वन्धैनागारिकमलिम्लुचा । य पश्यतो हरेदर्ध स चौर पश्यतोहर ॥	३८२
चौर्य तु चौरिका स्तेय लोप्त्र त्वपहत धनम् । यद्भविष्यो दैवपरोऽधालस्य शीतकोऽलस ॥	३८३
मन्दस्तुन्दपरिमृजोऽनुष्णो दक्षस्तु पेशल । पटूष्णोष्णरूसूपानचतुराश्चाथ तत्पर ॥	३८४
आसक्त प्रवण प्रह्व प्रसितश्च परायण । दातोदार स्थूललज्ञो दानशौण्डो धनुप्रदे ॥	३८५
दानमुत्सर्जन त्याग प्रदेदानविसर्जने । विहापित वितरण स्पर्शन प्रतिपादनम् ॥	३८६
विश्रायण निर्वपणमपवर्जनमहृति । अर्षव्ययज्ञ सुकलो पाचकस्तु वनीपक ॥	३८७
मार्गणोऽर्थी याचनकस्तर्कुमोऽधार्थनैपणा । अर्दना प्रणयो याचना याचनाध्येपणा सनि ॥	३८८
उत्पतिष्णुस्मृत्पतितालकरिष्णुश्च मण्डन । भविष्णुर्भविता भूष्णु समौ वर्तिष्णुर्वर्तनौ ॥	३८९
विहृत्वरो विहृमर प्रसारी च विसारिणी । लज्जाशीलोऽपन्नपिष्णु सहिष्णु क्षमिता क्षमो ३९०	
तितिक्षु सहन क्षन्ता तितिक्षा सहन क्षमा । ईर्ष्यातु कुहनोक्षान्तिरीर्ष्यो क्रोधी तु रोपण ॥	३९१
अमर्षण क्रोधेनश्च चण्डस्वखन्तनोपन । बुभुक्षित स्यात्क्षुधितो जिघत्सुरशनापित ॥	३९२
जुभुक्षायामशनाया जिघत्सा भोचको रुचि । पिपासुस्तृपितस्तृष्णकतृष्णा तर्पोऽपलासिका ॥	३९३
पिपासा हृदृत्पोदन्या धीति पानेऽध शोषणम् । रसादान भक्षकस्तु घस्मरोऽश्चर भोगिता ॥	३९४
भक्तमज कूर्मन्धो भिंसा दीदिविरोदन । अशन जीवनक च याजो वाज प्रसादनम् ॥	३९५
भिस्मटा दग्धना सर्वरसाभ्य मण्डमत्र तु । दधिजे मस्तु भक्तोपे नि स्वावाचाममासरा ॥	३९६
श्राणाविलेपी तरला यवागूरुधिग्नापि च । मूप स्यात्प्रहित सूदो व्यजन तु घृतादिकम् ॥	३९७
तुस्यो तिलात्रे कसरत्रिसरानथ पिष्टव । पूषोऽपूप पूलिनः तु पोलिकापौलिपूषिका ॥	३९८

१ 'शेष'शब्दो नामादिभि प्रत्येकमवेति २ औध्वदेदिकमपि ३ शण्ड ४ उपधापि ५ चौरोऽपि ६ पटचोरोऽपि ७ स्तैयमपि ८ क्षान्तिरित्यपि ९ कोपनोऽपि १० आशितोऽपि ११ विलेप्यापि

पूपलायेपत्पके स्युरभ्युपाभ्योपपौलयः । निष्ठानं तु तेमनं स्यात्कग्म्भो दधिसक्तवः ॥	३९९
घृतपूरो घृतवरः पिष्टपूरश्च घार्तिकः । चमसी पिष्टवर्तिः स्याद्दृढकस्त्ववसेकिमः ॥	४००
भृष्टा यवाः पुनर्धाना धानाचूर्णं तु सक्तवः । पृथुक्त्रिपुटस्तुल्यौ लाजाः स्युः पुनरक्षताः ॥	४०१
गोधूमचूर्णे समिता यवक्षौदे तु चिकसः । गुड इक्षुरसः काथः शर्करा तु सितोपला ॥	४०२
सिता च मधुधूलिस्तु खण्डस्तद्विकृतिः पुनः । मत्स्यण्टी फाणितं चापि रसालायां तु मूर्जिता ॥	४०३
शिखरिण्यथ यूप्यो रसो दुग्धं तु सोमजम् । गौरसः क्षीरमूधस्यं स्नान्यं पुंसवनं पयः ॥	४०४
पयस्यं घृतदध्यादि पेय्योऽभिनवं पयः । उभे क्षीरस्य विवृती किलाटी कूर्चिकापि च ॥	४०५
पायसं परमान्नं च क्षीरेयीक्षीरजं दधि । गौरसश्च तदघनं द्रुप्तं पत्रलमित्यपि ॥	४०६
घृतं हविष्यमाज्यं च हविराधारसर्पिणी । ह्योगोदोहोद्भवं ह्यंगवीनं शरजं पुनः ॥	४०७
दधिसागं तक्रसागं नवनीतं नवोद्भुतम् । दण्डाहते कालसेयवोलारिष्ठानि गौरसः ॥	४०८
रसायनमथार्धाम्बूदश्विच्छेदं समोदकम् । तक्रं पुनः पादजलं मथितं वारिर्वजितम् ॥	४०९
सार्पिष्कं दाधिकं सर्पिर्दधिभ्यां संस्कृतं क्रमात् । लवणोदकाभ्यानुदकलावणिकमुदधिति ॥	४१०
औदधितमौदधित्वं लवणे स्यात्तु लावणम् । पैठरोक्ष्ये उखासिद्धे प्रपस्यं तु सुसंस्कृतम् ॥	४११
पक्के राद्धं च सिद्धं च भृष्टं पक्कं विनाभ्युना । भृष्टामिषं भटिन्नं स्याद्भूतिर्भूत्कं च तत् ॥	४१२
शूल्यं शूलाकृतं मांसं निष्कायो रसकः समौ । प्रणीतमुपसंपन्नं शिग्धे मसृणचिकणे ॥	४१३
विच्छिन्नं तु विजिर्विलं विज्जलं विजलं च तत् । भावितं तु वासितं स्यात्तुल्ये संसृष्टोपहिते ॥	४१४
काशिकं काक्षिकं धान्याभ्लारनले तुपोदकम् । कुल्मापाभिपुतावन्तिसोमशुक्तानि कुञ्जलम् ॥	४१५
चुम्बं धातुप्रमुत्रार्हं रक्षोघ्नं कुण्डगोलकम् । महारसं सुवीरमलं सौवीरं अक्षयं पुनः ॥	४१६
तैलं श्लेहोऽभ्यङ्गनं च वेपवार उपस्करः । स्यात्तिन्तिडीकं तु चुम्बं वृक्षाभ्यं चाम्लवेतसे ॥	४१७
हरिद्रा काशनी पीता निशाग्या वरवर्णिनी । क्षवः क्षुताभिजननो राजिका गजसर्पपः ॥	४१८
आसुरी कृष्णिका चासौ कुस्तुम्बुरु तु धान्यकम् । धन्या धन्याकं धन्याकं मरीचं कृष्णमूषणम् ॥	४१९
कोलकं वेहजं धार्मपत्तनं यवनप्रियम् । शुण्ठी महौषधी विश्वा नागरं विश्वभेषजम् ॥	४२०
वैदेही पिप्पली कृष्णोपकुल्या मागधी कणा । तन्मूलं प्रन्धिकं सर्वप्रन्धिकं चटकाशिरः ॥	४२१
त्रिकटु श्यूपणं व्योपमजाजी जीरकः कणा । सहस्रवेधि चाहीकं जतुकं हिङ्गु रामठम् ॥	४२२
न्यादः स्वदनं रसादनमशनं नियसो वलभनमभ्यवहारः ।	
अग्निर्जक्षणभक्षणलेहाः प्रलवसानं घसिराहायः ॥	४२३
पसानावष्काणविष्वाणा भोजनं जेमनादने । चर्यणं चूर्णनं दन्तौहिहासादस्तु लेहनम् ॥	४२४
कल्पवर्तः प्रातराशः सग्धिस्तु सहभोजनम् । प्रासो गुडेरकः पिण्डो गढोलः कवको गुडः ॥	४२५
गण्डोलः कवलस्तृप्ते क्षाप्रातसुहिताशिताः । वृत्तिः सौहिल्यमामाणमथ भुक्तसमुज्जिते ॥	४२६
केला पिण्डोलिफेली च स्वोदरपूरके पुनः । कुक्षिभरिरात्ममरिचुदरंभरिरप्यथ ॥	४२७
आद्यूनः स्यादौदरिको विजिगीषाविजिते । उदरविशाचः सर्वाग्नीनः सर्वाग्निभक्षकः ॥	४२८
शाप्फुलः पिशिताशुन्मदिष्णुस्तन्मादसंयुतः । गृध्रुस्तु गर्धनसृग्गिलप्सुर्लुब्धोऽपिलापुकः ॥	४२९

लोलुपो लोलुपो लोभस्तृष्णा लिप्सा वशः स्पृहा । काङ्क्षाशंसागर्धवाञ्छाशेच्छैहातृष्मनोरथाः ॥ ४३०
 कामोऽभिलापोऽमिथ्या तु परस्नेहोद्धतः पुनः । अविनीतो विनीतस्तु निभृतः प्रथितोऽपि च ॥ ४३१
 विधेये विनयस्थः स्यादाश्रयो बचनेस्थितः । वदयः प्रणयो धृष्टस्तु विधातो धृष्णधृष्णजौ ॥ ४३२
 वीक्षामन्नो विलक्षोऽधाधृष्टे शालीनशारदौ । शुभंगुः शुभसंयुक्तः स्यादहंपुरहंकृतः ॥ ४३३
 कामुकः कमिता कप्तोऽनुकः कामयिताभिकः । कामनः कमरोऽभ्रीकः पथमद्रस्तु विप्रुतः ॥ ४३४
 व्यसनो हर्षमाणस्तु प्रमना हृष्टमानसः । विक्रुर्वाणो विचेतास्तु तुरन्तर्विपरो मनाः ॥ ४३५
 मत्ते शौण्डोत्कटक्षीया उत्कस्तुत्सुक उन्मनाः । उत्क्रण्टितोऽभिशास्ते तु वाच्यक्षारितदूषिताः ॥ ४३६
 गुणैः प्रतीते लाहतलक्षणः कृतलक्षणः । निर्लक्षणस्तु पाण्डुरपृष्ठः संकसुकोऽस्थिरे ॥ ४३७
 तूष्णींशीलस्तु तूष्णीको विवशोऽनिष्टदुष्टधीः । बद्धो निगडितो नद्धः क्रीलितो यञ्चितः सितः ॥ ४३८
 मंदानितः संयतश्च स्यादुद्दानं तु यन्धनम् । मनोहतः प्रतिहतः प्रतिवद्धो हतश्च सः ॥ ४३९
 प्रतिक्षितोऽधिज्ञितोऽवकृष्टनिष्कासितौ समौ । आत्तगन्धेऽभिभूतोऽपध्वस्ते न्यकृतधिकृतौ ॥ ४४०
 निकृतस्तु विप्रकृतो न्यकारस्तु तिरस्किया । परिभावो विप्रकारः परावर्षमितो भवः ॥ ४४१
 अत्याकारो निकारश्च विप्रलब्धस्तु बञ्चितः । स्वप्रवश्यालुनिद्रालुर्वृणिते प्रचलापितः ॥ ४४२
 निद्राणः शयितः सुप्तो जागरूकस्तु जागरी । जागर्यो स्वाञ्जागरणं जागरा जागरोऽपि च ॥ ४४३
 विष्वगश्चति विष्वग्ब्रह्मेवब्रह्मेवगश्चति । सहाश्चति तु सद्यष्ट स्यात्सिर्ष्य पुनस्तिरोऽश्चि ॥ ४४४
 मंशयालुः संशयिता गृह्यालुर्महीतरि । पतयालुः पातुकः स्यात्समौ रोचिष्णुरोचनौ ॥ ४४५
 दक्षिणार्हस्तु दक्षिण्यो दक्षिणीयोऽथ दण्डितः । दापितः साधितोऽर्च्यस्तु प्रतीक्ष्यः पूजितोऽर्हितः ४४६
 नमस्यितो नमसितोपचितोवञ्चितोऽर्चितः । पूजाहेणासपर्यानी उपहारयली समौ ॥ ४४७
 विह्वलो विह्वलः स्थूलः पीवा पीनश्च पीवरः । चक्षुष्यः सुमनो द्वेषोऽक्षिगतोऽथांसलो वर्ली ॥ ४४८
 निर्दिग्धो मांसलश्चोपचितोऽथ दुर्बलः कृशः । क्षामः क्षीणस्तनुश्चातल्लिनामांसपेलवाः ॥ ४४९
 विचण्डिलो बृहत्कुक्षिस्तुनिदनुनिदकतुनिदलाः । उदर्युदरिले विखचितुविमा अनासिके ॥ ४५०
 नतनासिकेऽधनाटोऽवटीटोऽवध्रटोऽपि च । खरणास्तु खरणसो नक्षुद्रः क्षुद्रनासिकः ॥ ४५१
 खुरणाः स्यात्खुरणस उन्नसस्तूमनासिकः । पङ्कु ध्रौणः खलतिस्तु खल्लनाट पेन्द्रलुप्तिकः ॥ ४५२
 शिपिविष्टो यच्चुरथ काणः कनन एरुदकृ । वृश्चिरल्पतनौ कुंठजे गडुलः कुक्के कुणिः ॥ ४५३
 निखर्वः खट्टनः खर्वः खर्वशाखश्च वामनः । अकर्ण एडो बधिरो दुश्कर्मा तु द्विनमरुः ॥ ४५४
 वण्डश्च शिपिविष्टश्च खोडखोरौ तु खञ्जके । विकलाङ्गस्तु पोगण्ड ऊर्ध्वंजुर्ध्वंजानुगः ॥ ४५५
 ऊर्ध्वंजश्चाप्यथ प्रजुप्रज्ञौ विरलजानुके । संजुसंज्ञौ पुतजानौ बलिनो बलिभः समौ ॥ ४५६
 उदमदन्दन्तुरः स्यात्प्रलम्बाण्डस्तु मुष्करः । अन्धो गताक्ष उत्पश्य उन्मुखोऽधोमुखस्वगाह् ॥ ४५७
 मुण्डस्तु मुण्डितः केशी केशवः केशिकोऽपि च । वन्दिरः केरुरो वृद्धनामौ तुण्डिलतुण्डितौ ४५८
 आमयाव्यपदुर्लानो ग्लान्निधिकृत आतुरः । र्वैधितोऽभ्यमितोऽभ्यान्तो ददुरोगी तु ददृणः ॥ ४५९
 पैमिनः कच्छुरस्तुस्यौ सातिसारोऽतिसारकी । वातनी वातगोमी स्याच्छेष्मलः श्लेष्मणः कफो ४६०

१. ईदोऽपि. २. मनोगवी च. ३. कमनोऽपि. ४. तेन दुर्भनाः, अन्तर्मनाः, विमनाः. ५. जागरितोऽपि.
 ६. अनिष्टा दुष्टा च धीर्यस्य. ७. तेन पराभवः, परिभवः, अभिभवः. ८. जागरितोऽपि. ९. सांशयिकोऽपि.
 १०. अपचायितोऽपि. ११. खलतोऽपि. १२. पृष्णोऽपि. १३. रोगितोऽपि. १४. 'वापरः' इत्येके.

क्लिन्ननेत्रे चिह्नचुह्री पिहोऽथाशोयुगर्शसः । मूर्छिते मूर्त्तमूर्छालौ सिध्मलस्तु किलासिनि ॥	४६१
पित्तं मायुः कफः श्लेष्मा बलाशः स्नेहभूः खटः । रोमो रुजा रुगातङ्को मान्द्यं व्याधिरपाटवम् ॥	४६२
आम आमय आकल्यमुपतापो गदः समाः । क्षयः शोषो राजयक्ष्मा यक्ष्माथ क्षुत्क्षुतं क्षवः ॥	४६३
कासस्तु क्षवधुः पैमा खसः कच्छूर्ध्विचर्चिका । कण्डूः कण्डूयनं खर्जूः कण्डूयाप क्षतं व्रणः ॥	४६४
अरुरीर्म क्षणतुश्च रुढव्रणपदं किणः । श्लीपदं पादवल्मीकः पादस्फोटो विपादिका ॥	४६५
स्फोटकः पिडको गण्डः घृष्टग्रन्थिः पुनर्गडुः । श्वित्रं स्यात्पाण्डुरं कुट्टं केशत्रं लिन्द्रलुप्तकम् ॥	४६६
सिध्म किलासं लक्षपुष्पं सिध्मं कोटस्तु मैण्डलम् । गलगण्डे गण्डमाला रोहिणी तु गलाङ्कुरः ॥	४६७
हिका हेका च हृद्दासः प्रतिश्यायस्तु पीनसः । शोषस्तु श्रयथुः शोफे दुर्नामाशो गुदाङ्कुरः ॥	४६८
छर्दं प्रच्छर्दिका छर्दिर्वमधुर्वमनं वमिः । गुल्मे स्यादुदरग्रन्थिरुदावर्तो गुदग्रहः ॥	४६९
गतिर्नाडीमणे वृद्धिः कुरुण्डश्चाण्डवर्धने । अश्मरी स्यान्मूत्रकृच्छ्रे प्रमेहो यहुमूत्रता ॥	४७०
अनाहस्तु निघन्धः स्याद्गृहणी रुक्प्रवाहिका । व्याधिप्रभेदा विद्रधिप्रभगंदरज्वरादयः ॥	४७१
दोषज्ञस्तु भिषग्वैद्य आयुर्वेदी चिकित्सकः । रोगहार्यगर्दकारो भेषजं तन्नमौषधम् ॥	४७२
भैषज्यमगदो जायुश्चिकित्सा रुक्प्रतिक्रिया । उपचर्योपचारौ च लङ्घनं लपतर्पणम् ॥	४७३
जाङ्गलिको विषभिषकस्वार्थ्यं वार्त्तमनामयम् । सद्यारोग्ये पट्टलाघवार्त्तकल्यास्तु नीरुजि ॥	४७४
कुसुला विभवान्त्रेपी पार्थकः संधिजविकः । सत्कृत्व्यालकृतां कन्यां यो ददाति स कूकुदः ॥	४७५
चपलश्चिकुरो नीली रागस्तु स्थिरसौहृदः । ततो हरिद्रागगोऽन्यः सान्द्रस्त्रिगधस्तु मेदुरः ॥	४७६
गेहेनर्दी गेहेशूरः पिण्डीशूरोऽस्तिमान्धनी । स्वस्थानस्थः परद्रेपी गोष्टयोऽथापदि स्थितः ॥	४७७
आपन्नोऽथापद्विषत्तिविषत्स्त्रिगधस्तु वत्सलः । उपाध्यभ्यागारिकौ तु कुटुम्बव्याघ्रते नरि ॥	४७८
जैवानृकस्तु दीर्घायुस्त्रासदायी तु शङ्करः । अभिषन्नः शरणार्थी कारणिकः पॅरीक्षकः ॥	४७९
समर्धुकस्तु वरदो व्रातीनाः संघजीविनः । सभ्याः सदस्याः पार्षद्याः सभास्त्राः सभासदः ॥	४८०
सामाजिकाः सभा संसत्समाजः परिपत्सदः । पर्यत्समज्यागोष्ठपास्था आस्थानं समितिर्घटा ॥	४८१
मांस्वत्सरो ज्योतिषिको मौहूर्तिको निमित्तवित् । दैवजगणकादेशिज्ञानिकातीन्तिका अपि ॥	४८२
विप्रश्निकेक्षणिकौ च सैदान्तिकस्तु ताश्चिकः । लेखकेऽक्षरपूर्वाः स्पृश्रणजीवकर्षक्षवः ॥	४८३
वार्षिको लिपिकरश्चाक्षरन्यासे लिपिलिखिः । मपिधानं मपिकूपो मलिनाम्बु भ्रंषिर्मसिः ॥	४८४
कुलिकस्तु कुलश्रेष्ठी समिको द्यूतकारकः । कितवो द्यूतकूटर्तोऽक्षधूर्तश्चाक्षदेविनि ॥	४८५
दुरोदरं कैतवं स्यादचूतमक्षवती पणः । पाशकः पासकोऽस्तश्च देवनस्तत्पणो ग्लहः ॥	४८६
अष्टापदः शौरिफलं शारः शारिश्च खेलनी । परिणापस्तु शारीणां नयनं स्यात्समन्वतः ॥	४८७
समाह्वयः प्राणिद्यूतं व्यालप्राह्वाहितुण्डिकः । स्यान्मनोजवसस्ताततुल्यः शास्ता तु देशकः ॥	४८८
सुकृती पुण्यवान्धन्यो मित्रपुर्मित्रवत्सलः । क्षेमं करोऽरिष्टतातिः शिञ्जतातिः शिबंकरः ॥	४८९
श्रद्दालुरास्तिकः श्राद्धो नास्तिकस्तद्विपर्यये । वैरङ्गिको विरागाहो वीतदम्बस्तकल्कनः ॥	४९०
प्रणाग्योऽसंमतोन्वेष्टानुपवय सहः क्षमः । शक्तः प्रभूष्णुर्भूतात्तत्स्वाविष्टः शिथिलः ऋधुः ॥	४९१

१. नान्त आबन्तम्. २. विस्फोटायि. ३. मण्डलकमपि. ४. आशपटलिकोऽपि. ५. पारिपद्या अपि. ६. मौहूर्तोऽपि. ७. नैमित्त-नैमित्तिकावपि. ८. मनोरमायां तु 'नुष्टुः' उकारद्वयवान् इत्युक्तम्. ९. लिपिकरोऽपि, १०. मयी, मयी. ११. शारिफलकोऽपि.

प्राज्ञा प्रज्ञा प्रजानन्त्यां प्राज्ञा तु प्रज्ञयान्विता । स्यादाभीरी महाशूरी जातिपुयोगयोः समे ॥ ५२ ॥
 पुंयुज्याचार्याचार्यानी मातुलानी तु मातुली । उपाध्यायान्युपाध्यायी क्षत्रिय्यायी च शूद्रयपि ॥ ५२ ॥
 स्वत आचार्या शूद्रा च क्षत्रियाक्षत्रियाण्यपि । उपाध्याय्युपाध्याया स्यादर्यार्याण्यौ पुनः समे ॥ ५२ ॥
 दिधिपूस्त पुनर्भूर्द्विरूढास्या दिधिपूः पतिः । स तु द्विजोऽप्रेदिधिपुर्यस्य स्यात्सैव गेहिनी ॥ ५२ ॥
 ज्येष्ठेऽनूढे परिवेत्तानुजो दारपरिमही । तस्य ज्येष्ठः परिवेत्तिर्जाया तु परिवेदिनी ॥ ५२ ॥
 वृषस्पन्ती कामुकी स्यादिच्छायुक्ता तु कामुका । कृतसापत्निकाध्यूढाधिविघ्नाथ पतिव्रता ॥ ५२ ॥
 पकपत्नी सुचरित्रा साध्वी सत्यसतीत्वरी । पुंश्वली चर्पणी बन्धक्यविनीता च पांशुला ॥ ५२ ॥
 स्वैरिणी कुलटा याति या प्रियं साभिसागिका । वयस्यालिः सखी सप्रीच्यशिक्षी तु शिशुं विना ५२ ॥
 पतिव्रती औग्र्यतिर्विश्वस्ता विधवा समे । निर्धारा निष्पतिसुता जीवत्तोका तु जीवसूः ॥ ५३ ॥
 नश्यत्सूतिका नन्दुः सद्मश्रुर्वरमालिनी । कात्यायिनी लर्धवृद्धा कापायवसनाधवा ॥ ५३ ॥
 श्रवणा भिक्षुकी मुण्डा पोटा तु स्त्रीनृलक्षणा । साधारणस्त्री गणिका वेद्या पण्यपणोद्भवा ॥ ५३ ॥
 भुजिप्या लक्षिका रूपाजीवा वारवधूः पुनः । सा वारमुख्याथ चुन्दी कुट्टनी शंभली समाः ॥ ५३ ॥
 पोटा गोटा च चेटी च दासी च कुट्टहारिका । नैमा तु कोटवी वृद्धा पलिङ्गयथ रजसला ॥ ५३ ॥
 पुण्यवत्यधिरात्रेयी स्त्रीधामिणी मलिन्यवी । उदक्या ऋतुमती च पुण्यहीना तु निष्कला ॥ ५३ ॥
 राक्ता तु सरजाः कन्या स्त्रीधर्मः पुंण्यमातेवम् । गजस्तत्कालस्तु ऋतुः सुरतं मोहनं रतम् ॥ ५३ ॥
 संवेदानं संप्रयोगः संभोगश्च रहो रतिः । ग्राम्यधर्मो निधुवनं कामकैलिः पेशुक्रिया ॥ ५३ ॥
 व्यवायो मैपुनं स्त्रीपुंसोर्द्वंद्वं मिपुनं च तत् । अन्तर्व्रती गुर्विणी स्याद्भ्रमवत्पुदरिण्यपि ॥ ५३ ॥
 आपन्नसत्त्वा गुर्वा च अद्वालुर्दोहदान्विता । विजाता च प्रजाता च जातापत्या प्रसूतिका ॥ ५३ ॥
 गर्भस्तु गरभो भ्रूणो दोहदलक्षणं च सः । गर्भाशयो जरायुत्वे कललोत्वे पुनः समे ॥ ५४ ॥
 दोहदं दौहितं श्रद्धा लालसा सूतिमासितु । वैजननो विजननं प्रसवो नन्दनः पुनः ॥ ५४ ॥
 चद्रहोऽङ्गात्मर्जः सूनुस्तनयो दारकः सुतः । पुत्रे दुहितरि स्त्रीले तोकापत्यप्रसूतयः ॥ ५४ ॥
 तुक्प्रजोभयोर्भ्रात्रीयो भ्रातृव्यो भ्रातुरात्मजे । स्वस्त्रीयो भागिनेयश्च जामेयः कुतपश्च सः ॥ ५४ ॥
 नप्ता पौत्रः पुत्रपुत्रो दौहित्रो दुहितुः सुतः । प्रतिनप्ता प्रपौत्रः स्यात्तत्पुत्रस्तु परम्परः ॥ ५४ ॥
 पैतृत्वसेयः स्यात्पैतृत्वस्त्रीयश्च पितृत्वसुतः । मातृत्वस्त्रीयस्तुमातृत्वसुतमातृत्वसेयवत् ॥ ५४ ॥
 विमातृजो वैमात्रेयो द्वैमातुरो द्विमातृजः । सत्यास्तु तनये सांमातुरवद्भ्राद्रमातुरः ॥ ५४ ॥
 सौभागिनेयकानीनौ सुभगाकन्ययोः सुतौ । पौनर्भनवारस्त्रैण्यौ पुनर्भुवरस्त्रियोः ॥ ५४ ॥
 दास्या दासेग्दासेयौ नैटेरस्तु नटीसुतः । बन्धुलो बन्धकिनेयः कौलटेरोऽसतीसुतः ॥ ५४ ॥
 स तु कौलटिनेयः स्वाद्यो भिक्षुकसतीसुतः । द्वावप्येतौ कौलटेर्यौ क्षेत्रजो देवरादिजः ॥ ५४ ॥
 स्वजाते लौगसोरस्वी मृते भर्तवि जारजः । गोलकोऽधामृते कुण्डे भ्राता तु स्यात्सहोदरः ॥ ५५ ॥
 समानोदर्यौदर्यसगर्भसहजा अपि । सोदरश्च स तु ज्येष्ठः स्यात्पितृव्यः पूर्वजोऽप्रजः ॥ ५५ ॥
 जग्रन्त्यजे यविष्टः स्यात्कनिष्ठोऽवरजोऽनुजः । स यवीयान्कनीषांश्च पितृव्यश्यालमातुलाः ॥ ५५ ॥
 पितुः पत्न्याश्च मातुश्च भ्रातरो देवूदेवरी । देवा चावरजे पत्युर्गामिस्तु भागिनी स्वसा ॥ ५५ ॥

मनान्दा तु सप्ता पत्युर्ननन्दा नन्दिनीत्यपि । पत्न्यास्तु भगिनी ज्येष्ठा ज्येष्ठश्वश्रूः कुलीचसा ५५४
 कनिष्ठा श्यालिका हाली यश्रणीकेलिकुञ्जिका । केलिद्रवः परीहासः क्रीडा लीला च नर्म च ५५५
 देवनं कूर्दनं खेला ललनं वर्करोऽपि च । वप्ता च जनकस्तातो धीजी जनयिता पिता ॥ ५५६
 पितामहस्तस्य पिता तत्पिता प्रपितामहः । मातुर्मातामहाद्येवं माताम्बा जननी प्रसूः ॥ ५५७
 सवित्री जनयित्री च कृमिला तु बह्वप्रसूः । धात्री तु स्वादुपमाता वीरमाता तु वीरसूः ॥ ५५८
 श्वश्रूमाता पतिपत्न्योः श्वशुरस्तु तयोः पिता । पितरस्तु पितुर्वश्या मातुर्मातामहा कुले ॥ ५५९
 पितरौ मातापितरौ मातरपितरौ पिता च माता च । श्वश्रूश्वशुरौ श्वशुरौ पुत्रौ पुत्रश्च तुहिता च ५६०
 भ्राता च भगिनी चापि भ्रातरावथ बान्धवः । खो ज्ञातिः स्वजनो वन्धुः सगोत्रश्च निजः पुनः ॥ ५६१
 आत्मीयः स्वः स्वकीयश्च सपिण्डास्तु सनाभयः । तृतीयाप्रकृतिः पण्डः पण्डः द्वीवो नर्पुसकम् ५६२

इन्द्रियायतनमङ्गविग्रहौ क्षेत्रगात्रतनुभुधनास्तनूः ।

मूर्तिमत्करणकायभूतयोः वेरसंहननदेहसंचराः ॥

धनो वन्धः पुरं पिण्डो वपुः पुद्गलवर्ष्मणी । कलेवरं शरीरंऽस्मिन्नजीवे कुणपं शवः ॥ ५६३
 मृतकं रुण्डकावन्धौ लपशीर्षं क्रियायुजि । वयांसि तु दशाः प्रायाः सामुद्रं देहलक्षणम् ॥ ५६५
 एकदेशे प्रतीकाङ्गावयवापघना अपि । उत्तमाङ्गं शिरो मूर्धा मौलिर्मस्तकमुण्डके ॥ ५६६
 वराङ्गं करणत्राणं शीर्षं मस्तिकमित्यपि । तज्जाः केशास्तीर्थाकाश्रिंशुकुराः कुन्तलाः कचाः ॥ ५६७
 बालाः स्फुस्तपराः पाशो रचना भार उच्चयः । हस्तः पक्षः कलापश्च केशभूमस्त्रवाचकाः ॥ ५६८
 अलकस्तु कर्करालः खंखरश्रृणुकुन्तलः । स तु भाले भ्रमरकः कुरुलो भ्रमरालकः ॥ ५६९
 धमिल्लः संयताः केशाः केशवेशे कवर्षथा । वेणिः प्रवेणिः शीर्षण्यशिरस्यौ विशदे कचे ॥ ५७०
 केशेषु वर्त्म सीमन्तः पलितं पाण्डुरः कचः । चूडा केशी केशपाशी शिखा शिखाण्डिका समाः ५७१
 सा बालानां काकपक्षः शिखण्डकशिखाण्डकौ । तुण्डमासं मुखं वक्त्रं लपनं वदनानने ॥ ५७२
 भाले गोध्यलिकालीकललाटानि श्रुतौ श्रवः । शब्दाधिष्ठानपैल्लूपमहानादध्वनिमहाः ॥ ५७३
 कर्णः श्रोत्रं श्रवणं च वेष्टनं कर्णशङ्कुली । पालिस्तु कर्णलतिकाशङ्को भालश्रवोऽन्तरे ॥ ५७४
 चक्षुरक्षीक्षणं नेत्रं नयनं दृष्टिरम्बकम् । लोर्धनं दर्शनं दृक्च तत्तारो तु कनीनिका ॥ ५७५
 वामं तु नयनं सौम्यं भानवीर्यं तु दक्षिणम् । असौम्येऽक्षयनक्षि स्वादीक्षणं तु निशामनम् ॥ ५७६
 निभालनं निशमनं निध्यानमवलोकनम् । दर्शनं द्योतनं निर्धनं चापार्थवीक्षणम् ॥ ५७७
 अपाङ्गदर्शनं काक्षः कटाक्षोऽक्षिविकृणितम् । स्वादुन्मीलनमुन्मेषो निमेषस्तु निर्मीलनम् ॥ ५७८
 अक्ष्णोर्वाह्यान्तावपाङ्गौ भ्रूकर्ध्वं रोमपद्धतिः । सकोपश्रुयिकारे स्फाङ्गुभ्रुभूपरा कुटिः ॥ ५७९
 कूर्चं कूर्पं भ्रुवोर्मध्ये पक्ष्मं स्वात्रेत्ररोमणि । गन्धज्ञा नासिका नासा घ्राणं घोणा विकृणिका ॥ ५८०
 नर्कं नर्कुटर्कं शिङ्घिन्योष्ट्रोऽधरो रदच्छदः । दन्तवस्त्रं च तद्व्यन्तौ स्तकणी असिकं लघः ॥ ५८१
 असिकाधस्तु चिवुकं स्वादल्लः स्तकणः परः । गल्लत्परः कपोलश्च परो गण्डः कपोलतः ॥ ५८२
 ततो हनुः श्मश्रु कूर्चमास्यलोमं च मासुरी । दँडिका दंष्ट्रिका दाढा दंष्ट्रा जम्भो द्विजा रदाः ५८३
 रदना दशना दन्ता दंशखानदमल्लकाः । राजदन्तौ तु मध्यस्थातुपरिश्रेणिकौ कचित् ॥ ५८४
 रसज्ञा रसना जिह्वा लीला तालु तु काकुदम् । सुधास्त्रवा घण्टिकाचलम्बिका गलशुण्डिका ॥ ५८५

१. पण्डुरपि. २. चिहुराः. ३. शब्दग्रहोपि. ४. विलोचनमपि. ५. तारकापि. ६. तेन 'ग्रजुटिः' इत्यादयः.
 ७. द्रादिकापि.

कंधरा धमनिर्घ्रावा शिरोधिश्च शिरोधरा । सा त्रिरेखा कम्बुध्रीवावदुर्वटा कृकाटिका ॥	५८६
कुरुस्तु कंधरामध्यं कृकपाश्र्वौ तु बीतनौ । शीवाधमन्यौ प्रामौले पश्चान्मन्ये कलम्बिके ॥	५८७
गलो निगरणः कण्ठः काकलकस्तु तन्मणिः । अंसो भुजशिरः स्कन्धो जत्रु संधिरुरोऽसगः ॥	५८८
भुजो वाहुः प्रवेष्टो दोर्वाहाय भुजकोटरः । दोर्मूलं खण्डिकः कक्षा पार्श्वं स्यादेतयोर्धः ॥	५८९
ऋफोणिस्तु भुजामध्यं कफणिः कूर्परश्च सः । अधस्तस्या मणिवन्धात्प्रकोष्ठः स्यात्कलाचिका ॥	५९०
प्रगण्डः कूर्परासान्तः पक्षशाखः शयःशमः । हस्तः पाणिः करस्यादौ मणिवन्धो मणिश्च सः ॥	५९१
करमोऽस्मादाकनिष्ठं करद्वयात्पाहुली समे । अङ्गुरिश्चाङ्गुलोऽङ्गुष्ठस्तर्जनी तु प्रदेशिनी ॥	५९२
ज्येष्ठा तु मध्यमा मध्या सावित्री स्यादनामिका । ऋनीनिका तु कनिष्ठायहस्तो हस्तपृष्ठतः ॥	५९३
कामाङ्गुशो महाराजः करजो नखरो नखः । करशुक्रोभुजारुण्टः पुनर्भवपुनर्नवौ ॥	५९४
प्रदेशिन्यादिभिः सार्धमङ्गुष्ठे वितते सति । प्रादेशतालगोकार्णवितस्तयो यथाक्रमम् ॥	५९५
प्रसारिताङ्गुलौ पाणौ चपेटः प्रतलस्तलः । प्रहस्तस्नालिकस्तालः सिंहतालस्तु तौ युतौ ॥	५९६
संविण्डिताङ्गुलिः पाणिर्मुष्टिर्मुस्तुर्मुचुश्चापि । संग्राहध्वार्धमुष्टिः स्यात्तटकः कुञ्जितः पुनः ॥	५९७
पाणिः प्रसृतः प्रसृतिस्तौ युतावञ्जलिः पुनः । प्रसृते तु जलाधारे गण्डूपशुल्लुरुञ्जेलुः ॥	५९८
हस्तः प्रामाणिको मध्येमध्यमाङ्गुलिर्कूर्परम् । बद्धमुष्टिरसौ रत्निररत्निनिष्कनिष्ठिकः ।	५९९
व्यामग्यायामन्यभ्रोधास्तिर्यग्वाह्य प्रसारितौ । ऊर्ध्वीकृतभुजापाणिर्नरमानं तु पौरुषम् ॥	६००
दन्नद्वयसमात्रास्तु जान्वादेस्तत्तदुन्मिने । रीढकः प्रष्टवंशः स्यात्पृष्ठं तु चरमं तनोः ॥	६०१
पूर्वभाग उपस्योऽङ्गुः क्रोड उस्सङ्ग इत्यपि । क्रोडोरो हृदयस्थानं वक्षो वत्सो भुजान्तरम् ॥	६०२
स्तनान्तरं हृद्दृढं स्तनौ कुचौ पयोधरौ । उँरोजौ च चूचुर्न तु स्तनाहृन्तशिखामुखाः ॥	६०३
तुन्दं तुन्दिगर्भकुक्षीं पिचण्डो जडरोदरे । कालखण्डं कालखण्डं कालेयं कालकं यकृत् ॥	६०४
दक्षिणे तिलकं ज्योम वामे तु रक्तफेनजः । पुण्यसः स्यादथ ग्रीहा गुल्मोऽञ्चं तु पुरीतवि ॥	६०५
रोमात्रली रोमलता नाभिः स्यात्तुन्दकूपिका । नाभेरधो भ्रूचपुटं वस्तिमूत्राशयोऽपि च ॥	६०६
मध्येऽवलमं विलमं मध्यमोऽथ कटः कटिः । श्रोणिः कलत्रं कटीरंकाशीपदं ककुत्सती ॥	६०७
निताम्मारोहौ शीकट्याः पश्चाज्जवनममतः । त्रिकं वंशाधस्तत्पार्श्वरूपौ तु फुकुन्दरे ॥	६०८
पुतौ रिफजौ कटिप्रोषौ वराङ्गं तु च्युतिर्घुलिः । भगोऽपलपधो गोनिः स्मरान्मन्दिरकूपिके ॥	६०९
शीचिह्नमथ गुंश्चिह्नं मेहनं शेषशेषी । शिश्रं मेह्नः कामलता लिङ्गं च द्वयमण्यदः ॥	६१०
गुह्यप्रजननोपस्था गुह्यमध्यं गुलो मणिः । सीवनी तदधःसूत्रं स्यादण्डं पेलमण्डकः ॥	६११
मुष्कोऽण्डकोषो मृषणोऽपानं पायुर्गुदं च्युतिः । अधोमर्मं शकृद्द्वारं त्रियलीकपुली अपि ॥	६१२
विटपं तु महावीज्यमन्तरा मुष्कवह्णमम् । ऊरुसंधिनङ्गणः स्यात्सकप्यूरस्तस्य पर्वं तु ॥	६१३
जानुर्नलकीलोऽप्रीवापश्चाद्भागोऽस्य मन्दिरः । कपोली त्रिमिो जद्वा प्रसृता नलकिन्यपि ॥	६१४
प्रतिजद्वा त्रयजद्वा पिण्डिका तु पिचण्डिका । गुल्फस्तु चरणप्रन्धिर्घुटिको घुण्टको घुटः ॥	६१५
चरणः क्रमणः पादः पदं द्विभ्रूलनः क्रमः । पादमूलं गोहिरं स्यात्पाणिस्तु घुटयोर्धः ॥	६१६
पादामं प्रपदं क्षिप्रं खण्डाङ्गुलिमध्यतः । कूर्चं क्षिप्रस्योपर्यङ्गिहस्तन्धः कूर्चगिरः समे ॥	६१७

१. गुपेरोऽपि. २. संहवाल इत्यपि. ३. चक्षुकोऽपि. ४. योनिप्रस्तादुपेयजवसो जादव. ५. स्तनसन्धस्य वृ-
त्तादिभिरन्वयः. ६. तेन स्मरमन्दिरं, स्मररूपिणा. ७. जाण्डोऽपि. ८. पेलकोऽपि. ९. आङ्गुर्यपि.

तलहृदयं तु तल मध्ये पादतलस्य तत् । तिलक कालक पिङ्गुर्जडुलस्तिलकालक ॥	६१८
रसासृज्जासमेदोऽस्थिमज्जशुक्राणि धातव । सप्तैव दश वैत्रेया रोमत्वकलायुधि सह ॥	६१९
रस आहातेजोऽग्निमभय पद्मसासव । आत्रेयोऽसृक्करो धातुर्वर्नमूलमहापर ॥	६२०
रक्त रुधिरमात्रेय विस्व तेजोभव रसात् । शोणित लोहितमसृक्वामिष्ठ प्राणदासुरे ॥	६२१
क्षतज मासकार्यस्य मास पललजाङ्गले । रक्तत्तेजोभवे ऋष्य कारयप तरसामिपे ॥	६२२
मेदस्कृत्पिशित कीन पल पेश्यस्तु तल्लता । बुक्का हृद्दय वृक्का सुरस च तदमिमम् ॥	६२३
शुष्य वह्नूरमुत्तम पूषदूप्ये पुन समे । मेदोऽस्थिवृद्धपा मेत्सात्तेजो जे गौतम वसा ॥	६२४
गोद तु मस्तकस्त्रेहो मस्तिष्यो मस्तुलुङ्गन । अस्थि कुत्स्य भारद्वाज मेदस्तेजश्च मज्जकृत् ॥	६२५
मासपित्त श्वदयित कर्नरो देहधारकम् । मेदोज वीकस सार करोटि शिरसोऽस्थनि ॥	६२६
कपालनर्परी तुन्वी पृष्ठस्यास्थि वैशेरुका । शारास्थनि स्यान्नलन पार्श्वीस्थि वङ्गिपशुंजे ॥	६२७
शरीरास्थि करङ्ग स्यात्कङ्गालर्मस्थिपञ्जर । मज्जा तु कौशिक शुनयरोऽसृग्ग्रेहसभवौ ॥	६२८
शुभ्र गेतो बल वीर्य वीज मज्जसमुद्भवम् । आतन्दप्रभव पुस्त्यमिन्द्रिय निवृत्तजितम् ॥	६२९
पौरुषं प्रधानधातुर्लोम रोम तनूरुहम् । त्वक्ज्विच्छादनी कृत्तिश्चर्माजिनमसृग्धरा ॥	६३०
बलसा तु ह्रसास्त्रायुर्मंड्यो धमनय शिरा । कण्ठगा तु महास्त्रायुर्मल किट्ट तदस्त्रिजम् ॥	६३१
दूर्धीवा दूर्धिना जेह कुटुक पिपिका पुन । दन्त्य कर्णं तु पिङ्गूप शिङ्गाणो घ्राणसभवम् ॥	६३२
सृणीका स्यन्दिनी लालास्यासव कफकूर्धिका । मूत्र थस्तिमल मेह प्रस्त्रावो नृजल स्रव ॥	६३३
पुपिङ्गा तु लिङ्गमलविड्विष्टावस्कर शकृत् । गूष पुरीष शमलोधारौ वर्चस्कर्वचसी ॥	६३४
वेपो नेपथ्यमास्त्व परिर्माङ्गसरिण्या । उद्वर्तनमुत्सादनमङ्गरागो विलेपनम् ॥	६३५
अधिक्य समान्भन चर्चा स्यान्मण्डन पुन । प्रसाधन प्रतिकर्मे माष्टि स्यान्मार्जना मृजा ॥	६३६
वासयोगस्तु चूर्णं स्थापिष्टात पटवासन । गन्धमाल्यादिना यस्तु सस्त्रार सोऽधिवासनम् ॥	६३७
निर्वेद्य उपभोग स्यास्त्रान सवनमाशुव । कर्पूरागुरुनघोत्वस्तूराचन्दनद्रवै ॥	६३८
स्याद्यक्षवर्दमो मिश्रैर्वर्तिर्गान्त्रानुलेपनी । चन्दनागुरुकस्तूरीनुङ्गुमैस्तु चतु समम् ॥	६३९
अगुर्वगरु राजार्ह लोह कृमिजवशिके । अनार्यज जोङ्गश्च च मङ्गल्यामल्लिगन्धि यत् ॥	६४०
कालागुरु कालतुण्ड श्रीखण्डौ गेहणद्वम । गन्धसारो मलयजश्चन्दने हरिचन्दने ॥	६४१
तैलपर्णिकगोशीर्षो पत्राङ्ग रक्तचन्दनम् । कुचन्दन ताम्रसार रञ्जन तिलपर्णिका ॥	६४२
जातिकोश जातिफल कर्पूरो हिमवातुका । धनसार सिताभ्रश्च चन्द्रोऽथ मृगनाभिजा ॥	६४३
मृगनाभिर्भृगमद कस्तूरी गन्धधूल्यपि । कश्मीरजन्म घुसृण वर्ण लोहितचन्दनम् ॥	६४४
वाल्हीन बुङ्गुम वह्निशिख कालेयजागुडे । सर्कीचपिशुन रक्त धीर पीतनदीपने ॥	६४५
लवङ्ग देवकुसुम श्रीसजमथ कोलकम् । कफोत्तन वांसफल कौलीयन तु जापकम् ॥	६४६
यक्षधूपो बहुरूप सान्धवेष्टोऽग्निवहभ । सर्जमणि सर्जरसो राल सर्वरसोऽपि च ॥	६४७

१ तन धनधातु, मूलधातु, महाधातु २ तेन रस्तेज, रसभवम् ३ तेन रस्तेज, रक्तभवम् ४ तेन मासतेज, मासजम्, ५ कवाक्का ६ तेन अस्थिलेह, अस्थिभय ७ नाडिरपि ८ अशुचि च ९ जा प्राणोऽपि १० बाह्यिकमपि ११ सकोच पिशुनम् इति नामद्वयमपि १२ कालात्रुसार्यमपि

धूपो वृक्षात्कृत्रिमात्रं तुष्टकः सिल्हपिण्डकौ । पायसस्तु वृक्षधूपः श्रीवासः सरलद्रवः ॥	६४८
स्थानात्स्थानान्तरं गच्छन्धूपो गन्धपिशाचिका । स्थासकस्तु हस्तविम्बमलंकारस्तु धूपणम् ॥	६४९
परिष्कारभरणे च चूडामणिः शिरोमणिः । नायकस्तरलो हारान्तर्मणिमुकुटं पुनः ॥	६५०
मौलिः किरिटक्रोटीरमुष्णीयं पुष्पदाम तु । मूर्ध्नि माल्यं माला स्रक्स्वगर्भकः केशमध्यगम् ॥	६५१
प्रभ्रष्टकं शिखालम्बि पुरोन्यस्तं ललामरुम् । तिर्यग्बक्षसि वैकक्षं प्रालम्बमृजुलम्बि यत् ॥	६५२
संदर्भो रचना गुम्फः स्रन्थनं ग्रन्थनं समाः । तिलके तमालपत्रचित्रपुण्ड्रविशेषकाः ॥	६५३
आपीडशेखरोत्तंसा वतंसाः शिरसः क्षिजि । उत्तरौ कर्णपूरेऽपि पत्रलेखा तु पत्रतः ॥	६५४
भङ्गिवह्नीलताडुल्यः पत्रपाश्या ललाटिका । बालपाश्या पारितध्याकार्णिका कर्णभूषणम् ॥	६५५
ताडङ्गस्तु ताडपत्रं कुण्डलं कर्णवेष्टकः । उत्क्षिप्तिका तु कर्णाण्डुर्वोलीका कर्णवेष्टगा ॥	६५६
श्रैवैयकं कण्ठभूषा लम्बमाना ललम्बिका । प्रालम्बिका कृता हेत्रोर सूत्रिका तु मौक्तिकैः ॥	६५७
हारो मुक्तात.प्रालम्बस्तकलापावलीलता । देवच्छन्दः शतं साष्टं विन्द्रच्छन्द.सहस्ररुम् ॥	६५८
तदर्धविजयचन्द्रो हारस्तोत्तरं शतम् । अर्धं रश्मिकलापोऽस्य द्वादश तर्धमाणवः ॥	६५९
द्विद्विंशत्तु शार्ङ्गुच्छः स्यात्पथ हारफलं लताः । अर्धहारश्चतुः पट्टिर्गुच्छमाणवमन्दराः ॥	६६०
अपि गोक्षानगोपुच्छावर्धमर्धं यथोत्तरम् । इति हारापट्टिभेदादेकावत्येकयष्टिका ॥	६६१
कण्ठिकाप्यथ नक्षत्रमाला तत्संख्यमौक्तिकैः । केयूरमङ्गदं बाहुभूषाथ करभूषणम् ॥	६६२
कटकौ बलयं पारिहार्याषापी तु कङ्कणम् । हस्तसूत्रं प्रतिसर ऊर्मिका लङ्गुलीयकम् ॥	६६३
साक्षराङ्गुलिमुद्रा सा कटिसूत्रं तु मेपला । कलापो रशना सा रसनं कार्थी च सप्तकी ॥	६६४
सा गृह्णतु पुस्तकीस्या किंकिरी धुद्रघण्टिका । नूपुरं तु तुलाकोटिः पीदतः कटकाङ्गदे ॥	६६५
मञ्जीरं हंसकं शिञ्जिन्यंशुकं वस्त्रमन्तरम् । सिचयो वसनं चीराच्छादौ सिकचेलवाससी ॥	६६६
पटः प्रोतोऽश्लोऽस्यान्तो वर्तिर्यस्तिश्च तद्दशाः । पत्रोर्णं धौतकौशेयमुष्णीपो मूर्धवेष्टनम् ॥	६६७
तत्स्यादुद्गमनीयं यद्वैतयोर्वैद्ययोर्गुणम् । त्वक्फलकृमिरोमध्यः संभवत्वाच्चतुर्विधम् ॥	६६८
क्षौमकार्पासकौशेयराङ्गवादिभिभेदतः । क्षौमं दुगूलं दुगूलं स्यात्कार्पासं तु पादरम् ॥	६६९
कौशेयं धूमिकोशोत्पं राङ्गवं मृगरोमजम् । कमलः पुनरुणीयुराविकौरभ्ररुहकाः ॥	६७०
नवं वासोऽनाहतं स्यात्तत्रकं निष्प्रवाणि च । प्रच्छादनं प्रावरणं संव्यानं चोत्तरीयकम् ॥	६७१
वैकक्षे प्रावारोत्तरासङ्गौ बृहत्तिकापि च । वराशिः स्पूलशाटः स्यात्परिधानं त्वपोशुक्रम् ॥	६७२
अन्तरीयं निवसनमुपसंव्यानमिलपि । तद्वन्धिरुचयो नीवीवरुचयोर्धौकंशुक्रम् ॥	६७३
चण्डातकं चलनकं चलनी त्रितरस्त्रियाः । चोलः कञ्जुलिका कूर्पासकोङ्किका च कञ्जुके ॥	६७४
झाटी चोट्यथ नीशारी हिमजातापहांशुके । कच्छा कच्छाटिका कक्षा परिधानापराथने ॥	६७५
कक्षापटस्तु कौपीनं समौ नक्तकरुपटौ । निचोलः प्रच्छदपटो निचुलश्चोत्तरच्छदे ॥	६७६
उत्सवेषु सुहृद्भिर्गद्गलादाकृष्य गृह्यते । वस्त्रमाल्यादि तत्पूर्णपात्रं पूर्णानकं च तत् ॥	६७७
तच्च स्यादाप्रपदीनं व्याप्तोत्साप्रपदं हि यत् । चीवरं भिक्षुसंपाटी जीर्णवस्त्रं पटशरम् ॥	६७८

१. तेन धूप, इति धूप. २. वावतोऽपि. ३. चहारत्नशिरोरत्ने अपि. ४. ललाम नान्तमन्दत च. ५. चित्रकमपि. ६. उच्छायतयो. ७. तेनपत्रमङ्गिः, पत्रमङ्गिः, पत्राङ्गुलिः, एव पत्रवल्दी-पत्रमञ्जरीत्यादयोऽपि. ८. मुक्ताशयस्वर प्रालम्बादिपदान्ताः. ९. परिहार्यमपि. १०. कङ्कणीत्येके. ११. पादकटकम्, पादाङ्गदम्.

शाणीं गोणीं छिद्रवस्त्रे जलाद्रां छिद्रवाससि । पर्यस्तिकापरिकरः पर्यङ्कश्चावसक्विका ॥	६७९
कुपे वर्णपरिस्तोमप्रवेणीनवतास्तराः । अपटी काण्डपटः स्यात्प्रतिसीरा जैवन्यपि ॥	६८०
तिरस्करिण्यधोद्धोचो वितानं कदकोऽपि च । चन्द्रोदये स्थुलं दूष्ये केणिका पटकुट्टापि ॥	६८१
गुणलयनिकायां स्यात्संस्तरस्तरौ समौ । तल्पं शय्या शयनीयं शयनं तलिनं च तत् ॥	६८२
मक्षमक्षकपर्षङ्कपल्पङ्काः खट्टया समाः । उच्छर्षकमुपाद्धानवर्होपाले पत्रद्रहः ॥	६८३
प्रेतिग्राहे मुकुरात्मदर्शादर्शास्तु दर्पणे । स्याद्वेत्रासनमासन्दी विष्टरः पीठर्मासनम् ॥	६८४
कसिपुर्भोजनाच्छादावौशिरंशयनाशने । लाक्षा दुमामयो राक्षा रङ्गमाता पलंकया ॥	६८५
जतु क्षतघ्ना कृमिजा यावालस्तौ तु तद्रसः । अञ्जनं कज्जलं दीपः प्रदीपः कज्जलध्वजः ॥	६८६
स्नेहप्रियो गृहमणिर्दशाकर्पो दशेन्धनः । व्यजनं तालवृन्तं तद्विचित्रं मृगचर्मणा ॥	६८७
आलावर्तं तु वस्त्रस कङ्कतः केशमार्जनम् । प्रसाधनश्चाथ बालक्रीडनके गुडो गिरिः ॥	६८८
गिरिको गिरिगुडः समौ कन्दुकगेर्न्दुकौ । राजा राट्प्रथिवीशकमध्यलोकेशभृभृतः ॥	६८९
महीक्षित्वायिवो मूर्धाभिपित्तो भूप्रजानृपः । मध्यमो मण्डलार्थीशः स सखाद् शालि यो नृपात् ६९०	
यः सर्वमण्डलस्येशो राजसूर्यं च योऽजयत् । चक्रवर्ती सार्वभौमस्ते तु ह्यादश भारते ॥	६९१
आर्षभिर्भरतस्तत्र सगरस्तु सुमिन्नभूः । मधया वैजयिरेश्वसेननृपनन्दनः ॥	६९२
सनत्कुमारोऽथ शान्तिः कुन्धुरो जिना अपि । सुभूमस्तु कार्तिवीर्यं पद्मः पद्मोत्तरात्मजः ॥	६९३
हरिपेणो हरिसुतो जयो विजयनन्दनः । ब्रह्मसूनुर्ब्रह्मदत्तः सर्वेऽपीक्ष्वाकुवंशजाः ॥	६९४
प्रजापत्वस्त्रिष्टोऽथ द्विष्टो ब्रह्मसंभवः । खर्यभू रुद्रतनयः सोमभूः पुरुपोत्तमः ॥	६९५
शैवः पुरुषसिंहोऽथ महाशिरःसमुद्भवः । स्यात्पुरुषपुण्डरीको दत्तोऽभिस्तिहनन्दनः ॥	६९६
नारायणो दाशरथिः कृष्णस्तु वसुदेवभूः । वासुदेवा अमी कृष्णा नव शुक्ला बलास्त्वमी ॥	६९७
अचलो विजयो भद्रः सुप्रभश्च सुदर्शनः । आनन्दो नन्दनः पद्मो रामो विष्णुद्विपत्त्वमी ॥	६९८
अश्वघ्रीवस्तारकश्च मेरुको मधुरेव च । मिश्रम्भवलिप्रल्हादलङ्केशमगधेश्वराः ॥	६९९
जिनैः सह त्रिषष्टिः स्युः शालाकापुरुषा अमी । आदिराजः प्रुधुर्वैन्यो मांधाता गुवनाश्वजः ॥	७००
धुन्धुमारः कुबलाश्वो हरिश्चन्द्रस्त्रिशङ्कुजः । पुरुरवा चौध पेल उर्वशीरमणश्च सः ॥	७०१
दौष्यन्तिर्भरतः सर्वदमः शकुन्तलात्मजः । हैहयस्तु कार्तिवीर्यो दोःसहस्रभृदजुनः ॥	७०२
कौशल्यानन्दनो दाशरथी रामोऽस्य तु त्रिया । वैदेही मैपिली सीता जानकी धरणीस्तुता ॥	७०३
रामपुत्रौ कुशलबावेकयोत्तया कुशीलवौ । सौमित्रिलक्ष्मणो वाली वालिर्निद्रसुतश्च सः ॥	७०४
आदित्यसूनुः सुग्रीवो हैनुमान्वज्रकङ्कटः । मारुतिः केसरिसुत आङ्गनेयोऽर्जुनध्वजः ॥	७०५
पौलस्त्यो रावणो रक्षो लङ्केशो दैशकंधरः । रावणिः शक्रजिन्मेघनादो मन्दोदरीस्तुतः ॥	७०६
अजातशत्रुः शल्यारिधर्मपुत्रो शुधित्तिरः । कङ्कोऽजमीदो भीमस्तु मरुत्पुत्रो वृकोदरः ॥	७०७

१. पल्पङ्कोऽपि. २. यमनीत्यपि. ३. प्रस्तरोऽपि. ४. तेन उपधानम्, उपवर्हः. ५. प्रतिप्रहोऽपि. ६. पत्रद्राहोऽपि. ७. गिरिकोऽपि. ८. गिरिकोऽपि. ९. रोण्डुकोऽपि. १०. मूर्धावसिक्तोऽपि. ११. 'प'शब्दस्य 'भू'प्रश्रुतिनाम्बयः; यौगिकत्वात् भूपालः, लोकपालः, नरपालः, इत्यादयः. १२. सर्वदमनोऽपि. १३. सुग्रीवाग्रजोऽपि. १४. हनुमानपि. १५. 'दैश'शब्दस्य रक्षयाप्यम्बयः; यौगिकत्वात् राक्षसेयः, लङ्कापतिः. १६. दशाल-दशधियो-दशकण्ठा अपि.

किर्मारकीचकवकहिङ्गम्यानां निर्मूदनः । अर्जुनः फाल्गुनः पार्थः सव्यसाची धनंजयः ॥	७०८
राधावेधी किरिट्यैन्द्रिजिष्णुः श्वेतहयो नरः । बृहन्नलो गुडाकेशः सुभद्रेशः कपिध्वजः ॥	७०९
वीभैत्सः कर्णजित्तस्य गाण्डीवं गाण्डिवं धनुः । पाशाली द्रौपदी कृष्णा सैरंथ्री निलयौवना ॥	७१०
वेदिजा याज्ञसेनी च कर्णश्चम्पाधिपोऽङ्गाराह् । रौधासुतोऽकृतनयः कालघृष्टं तु तद्वनुः ॥	७११
श्रेणिःकस्तु भंभासागे हालः स्यात्सौतवाहनः । कुमारपालश्चौलुक्यो राजार्थिः परमार्हतः ॥	७१२
मृतस्रमोक्ता धर्मात्मा मारिष्यसनवारकः । राजयीजी राजवंश्यो वीजवंश्यौ तु वंशजे ॥	७१३
साम्पमालः सुहृत्कोशो राष्ट्रदुर्गबलानि च । राज्याङ्गानि प्रकृतयः पौराणां श्रेणयोऽपि च ॥	७१४
तत्रं स्वराष्ट्रचिन्ता स्वादापापस्तरिचिन्तनम् । परिसन्दः पैरिफरः परिवारः परिग्रहः ॥	७१५
परिच्छदः परिवर्हसन्नोपकरणे अपि । राजशय्या महाशय्या भद्रासनं रूपासनम् ॥	७१६
सिंहासनं तु तद्वैमं छत्रमातपवारणम् । चामरं घालव्यजनं रोमगुच्छः प्रकीर्णकम् ॥	७१७
स्थयी ताम्बूलकरङ्को भृङ्गारः कनकालुका । भद्रकुम्भः पूर्णकुम्भः पादपीठं पदासनम् ॥	७१८
अमालः सचिवो मन्त्री धीसखः सामवायिकः । नियोगी कर्मसचिव आयुक्तो व्याघृतश्च सः ॥	७१९
द्रष्टा तु व्यवहाराणां प्राङ्दिवाकोऽक्षदर्शकः । महामात्रः प्रधानानि पुरोधस्तु पुरोहितः ॥	७२०
सौवस्तिकोऽथ द्वारस्थः क्षत्ता स्याद्द्वारपालकः । दौवारिकः प्रतीहारो वैत्र्युत्सारकदण्डिनः ॥	७२१
रक्षिवर्गेऽनीकस्थः स्यादध्यक्षाधिकृतौ समौ । पौरोगवः सूदाध्यक्षः सूदस्त्वौदनिको गुणः ॥	७२२
भक्तकारः सूपकारः सूपारालिकवह्वाः । भौरिकः कनकाध्यक्षो रूपाध्यक्षस्तु नैर्षिकः ॥	७२३
स्थानाध्यक्षः स्थानिकः स्याच्छुल्काध्यक्षस्तु शौक्तिकः । शुल्कस्तु घट्टादिदेयं धर्माध्यक्षस्तु धार्मिकः ॥	७२४
धर्माधिकरणी चाथ हृदाध्यक्षोऽधिकर्मिकः । चतुरङ्गलाध्यक्षः सेनानीर्दण्डनायकः ॥	७२५
स्यायुक्तोऽधिकृतो ग्रामे गोपो ग्रामेषु भूरिपु । स्यातामन्तःपुराध्यक्षेऽन्तर्वेशिकावरोधिकौ ॥	७२६
शुद्धान्तः स्यादन्तःपुरमवरोधोऽवरोधनम् । सौविदह्ला कञ्चुकिनः स्थापत्याः सौविदाश्च ते ॥	७२७
पण्डे वर्षवरः शत्रौ प्रतिपक्षः परो रिपुः । शात्रवः प्रत्यवस्थाता प्रत्यनीकोभियात्यरी ॥	७२८
दस्युः सपत्नोऽसह्नो विपक्षो द्वेषी द्विपन्वैर्यहितो जिघांसुः ।	
दुष्टैर्परैः पन्धकपन्थिनौ द्विट्प्रत्यर्थमिन्नावभिमातराती ॥	७२९
वैरं विरोधो विद्वेषो वयस्यः सवयाः सहृद्यः क्षिग्धः सहचरो मित्रं सखा सख्यं तु सौहृद्यम् ॥	७३०
सौहार्दं सात्प्रदीनमैर्भ्रजपर्याणि संगतम् । आनन्दनं लाप्रच्छनं स्यात्समाजनमित्यपि ॥	७३१
विपयानन्तरो राजा शत्रुमिन्नमतः परम् । उदासीनः परतरः पार्ष्णिप्राहस्तु घृष्टतः ॥	७३२
अनुवृत्तिस्त्वनुरोधो हेरिको गूढरूपः । प्रणिधिर्यथाह्वयणोऽवसर्पो मन्त्रविश्वरः ॥	७३३
वार्तायनः स्पशश्चर आत्रप्रत्ययितौ समौ । सन्निधि स्याद्गृहपतिर्दूत संदेशहारकः ॥	७३४
संधिधिरग्रहयानान्यासनद्वैधाधया अपि । पशुणाः शक्तयस्त्रसः प्रमुत्तोत्साहमन्त्रजाः ॥	७३५
सामदानभेददण्डा उपायाः साम सान्त्वनम् । उपजापः पुनर्भेदो दण्डः स्यात्साहसं दमः ॥	७३६

१. 'निवृद्धन'पदस्य किमरिणाप्यन्वयः; यौगिकत्वात् किमरारित्यादयोऽपि. २. नीमस्तुपि. ३. यौगिकत्वात् कर्णारितिर्यादयोऽपि. ४. यौगिकत्वात् राधेय इत्यादयोऽपि. ५. सालवाहनोऽपि. ६. परिजनोऽपि. ७. उ-
द्वपतिरपि. ८. आन्तःपुरिकोऽपि. ९. तेन परिपन्थकः; परिपन्थी.

प्राभूत दौक्कन लम्बोत्कोच कौशलिन्नामिषे । उपाहार प्रदान दा हारो प्राह्यापने अपि ॥ ७३७
 मायोपेक्षेन्द्रजालानि क्षुद्रेपाया इमे त्रय । मृगपाक्ष स्त्रिय पान वाक्पारुष्यार्थनूपणे ॥ ७३८
 दण्डपारुष्यमित्येतद्वै व्यसनसप्तकम् । पौरुष विक्रम शौर्य शौटीर्थे च पराक्रम ॥ ७३९
 यत्कोपदण्डज वैज स प्रभाव प्रतापवत् । भिया धर्मार्थकामैश्च परीक्षा या तु सोपधा ॥ ७४०
 तन्मन्त्रापदङ्गीण पञ्चतीपाद्यगोचर । रहस्पालोचन मन्त्रा रहश्छत्रमुपहरम् ॥ ७४१
 विविक्तविजनेकान्तनि शलानानि केवलम् । गुह्ये रहस्य न्यायस्तु देशरूप समक्षसम् ॥ ७४२
 कल्याभ्रेषौ नयो न्याय्य तूचित युक्तसाप्रते । लभ्य प्राप्त भजमानाभिनीतोपयिक्तानि च ॥ ७४३
 प्रत्रिया लधिकारोऽथ मर्यादा धारणा स्थिति । सस्थापराधस्तु मन्तुर्व्यलीक विप्रियागसी ॥ ७४४
 बलि करो भागभेयो द्विपाद्यो द्विगुणो दम । वाहिनी घृतना सेना बल सैन्यमनीकिनी ॥ ७४५
 फटक् ध्वजिनी तत्र दण्डोऽनीच पताकिनी । वरुधिना चमूश्चक्र स्त्रन्धावारोऽस्य तु स्थिति ७४६
 शिबिर रचना तु स्याद्द्यूहो दण्डादिको युधि । प्रत्यासारो व्यूहपार्ष्णि सैन्यपृष्ठे प्रतिग्रह ॥ ७४७
 एकैर्भैकरथा व्यथा पत्ति पथपदातिका । सेना सेनामुख गुल्मो वाहिनी घृताना चमू ॥ ७४८
 अनिकिनी च पत्ते स्यादिभ्याद्यैस्त्रिगुणै क्रमात् । दशानिकिन्येऽक्षौहिणी सज्जन तूपरक्षणम् ॥ ७४९
 वैजयन्ती पुन केतु पैताका केतन ध्वज । असोच्चूलावचूलाख्याभूर्ध्वीषोमुखभूर्चका ॥ ७५०
 गजो वाजी रथ पत्ति सेनाङ्ग स्यात्तुर्विधम् । युद्धार्थं चक्रवद्याने शवाङ्ग स्पन्दनो रथ ॥ ७५१
 स त्रीडार्थं पुष्परथो देवार्थस्तु मरुद्रथ । योग्यो रथो वैनयिकोऽध्वरथ परियागिन् ॥ ७५२
 कर्णार्थं प्रवहण ढयन रथगर्भन् । अनस्तु शम्भोऽथ स्याद्ब्रह्मन्म्वलिवाद्यकम् ॥ ७५३
 अथ वाय्वलवाखाद्यासौ परिवृते रथे । स पाण्डुवम्बली य स्यात्सञ्चित पाण्डुवम्बलै ॥ ७५४
 स तु द्वैषो वैयाघ्रश्च गो वृत्तो द्विपिचर्मणा । रणाङ्ग रथपादोऽरि चक्र धारा पुन प्रधि ॥ ७५५
 नेमिरक्षाप्रकाले लवणाणी नाभिस्तु पिण्डिका । युगधर कूर्वर स्याद्युगमीशान्तवन्धनम् ॥ ७५६
 युगकीलकस्तु शम्भ्या प्रासङ्गस्तु युगान्तरम् । अनुरूपो दार्वध रथ धूर्वा यानमुख च ध ॥ ७५७
 रथगुप्तिस्तु वरुषो रथाङ्गानि त्वपस्तरा । शिविका काप्ययानेऽथ दोला प्रेङ्गादिका भवत् ॥ ७५८
 वैनीतन् परस्परवाहन शिविकादिन्म् । यान युग्म पञ्च वाह्य बह्य वाहनधारण ॥ ७५९
 नियन्ता प्राजिता यन्ता सूत सव्येष्टसाग्धी । दक्षिणस्थप्रचेतारी क्षत्ता रथनुत्तुम्बिन् ॥ ७६०
 रपारोहिणि तु रथी रथिवे रथिरो रथी । अन्धरोहे ऋश्ववार सादी च तुरगी च स ॥ ७६१
 हस्तारोहे सादियन्तृमहामातृनिपादिन । आधोरणा हस्तिपक्वगजाजावेभपालका ॥ ७६२
 पौदारश्च भटा योधा सेनारक्षास्तु सैनिका । सनाया ये समवेतास्ते सैन्या सैनिका अपि ॥ ७६३
 ये सहस्रेण योदारस्ते साहस्रा सहस्रिण । ज्ञायानरश्चक्रधार पताङ्गी वैजयन्तिक ॥ ७६४
 परिधिस्थ परिचर आमुक्त प्रतिमुक्तवत् । अपिनद्ध पिनद्धोऽथ सार्द्धो व्यूहकङ्कट ॥ ७६५
 दशितो वैमित सज्ज सनाहो वर्य कङ्कट । जगर कनच दशस्तनुत्र माञ्जुश्चद ॥ ७६६
 निचोलक स्यात्कूर्पासो वारवाणश्च कञ्जुक । सारसन र्वधिकङ्गाङ्गदि धाप सञ्जुक् ॥ ७६७
 शिरक्षाने तु शीर्षेण शिरस्त्र शीर्षक च तत् । नागाद्रमुदरत्राण जह्वात्राण तु मल्लुणम् ॥ ७६८

१ तेन उपचार, उपप्रदानम्, उपदा, उपहारा, उपग्राह्य, उपापनम् २ शिविरामत्यये ३ पदाङ्गी
 ४ कश्चित्तोऽपि ५ तनुत्राणमपि ६ अधिवाङ्गमित्येके अधिवाङ्गमित्ये ७ खोत्तमपि

वाहुत्राणं वाहुलं स्याज्जालिका स्वङ्गरक्षणी । जालप्रायायसी स्यादायुधीयः शखजीविनि ॥ ७६९
 काण्डप्रष्टायुधिकौ च तुल्यौ प्रासिककौन्तिकौ । पारश्वधिकस्तु पारश्वधः परश्वधायुधः ॥ ७७०
 स्युर्नैखिशिकशास्त्रीकयाष्टीकास्तत्तदायुधाः । तूणी धैनुर्भृद्धानुष्कः स्यात्काण्डीरस्तु काण्डवाक् ॥ ७७१
 कृतहस्तः कृतपुङ्खः सुप्रयुक्तशरो हि यः । शीघ्रवेधी लघुहस्तोऽपराद्धेपुस्तु लक्ष्यतः ॥ ७७२
 च्युतेपुर्दूर्वेधी तु दुरापत्यायुधं पुनः । हेतिः प्रहरणं शखमखं तच्च चतुर्विधम् ॥ ७७३
 मुक्तं द्विधा पाणियन्त्रमुक्तं शक्तिशरादिकम् । अमुक्तं शखिकादि स्याद्यष्टधार्थं तु द्वयात्मकम् ॥ ७७४
 धैनुश्चापोऽस्त्रमिप्रासः कोदण्डं धन्व कामुकम् । दृणासौ लस्तसोऽस्यान्तरं त्वर्तिरटन्यपि ॥ ७७५
 मौर्वी जीवा गुणो गव्या शिक्षा वाणासनं दृणा । शिक्षिनी ज्या च गोधा तु तलं ज्यापातवारणम् ॥ ७७६
 स्थानान्यालीढवैशाखप्रवालीढानि मण्डलम् । समपादे च वेधं तु लक्ष्यं लक्षं शरव्यकम् ॥ ७७७

वाणे पृषत्कविशिखौ खगगार्प्रपक्षौ काण्डाशुगप्रदरसायकपन्नवाहाः ।

पञ्जीप्वजिभगशिलीमुखकङ्कपन्नरोपाः कलम्बशरमार्गणचित्रपुद्गाः ॥ ७७८

प्रक्ष्वेडनः सर्वलोहो नाराच एपणश्च सः । निरस्तः प्रहिते वाणे विपाक्ते दिग्भलिप्रकौ ॥ ७७९

वाणमुक्तिर्व्यवच्छेदो दीप्तिर्वेगस तीव्रता । क्षुरप्रतद्दालार्धेन्दुतीरामुख्यास्तु तन्द्रिदः ॥ ७८०

पक्षो वाजः पञ्चणा तन्पासः पुङ्खस्तु कर्तरी । तूणो निपङ्गस्तूणीर उपासङ्गः शराश्रयः ॥ ७८१

शरधिः कलापोऽप्यथ चन्द्रहासः करवालनिखिशकृपाणखङ्गाः ।

तरवारिकौशेयकमण्डलाप्रा असिर्काष्टिरिष्टी स्फुरस्य मुष्टिः ॥ ७८२

प्रलाकारः परीवारः कोशः खड्गपिधानकम् । अङ्गनं फलकं चर्म खेटकावरणस्फेराः ॥ ७८३

अस्य मुष्टिस्तु संग्राहः क्षुरी छुरी कृपाणिका । शरुयसेधेनुपुङ्गौ च पन्नपालस्तु सायता ॥ ७८४

दण्डो यष्टिश्च लगुडः स्यादीली करवालिका । भिन्दपाले स्तूगः कुन्ते प्रासोऽथ दृघणो धनः ७८५

मुद्गरः स्यात्कुठारस्तु परशुः पशुपथ्यौ । परश्वधः स्वधितिश्च पेरिधः परिघातनः ॥ ७८६

सर्वला तोमरे शर्यं शङ्खौ शूलेत्रिशीर्षकम् । शक्तिपट्टिशदुःस्फोटचक्राद्याः शखजातयः ॥ ७८७

खुरली तु श्रमो योग्याभ्यासस्तद्गुः खलूरिका । सर्वाभिसारः सर्वोचः सर्वसंहननं समाः ॥ ७८८

लोहाभिसारो दशम्यां विधिनीराजनात्परः । प्रस्थानं गमनं त्रयाभिनिर्माणं प्रयाणकम् ॥ ७८९

यात्राभिषेणनं तु स्यात्सेनयाभिगमो रिपी । स्यात्सुहृद्बलमासारः प्रचक्रं चलितं बलम् ॥ ७९०

प्रसारस्तु प्रसरणं तृणकाष्ठादिहेतवे । अभिक्रमो रणे यानमभीतस्य रिपुन्प्रति ॥ ७९१

अभ्यभिषयोऽभ्यभित्रीयोऽभ्यभित्रीणोऽभ्यरि व्रजन् । स्यादुखानुरसिल उर्जेस्व्युर्जस्तलौ समौ ॥ ७९२

सांयुगीनो रणे साधुजंता जिष्णुश्च जित्वरः । जय्यो यः शक्यते जेतुं जेयो जेतव्यमात्रके ॥ ७९३

वैतालिका धोषकरा अधिकाः सौख्यस्तिकाः । घाण्टिकाश्चाक्रिकाः सुतो बन्दी मङ्गलपाठकः ॥ ७९४

मागधो मगधः संशतका युद्धानिवर्तितः । नमः स्तुतिप्रतस्तस्य ग्रन्थो भोगावली भवेत् ॥ ७९५

प्राणः स्थाम तरः पराक्रमबलबुद्धानि शौर्यौजसी

शुष्मं शुष्मं च शक्तिरुर्जेसहसी युद्धं तु संख्यं कलिः ।

संभामाह्वसंप्रहारसमरा जन्यं युदायोधनं

संस्फोटः कलहो मृधं प्रहरणं संयद्रणो विमहः ॥

७९६

* द्वन्द्वं समावातसमाह्वयाभिर्संपातसंमर्दसमित्प्रधाताः ।

आस्कन्दनाजिप्रधनान्यनीकमभ्यागमश्च प्रविदारणं च ॥

७९७

समुदायः समुदयो राटिः समितिसंगरी । अभ्यामर्दः संपरायः समीकं सांपरायिकम् ॥

७९८

आम्रन्दः संपुगश्चाथ निपुद्धं तद्भुजोद्भवम् । पटहाडम्बरौ तुल्यौ तुमुलं रणसंकुलम् ॥

७९९

नासीरं त्वप्रयानं स्यादवमर्दस्तु पीडनम् । प्रपातस्त्वभ्यवस्कन्दो धात्र्यभ्यासादनं च सः ॥

८००

तडात्रौ सौतिकं धीराशंसनं त्वाजिभीष्मपूः । निपुद्धभूरक्षवाटो मोहो मूर्छा च कश्मलम् ॥

८०१

वृत्ते भाविनि वा पुद्रे पानं स्याद्वीरपाणकम् । पलायनमपयानं संदावद्रवविद्रवाः ॥

८०२

अपक्रमः सैमुप्रेभ्यो द्रावोऽथ विजयो जयः । पराजयो रणे भङ्गो ह्यग्रे डिम्बविप्लवौ ॥

८०३

वैरनिर्यातनं वैरशुद्धिर्वैरप्रतिक्रिया । बलात्कारस्तु प्रसभं हटोऽथ स्वलितं छलम् ॥

८०४

पगपर्यभितो भूतो जितो भद्रः पराजितः । पलायितस्तु नष्टः स्यादृहीतदिकित्तरोहितः ॥

८०५

जिताह्वो जितकाशी प्रस्कन्नः पतितः समौ । चारः कारा गुप्तौ वन्द्यां महकः प्रापतो प्रेहः ॥ ८०६

चातुर्वर्ण्यं द्विजक्षत्रवैश्यद्वारा नृणां भिदः । प्रक्षचारी गृही वानप्रस्थो भिक्षुरिति क्रमात् ॥

८०७

चत्वार आश्रमास्तत्र वर्णां स्याद्ब्रह्मचारिणि । ज्येष्ठाश्रमी गृहमेधी गृहस्थः ज्ञातको गृही ॥

८०८

वैखानसो वानप्रस्थो भिक्षुः सांन्यासिको यतिः । कर्मन्दी रक्तवसनः परिव्राजकतापसौ ॥

८०९

पाराशरी पारिकाङ्क्षी मस्करी पारिरक्षकः । स्थाण्डिलः स्थण्डिलशायी यः श्लेते स्थण्डिले व्रतात् ॥

८१०

तपःक्लेशसहो दान्तः शान्तः श्रान्तो जितेन्द्रियः । अवदानं कर्म शुद्धं ब्राह्मणस्तु त्रयीमुखः ॥

८११

भूदेवो चाडवो विप्रो ब्रह्माभ्यां जातिजन्मजाः । वर्णज्येष्ठः सूत्रकण्ठः पट्कर्मा मुखसंभवः ॥

८१२

वेदगर्भः शमीगर्भः सावित्रो मैत्र एव सः । वटुः पुनर्माणवको भिक्षा स्याद्वासमात्रकम् ॥

८१३

उपनायस्तूपनयो वट्टकरणमानयः । अग्नीन्धनं लम्बिकार्यमग्नीध्रा चाभिकारिका ॥

८१४

पालाशो दण्ड आपाढो व्रते राम्भस्तु वैणवः । वैत्वः सारस्वतो रौच्यः पैलवस्त्वौपरोधिकः ॥

८१५

आश्वत्पस्तु जितनेमिरौदुम्बर उलूखलः । जटा सटा वृषी पीठं कुण्डिका तु कमण्डलुः ॥

८१६

ओत्रियश्छान्दसो यष्टान्वादेष्टा स्यान्मखे व्रती । धाजको यजमानश्च सोमयाजी तु दीक्षितः ॥

८१७

* इण्पायीलो पायजूको यच्चा स्यादास्तुवाचलः । सोमपः सोमपीथी स्यात्स्यपितर्कीः पतिष्टिहृत् ॥

८१८

सर्ववैदास्तु सर्वैस्वदक्षिणं यज्ञमिष्टवाम् । यजुर्विदध्वर्युक्त्विवद्रोतोद्राता तु सामवित् ॥

८१९

यज्ञो यागः सवः सन्नं स्तोमो मन्युमेखः क्रतुः । संस्तरः सप्ततन्तुश्च पितानं धार्हिरध्वरः ॥

८२०

अध्वपनं ब्रह्मयज्ञः स्यादेवयज्ञ आहुतिः । होमो होत्रं वपट्टकारः पितृयज्ञस्तु तर्पणम् ॥

८२१

तच्छ्राद्धं पिण्डदानं च नृयज्ञोऽतिथिपूजनम् । भूतयज्ञो बलिः पथ महायज्ञा भवन्त्यमी ॥

८२२

पौर्णमासश्च दशैश्च यज्ञौ पक्षान्तयोः प्रथक् । सोमिकी दीक्षिणीयोष्टिर्दीक्षा तु व्रतसंप्रहः ॥

८२३

वृत्तिः सुगहना कुम्भा वेदी भूमिः परिष्कृता । स्थण्डिलं चत्वरं चान्या यूपः स्याद्यज्ञकीलकः ॥

८२४

चपालो यूपकटको यूपकर्णो वृतावनी । यूपप्रभागेस्थातमार्तार्णिर्निर्मन्थदाकणि ॥

८२५

१. संस्फोटोऽपि. २. अवस्कन्दोऽपि. ३. द्रावशब्दस्य समादिभिरन्वयः, नशनमपि. ४. भूतशब्दस्य परादिभिरन्वयः. ५. महशब्दः प्रादिनान्वेति. ६. ह्यप्रशब्दौ प्रलेखं जाल्यादिनान्वेति.

स्युर्दक्षिणाह्वनीयगार्हपत्याख्योऽप्रयः । इदमग्नित्रयं त्रेता प्रणीतः संस्कृतोऽनलः ॥	८२६
ऋक्सामिधेनी धाय्या च समिदाधीयते यया । समिदिन्धनमेधेधमतर्पणैर्धांसि भस्म तु ॥	८२७
स्याद्भूतिर्भसितं रक्षा क्षारः पात्रं स्तुवादिकम् । सुवस्त्रगधरा सोपभृज्जुहूः पुनरुत्तरा ॥	८२८
ध्रुवा तु सर्वसंज्ञार्थं यस्यामाज्यं निधीयते । योऽभिमन्व्य निहन्येत स स्यात्पशुरुपाकृतः ॥	८२९
परम्पराकं शंसनं प्रोक्षणं च वधो मखे । हिंसार्थं कर्माभिचारः स्याद्यज्ञार्हं तु यज्ञियम् ॥	८३०
हविः सांनाय्यमामिक्षा शूतोष्णक्षीरगं दधि । क्षीरशरः पयस्या च तन्मस्तुर्नि तु वाजिनम् ॥	८३१
हव्यं सुरेभ्यो दातव्यं पितृभ्यः कव्यमोदनम् । आज्ये तु दधिंसयुक्ते पृषदाज्यं पृषातकम् ॥	८३२
दध्ना तु मधुसंयुक्तं मधुपर्कं महोदयः । हवित्री तु होमकुण्डं हव्यपाकः पुनश्चरुः ॥	८३३
अमृतं यज्ञशेषे स्याद्विघ्नसो भुक्तशेषके । यज्ञान्तोऽवभृथः पूतं वाप्यादीष्टं मखक्रिया ॥	८३४
इष्टापूर्वं तदुभयं यार्हर्मुष्टिस्तु विष्टरः । अग्निहोत्र्यमिधिचाहिवाभावभामिरक्षणम् ॥	८३५
अभ्याधानमग्निहोत्रं दर्वी तु घृतलेखनी । होमामिस्तु महाज्वालो महावीरः प्रवर्मवत् ॥	८३६
होमधूमस्तु निगणो होमभस्म तु वैष्टतम् । उपस्पृशैस्त्वाचमनं धारसेकौ तु सेचनम् ॥	८३७
ब्रह्मासनं ध्यानयोगासनेऽथ ब्रह्मवर्चसम् । वृत्ताध्ययनर्द्धिः पाठे स्याद्ब्रह्मलिरञ्जलिः ॥	८३८
पाठे तु मुखनिःक्रान्ता विष्णुषो ब्रह्मविन्दवः । साकल्यवचनं पारायणं कल्पे विधिक्रमौ ॥	८३९
मूलेऽङ्गुष्ठस्य स्याद्ब्राह्मं तीर्थं कार्यं कनिष्ठयोः । पित्र्यं तर्जन्यङ्गुष्ठान्तर्द्वयं लङ्गुलीमुखे ॥	८४०
ब्रह्मत्वं तु ब्रह्मभूयं ब्रह्मसायुज्यमित्यपि । देवभूयादिकं तद्ब्रह्मोपाकरणं श्रुतेः ॥	८४१
संस्कारपूर्वं ब्रह्मणं स्वात्स्वाध्यायः पुनर्जपः । औपवस्तं तूपवासः कृच्छ्रं सांतपनादिकम् ॥	८४२
प्रायः संन्यास्यनशने नियमः पुण्यकं व्रतम् । चरित्रं चरिताचारौ चारित्र्यकरणे अपि ॥	८४३
वृत्तं शीलं च सर्वैर्नोर्ध्वंसिजल्पेऽधमर्षणम् । समास्तु पादग्रहणाभिधादनोपसंग्रहाः ॥	८४४
उपवीतं यज्ञसूत्रं प्रोद्धते दक्षिणे करे । प्राचीनावीतमन्यस्मिन्निवीतं कण्ठलम्बितम् ॥	८४५
प्राचेतसस्तु वाल्मीकिर्वल्मीककुशिनौ कैविः । मैत्रायणरुणवाल्मीकौ वेदव्यासस्तु मातरः ॥	८४६
द्वैपायनः पाराशर्यः कानीनो बादरायणः । व्यासोऽस्याम्या सत्यवती वासवी गन्धकालिका ॥	८४७
योजनगन्धा दाशेयी शालङ्कायनजा च सा । जामदग्न्यस्तु रामः स्याद्गार्गीवो रैणुकास्तुतः ॥	८४८
नारदस्तु देवब्रह्मा पिशुनः फलिकारकः । वसिष्ठोऽरुन्धतीजानिरक्षमाला बरुन्धती ॥	८४९
त्रिशङ्कुयाजी गाधेयो विश्वामित्रश्च कौशिकः । कुशारणिस्तु दुर्वासाः शतानन्दस्तु गौतमः ॥	८५०
याज्ञवल्क्यो ब्रह्मरत्रियोगिशोऽप्यथ पाणिनी । सालानुरीयदाक्षेयौ गोनर्दये पतञ्जलिः ॥	८५१
कालायानो वररुचिर्मैधाजिश्च पुनर्वसुः । अथ व्याडिर्विन्ध्यवासी नन्दिनीतनयश्च सः ॥	८५२
स्फोटायनस्तु कक्षीवान्पालकाप्ये करेणुभूः । वात्स्यायने मल्लनागः कौटिल्यश्चैणकात्मजः ॥	८५३
द्रामिलः पक्षिलस्वामीविष्णुगुप्तोऽङ्गुलश्च सः । क्षतव्रतोऽप्यकीर्णो स्यात्प्रायः संस्कारवर्जितः ॥	८५४
शिश्चिदावः कृष्णकर्मा ब्रह्मयन्धुर्द्विजोऽधमः । नष्टामिर्चरहा जातिमात्रजीवी द्विजयुवः ॥	८५५
धर्मध्वज्यो लिङ्गवृत्तिर्वेदहीनो निराकृतिः । वार्ताशी भोजनार्थं यो गोत्रादि वदति स्वकम् ॥	८५६
उच्छिष्टभोजनो देवनैवेशवलिभोजनः । अजपस्वसदध्येता शास्त्रारण्डोऽन्यशास्त्रकः ॥	८५७

१. घमनमित्यन्वे. २. आदिकविरपि. ३. मैत्रावरुणिरपि. ४. रैणुक्योऽपि. ५. योगीशोऽपि. ६. कालोऽपि.

७. चाणक्योऽपि.

शस्त्राजीव काण्डपृष्ठो गुरुहा नरजीलज । मलो देवादिपूजागामश्राद्धोऽथ मलिम्लुच ॥	८५८
पथयज्ञपरिभ्रष्टा निपिद्वैकरुचि खर । सुप्ते यस्मिन्नुदेखवर्षोऽसमेति च क्रमेण तौ ॥	८५९
अभ्युदिताभिनिर्मुक्तौ वीरोज्जो न जुहोति य । अग्निहोत्रच्छलाद्याच्चापरो वीरोपजीविक ॥	८६०
वीरविद्वान्मो जुह्वदने श्रद्रसमाहिते । स्वाद्वादवायार्हत स्याच्छून्यनादी तु सौगैत ॥	८६१
नैयायिकरूयक्षपादो योग साख्यस्तु नापिल । वैशेषिक सादौलूक्यो वाहस्पत्यस्तु नास्ति ॥	८६२
चार्याको लौक्यायतिश्रैते पडपि तार्किका । क्षत्र तु क्षत्रियो राजा राजन्यो ब्राह्मण ॥	८६३
अर्था भूमिस्पृशो वैश्या ऊरव्या ऊरजा विश । वाणिज्य पाशुपाल्य च कर्षण चेति वृत्तय ॥	८६४
आजीवो जीवन वार्ता जीविना वृत्तिवैतने । उच्छ्रो धान्यकणादान कणिशावर्जन शिलम् ॥	८६५
क्वा तद्व्यमनृत कृष्टिर्मृत तु याचितम् । अयाचित स्यादमृत सेवामृत्ति श्रजीविना ॥	८६६
सत्यानृत तु वाणिज्य वणिज्या वाणिजो वणिक् । अथवित्रयिन्पण्याजीवापणिन्नैयमा ॥	८६७
वैदेह सार्धवाहृश्च ऋगव कयिन् नयी । श्रेयदे तु विपूर्वोले मूल्ये वज्राध्वज्या ॥	८६८
मूलद्रव्य परिपणो नीनी लामोऽधिक फल्म् । परिदान विनिमयो नैमेय परिवर्तनम् ॥	८६९
व्यतिहार परावर्तो वैमेयो विमयोऽपि च । निक्षेपोपनिधी न्यासे प्रतिदान तदर्पणम् ॥	८७०
श्रेतव्यमानने श्रेय कर्ण न्यस्त क्रथाय यत् । पणितव्य तु त्रिमेय पण्य सत्यापन पुन ॥	८७१
सत्यकार सत्याकृतिस्तुल्यौ विपणयित्रयौ । गण्य गण्य सख्येय सत्या रेनादिना भवेत् ॥	८७२
यथोत्तर दशगुण भवेदेको दशमृत । शत सहस्रमपुत लक्षप्रयुतकोटय ॥	८७३
अर्धुदमच्छ एते च नियय च महाम्युजम् । शङ्कुवार्धिरन्त्य मध्य परार्ध चेति नामत ॥	८७४
असख्य द्वीपवार्धादि पुद्गलात्मागनन्तकम् । सायात्रिन पोतवणिग्यानायान बहिनम् ॥	८७५
वार्धिर्य वहन पोत पोतवाहो नियामर । नियाम कर्णधारस्तु नात्रिनो नौस्तु मङ्गिनी ॥	८७६
तरीतरिण्यौ वेडी च द्रोणी काष्ठाभ्युवाहिनी । नौनादण्ड क्षेपणी स्याद्गुणवृक्षस्तु वृष ॥	८७७
पोलिन्दास्त्वन्तरादण्डा स्थान्मङ्गो मङ्गिनीशिर । अधिस्तु माष्टुद्दाल सेरपात्र तु सेरनम् ॥	८७८
केनियत कोटिपात्रमरित्रेऽधोद्वुप भ्रू । कोलो भेलसगण्यश्च स्यात्तगण्यमानर ॥	८७९
वृद्ध्याजीवो द्वैगुणिको वार्धुपिन् कुसादक । वार्धुपिश्च कुसीदार्धप्रयागौ वृद्धिजीवने ॥	८८०
वृद्धि पलान्तरमृण तूदार पर्युदशनम् । धात्रयात याचितक परिवृत्त्यापामिलम् ॥	८८१
अधमणो ब्राह्म्य स्यादुत्तमण्यस्तु दायन । प्रतिभून्मन्त्र साक्षी श्रेय अधिस्तु धन्धन ॥	८८२
तुलायै पौतन मान द्वय कुडवादिभि । पाप्य हलादिभिलत्र स्याद्गुण पथ मापन ॥	८८३
ते तु पोत्रश कर्पोऽक्ष पल कर्षचतुष्टयम् । त्रिस सुवर्णो हेमोऽथे कुन्धिमस्तु तपले ॥	८८४
तुला पलशत तासा विशला भार आचित । शकट शकटीनश्च शकटान्ये दशात्रिण ॥	८८५
चतुर्भि कुडैरे प्रस्थ प्रस्थैश्चतुर्भिरादन । चतुर्भिराद्वैत्राण एते पौत्राभिश्च ते ॥	८८६
चतुर्विंशत्युलाना हस्तो दण्डश्चतुष्कर । तसहस्र तु गव्यूत क्रोशली द्वौ तु गोमृतम् ॥	८८७
गव्या गव्यूतगव्यूती चतुष्कोश तु योजनम् । पाशुपाल्य जीवशुक्तिगामान्गोमी ग्याश्वरे ॥	८८८
गोपाले गोभुगाभीरगोपगोमन्थयक्ष्ण । गोत्रिदोऽधिकृतो गोपु ज्ञायान्स्वजनीयिक ॥	८८९

कुटुम्बी कर्पकः क्षेत्री हली कृषिकर्पापिकौ । कृषीवलोऽपि जिला तु हलिः सीरस्तु लाङ्गलम् ॥८९०	
गोदारणं हलमीपासीते तद्वण्डपद्धती । निरीपे कुटकं फाले कृपकः कुशिकः फलम् ॥ ८९१	
दात्रं लवित्रं तन्मुष्टौ वण्टो मसं समीकृतौ । गोदारणं तु कुदालः खनित्रं खवदारणम् ॥ ८९२	
प्रतोदस्तु प्रवयणं प्राजनं तोन्नतोदने । योत्रं तु योक्त्वावद्धः कोटिशो लोष्टभेदनः ॥ ८९३	
मेथिर्मैथिः खले वाली खले गोघ्नधवारु यत् । शूद्रान्त्यवर्णौ घृपलः पद्यः पञ्जो अघन्यजः ॥८९४	
ते तु मूर्धाभिपित्ताद्या रथकृन्मिश्रजातयः । क्षत्रियायां द्विजान्मूर्धाभिपित्तो विट्स्त्रियां पुनः ॥८९५	
अम्बघ्नोऽथ पारश्वनिपादौ शूद्रयोपिति । क्षत्रान्माहिष्यो वैश्यायामुप्रस्तु घृपलस्त्रियाम् ॥ ८९६	
वैश्याचु कारणः शूद्रात्वायोगवो विशः स्त्रियाम् । क्षत्रियायां पुनः क्षत्ता चाण्डालो ब्राह्मणस्त्रियाम् ८९७	
वैश्याचु मागधः क्षत्र्यां वैदेहिको द्विजस्त्रियाम् । सूतस्तु क्षत्रियाज्जात इति द्वादश तद्भिदः ॥८९८	
माहिष्येण तु जातः स्यात्करण्यां रथकारकः । कारस्तु कारी प्रकृतिः शिल्पी श्रेणिस्तु तद्रणे ॥८९९	
शिल्पं कला विज्ञानं च मालाकारस्तु मालिकः । पुष्पाजीवी पुष्पलावी पुष्पाणामवचायिनी ॥ ९००	
कल्पपालः सुराजिवी शौण्डिको मण्डहारकः । वारिवासः पानवणिग्ध्वजो ध्वज्यासुतीवलः ॥ ९०१	
मद्यं मदिष्टा मदिरा परित्स्तुता कश्यं परित्स्तुन्मधु कापिशायनम् ।	
गन्धोत्तमा कल्पमिरा परिष्कृता कादम्बरी स्वादुरसा हलिप्रिया ॥ ९०२	
शुण्डाहाला हारहूरं प्रसन्ना वारुणी सुरा । मार्द्रीकं मदना देवष्टया कापिशमन्विजा ॥ ९०३	
मध्वासवे माभवको मैरेये शीधुरासवः । जगलो मेदको मद्यपङ्कः किण्वं तु नमहूः ॥ ९०४	
नम्रहुर्मद्यबीजं च मद्यसंधानमासृतिः । आसवोऽभिषवो मद्यमण्डकारोत्तमौ समौ ॥ ९०५	
गल्बर्कस्तु चपकः स्यात्सरकश्चानुतर्पणम् । शुण्डापानं मदस्थानं मधुवारा मधुकमाः ॥ ९०६	
सपीतिः सहपानं स्यादापानं पानगोष्टिका । उपदेशस्त्ववदेशश्चक्षणं मद्यपाशनम् ॥ ९०७	
नाडिधमः सर्णकारः कलादो मुष्टिकश्च सः । तैजसावर्तनी मूपा भस्वा चर्मप्रसेविका ॥ ९०८	
आस्कोटिनी वेधनिका शाणस्तु निकयः कपः । संदेशः स्यात्कङ्कमुखो भ्रमः कुन्दं च यन्नकमः ॥९०९	
चैकटिको मणिकारः शौल्विकस्ताम्रकुट्टकः । शार्द्विकः स्यात्काम्यविकस्तुन्नवापस्तु सौनिकः ॥९१०	
कृष्णणी कर्तरी कल्पन्यपि सूची तु सेवनी । सूचीसूत्रं पिप्पलिकं तर्कः कर्तनसाधने ॥ ९११	
पिञ्जनं विहननं च तूलस्फोटनकार्मुकम् । सेवनं सीवनं स्यूतिस्तुल्यौ स्यूतप्रसेवकौ ॥ ९१२	
तन्तुवायः कुविन्दः स्यान्नसरः सूत्रवेष्टनम् । वाणिर्व्यूतिर्वाणदण्डो वेमा सूत्राणि तन्तवः ॥ ९१३	
निर्णेजकस्तु रजकः पादुकाकृत्तु चर्मकृत् । उपानत्पादुका पाद्ः पन्नद्धा पौद्रक्षणम् ॥ ९१४	
प्राणहितानुपदीना ज्ञावद्दानुपदं हि या । नर्त्री वर्ध्री वरत्रा स्यादारा चर्मप्रभेदिका ॥ ९१५	
कुलालः स्यात्कुम्भकारो दण्डभृशक्राजीवकः । शाणाजीवः शस्त्रमार्जो भ्रमासक्तोऽसिधायकः ॥ ९१६	
धूसरश्चाक्रिकक्षौली स्यात्पिण्याकःखलौ समौ । रथकृत्स्वपतिस्त्वष्टा काष्ठतद्भक्षवर्धकी ॥ ९१७	
ग्रामायत्तो ग्रामतक्षः कौटतक्षोऽनधीनकः । वृक्षभिक्षणी वासी क्रकचं करपन्नकम् ॥ ९१८	
स उद्दनो यत्र काष्ठे काष्ठं निक्षिप्य तक्ष्यते । वृक्षादनी वृक्षभेदी टङ्कः पापाणदारकः ॥ ९१९	
व्योकारः कर्मारो लोहकारः कूटं लपोवनः । प्रध्वनः पन्नपरशुरीपीका तूलिकेपिका ॥ ९२०	
भक्ष्यकारः कान्दविकः कन्दुस्वेदनिके समे । रङ्गाजीवसौलिकश्चित्रकृच्चाथ तूलिका ॥ ९२१	

मूत्रिका चित्रमालेख्य फलगण्डस्तु लेख्यवृत् । पुख लेप्यादिनर्म स्यान्नापितश्चण्डिल क्षुरी ॥ ९२०
 क्षुरमर्दी दिवानीर्तिमुण्डकोऽन्ताग्रसाव्यपि । मुण्डन भद्राकरण वपन परिखापनम् ॥ ९२३
 क्षौर नाराची लेपण्या देजाजीवस्तु देवल । मार्दङ्गिको मीरजिको वीणावादास्तु वैणिक् ॥ ९२४
 वेणुष्म स्याद्वैणविक पाणिव पाणिवादन । स्यात्प्रातिहारिको मायाजीवी माया तु शाम्बरी ॥ ९२५
 इन्द्रजाल तु कुहक जाल कुसुतिरिलपि । कौतूहल तु पुतुक कौतुक च कुतूहलम् ॥ ९२६
 व्याधो मृगवधाजीवी लुधको मृगपुश्च स । पापद्विभृगपाखेटो मृगव्याच्छोदने अपि ॥ ९२७
 जालिन्श्च वागुरिको वागुरा मृगजालिना । शुम्भ घराटको रज्जु शुल्ब तन्त्री वटी गुण ॥ ९२८
 धीवरे दाशनेवर्तौ ब्रडिश मत्स्यवेधनम् । आनायस्तु मत्स्यजाल कुवेणी मत्स्यवन्धनी ॥ ९२९
 जीवान्तन शानुनिनो वैतसिन्स्तु सौनिक । मासिक वैनिन्श्चाथ सूना स्थान वधस्य यत् ॥ ९३०
 स्याद्वन्धनोपकरणं धीतसो मृगपक्षिणाम् । पाशस्तु घन्धनमन्धिरवपातात्रयी समौ ॥ ९३१
 उन्माथ कूटयत्र स्याद्विवर्णस्तु वृषज्वन । इतर प्राकृतो नीच पामरो धर्वश्च स ॥ ९३२
 कैण्डालोऽन्तावसाद्यन्तेवासिश्चपचपुकसा । निपाद्व्यमातङ्गदिवानीर्तिजनगमा ॥ ९३३
 पुलिन्दा नाहला निष्टया शयरा वरुटा भटा । माला भिल्ला किराताश्च सर्वेऽपि म्लेच्छजातय ॥ ९३४

इत्याचार्येभ्यश्च द्रविरचितायामभिधानयि तामणौ नाममालाया मल्लैकाण्डस्तृतीय ॥ ३ ॥

भूर्भूमि वृषिबी वृष्नी वसुधोर्वी वसुधरा । धारी धरित्री धरणी त्रिधा विश्वंभरा धरा ॥ ९३५
 क्षिति क्षोणी क्षमानन्ता ज्या कुर्वेत्सुमनी मही । गौर्गोत्रा भूतधारी क्षमा गन्धमाताचलावनि ॥ ९३६
 सर्वसहा रत्नगर्भा जगती मेदिनी रसा । काश्यपी पर्यताधारा स्थिरेला रत्नवाजसू ॥ ९३७
 विजुला सौगराधामे स्तुर्नमीमेखलाम्बरा । द्यावावृषिन्वी तु द्यावाभूमौ द्यावाक्षमे अपि ॥ ९३८
 दिवस्पृषिन्वी रोदसी रोदसी च ते । उर्वरा सर्वसखा भूरिरिण पुनरूपरम् ॥ ९३९
 स्थल स्थली मरुधेन्वा क्षेत्राद्यप्रहत खिलम् । मृन्मृत्तिना सा क्षारोपो मृसा मृत्ना च साशुभा ॥ ९४०
 रमा लवणलाग्नि स्यात्सामुद्र लवण हि यत् । तदक्षीव वशिश्च सैन्धव तु नदीभवम् ॥ ९४१
 भाणिमन्ध शीतशिव रौमक तु रुमाभवम् । वसुन् वस्तन तत्र विटपाङ्गे तु वृत्रिमे ॥ ९४२
 सौवर्चलेऽक्ष रुचक दुर्गन्ध शूलनाशनम् । वृष्णे तु तत्र तिलक यवक्षारो यवामज ॥ ९४३
 पवनाजल पाकयश्च पाचनवस्तु टङ्गण । मान्गीतीरजो लोहश्चेणो रसशोधन ॥ ९४४
 समालु खजिकाक्षारजापोतसुखत्रिचना । स्वर्जिस्तु स्वर्जिना स्तुमी योगवाही सुवर्चिका ॥ ९४५
 भरतान्यैराचतानि विदेहाश्च कुरुन्यिना । वर्षाणि कर्मभूम्य स्तु शेषाणि फलभूमय ॥ ९४६
 वर्षे वर्षधराशङ्क विपयस्तूपवर्तेनम् । देशो जनपदो नीट्टाष्ट्री निर्गश्च मण्डलम् ॥ ९४७
 आर्यायतौ जन्मभूमिजिनचक्रार्धचक्रिणाम् । पुण्यभूराचारवेदी मध्य त्रिन्ध्वहिनागयो ॥ ९४८
 गङ्गायमुनयोर्मध्यमन्तर्वेदि समरगली । प्रसावर्त सरस्वत्या द्यद्वत्याश्च मध्यन ॥ ९४९
 प्रसावेदि कुरुक्षेत्रे पथरामहृदान्तरम् । धर्मक्षेत्र कुरक्षेत्रं द्वादशायोजनानपि ॥ ९५०
 हिमवद्विन्धयोर्मध्यं पत्त्राग्नियनशानादपि । प्रसागेय प्रयागाश्च मध्यदेश स मध्यम ॥ ९५१

१ हेपकोऽपि २ एटिकोऽपि ३ चाण्डालोऽपि ४ एखरो रत्नगन्देनाम्बरेति ५ द्यावाभूमौ स्थितिः ६ मन्दिष मन्दिष च ७

देशः प्राग्दक्षिणः प्राच्यो नदी यावच्छरावतीम् । पश्चिमोत्तरस्तूदीच्यः प्रत्यन्तो म्लेच्छमण्डलम् १५२
 पाण्डूदकृष्णतो भूमिः पाण्डूदकृष्णमृत्तिके । अङ्गुलो निर्जलोऽनूपोऽम्बुमान्कच्छरतु तद्विधः ॥ १५३
 कुमुदान्कुमुदावासो वेतस्वान्भूरिवेतसः । नडप्रायो नडकीयो नड्वांश्च नडूलश्च सः ॥ १५४
 शाहलः शादहरिते देशो नद्यम्बुजीवनः । स्यान्नदीमातृको देवमातृको वृष्टिजीवनः ॥ १५५
 प्राग्ज्योतिषाः कामरूपा मालवाः स्युरवन्तयः । त्रैपुरास्तु डाहलाः स्युश्चैवास्ते च्चेदयश्च ते ॥ १५६
 वङ्गास्तु हरिकेलीया अङ्गाश्चमोपलक्षिताः । साल्वास्तु कारकुक्षीया भरवस्तु दशेरकाः ॥ १५७
 जालंधरास्त्रिगताः स्युस्त्रायिकास्तार्क्षिकाभिधाः । काश्मीरास्तु माधुमताः सारस्वता विकर्णिकाः ॥ १५८
 बाहीकाष्टकनामानो बाल्हीका बलिहकाह्वयाः । तुरुष्कास्तु साख्यः स्युः कारूपास्तु बृहद्बृहाः ॥ १५९
 लम्पाकास्तु मुरण्डाः स्युः सौवीरास्तु कुमालकाः । प्रत्यमथास्त्वहिच्छन्नाः कीकटा मगधाह्वयाः ॥ १६०
 ओङ्गाः केरलपर्यायाः कुन्तला उपहालकाः । ग्रामस्तु वैस्यः संनिप्रतिपद्युतः परः ॥ १६१
 पटकस्तु तदर्धे स्यादाघाटस्तु घटोऽवधिः । अन्तोऽवमानं सीमा च मर्यादापि च सीमनि ॥ १६२
 ग्रामसीमा तूरशल्यं मालं ग्रामान्तराटवी । पर्यन्तभूः परिसरः स्यात्कर्मान्तस्तु कर्मभूः ॥ १६३
 गोस्थानं गोष्ठमेतच्च गौष्टीनं भूतपूर्वकम् । तदाशिलेगधीनं स्याद्वावो यत्राशिताः पुरा ॥ १६४
 क्षेत्रे तु यमः केदारः सेतौ पाल्यालिसंवराः । क्षेत्रं तु शाकस्य शाकशारुटं शाकशाकिनम् ॥ १६५

त्रैहेयं शालेयं पट्टिकयं कौट्रधीणमौद्दीने ।

ग्रीष्मादीनां क्षेत्रेऽणव्यं स्यादाणवीनमणोः ॥

१६६

भङ्गयं भाङ्गीनमौमीनमुष्यं यव्यं यवक्यवत् । तिल्यं तैलीनं मायीणं माप्यं भङ्गादिसंभवम् ॥ १६७
 सील्यं हल्यं त्रिहल्यं तु त्रिसील्यं त्रिगुणाकृतम् । तृतीयाकृतं द्विहल्यवाचेयं शम्बाकृतं च तत् ॥ १६८
 धीजाकृतं तूमकृष्टं द्रौणिकाटकपदियः । सुद्रौणाटकवापादौ ग्लधानं पुनः तलम् ॥ १६९
 चूर्णं क्षौद्रोऽथ गजसि सुधूर्लीपांसुरेणवः । लोष्टे लोष्टुद्रीलिर्लेष्टुर्वल्मीकः क्रमिपर्वतः ॥ १७०
 यत्रीकूटं वामलूरो नाकुः शम्प्राशिश्व सः । नगरी पू. पुरी द्रङ्गः पत्तनं पुटभेदनम् ॥ १७१
 निवेशनमधिष्ठानं स्थानीयं निगमोऽपि च । शाग्यपुरं तूपुरं छेटः पुरार्धविसरः ॥ १७२
 स्कन्धावारा राजधानी कोट्टदुर्गं पुनः समे । गया पूर्णपराजर्षेः कान्यकुब्जं महोदयम् ॥ १७३
 कन्याकुब्जं गाधिपुरं कौशं कुशस्थलं च तत् । काशिर्वाराणसी वाराणसी शिवपुरी च सा ॥ १७४
 साकेतं कोशलायोध्या त्रिदेहा मिथिला समे । त्रिपुरी चेदिनगरी कौशाम्बी वत्सपत्तनम् ॥ १७५
 उज्जयिनी स्याद्विशालावन्तीपुष्यकरण्डिनी । पाटलिपुत्रं कुसुमपुरं चम्पा तु मालिनी ॥ १७६
 लोमपादकर्णयोः पूर्वैवीकोट उभावनम् । कोटीवर्षं थाणपुरं स्याच्छोणितपुरं च तत् ॥ १७७
 मधुरा तु मधुपत्रं मधुराथ गंजाहयम् । स्याद्वालिनपुरं हस्तिनीपुरं हस्तिनापुरम् ॥ १७८
 तामलितं दामलितं तामलित्री तामालिनी । सम्यपूर्विष्णुगृहं च स्याद्विदर्भो तु कुण्डिनम् ॥ १७९
 द्वारवर्ती द्वारिका स्यान्नियथा तु नलस्य पूः । प्राकारो वरणः सान्ने चरो यत्रोऽस्य पीठभूः ॥ १८०

१. भूमशब्दः पाण्डूदिभिरन्वेति, एव मृत्तत्रयन्तोऽपि. २. जाङ्गलोऽपि. ३. अत्र प्राग्ज्योतिष मालव-चेदि-
 यङ्ग-अङ्ग-मगधा प्राच्या, गरवः घाल्वाथ प्रतीच्याः, जालंधर-सायिक-नरमीर-वारीक-बाल्हीक तुदक-काल्य-र-
 म्पाक धीवीर-प्रत्यमथा उदीच्याः, ओङ्गाः कुन्तलाथ अपाच्याः इति. ४. 'यस्य'शब्दस्य समाहितः परमयोगः
 ५. पटनमपि. ६. 'पुर'शब्दस्य लोमपाद-कर्णाभ्यामन्ययः. ७. गजपुर नागनगरम्. ८. कुण्डिनपुरम्; उणिष्ठापुरम्.

कुसूलोऽस्त्रिस्तु कोणोणिः कोटिः पाल्यस्त इत्यपि । आरोहणं तु सोपानं निःश्रेणिस्त्वधिरोहणी ॥ १०१३
 स्थूणा स्तम्भः शालभञ्जी पाशालिका च पुत्रिका । काष्ठादिवटिता लेप्यमयी लज्जलिकारिका ॥ १०१४
 नन्धावर्तप्रभृतयो विच्छिन्दा आढ्यवेशमनाम् । समुद्रः संपुटः पेटा स्यान्मङ्गुपाथ शोथैनी ॥ १०१५
 संमार्जनी बहुकरी वर्धनी च समूहनी । संकरावकरी तुल्यानुदूखलमुलूखलम् ॥ १०१६
 प्रस्फोटनं तु पवनमववावस्तु कण्ठनम् । कटः किलिञ्जो मुसलोऽथौष्यं कण्ठोलकः पिष्टम् ॥ १०१७
 चालनी तिततः शूर्पं प्रस्फोटनमथान्तिका । जुष्टयश्मन्तकमुद्गानं स्यादधिधयणी च सा ॥ १०१८
 स्थास्त्युखा पिठरं कुण्डं चरुः कुम्भी घटः पुनः । कुटः कुम्भः करीरश्च कलशः कलसो निपः ॥ १०१९
 हस्र्मङ्गाराच्छकटीधानीपाथ्यो हसन्तिका । भ्राष्ट्रोऽम्बरीष क्वचीपमृजीषं पिष्टपाकभृत् ॥ १०२०
 कम्बिर्दार्थिः खजाकाय स्यात्तर्दूर्दारुहस्तकः । चार्धान्यां तु गलन्त्यालूः कर्करी करकोऽथ सः ॥ १०२१
 नालिकैरजः करङ्गस्तुल्यौ कटाहर्करौ । मणिकोऽर्लिजरो गर्गरीकलस्यौ तु मन्थनी ॥ १०२२
 वैशाखः खजको मन्था मन्थानो मन्थदण्डकः । मन्थः क्षुब्धोऽस्य विष्कम्भो मञ्जीरः कुटरोऽपि च ॥
 शालाभिरो वर्धमानः शरावः कौशिका पुनः । मल्लिका चपकः कंसः पारी स्यात्पानभाजनम् ॥ १०२४
 कुतुश्चर्मसेहपात्रं कुतुषं तु तदल्पकम् । दृतिः खल्लश्चर्ममयी लालूः करकपात्रिका ॥ १०२५
 सर्वमावपनं भाण्डं पात्रमत्रे तु भाजनम् । तद्विशालं पुनः स्थालं स्यात्विधानमुदधनम् ॥ १०२६

शैलोऽद्रिः शिखरी शिलोच्चयगिरी गोत्रोऽचलः सानुमा-
 न्द्रावः पर्वतभूध्रभूधरधराहार्या नैगोऽधोदयः ।
 पूर्वोद्दिश्वरमाद्रिरस्त उदगद्रिस्त्वद्रिराण्मेनका-

प्राणेशो हिमवान्हिमालयहिमप्रस्थो भवानीगुरुः ॥ १०२७

हिरण्यनाभो मैनाकः सुनाभश्च तदात्मजः । रजताद्रिस्तु कैलासोऽष्टापदः स्फटिकाचलः ॥ १०२८
 क्रौञ्चः कुशोऽथ मलय आपाढो दक्षिणाचलः । स्यान्माल्यवान्प्रस्रवणो विन्ध्यस्तु जलघालकः ॥ १०२९
 शत्रुंजयो विमलाद्रिरिन्द्रकीलस्तु मन्दरः । सुवेलः स्यात्त्रिमुकुटस्त्रिकूटस्त्रिकुच सः ॥ १०३०
 उज्जयन्तो रैवतकः सुदारुः पारियात्रिकः । लोकालोकश्चरुवालोऽथ मेरुः कर्णिकाचलः ॥ १०३१
 रत्नसानुः सुमेरुः स्वः सर्गिकाश्नतो र्गिरिः । शृङ्गं तु शिखरं कूटं प्रपातस्त्वतदो भृगुः ॥ १०३२
 मेखला मध्यभागोऽद्रेर्नितम्बः कटकश्च सः । दरी स्यात्कन्दरोऽप्यातथिले तु गह्वरे गुहा ॥ १०३३
 द्रोणी तु शैलयोः संधिः पादाः पर्यन्तपर्वताः । दन्तकास्तु यहिस्तिर्यकप्रदेशात्रिर्गता गिरेः ॥ १०३४
 अधिलकधर्वभूमिः स्यादधोभूमिरुपलका । स्तुः प्रस्थः सानुरत्ना तु पापाणः प्रस्तरो द्यपत् ॥ १०३५
 प्राया शिलोपलो गण्डशैलाः स्थूलोपलाश्रुयुताः । स्याद्राकरः खनिः खानिर्गञ्जा धातुस्तु गैरिकम् ॥ १०३६
 शुक्लधातौ पारुशुद्रा कठिनी पटिनी खटी । लोहं कालायसं शस्त्रं पिण्डं पारशवं घनम् ॥ १०३७
 गिरिसारं शिलासारं तीक्ष्णकृष्णामिषे अयः । सिंहानूर्ध्वमण्डूरसरणान्यस्य किट्टके ॥ १०३८
 सर्वं च तैजसं लोहं विकारस्त्वयसः कुशी । ताम्रं म्लेच्छमुर्गं शुलवं रक्तं व्यष्टमुदुम्बरम् ॥ १०३९
 म्लेच्छशाप्रभेदाख्यं मर्कटासं कनीयसम् । प्रह्ववर्धनं वरिष्ठं सीसं तु नीसपन्नकम् ॥ १०४०
 नागं गण्डूपदभवं वध्रं सिन्दूरकारणम् । वर्ध्रं सर्णारियोगेष्टे यवनेष्टं सुवर्णकम् ॥ १०४१

वङ्गं त्रपुः स्वर्णजनागजीवने मृदङ्गरङ्गे गुरुपत्रपिचटे ।	
स्याश्चक्रसंज्ञं तमरं च नागजं कस्तीरमालीनकसिंहले अपि ॥	१०४२
स्याद्रूपं कलधौतताररजतधेतानि दुर्वर्णकं	
खर्जूरं च हिमांशुहंसकुमुदाभिरुषं सुवर्णं पुनः ।	
स्वर्णं हेमहिरण्यहाटकवसून्यष्टापदं काश्चनं	
कल्याणं कनकं महारजतरैगाङ्गैरुत्कृमाण्यपि ॥	१०४३
कलधौतलोहोत्तमवह्निवीजानपि गारुडं गैरिकजातरूपे ।	
तपनीयचामीकरचन्द्रभर्माजुनिष्करकार्तस्वरकर्तुराणि ॥	१०४४
जाम्बूनदं शातकुम्भं रजतं भूरि भूत्तमम् । हिरण्यकोशाकुप्यानि हेमिनि रूप्ये कृताकृते ॥	१०४५
कुर्णं तु तद्द्वयादन्यदृष्यं तद्द्वयमाहतम् । अलंकारसुवर्णं तु शङ्की कनकमापुधम् ॥	१०४६
रजतं च सुवर्णं च संक्षिप्ते घनगोलकः । पित्तलरैऽधारकूटः कपिलोहं सुवर्णकम् ॥	१०४७
रिरी रीरी च रीतिश्च पीतलोहं सुलोहकम् । ब्राह्मी तु राज्ञी कपिला ब्रह्मरीतिर्महेश्वरी ॥	१०४८
कांक्षे विशुत्प्रियं घोषं प्रकाशं वङ्गशुल्बजम् । घण्टाशब्दमसुराहं रवणं लोहजं मलम् ॥	१०४९
तौराष्ट्रके पशलोहं वर्तलोहं तु वर्तकम् । पारदः पारतः सूतो हरबीजं रसशैलः ॥	१०५०
अभ्रकं स्वच्छपत्रं खं मेघाख्यं गिरिजामले । स्रोतोन्ननं तु कापोतं सौवीरं कृष्णपामुने ॥	१०५१
अथ तुत्थं शिखिमीवं तुत्थाञ्जनमयूरके । मूपातुत्थं कांस्थनीलं हेमतारं वितुन्नकम् ॥	१०५२
स्याच्च कर्पेरिकातुत्थममृतासङ्गमज्वरम् । रसगर्भं ताक्ष्यशैलं तुत्थे दार्वीगसोऽप्ये ॥	१०५३
पुष्पाञ्जनं रीतिपुष्पं पौष्पकं पुष्पकेतु च । माक्षिकं तु कदम्बः स्याश्चक्रनागाजैनामके ॥	१०५४
ताप्ये नदीजः कामारिलारारिषिटमाक्षिकः । सौगन्धी पार्वती काक्षी कार्लिका पर्वती सती ॥	१०५५
आढकी तुवरी कंसोऽप्यवा काक्षी मृदाह्वया । कासीसं धातुकासीसं खेचरं धातुशेखरम् ॥	१०५६
द्वितीयं पुष्पकासीसं कंसकं नपनौपथम् । गन्धारमा शुल्बपामाकुष्ठोरिगन्धिकगन्धकौ ॥	१०५७
सौगन्धिकः शकपुच्छो हरितालं तु पिञ्जरम् । विडालकं विश्वगन्धि खर्जूरं वंशपञ्चकम् ॥	१०५८
आलपीतनतालानि गोर्देन्तं नटमण्डनम् । वङ्गारिलोमहृच्चाथ मनोगुप्ता मनःशिला ॥	१०५९
करवीरा नागमाता रोचनी रसनेत्रिका । नैपाली कुनटी गोला मनोहा नागजिह्विका ॥	१०६०
सिन्दूरं नागजं नागं रक्तं शृङ्गारभूषणम् । चीनपिष्टं हंसपादकुखविन्दे तु हिङ्गुलः ॥	१०६१
शिलाजतु स्याद्विरिजमर्थं गैरैपमरमजम् । क्षारः काचः कुलाली तु स्वाशक्षुप्या कुलरिषिका ॥	१०६२
यौलो गन्धरसः प्राणः पिण्डो गोर्परसः शशः । रत्नं वसु मणिसत्र वैदूर्यं बालवायजम् ॥	१०६३
मरकतं त्वद्मगर्भं गारुत्मतं हरिन्मणिः । पद्मरागे लोहितकलक्ष्मीपुष्पाखण्डोपेलाः ॥	१०६४
नीलमणिस्त्रिन्द्रनीलः मूचीमुत्थं तु हीरकः । धरारकं रत्नमुख्यं वज्रपर्यायनाम च ॥	१०६५
विराटजो राजपट्टो राजावर्तोऽथ विद्रुमः । रत्ताङ्को रत्तकन्दश्च प्रबालं हेमकन्दलः ॥	१०६६
सूर्यकान्तः सूर्यमणिः सूर्याश्मा दहनोपलः । चन्द्रकान्तश्चन्द्रमणिश्चान्द्रश्चन्द्रोपलश्च सः ॥	१०६७

१. चपलोऽपि. २. वैष्णवोऽपि. ३. अरिवाजः शुल्बादिभिन्त्वेति. ४. गोपित्तमपि. ५. नेपात्यपि.
६. शृङ्गारमपि. ७. हिङ्गुडरपि. ८. गोपो लोऽपि. ९. शोणरत्नमपि.

क्षीरतैलस्फटिकाभ्यामन्यौ खस्फटिकाविमौ । द्युक्तिजं मौक्तिकं मुक्ता मुक्ताफलं रसोद्भवम् ॥१०६८

इति वृष्णीकायः ।

नीरं वारि जलं दकं कमुदकं पानीयमम्भः कुशं
 तोयं जीवनजीवनीयसलिलाणांस्वम्बु वाः शंवरम् ।
 क्षीरं पुष्करमेघपुष्पकमलान्यापः पयःपाथगी
 कालालं भुवनं वनं घनरसो यादोनिवासोऽमृतम् ॥ १०६९
 कुलीनसं केचन्यं च प्राणदं सर्वतोमुखम् । अस्थाभारश्यागमलाधमगाथं चातलस्पृशि ॥ १०७०
 निम्नं गभीरं गम्भीरमुत्तानं तद्विलक्षणम् । अच्छं प्रसन्नेऽनच्छं स्यादाविलं कलुषं च तत् ॥ १०७१
 अवश्यायस्तु तुहिनं प्रालेयं मिहिका हिमम् । स्याज्जीहारस्तुपारश्च हिमानी तु महद्दिमम् ॥ १०७२
 पारावारः सामरोऽधारपारोऽकूपारोदध्यर्णवा वीचिमाली ।
 यादः स्रोतोवानेदीशः सरस्मान्सिन्धूदन्वन्तौ मितद्रुः समुद्रः ॥ १०७३
 आकरो मकराद्राज्जलान्निधिधिराशयः । द्वीपान्तरा असंख्यस्ते सप्तैवेति तु लौकिकाः ॥ १०७४
 लवणक्षीरदध्याज्यसुरेक्षुस्तादुवारयः । तरङ्गे भङ्गवीच्यूर्ध्वुत्कलिका महति त्रियह ॥ १०७५
 लहयुल्लोलकल्लोला आवर्तः पयसां ध्रमः । तालूरो बोलकश्चासौ वेला स्याद्द्विरम्भसः ॥ १०७६
 डिण्डीरोऽच्छिकफः केनो बुद्बुदस्थासकौ समौ । मर्षादा कूलभूः कूलं प्रपातः कच्छरोधसी ॥१०७७
 तटं तीरं प्रतीरं च पुलिनं तज्जलोज्जितम् । सैकतं चान्तरीपं तु द्वीपमन्तर्जले तटम् ॥ १०७८
 तत्परं पारमचारं त्वर्वाकपात्रं तदन्तरम् । नदी हिरण्यवर्णा स्याद्रोधोवक्रा तर्गङ्गणी ॥ १०७९
 सिन्धुः शैवलिनी बहा च ह्रदिनी स्रोतलिनी निम्नगा
 स्रोतो निर्झरिणी सग्धि तटिनी कूलंकपा वाहिनी ।
 कर्तुर्द्वीपवती समुद्रदयिताधुन्यौ स्रवन्तीसर-
 स्वलौ पर्वतजापगा जलधिगा कुल्या च जम्बालिनी ॥ १०८०
 गङ्गात्रिपथगा भागीरथी त्रिदशदीधिका । त्रिस्तोता जाह्नवी मन्दाकिनी भीष्मकुमारसूः ॥ १०८१
 सगिन्द्रा विष्णुपदी सिद्धसःसर्गिखौपगा । ऋषिकुल्या हेमवती स्वर्षापी हरशेखरा ॥ १०८२
 यमुना यमभगिनी कैलिनदी सूर्यजा यमी । रेवेन्दुजा पूर्वगङ्गा नर्मदा मेकलाद्रिजा ॥ १०८३
 गोदा गोदायरी तापी तपनी तपनात्मजा । शुतुद्रिस्तु शतद्रुः स्यात्कावेरी खर्षजाह्नवी ॥ १०८४
 करतोया सदाभीरा चन्द्रभागा तु चन्द्रका । वासिष्ठी गोमती तुल्ये ब्रह्मपुत्री सरस्वती ॥ १०८५
 विपाद्विपाशाजुनी तु बाहुदा सैतवाहिनी । वैतरणी नरकस्था स्रोतोम्भःसरणं सतः ॥ १०८६
 प्रवाहः पुनरौवः स्याद्वेणी धारा रयश्च सः । घट्टस्तीर्थावतारेऽन्युष्टद्धौ पूरः सुवन्न सः ॥ १०८७
 पुष्टभेदास्तु वैभ्राणि भ्रमास्तु जलनिर्गमाः । परीवाहा जलोच्छ्वासाः कूपकास्तु विदारकाः ॥ १०८८

१. कं चन्धम् इति द्वे नामनी इत्येके. २. भूममहिषी, भूमिकाभूमयोऽपि. ३. ईशपदं यादःप्रश्रुतिभि-
 न्वेति, यौगिकत्वात्—यादःपतिरित्यादयः. ४. आकरशब्दो रजान्ताभ्यामन्वेति, यौगिकत्वात्—मकरालयो रहराधि-
 रपि. ५. जलशब्दो निष्पादिभिरन्वेति, यौगिकत्वात्—वारिनिधिः वारिराशिरित्यादयः. ६. स्रपदं भोष्णेणाप्यन्वेति.
 ७. आपगापदं सिद्धपदेनाप्यन्वेति. ८. कलिन्दतनयापि. ९. चान्द्रभागा च. १०. चक्राणि च.

प्रणाली जलमार्गोऽथ पानं कुल्या च सारणिः । सिकता बालुका विन्दो वृषत्पृषतविभुषः ॥१०८९
जम्बालेर्चिकिलौ षड्भुः कर्दमश्च निपद्मरः । शशो हिरण्यवाहस्तु शोणो नदे पुनर्वहः ॥ १०९०
मिथ उध्यः सरस्वांश्च द्रहोऽगाधजलो हृदः । कूपः स्यादुदपानोऽन्धुः प्रहिर्नेमी तु तन्निका ॥१०९१
नान्दीमुखो नान्दीपटो वीनाहो मुखबन्धने । आहावस्तु निपानं स्यादुपकूपेऽथ दीर्घिका ॥१०९२
वापी स्यात्क्षुद्रकूपे तु चूरी चूण्डी च चूतकः । उद्घाटकं घटीयञ्चं पारावर्तोऽरपट्टकः ॥ १०९३
अखातं तु देवखातं पुष्करिण्यां तु ख्यातकम् । पश्चात्करस्तडागः स्यात्कासारः सरसी सरः ॥१०९४
वेशन्तः पत्वलोऽल्पं तैत्परिखा खेपखातके । स्यादालवालामावालामावापः स्थानकं च सः ॥१०९५
आधारस्त्वम्भसां बन्धो निर्झरस्तु झरः सरिः । उत्सः स्रवः प्रखवणं जलाधारा जलाशयाः ॥१०९६

इति जलकाय ।

वद्विर्भृहद्भानुहिरण्यरेतसौ धनंजयो हव्यहविर्हृताशनः ।
कृपीटयोनिर्दमुना विरोचनाशुशुक्षणी छागरभस्तनूनपाद् ॥ १०९७
कृशानुवैश्वानरवीतिहोत्रा वृषाकपिः पावकचित्रभानु ।
अपिसधूमध्वजकृष्णवर्त्मोच्चिम्बच्छर्मागर्भतमोत्रशुक्राः ॥ १०९८
शोचिष्केशः शुचिद्रुतवहोपशुभा. सप्तमत्र-
ज्वालाजिह्वो ज्वलनशिखिनौ जागृविर्जातवेदः ।
वर्हिः शुष्मानिलसखवसू रोहिताश्चाश्रयाशौ
वर्हिर्ज्योतिर्दहनयहुलौ हव्यवाहोऽनलोऽभिः ॥ १०९९

विभावसुः सप्तोदधिः स्वाहाप्रेयी प्रियारथ च । और्वैः संवर्तकोऽध्यमिर्वाडवो षड्वायुमुखः ॥११००
दवो दावो वनवह्निर्मेघवह्निरिरंमदः । छागणस्तु करीपाभिः कुकूलस्तु तुपानलः ॥ ११०१
संतपः संजवगे थाप्य ऊष्मा जिह्वाः स्युरर्चिषः । हेतिः कीला शिखा ज्वालाचिर्झलका महत्यपि ॥
स्फुलिङ्गोऽभिकणो लातज्वालोल्कालातमुल्मुकम् । धूमः स्याद्वायुवाहोऽभिवाहो दहनकेतनम् ॥११०३
अम्भःसूः करमालश्च सरीर्जामूतवाद्यपि । तडिदैरावती विशुचलाशम्पाचिर्रप्रभा ॥ ११०४
आकाशिका शतहृदा चबला चपलाशनिः । सौदामनीक्षणिका च झादिनी जलशालिका ॥११०५

इत्यभिकाय ।

वायुः समीरसमिरी पवनाशुगौ नभःश्चासौ नभस्वदनलश्वसनाः समीरणः ।
वातोऽहिकान्तपवमानमरुत्प्रकम्पनाः कम्पाङ्कनिलगतिर्गन्धवह्प्रभञ्जनाः ॥ ११०६
मातरिश्वा जगद्यानः पृषदश्वो महाबलः । मारुतः स्वशीनो दैत्यदेवो शञ्जला स वृष्टियुक् ॥११०७
प्राणो नासाप्रहृत्नाभिपादाहुः प्रान्तगोचरः । अपानपवनो मन्यापृष्टपृष्टान्तपार्श्वगः ॥ ११०८
समानः संधिहृत्नाभिपूदानो हृच्छिरोन्तरे । सर्वलग्नृत्तिको व्यान इत्यङ्गे पञ्च वायवः ॥ ११०९
इति वायुकाय ।

१. चिरकहोऽपि. २. उद्घाटनमपि, उद्घातनमपि. ३. सल्लमपि अशानयद्यो हन्त्याचैत्वेति, यौगिकत्वाद्-
इव्ययुक् इत्यादयः. ४. दग्ना अपि. ५. जिह्वशब्दः सप्तादिभिर्न्येति. ६. व्यस्तं समस्त च. ७. क्षणप्रभा च.
८. सदागतिरपि. ९. गन्धवाहोऽपि.

अरण्यमटवी सन्नं वाक्षं च गहनं झषः । कान्तारं विपिनं कक्षः स्यात्पण्डं काननं वनम् ॥ १११०
 दवो दावः प्रस्तारस्तु तृणाटव्यां क्षपोऽपि च । अपोपाभ्यां वनं वेलमागमः कृत्रिमे वने ॥ ११११
 निष्कुटस्तु गृहारामो बाह्यारामस्तु पौरकः । आक्रीडः पुनरुद्यानं राज्ञां ल्यन्तःपुरोचितम् ॥ १११२
 तदेव प्रमदवनममात्यादेस्तु निष्कुटे । वाटी पुण्यादृक्षाचासी क्षुद्रारामः प्रसीदिका ॥ १११३

वृक्षोऽगः शिखरी च शाखिफलदावर्द्धिरेद्रुद्रुमो

जीर्णो वृष्टिपी कुटः क्षीतिरुहः कारस्कारी विष्टरः ।

नन्चावर्तकरालिकौ तरुवसू पर्णा पुलान्मैक्षिपः

सालानोकहगच्छपादपनगा रूक्षागमौ पुष्पदः ॥

१११४

कुञ्जनिष्कुञ्जकुडङ्गाः स्थाने वृक्षधृतान्तरे । पुष्पैस्तु फलवान्वृक्षो वानस्पत्यो विना तु तैः ॥ १११५

फलवान्वनस्पतिः स्यात्फलावन्धः फलेप्रहिः । फलवन्धस्त्वकेशी फलवान्फलिनः फली ॥ १११६

औषधिः स्यादोषधिस्तु फलपाकावमानिका । क्षुपो द्वखशिफाशाखः प्रततिर्वततिर्लता ॥ १११७

वल्लयस्यां तु प्रतानिन्यां गुल्मिन्युपलवीरुधः । स्यात्प्ररोहोऽङ्कुरोऽङ्कुरो रोहश्च स तु पर्वणः ॥ १११८

समुत्थितः स्याद्दलिशं शिखाशाखालताः समाः । साला शाला स्कन्धशाखा स्कन्धः प्रकाण्डमस्तके ॥

मूलाच्छाखावधिर्गण्डिः प्रकाण्टोऽथ जटाशिफा । प्रकाण्डरहिते सन्धो विटपो गुल्म इत्यपि ११२०

शिरोनामाग्रं शिखरं मूलं गुप्त्रोहिनाम च । सारो मज्जि वैचि च्छली चोर्चं वल्कं च वल्कलम् ॥ ११२१

स्थाणी तु ध्रुवकः शङ्कुः काष्ठे दलिकदारुणी । निष्कुहः कोटरो मञ्जामञ्जिर्वहिरिश्च सा ॥ ११२२

पन्नं पलाशं छदनं वही पर्णं छदं दलम् । नवे तस्मिन्किसलयं किसलं पद्मबोऽथ तु ॥ ११२३

नवे प्रवालोऽस्य फोशी शुङ्गा मादिर्दलस्तसा । विस्तारविटपौ तुल्यौ प्रसूनं कुसुमं सुमम् ॥ ११२४

पुष्पं सूतं सुमनसः प्रसवश्च मणीवकम् । जालकक्षारकौ तुल्यौ कलिकायां तु कौरकः ॥ ११२५

कुक्कले मुकुलं गुब्बे गुच्छस्तवकगुत्सकाः । गुलुच्छोऽथ रजः पौष्पं परागोऽथ रसो मधु ॥ ११२६

मकरन्दो मरन्दश्च वृन्तं प्रसववन्धनम् । प्रबुद्धोऽजृम्भकुडानि व्याकोशं विकचं स्मितम् ॥ ११२७

जन्मपितं विकसितं दलितं स्फुटितं स्फुटम् । प्रफुल्लोत्फुल्लसंफुल्लोच्छ्वसितानि विजृम्भितम् ॥ ११२८

स्मेरं विनिद्रमुन्निद्रविमुद्रहसितानि च । संकुचितं तु निद्राणं मीलितं मुद्रितं च तत् ॥ ११२९

फलं तु सस्यं तच्छुष्कं वानमामं शलाटु च । ग्रन्थिः पर्वं पर्वशीर्जकोशी तिम्या शमी क्षिमिः ११३०

शिम्विश्च पिप्पलोऽश्वत्थः श्रीवृक्षः कुञ्जराशनः । कृष्णावासो धोषितरुः ह्रस्वस्तु पर्कटी जटी ॥ ११३१

न्यग्रोधस्तु गृहपात्साद्रटो वैश्रवणालयः । उदुम्बरो जन्तुफलो मशकी हेमदुग्धकः ॥ ११३२

काकोन्दुवरिका फल्गुर्मलपुर्जघनेफला । आम्रभूतः सैहकारः सप्तपर्णैस्त्वयुक्छदः ॥ ११३३

क्षिमुः शोभाजनोक्षीवतीक्ष्णगन्धकमोचकाः । श्वेतेऽथ श्वेतमग्निः पुंनगः स्रगर्णिका ॥ ११३४

यकुलः केसरोऽशोकः कंकैलिः ककुभोऽर्जुनः । मालूरः श्रीफलो विल्वः किंकिरानः कुण्डकः ११३५

त्रिपन्नयः पलाशः स्यात्किञ्चको ब्रह्मपादपः । तृणराजसलसालो रम्भा गोचा कदल्यपि ॥ ११३६

करवीरो हयमारः कुटजो गिरिमल्लिका । विटलो वेतसः शीतो वानीरो वज्जुलो रयः ॥ ११३७

किर्कन्धुः कुवली कोलिर्दर्यधं हलिप्रियः । नीपः फदम्बः सालस्तु सर्जोरिष्टस्तु फेनिलः ॥ ११३८

१. वनराजः अपोपाभ्यामन्वेति, २. वाटीराजः पुष्पश्याभ्यामन्वेति, ३. योगिकस्तात्—कुजमदीकदादयः

४. चरणपोऽपि, ५. स्वचापि, ६. भाकन्दोऽपि, ७. कुण्डकोऽपि; कुण्डक इत्यन्ये, ८. फर्कन्भूतपि.

निम्बोऽरिष्टः पिचुमन्दः समौ पिचुलज्ञावुकौ । कर्पासस्तु वादरः स्वातिचव्यस्तूलकं पिचुः ॥ ११३९
 आरग्वधः कृतमाले वृषो वासाटरूपके । करञ्जस्तु नक्तमालः स्नुर्द्विषो महातरुः ॥ ११४०
 महाकालस्तु किंपाके मन्दारः पारिभद्रके । मधूकस्तु मधुष्ठीलो गुडपुष्पो मधुद्रुमः ॥ ११४१
 पीलुः सिनो गुडफलो गुग्गुलुस्तु पलंकषः । राजादनः विषालः स्वात्तिनिशस्तु रथद्रुमः ॥ ११४२
 नागरङ्गस्तु नौरङ्ग इन्द्री तापसद्रुमः । काश्मीरी भद्रपर्णा श्रीपर्ण्यम्लिका तु तान्तिडी ॥ ११४३
 शेलुः श्लेष्मान्तकः पीतसालस्तु प्रियकोऽसनः । पाटलिः पाटला भूर्जा बहुत्वको मृदुच्छदः ॥ ११४४
 द्रुमोत्पलः कर्णिकारे निचुले द्विजलेऽज्जलौ । धात्री शिवा चामलकी कलिरक्षो विभीतकः ॥ ११४५
 हरीतक्यभया पथ्या त्रिफला तरफलत्रयम् । तैर्पिच्छस्तु तमालः स्वाचम्पको हेमपुष्पकः ॥ ११४६
 निर्गुण्डी सिन्दुवारोऽतिमुक्तके माधवीलता । वासन्ती चौडपुष्पं तु जैषा जातिस्तु मालती ॥ ११४७
 मल्लिका स्वाद्रिचकिलः सतला नवमालिका । मागधी गृधिका सा तु पीता स्यादेमपुष्पिका ॥ ११४८
 प्रियङ्गुः फलिनी श्यामा बन्धूको बन्धुजीवकः । करुणे मल्लिकापुष्पो जम्बीरे जम्बजम्भलौ ॥ ११४९
 मातुलुङ्गो बीजपूरः करीरककरी समौ । पश्चाद्गुलः स्यादेरण्डे धातक्यां धातुपुष्पिका ॥ ११५०
 कपिकच्छुरामगुप्ता धत्तूरः कनकाह्वयः । कपित्थस्तु दधिफलो नालिकेरस्तु लाङ्गली ॥ ११५१
 आघ्रातको वर्षपाथी केतकः क्रकचच्छदः । कोविदारो युगपन्नः शङ्खी तु गजप्रिया ॥ ११५२
 वंशो वेणुर्ष्वफलस्त्वचिसारस्तृणध्वजः । मस्करः शतपर्षो च खनवान्स तु कीचकः ॥ ११५३
 तुकाक्षीरी वंशक्षीरी लक्ष्मीरी वंशरोचना । पूगे क्रमुकगूवाकौ तस्योद्वेगं पुनः फलम् ॥ ११५४
 ताम्बूलवल्ली ताम्बूली नागपर्षोयवह्वयि । तुम्ब्यलाम्बूः कृष्णला तु गुञ्जा द्राक्षा तु गोस्तनी ॥ ११५५
 मृद्धीका द्वारहरा च गोभुरस्तु त्रिकण्टकः । श्वर्दप्रा स्थलटङ्गादो गिरिकर्ण्यपराजिता ॥ ११५६
 ध्याश्री निर्दिग्धिका कण्टकारिका स्यादधामृता । वत्सादनी गुडूची च विशाला तिवन्द्रवारुणी ॥ ११५७
 उशीरं वीरणीमूले ह्रीवरे चालकं जलम् । प्रपुञ्जाडस्त्वैडगजो दद्रुमश्चक्रमर्दकः ॥ ११५८
 लट्वायां महारजनं कुसुमं कमलोत्तरम् । लोभ्रे तु गालवो रोप्रतिल्वशावरमार्जनाः ॥ ११५९
 मृणालिनी पुटकिनी नलिनी पङ्कजिन्धपि । कमलं नलिनं पद्ममरविन्दं कुशेशयम् ॥ ११६०
 परं शतसहस्राभ्यां पद्मं राजीवपुष्करे । विस्रप्रमूनं नालीकं तामरसं महोत्पलम् ॥ ११६१
 तज्जलात्तरसः पद्मात्परे हृद्गुहजन्मजाः । पुण्डरीकं सिताम्भोजमथ रक्तसरोरुहे ॥ ११६२
 रत्नोत्पलं क्रोकनदं कैरविण्यां कुमुद्वती । उत्पलं स्यात्कुवलयं कुवेलं कुवलं कुवम् ॥ ११६३
 श्वेते तु सत्र कुमुदं कैरवं गर्दभाह्वयम् । नीले तु स्यादिन्दीवरं हल्दकं रक्तसंध्यके ॥ ११६४
 सौगन्धिकं तु कर्हारं धीजकोशो वराटकः । कर्णिका पद्मनालं तु मृणालं तन्तुलं विसम् ॥ ११६५
 किंजल्कं केसरं संवतिका तु स्यान्नवं दलम् । करहाटः शिफा च स्यात्कन्दे सलिलजन्मनाम् ॥ ११६६
 उत्पलानां तु शालूकं नील्यां शैवालशेवले । शेवालं शैवलं शेपालं ऊलाच्छूकनीलिके ॥ ११६७
 धान्यं तु सर्यं सीलं च त्रीहिः स्तम्बकरिञ्च तत् । आशुः स्यात्पाटलो ग्रीर्हर्गभैपाकी तु पठिकः ॥
 शालयः कलमायाः स्युः फलयस्तु कलामकः । लोहितौ रक्तशालिः स्यान्महाशालिः सुगन्धिकः ॥ ११६९

१. वाशा च. २. अटल्लोऽपि. ३. प्रियालोऽपि. ४. नापङ्गोऽपि. ५. विभेदकोऽपि. ६. तापिण्डोऽपि.
 ७. नपापि. ८. दद्रुमश्चतयो जलादिभ्योऽनुयन्ति, योगिकत्वात्-बाजिजसरीरहादयः. ९. कुमुदिन्यपि. १०. कुपुत्र
 अपि. ११. जलशब्दस्य शृकादिनान्वयः.

यत्रो ह्यप्रियस्तीक्ष्णशूक्तोक्मस्त्वसौ हरिन् । मङ्गल्यको मसूरः स्यात्कलायस्तु सैतीनकः ॥११७०
 हरेणुः खण्डिकाश्चाथ चणको हरिमन्थकः । मापस्तु मदनो नन्दी वृष्यो बीजवरो घली ॥ ११७१
 गुद्रस्तु प्रघनो लोभ्यो वलाटो हरितो हरित् । पीतेऽस्मिन्वसुखण्डीरप्रवेत्तजयशारदाः ॥ ११७२
 कृष्णे प्रवरवासन्तहरिमन्थजशिम्विकाः । वनमुद्रे तुवरकनिगूढककुलीनकाः ॥ ११७३
 खण्डी च राजमुद्रे तु मकुष्ठकमयुष्टकौ । गोधूमे सुमनो वहे निष्पावः सितशिम्विकः ॥ ११७४
 कुलत्पस्तु कालवृन्तस्ताम्रवृन्ता कुलत्थिका । आढकी तुवरी वर्णा स्यात्कुल्मापस्तु यावकः ॥११७५
 नीवारस्तु वनघ्नीहिः शामाकरयामकौ समौ । कङ्गुस्तु कङ्गुनी कङ्गुः प्रियङ्गुः पीततण्डुला ॥ ११७६
 सा कृष्णा मधुका रक्ता शौथिका मुशटी सिता । पीता माधव्यथोदालः कोद्रवः कोरदूपकः ॥११७७
 चीनकस्तु काककङ्कुर्यवनालस्तु थोऽनलः । जूर्णाह्वयो देवधान्यं जोत्राला बीजपुष्पिका ॥ ११७८
 शर्णं भङ्गा मातुलानी स्यादुमा तु क्षुमातसी । गवेधुका गवेधुः स्याज्जतिलोऽरण्याजस्तिलः ॥११७९
 पण्डतिले तिलपिञ्जस्तिलपेजोऽथ सर्पपः । कदम्बकस्तन्नुमोऽथ सिद्धार्थः श्वेतसर्पपः ॥ ११८०
 मापादयः शमीधान्यं शूकधान्यं यवादयः । स्यात्तस्यशूकं किंशारः कैणशं सस्यशीर्षकम् ॥११८१
 स्तम्बस्तु गुच्छो धान्यादेर्नालं काण्डोऽफलस्तु सः । पलः पलालो धान्यत्वक्तुयो वुसे कडंगरः ॥
 धान्यमावसितं रिद्धं तत्पूतं निर्जुसीकृतम् । मूलपत्रकरीरामफलकाण्डाविरुद्धकाः ॥ ११८२
 लकपुष्पं कवकं शाकं दशाशा शिशुकं च तत् । तण्डुलीयस्तण्डुलेरो मेघनादोऽल्पमारिपः ॥११८४
 थिन्वी रक्तफला पीलुपर्णी स्यात्पुण्डिकेरिका । जीवन्ती जीवनी जीवा जीवनीया मधुस्रवा ॥११८५
 वास्तुकं तु क्षारपत्रं पालङ्क्यां मधुसूदनी । रसोनो लसुनोऽरिष्टो म्लेच्छकन्दो महौषधम् ॥११८६
 महाकन्दो रसोनोऽन्यो गृञ्जनो दीधेपत्रकः । भृङ्गराजो भृङ्गरजो मार्कवः केशरक्षणः ॥ ११८७
 काकमाची वायसी स्यात्कारिवेहः काठिलकः । कृष्णाण्डकस्तु कर्कारुः कोशातकी पटोलिका ॥११८८
 चिर्भटी कर्कटी बालुक्येर्वाहृषपुसी च सा । अशोत्रः सूरणः कन्दः शृङ्गवेरकमार्दकम् ॥ ११८९
 कर्कोटकः किलासप्रस्तित्तपत्रः सुगन्धकः । मूलकं तु हरिपर्णं सेकिमं हस्तिदन्तकम् ॥ ११९०
 तृणं नडादि नीवारादि च शर्णं तु तन्नयम् । सौगन्धिकं देवजग्धं पौरं कच्छुणरोहिपे ॥ ११९१
 दर्भः कुशः कुधो वहिः पवित्रमथ तेजनः । गुन्द्रो मुञ्जः शरो दूर्वा ल्वनन्ता शतपत्तिका ॥ ११९२
 हरिताली रुहा पोटगलस्तु धमनो नडः । कुरुविन्दो मेघनामा मुला गुन्द्रा तु सोत्तमा ॥ ११९३
 वल्वजा उलपोऽथेक्षुः स्याद्रसालोऽस्तिपत्रकः । भेदाः कान्तारपुण्ड्राद्यास्तस्य मूलं तु मोरटम् ॥११९४
 काशस्त्रिपीका घासस्तु यवसं तृणमर्जुनम् । विपः क्ष्वेडो रसतीक्ष्णं गरलोऽथ हैलाहलः ॥११९५
 घत्सनाभः कालकूटो ब्रह्मपुत्रः प्रदीपनः । सौराष्ट्रिकः शौत्तिकेयः काकोलो दारदोऽपि च ॥११९६
 अहिच्छत्रो मेपशृङ्गकुष्ठवालुकनन्दनाः । कैराटको हैमवतो मर्कटः करवीरकः ॥ ११९७
 सर्पपो मूलको गौरार्द्रकः सक्तुकर्दमौ । अङ्गोत्सारः कालिङ्गः शृङ्गिको मधुसिक्थकः ॥ ११९८
 इन्द्रो लाङ्गलिको विस्फुलिङ्गपिङ्गलगीतमाः । मुस्तको दालवश्चेति स्यावरा विपजातयः ॥ ११९९
 कुरण्ट्याद्या अमघ्रीजा मूलजास्तूपलादयः । पर्वयोऽनय इक्ष्वाद्याः स्कन्धजाः सहकीमुखाः ॥१२००
 शाल्यादयो बीजरुहाः संमूर्च्छेजास्तृणादयः । स्युर्वनस्पतिकायस्य पडेते मूलजातयः ॥ १२०१

इति धनस्पतिकायः ।

नीलह्वृत्कमिरन्तर्जं क्षुद्र कीटो बहिर्भव । पूलकास्तूमयेऽपि स्यु वीरुसा वृमयोऽणव ॥ १२०२
 काष्ठकीटो घुणो गण्डूपद किंचुलक कुसू । भूलता गण्डूपदी तु शिल्पयत्नपा जलौकस ॥ १२०३
 जलालोना अलूका च जलौना जलसर्पिणी । मुत्तात्फोटात्त्रिभमण्डूकी श्रुक्ति वम्बुस्तु वारिज ॥
 त्रिरेख पोडशावर्त शहोऽथ क्षुद्रकम्बव । शहनका क्षुद्रमाश दम्भूमास्तमुमात्रजा ॥ १२०५
 नपर्देस्तु हिरण्य स्यात्पणास्थिक्वराट्कौ । दुर्नामा तु दीर्घकोशी पिपीलिनस्तु पीलक ॥ १२०६
 पिपीलिका तु हीनाङ्गी ब्राह्मणी स्थूलशीपिका । घृतली पिङ्गकपिश्राधोपजिह्वोपदेहिका ॥ १२०७
 वक्षुपदीका लिक्ता तु रिक्ता यूना च पट्टपदी । गोपालिना महाभीरुर्गामियोत्था तु गर्दभी ॥ १२०८
 मरुणस्तु कोलकुण उद्दश त्रिदिभोत्कुणौ । इन्द्रगोपस्त्वभिरजो वैराटस्त्रिभोऽभिर ॥ १२०९
 ऊर्णनाभस्तनुवायो जालिभो आलकारन । कृमिर्मर्कटको लूतालालास्योऽष्टपाच स ॥ १२१०
 वर्णजलौका तु र्णनीटा शतपदी च सा । वृक्षिको द्वैण आलगालिरल तत्पुण्ड्रकण्डन ॥ १२११
 भ्रमरो मधुकृद्भ्रमरशरीर शिलीमुख । इन्दिराऽली रोल्भो द्विरेफोऽस्य पैडङ्गय ॥ १२१२
 मोक्ष तु पुष्पमधुनी खद्योतो ज्योतिरिङ्गण । पतङ्ग शलभ क्षुद्रा सरवा मधुमक्षिका ॥ १२१३
 माक्षिकादि मधु क्षौद्र मधुच्छिद्य तु सिक्थकम् । वर्वणा मक्षिका नीला पुत्तिका तु पतङ्गिका १२१४
 वनमक्षिना तु दशो दशी तज्जातिरल्पिका । तैलाटी बरटा गन्धोली स्याशीरी तु चीरुका ॥ १२१५
 क्षिल्लीना क्षिल्लिका वर्षकरी भृङ्गारिना च सा । पशुस्तिर्यङ्चरिर्हिंसेऽस्मिन्व्याल श्वापदोऽपि च १२१६
 हस्ती मतङ्गजगजट्टिपर्यनेकपा मातङ्गवारणमहाभृगुसामगोनय ।

स्तम्भेरपद्विरदसिन्धुरनागदन्तिनो दन्तावल करटिकुञ्जरकुम्भिपीलव ॥ १२१७

इय करेणुर्गर्जोऽस्य स्त्री धेनुना वशापि च । भद्रो मन्त्रो भृगो मिश्रश्रवसो गजजातय ॥ १२१८
 कालेऽप्यजातदन्तश्च स्वल्पाङ्गश्चापि मत्पुण । पक्षवर्षो गजो बाल स्यात्पोतो दशवारिण ॥ १२१९
 विको विंशतिवर्ष स्यात्पक्षिशदब्दक । यूथनाथो यूथपतिर्गते प्रभिन्नगर्जितौ ॥ १२२०
 मदोत्पटे मदकल समानुद्गन्तनिर्मदौ । सञ्जित कल्पितस्तिर्यग्घाती परिणतो गज ॥ १२२१
 ज्यालो दुष्टगजो गम्भीरवेद्ययमताङ्कुश । राजवाद्यस्त्रैपवाद्य सनाद्य समरोचित ॥ १२२२
 उदधदस्त्रीपादन्तो बहूना घटना घटा । मदो दान प्रवृत्तिश्च यमपु करशीकर ॥ १२२३
 हस्तिनासा कर शृण्टा हस्तोऽस्याम तु पुष्करम् । अङ्गुलि कारिका दन्तौ विषाणौ स्वन्ध आसनम्
 वर्णमूल चूलिना स्यादीपिका लक्षिकूटनम् । अपाङ्गदेशो निर्याण गण्डस्तु करट कट ॥ १२२५
 अवमहो ललाट स्यादारक्ष कुम्भयोरथ । कुम्भौ तु शिरस पिण्डौ कुम्भयोरन्तर विदु ॥ १२२६
 वातकुम्भस्तु तस्याधो बाहित्य तु ततोऽप्यध । बाहित्याध प्रतिमान पुच्छमूल तु वेचक ॥ १२२७
 दन्तभाग पुरोभाग पक्षभागस्तु पार्श्वक । पूर्वस्तु जह्वादिदेशो गात्र स्यात्पश्चिमोऽर्धरा ॥ १२२८
 विन्दुजाल पुन पञ्च शृङ्गलो निर्गण्डोऽन्दुन । हिञ्जीरश्च पादपाशो धारिस्तु गजधन्वमू ॥ १२२९
 त्रिपदी गात्रयोर्वन्ध एकस्मिन्नवरेऽपि च । तोत्रं वेणुत्रमालान बन्धस्तम्भोऽङ्कुश शृणि ॥ १२३०
 अपथ लङ्कुशस्याम यातमङ्कुशवारणम् । निपादिना पादकर्म यत वीत तु तद्द्वयम् ॥ १२३१

१ किंचुलकोऽपि २ किमिरपि ३ हुतोऽपि ४ इकारातो नकारातो वा ५ तेन पत्रपद, पत्रदि,
 पट्टचरण, इत्यादय ६ तेन पुष्पलित पुष्पधय, मधुप्रव, मधुलित, मधुप, इति सिद्धम् ७ ऊपवाहोऽपि
 ८ अवरापि ९ निगलोऽपि

कक्ष्या दूप्या वरत्रा स्यात्कण्ठबन्धः कलापकः । घोटकस्तुरगस्ताक्षर्यस्तुरंगोऽश्वस्तुरंगमः ॥ १२३२
 गन्धर्वोऽर्षो सतिवीती वाहो वाजी हयो हरिः । बडवाश्वा प्रसूर्वामी किशोरोऽल्लवया हयः ॥ १२३३
 जवाधिकस्तु जवनो रथ्यो वोढा रथस्य यः । आजानेयः कुलीनः स्यात्तत्तद्देशास्तु सैन्धवाः ॥ १२३४
 वनायुजाः पारशीकाः काम्योजा वालिहकादयः । विनीतस्तु साधुवाही दुर्विनीतस्तु शकलः ॥ १२३५
 कश्यपः कशाहो हृद्रक्षावर्ती श्रीवृक्षकी हयः । पशुभद्रस्तु हृत्पृष्ठमुखपार्श्वेयु गुणितः ॥ १२३६
 पुच्छोरः खुरकेशास्यैः सितैः स्यादष्टमङ्गलः । श्वेतैः तु कर्ककोकाहौखोद्गाहः श्वेतपिङ्गलैः ॥ १२३७
 पीयूषवर्णैः सेराहः पीते तु हरियो ह्ये । कृष्णवर्णैः तु खुद्गाहः कियाहो लोहितो हयः ॥ १२३८
 आनीलस्तु नीलकोऽथ त्रियूहः कपिलो हयः । वोढाहस्त्वयमेव स्यात्पाण्डुकेसरवालधिः ॥ १२३९
 उराहस्तु मनाक्पाण्डुः कृष्णजङ्घो भवेद्यदि । सुरूहको गर्दभाभो वोरुखानस्तु पाटलः ॥ १२४०
 कुलाहस्तु मनाक्पीतः कृष्णः स्याद्यदि जानुनि । उकनाहः पीतरक्तच्छायः स एव तु कश्चित् ॥ १२४१
 कृष्णरक्तच्छविः प्रोक्तः शोणः कोकनदच्छविः । हरितः पीतहरितच्छायः स एव हालकः ॥ १२४२
 पङ्कलः सितकाचाभो हलाहश्चित्रितो हयः । ययुरन्धोऽश्वमेधीयः प्रोथमन्धस्य नासिका ॥ १२४३
 मध्यं कश्यपं निगालस्तु गह्लोदेशः खुराः शफाः । अथ पुच्छं धालहस्तो लाङ्गूलं लूम वालधिः ॥ १२४४
 अपावृत्तपरवृत्तलुठितानि तु वेष्टिने । धोरितं बलितं म्रुसुत्सेजितोत्तेरितानि च ॥ १२४५
 गतयः पशु धाराख्यास्तुरंगाणां क्रमादिमाः । तत्र धौरितकं धौर्यं धोरणं धोरितं च तत् ॥ १२४६
 वधुकङ्कशिखिक्रोडगतिवद्वलितं पुनः । अमकायसमुल्लासात्कुथितास्यं नतत्रिकम् ॥ १२४७
 छुतं तु लङ्घनं पक्षिमृगमलनुहारकम् । उत्तेजितं रेचितं स्यान्मध्यवेगेन या गतिः ॥ १२४८
 उत्तेरितमुपकण्ठमास्कन्दितकमिलयि । उत्तुल्योत्तुल्य गमनं कोपादिवाखिलैः पदैः ॥ १२४९
 आश्वीनोऽध्वा स योऽश्वेन दिनेनैकेन गम्यते । कवी खलीनं कविका कवियं मुखयन्नम् ॥ १२५०
 पश्चाद्गी वक्रपट्टे तु तलिका तलसारकम् । दामाबनं पादपाशः प्रक्षरप्रखरी समौ ॥ १२५१
 चर्मदण्डे कशा रश्मौ वेल्गावक्षेपणी कुशा । पर्याणं तु पत्ययनं धीतं फल्गु हयद्विपम् ॥ १२५२
 वेसरोऽश्वतरो वेगसरश्चाप क्रमेलकः । कुलनाशः शिशुनामा शलो भौलिर्मरुप्रियः ॥ १२५३
 मैयो महाङ्गो वासन्तो द्विककुडुर्गलङ्घनः । भूतप्र उट्टो दाशेरो रवणः कण्ठकासनः ॥ १२५४
 दीर्घमीवः केलिकीर्णः करभस्तु त्रिहायणः । स तु शृङ्खलको दारुमयैः स्यात्पादबन्धनैः ॥ १२५५
 गर्दभस्तु चिरमेही बालेयो रासभः खरः । चक्रतीवाञ्छङ्ककर्णोऽथ ऋपभो वृपभो वृपः ॥ १२५६
 वाडवेयः सौरभेयो भद्रः शक्ररशाक्षरौ । उक्षानङ्गान्ककुचान्गौर्वलीवर्द्धश्च शांकरः ॥ १२५७
 उक्षा तु जातो जातोक्षः स्कन्धिकः स्कन्धवाहकः । महोक्षः स्यादुक्षतरो वृद्धोक्षस्तु जरङ्गवः ॥ १२५८
 पण्डतोचित आर्षभ्यः कूटो भद्रविपाणकः । ईदुरोगोपतिः पण्डो गीवृपो मदकोहलः ॥ १२५९
 वत्सः शकृत्करिस्तर्णो दम्पवत्सतरो समौ । नस्योतो नसितः पट्टवाद् तु स्याद्युगपार्श्वगः ॥ १२६०
 गुमादीनां तु वोढारो युग्यप्रासङ्गयशाकटाः । स तु सर्वधुरीणः स्यात्सर्वा वहति यो धुरम् ॥ १२६१
 एकधुरीणैकधुरायुभावेकधुरावहे । धुरीणधुर्यधौरेयधौरेयकधुरंधराः ॥ १२६२
 धूर्वेहोऽथ गलिर्दुष्टवृषः शक्तोऽप्यधूर्वहः । रथीरुष्टयः पृष्टवाहो द्विदन्पोडन्दिपद्दौ ॥ १२६३
 वहः स्कन्धोऽसकूटं तु फकुदं नैचिकं शिरः । विपाणं कूणिका शृङ्गं मात्ता तु गालकम्बलः ॥ १२६४

गोधा निहाकागौधेरगौधरौ दुष्टतस्तुते । गौधेयोऽन्यत्र मुसली गोधिकागोलिके गृह्णात् ॥ १२९७
 माणिक्या भित्तिका पत्नी कुड्यमत्स्यो गृहोलिका । स्यादञ्जनाधिका हालिन्यञ्जनिका हलाहलः ॥ १२९८
 स्थूलाञ्जनाधिकायां तु ब्राह्मणी रक्तपुच्छका । शुकलामस्तु सरटः प्रतिसूर्यः शयानकः ॥ १२९९
 मूपिको मूपको वस्त्रदशनः खनकोन्दुरौ । उन्दुरुष्ट्यं आखुश्च सूच्यासो वृषलोचने ॥ १३००
 दुष्टुन्दरीगन्धमूप्यां गिरिका बालमूपिका । विटाल भोतुर्भाजरी द्वीकुश्च वृषपदशकः ॥ १३०१
 जाहको गात्रसंकोची मण्डली नकुलः पुनः । पिङ्गलः सर्पहा वधुः सर्पोऽहिः पयनाशनः ॥ १३०२
 भोगी भुजंगभुजगावुरगो द्विजिह्वव्यालौ भुजंगममरोष्ठपदीर्घजिह्वाः ।
 काकोदरो विपथरः फणभृष्टदाकुर्दघर्णकुण्डलिविलेशयदन्दशकाः ॥ १३०३
 दर्वीकरः कञ्चुकिचक्रिगूढपापन्नगा जिह्वगलेलिहानौ ।
 कुम्भीनसाशीविपदीर्घपृष्ठाः स्याद्राजसर्पस्तु भुजंगभोजी ॥ १३०४
 चक्रमण्डल्यजगरः पारीन्द्रो वाहसः शयुः । अलगदौ जलव्यालः समौ राजिलडण्डभौ ॥ १३०५
 भवेत्तिलित्सो गोनासो गोनसो घोणसोऽपि च । कुकुटाहिः कुकुटाभो वर्णेन च रवेण च ॥ १३०६
 नागाः पुनः काद्रवेयास्तेषां भोगावती पुगी । शेषो नागाधिपोऽनन्तो द्विसहस्राक्ष आलुकः ॥ १३०७
 न च श्यामोऽथवा शुक्लः सितपङ्कजलाञ्छनः । वासुकिस्तु सर्पराजः श्वेतो नीलसरोजवान् ॥ १३०८
 तक्षकस्तु लोहितान्नः सस्तिकाङ्कितमस्तकः । महापद्मस्वतिशुद्धो दशविन्दुकमस्तकः ॥ १३०९
 शङ्खस्तु श्वेतो विभ्राणो रेखाभिन्दुसितां गले । कुलिकोर्दचन्द्रमौलिज्वालाधूमसमप्रभः ॥ १३१०
 अथ कम्बलाश्वतरधृतराष्ट्रबलाहकाः । इत्यादयोऽपरे नागास्तत्कुलसमुद्भवाः ॥ १३११
 निर्मुक्तो मुक्तनिर्मोकः सविषा निर्धिषाश्च ते । नागाः स्युर्दग्धिषा लूनविषास्तु वृश्चिकादयः ॥ १३१२
 व्याघ्रादयो लोमविषा नखविषा नरादयः । लालाविषास्तु लूनाद्याः कालान्तरविषाः पुनः ॥ १३१३
 मूपिकाद्या दूरीविषं त्वरीर्यभोगधादिभिः । कृत्रिमं तु विषं चारं गरश्चोपविषं च तत् ॥ १३१४
 भोगोऽहिकायो दंष्ट्राशीर्दवी भोगः फटः स्फटः । फणोऽहिकाशे तु निर्लेखनी निर्मोककञ्चुकाः ॥
 विहगो विहंगमखगौ पतगो विहंगः शकुनिः शकुन्तशकुनी विषयः शकुन्ताः ।
 नभसंगमो विकिरपन्नरथौ विहायो द्विजपक्षिविकिरपतत्रिपतत्पतङ्गाः ॥ १३१६
 पित्सनीडाण्डभोगैकाश्चशुश्च सृपाटिका । त्रोटिश्च पन्नं पतत्रं पिच्छं वाजस्तनूरुहम् ॥ १३१७
 पक्षो गरुच्छदश्चापि पक्षमूलं तु पक्षतिः । प्रडीनोड्डीनसंडीनडयनानि नभोगतौ ॥ १३१८
 पेशी कोशोऽण्डे फुलायो नीडे केकी तु सर्पभुक् । मयूरविहणौ नीलकण्ठो मेघसहच्छिखी ॥ १३१९
 शुक्लापाङ्गोऽस्य वाक्रेका पिच्छं बर्हि शिखण्डकः । प्रचलारः कलापश्च मेचकश्चन्द्रकः समौ ॥ १३२०
 वनप्रियः परभृतस्वाम्राज्ञः कोकिलः पिकः । कलकण्ठः काकपुष्टः काकोऽरिष्टः सक्ल्यजः ॥ १३२१
 आत्मवोपश्चिरजीवी वृकारिः करटो द्विकः । एकदग्बलिभुग्ध्वाह्नो मौकुलिवांगसोऽन्यभृत् ॥ १३२२
 वृद्धद्रोणदन्धकृष्णपर्वतेभ्यर्स्वसौ परः । वनाश्रयश्च काकोलो मट्टस्तु जलवापसः ॥ १३२३
 धूके निशाटः काकारिः कौशिकोलूकपेचकाः । दिवान्योऽथ निशावेदी कुकुटश्चरणायुधः ॥ १३२४
 कृकवाकुस्ताम्रचूडो विवृताज्ञः शिखण्डकः । हंसाश्चक्राङ्गवक्राङ्गमानसौकःसितच्छदाः ॥ १३२५

१. तेन गृहगोधिका, गृहगोलिका. २. 'प्रतिसूर्यशयानकः' इत्येकनामापि. ३. एककुण्डलोऽपि. ४. निर्लेखनीत्यपि.
 ५. जशब्दो नीडेनाप्यन्वेति. ६. तेन वृद्धकाक इत्यादयः.

राजहसास्वमी चक्षुरणैरतिलोहितै । मल्लिकास्तास्तु मलिनैर्धातिराप्रा सितैरै ॥ १३२६
 वादम्बास्तु ग्लहसा पक्षै स्यादतिधूसरै । वारला वरला हसी वारटा वरटा च सा ॥ १३२७
 दार्वाघाट शतपत्र लक्ष्मीरस्तु लक्षण । सारसस्तु लक्ष्मण स्यात्पुष्करारय कुरकर ॥ १३२८
 सारसी लक्ष्मणाथ क्रुद्धप्रौथे चापे त्रिकीदिवि । चातन सोककोपष्पीह सारङ्गो नभोम्बुव ॥ १३२९
 चत्रवाको रषाङ्गाह कोनो द्वन्द्वचरोऽपि च । टिट्टिभस्तु कटुषाण उत्पादशयनश्च स ॥ १३३०
 चटनो गृहवलिभुक्कलविद्धु बुविङ्कन । तस्य पोपित्तु चटका रुयपत्ये चटका तयो ॥ १३३१
 पुमपले चाटनैरो दौत्यूहे कालमण्टरु । जलरङ्गुर्जलरञ्जो वने कङ्को वकोटवत् ॥ १३३२
 ग्लहक स्याद्वलाको धलाका विसरुण्ठना । भृङ्ग कलिङ्गो धूम्यात् कङ्कस्तु कमनच्छद ॥ १३३३
 लोहपृष्ठो दीघेपाद कर्ण्ट स्तन्धपद्मन । चिह्न शशुनिरातापी श्येन पञ्ची शशादन ॥ १३३४
 दाक्षाय्यो दूरदृग्गुप्त्रोऽधोकोशो मत्स्यनाशन । कुरर वीरस्तु श्यमो रत्तपाद फलादन ॥ १३३५
 शारिका तु पीतपादा गोराटी गोकिराटिना । स्याधर्मचटनाया तु जतुना जिनपत्रिना ॥ १३३६
 वल्गुलिना मुखविष्टा परोष्णी तैर्लपागिका । कर्णरेटु करेदुस्यात्वरटु कर्णराटुरु ॥ १३३७
 आतिराटि शरारि स्यात्कृष्णवन्नरौ समौ । भासे शशुन्त कोपष्टौ शिखरी जलकुसुम ॥ १३३८
 पारावत कलरय कपोतो रत्तलोचन । ज्योत्स्नाप्रिये चलचक्षुचकोरविपसूचना ॥ १३३९
 नीमजास्तु गुन्द्रालो त्रिपदर्शनमृयुक् । व्याघ्राटस्तु भरद्वाज ष्वपस्तु गात्रसङ्ख्य ॥ १२४०
 तित्तिरिस्तु खरनोणो हारीतस्तु मृदङ्कुर । वारण्डवस्तु मरुल स्रष्टृहृश्चक्षुसूचिन ॥ १२४१
 कुम्भमारकुकुटस्तु कुकुभ सुहृन्स्वन । पक्षिणा येन गृह्यन्ते पक्षिणोऽन्ये स दीपन ॥ १३४२
 छेना गृह्याश्च ते गेहासत्ता ये मृगपक्षिण । मस्यो मीन पृथुरोमाक्षपो वैयासिणोऽण्डज ॥ १३४३
 सयचारी स्थिरजिह्व आमाशी हरकुलक्षय । विसार शन्ती शक्ती शरराऽनिमिपक्षिमि ॥ १३४४
 सहस्रदप्प धादाल पाठीने चित्रवाहिन । शशुल स्यात्कलकोऽथ गडक शकुलार्भन ॥ १३४५
 उन्पी शिशुने प्रोष्टी शकर श्वेतकोलने । नल्मीनिश्चिंलिचिमो मस्यराजस्तु रोहित ॥ १३४६
 महुरस्तु राजशृङ्ग शृङ्गी तु महुरप्रिया । क्षुद्राण्डमत्स्यजात तु पीताधान जलाण्डकम् ॥ १३४७
 महामस्यास्तु चौराह्निर्तिमिगिलगिलादय । अथ यादासि नक्राद्या हिंसना जलजन्तव ॥ १३४८
 नन कुम्भीर आलास्य कुम्भी महामुखोऽपि च । तालुजिह्व शङ्खमुखो गोमुखो जलसूकर ॥ १३४९
 शिशुमारस्त्वम्बुनूर्मे उष्णवीर्यो महावस । उद्रस्तु जलमार्जार पानीयनकुलो यसी ॥ १३५०
 भाहे तन्तुस्तन्तुनागोऽवहारो नागतन्तुणौ । अयेऽपि यादोभदा सुर्ध्वहवो मकरादय ॥ १३५१
 कुलीर कर्षट पिङ्गचक्षु पाशोदरप्रिय । द्विधागति पोद्दशाङ्गि कुरचिल्लो बहिश्चर ॥ १३५२
 नच्छप कमठ कूर्म प्रोडपादश्चतुर्गति । पञ्चाङ्गुप्रदौलेयो जीवथ रुच्छपी दुली ॥ १३५३
 मण्डूने हरिशालूरुवभेनप्लवगमा । वर्षाभू इवग शालुरजिह्वयङ्गदुर्दुरा ॥ १३५४
 स्थले नरादयो ये तु ते जल जलपूर्वका । अण्डजा पक्षिसर्पाद्या पीतजा कुञ्जरादय ॥ १३५५
 रत्तजा मत्स्यकीटाद्या मृगवाद्या जरापुजा । यूकाद्या सेत्रजा मत्स्यादय समुच्छनोद्भवा ॥ १३५६

१ लक्ष्मणीत्यपि २ किक्की, दिवि इति द्वे नामनी अपि । किक्कीदिविरपि ३ टिट्टिभ इत्येके ४ दा
 योष्टोऽपि ५ कर्ककपि ६ निशाटयपि ७ चिल्लीचीमोऽपि ८ शङ्खमुखोऽपि ९ वरुणपाशोऽपि

उद्भिदः खञ्जनाश्रोपपादुका देवनारकाः । रसयोनय इत्यष्टावृद्धितुङ्गिज्जमुद्भिदम् ॥ १३५७

इत्याचार्यहेमचन्द्रविरचितायामभिधानचिन्तामणी नाममालाया तिर्यक्काण्डशतुर्युः ॥ ४ ॥

स्युर्नारकास्तु परेतप्रेतयात्वातिवाहिकाः । आजूर्विष्टिर्यातना तु कारणा तीव्रदेवना ॥ १३५८

नरकस्तु नारकः स्यान्निरयो दुर्गतिश्च सः । घनोदधिचनवाततनुवातनभःस्थिताः ॥ १३५९

रत्नशर्करावालुकापङ्कधूमतमःप्रभाः । महातमःप्रभा चेत्यथोधो नरकभूमयः ॥ १३६०

ऋमात्पृथुतराः सप्ताथ त्रिंशत्पञ्चविंशतिः । पञ्च पञ्चदश त्रीणि लक्ष्माण्यूनं च पञ्चभिः ॥ १३६१

लक्षं पञ्चैव नरकावासाः सीमन्तकादयः । एतास्तु स्युः क्रमेणाथ पातालं बडवामुखम् ॥ १३६२

यलिवेश्माधोभुवनं नागलोको रसातलम् । रन्ध्रं विलं निर्ब्यधनं कुहरं श्युपिरं श्युपिः ॥ १३६३

छिद्रं रोपं विवरं च निम्नं रोकं वपान्तरम् । गर्तश्चभ्रावटागाधदरास्तु विवरे भुवः ॥ १३६४

इत्याचार्यहेमचन्द्रविरचितायामभिधानचिन्तामणी नाममालाया नरकगण्डः पञ्चमः ॥ ५ ॥

स्याल्लोको विष्टपं विश्वं भुवनं जगती जगत् । जीवाजीवाधारक्षेत्रं लोकोऽलोकस्ततोऽन्यथा ॥ १३६५

क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुषश्चेतनः स पुनर्भवी । जीवः स्यादसुमानसत्वं देहभृज्जन्यजन्तवः ॥ १३६६

उपतिर्जर्मजनुपी जननं जनिरुद्भवः । जीवेऽसुजावितप्राणा जीवानुर्जाविनौपधम् ॥ १३६७

श्वासस्तु श्वसितं सोऽन्तर्मुख उच्छ्वास आहरः । आनो बहिर्मुखस्तु स्यान्निःश्वासः पान एतनः ॥ १३६८

आयुर्जावितकालोऽन्तःकरणं मानसं मनः । हृद्येते हृदयं चित्तं स्वान्तं गूढपयोर्षले ॥ १३६९

मनसः कर्म संकल्पः स्यादथो शर्मनिर्गृतिः । सार्तं सौख्यं सुखं दुःखं लसुख्यं वेदना व्यथा ॥ १३७०

पीडा बाधातिरामीलं कृच्छ्रं कष्टं प्रसूतिजम् । आमनस्यं प्रगाढं स्यादाधिः स्यान्मानसी व्यथा ॥ १३७१

सपत्राकृतिनिष्पन्नकृती त्यन्तपीडने । क्षुब्जाठराभिजा पीडा व्यापादो द्रोहचिन्तनम् ॥ १३७२

उपज्ञा ज्ञानमायं स्याच्चर्चा संख्या विचारणा । वासना भावना संस्कारोऽनुभूताद्यविस्मृतिः ॥ १३७३

निर्णयो निश्चयोऽन्तः संप्रधारणा समर्थनम् । अविद्याहंत्व्यज्ञाने भ्रान्तिर्मिथ्यामतिभ्रमः ॥ १३७४

संदेहद्वयापरारेका विचिकित्सा तु संशयः । परमागो गुणोत्कर्षो दोषे त्वादीनवाश्रयौ ॥ १३७५

क्षौद्रूपं लक्षणं भावश्चात्मप्रकृतिरीतयः । सहजो रूपतत्त्वं च धर्मः सर्गो निसर्गवत् ॥ १३७६

शीलं सतत्त्वं संसिद्धिरवस्था तु दशा स्थितिः । स्नेहः प्रीतिः प्रेम हार्दं दाक्षिण्यं त्वनुकूलता ॥ १३७७

विभ्रैतिसारोऽनुशयः पश्चात्तापोऽनुतापश्च ।

अवधानसमाधानप्रणिधानानि तु समाधौ स्युः ॥ १३७८

धर्मैः पुण्यं वृषः श्रेयः सुकृते नियतौ विधिः । दैवं भाग्यं भागधेयं दिष्टं चायस्तु तच्छुभम् ॥ १३७९

अलक्ष्मीनिर्गतिः कालवार्णिका स्यादथाशुभम् । दुष्कृतं दुरितं पापमेतः पाप्मा च पातकम् ॥ १३८०

किल्बिषं कलुषं किण्वं कल्मषं वृजिनं तमः । अंहः कल्मषं पङ्क उपाधिर्धर्मचिन्तनम् ॥ १३८१

त्रिवर्गा धर्मकामार्थाश्चतुर्वर्गः समोक्षकाः । बलतूर्पाश्रतुर्भद्रं प्रमादोऽनवधानता ॥ १३८२

हन्दीऽभिप्राय आकृतं मतभावाशया अपि । हृषीकमक्षं करणं स्रोतः खं विपयीन्द्रियम् ॥ १३८३

बुद्धीन्द्रियं स्पर्शनादि पाण्वादि तु क्रियेन्द्रियम् । स्वर्शादयस्सिखेन्द्रियाणि विपया मोचरा अपि ॥ १३८४

१. यौगिकत्वात्—नारकिक-नैरयिक-नारकायादयः. २. प्रमाद्यदः प्रत्येक रतादिमित्ययः. ३. दन्त्यादित्येते.

४. जीवोऽपि. ५. यौगिकत्वात्—देहभाक् शरीरीत्यादयः. ६. अदन्तोऽपि. ७. जीवाश्रुपि. ८. अनिन्द्रियमपि.

९. विकल्पोऽपि. १०. शर्ममपि. ११. स्वदब्दो रूपादिमित्येति. १२. विप्रतीकारोऽपि. १३. अर्था अपि.

शतिं तुषार शिशिर सुश्रीम शीतलो जड । हिमोऽधोऽप्ये तिग्मस्तीक्ष्णसौत्रश्चण्ड खर पटु ॥
 कोष्ण कघोष्ण कहुष्णो मन्दोष्णश्चेपदुष्णवत् । निष्ठुर कस्खट क्रूर परुष र्फकेश खर ॥ १३८६
 दृढ कठोर कठिनो जरठ कोमल पुन । मृदुलो मृदुसोमालसुकुमारा अकर्णश ॥ १३८७
 मधुरस्तु रसज्येष्ठो गुल्फ स्वादुर्मधूलक । अम्लस्तु पाचनो दन्तशठोऽथ लवण सर ॥ १३८८
 सर्वरसोऽथ कटु स्वादोपणो मुखशोधन । वक्त्रमेदी तु तिक्तोऽथ रूपायस्तुगरो रसा ॥ १३८९
 गन्धो जनमनोहारी सुरभिर्माणतर्पण । समारुपी तु निर्हादी स आमोदो विदूग्ग ॥ १३९०
 निमर्दोऽथ पग्मिलोऽथामोदी मुखवासन । इष्टगन्ध सुगन्धिश्च दुर्गन्ध पूनिगन्धिश्च ॥ १३९१
 आमगन्धि तु विस्त्र स्वादूर्णा श्वेतादिका भमी । श्वत श्वेत सित शुक्रो हरिणो विशद शुचि ॥
 अवदातगौरशुभ्रवलक्षधवलार्जुना । पाण्डुर पाण्डर पाण्डुरीपत्वाण्डुस्तु धूसर ॥ १३९३
 पापोतस्तु कपोताभ पीतस्तु सितरक्षण । हारिद्र पीतलो गौर पीते नील पुनर्हरित् ॥ १३९४
 पालाशो हरितस्तालाम्बो रक्तस्तु रोहित । माञ्जिष्ठो लोहित शोण श्वेतरक्तस्तु पाटल ॥ १३९५
 अरुणो बालसध्याय पीतरक्तस्तु पिङ्गर । रुपिल पिङ्गल श्याव विशद्ग कपिशो हरि ॥ १३९६
 वधु कटु कडारश्च पिङ्गे कृष्णस्तु मेचक । स्याद्राम श्यामल श्याम कालो नीलोऽस्तित शिति ॥
 रक्तश्यामे पुनर्धूम्रधूमलावध कर्शुर । किर्मर एत शबलश्चित्रकल्माषचित्रला ॥ १३९८
 शब्दो निनादो निर्योष स्वानो ध्यान स्वरो ध्वनि । निह्रादो निनदो ह्रादो निस्वानो निस्वन स्वन ॥
 रवो नाद स्वनिर्घोष सव्याहृष्यो राय आरय । वणन निकण क्राणो निकानश्च कणो रण ॥
 पङ्कज ऋषभगान्धारा मध्यम पद्ममल्लथा । धैवतो निषध सप्त तत्रीकण्ठोद्भवा स्वरा ॥ १४०१
 ते मन्द्रमध्यतारा स्युहर मण्डशिखारुद्रा । रुदित मन्दित कुष्ट तदपुष्ट तु गह्वरम् ॥ १४०२
 शब्दो गुणानुगमोत्थ प्रणाद सीत्कृत नृणाम् । पर्दन गुदजे शब्दे वर्दन कुभिसभवे ॥ १४०३
 स्वेदा तु सिहनादोऽथ क्रन्दन सुभ्रटध्वनि । कोलाहल कलकलस्तुमुलो व्याजुलो रव ॥ १४०४
 मर्मरौ वक्षपत्रादेर्भूतगाना तु शिक्षितम् । ह्येषा ह्येषा तुरगाणा गजाना भैर्जन्तृहिते ॥ १४०५
 विस्फारो धनुषा हभारम्भे गोर्जन्दस्य च । स्तनित गर्जित गर्जि स्वनित रसित्वादि च ॥ १४०६
 कूजित स्याद्ब्रह्मगाना तिरश्चा रतवाशिते । वृकस्य रेपण रेषा पुकन भयण शून ॥ १४०७
 पीडिताना तु ऋणित मणित रतनूजितम् । प्रकाण प्रकाणस्रज्या मर्दलस्य तु गुन्दल ॥ १४०८
 क्षीजन तु मीचनाना मेर्या नादस्तु ददुर । तारोऽस्त्युबैर्निर्दिन्दो गन्धारी मधुर जल ॥ १४०९
 कौकली तु कल सूक्ष्म एतत्तलो लयानुग । काकुर्ध्वनिविहार स्याप्रतिशुस्तु प्रतिध्वनि ॥ १४१०

सद्यते प्रचरोधवारनिर्करव्यूहा समूहश्चय

सदोह समुदायराशिविसरव्राता कलापो व्रज ।

कूट मण्डलचक्रवालपटलस्रोमा गण पेटम्

धृन्द चक्रवदम्बके समुदग पुञ्जोरौ सहति ॥

१४११

समयायो निरुरम्य जाल निवहसचयौ । जात तिरश्चा तद्यूप सद्यसार्थो तु देहिनाम् ॥ १४१२

कुल तेषा सजातीना निवायस्तु सधर्मिणाम् । वर्गस्तु सटशा स्फन्धो नरकुञ्जरयाजिनाम् ॥ १४१३

धामो विषयशब्दाखभूतेन्द्रियगुणाद्भजे । समजस्तु पशूनां स्यात्समाजस्वल्पदेहिनाम् ॥	१४१४
शुकादीनां गणे शौकमायूरतैत्तिगादयः । भिक्षादेर्भैक्षसाहस्रगाभिण्यौवतादयः ॥	१४१५
गोत्रार्थप्रत्ययान्तानां स्युरौपगविकादयः । उक्षादेरौक्षकं मानुष्यकं वार्द्धकमीष्ट्रकम् ॥	१४१६
स्याद्राजपुत्रकं राजन्यकं राजकमाजकम् । यात्सकौरभ्रके कात्रचिकं कत्रचिनामपि ॥	१४१७
हास्तिकं तु हस्तिनां स्यादापूपिकायचेतसाम् । धेनूनां धैनुकं धेन्वन्तानां गौधेनुकादयः ॥	१४१८
केदारकं कैदारकं कैदार्यमपि तद्रणे । ब्राह्मणादेर्ब्राह्मण्यं माणव्यं वाडव्यमित्यपि ॥	१४१९
गणिकानां तु गाणिक्यं केशानां कैश्यकैशिके । अध्यानामाधमधीयं पशूनां पार्धमप्यथ ॥	१४२०
वातूलवाले वातानां गव्यागोत्रे पुनर्गवाम् । पाश्यांखल्यादि पाशादेः खलादेः खलिनीनिभाः ॥	१४२१
जनता बन्धुता भामता गजता सहायता । जनादीनां रथानां तु स्याद्रथ्या रथकट्यया ॥	१४२२
राजिलेखा ततो वीथी मालाल्यावलिपङ्कगः । धोरणीश्रेण्युभौ तु द्वौ युगलं द्वितयं द्वयम् ॥	१४२३
युगं द्वैतं थमं द्वन्द्वं युगं यमलयामले । पशुभ्यो गोयुगं युगपरं पद्वे तु पद् गवम् ॥	१४२४
परदशताद्यास्ते येषां परा संख्या शतादिक्ता । प्रार्यं प्रभूतं प्रचुरं बहुलं बहु पुष्कले ॥	१४२५
भूयिष्ठं पुरुहं भूयो भूयर्दधं पुरु स्फिरम् । स्तोकं क्षुल्लं तुच्छमल्पं दध्नाणुतलिनानि च ॥	१४२६
तनु क्षुद्रं कृशं सूक्ष्मं पुनः ऋक्ष्णं च पेलवम् । त्रुटौ मात्रा लवो लेशः कणो ह्रस्वं पुनर्लघु ॥	१४२७
अत्यल्पेऽल्पिष्ठमल्पीयः कणीयोऽणीय इत्यपि । दीर्घीयते समे तुङ्गमुच्चमुन्नतमुदुरम् ॥	१४२८
प्रांशच्छिद्यतमुदमं च न्यङ्नीचं ह्रस्वमन्धरे । खर्वं कुट्जं घामनं च विशालं तु विशङ्कटम् ॥	१४२९
पृथूकं पृथुलं व्यूढं विकटं विपुलं वृहत् । स्फारं वरिष्ठं विस्तीर्णं ततं बहु महद्गुरुः ॥	१४३०
दैर्घ्यमायाम आनाह आरोहस्तु समुच्छ्रयः । उरसेध उदयोच्छ्रायौ परिणाहो विशालता ॥	१४३१
प्रपञ्चभोगविस्तारव्यामाः शब्दे स विस्तरः । समासस्तु समाहारः संक्षेपः संग्रहोऽपि च ॥	१४३२
सर्वं समस्तमन्यूनं समग्रं सकलं समम् । विश्वशिक्षालखण्डकृत्स्नन्यक्षाणि निखिलाखिले ॥	१४३३
खण्डेऽर्धशकले रिं नु नेमशल्कदलानि च । अंशो भागश्च वण्टरः स्यात्पादस्तु तुरीयकः ॥	१४३४
मलिनं कञ्जरं म्लानं कैश्मलं च मलीमसम् । पवित्रं पावनं पूतं पुण्यं मेध्यमयोऽज्ज्वलम् ॥	१४३५
विमलं विशदं वीभ्रमवदातमनाविलम् । विशुद्धं शुनि चोर्धं तु निःशोध्यमनवरकरम् ॥	१४३६
निर्गिक्तं शोधितं भृष्टं धौतं क्षालितमित्यपि । संमुखानमभिमुखं पराचीनं पराङ्मुखम् ॥	१४३७
मुख्यं प्रकृष्टं प्रमुखं प्रवर्हं वर्यं वरेण्यं प्रवरं पुरोगम् ।	
अनुत्तरं प्राग्रहरं प्रवेकं प्रधानमग्रेसरमुत्तमाग्रे ॥	१४३८
प्रागण्यप्रण्यमिमजात्याध्यानुत्तमान्यनवरार्धवरे ।	
प्रेष्ठपरार्धपरारिण श्रेयसि तु श्रेष्ठसत्तमे पुष्कलवत् ॥	१४३९
स्युरुत्तरपदे व्याप्रपुंगवर्षभकुञ्जराः । सिंहशार्दूलनागायास्तल्लजश्च मतल्लिका ॥	१४४०
मचाचैका प्रकाण्डोद्धौ प्रशस्यार्थप्रकाशकाः । गुणोपसर्जनोपाध्याण्यप्रधानेऽधमं पुनः ॥	१४४१
निकृष्टमणकं गह्वीमवचं काण्डकुत्सितं । अपकृष्टं प्रतिकृष्टं पाप्यं रेफोऽवमं ब्रुवम् ॥	१४४२
खेटं पापमपशदं कुपुयं चेलमर्वं च । तदास्त्रेचनकं यस्य दर्शनान्द्रुमं तृप्यति ॥	१४४३

१. ग्रामशब्दो गुणान्तरत्वेति. २. विग्रहोऽपि. ३. निःशेषमपि. ४. खण्डनमपि. ५. कल्पमपि. ६. याव्यमपि. ७. रोपोऽपि.

चारु हारि रचिर मनोहर वल्गु कान्तमभिरामवन्धुरे ।	
वामरुच्यसुपमाणि शोभन मञ्जुमञ्जुलमनारभाणि च ॥	१४४४
साधुरभ्यमनोज्ञानि पेशल हृद्यस्तन्दरे । काम्य कम्प कमनीय सौम्य च मधुर त्रिगम् ॥	१४४५
व्युष्टि फलमसार तु फल्गु शून्य तु रिक्तम् । शुन्य तुन्छ वशिक च निविड तु निरन्तरम् ॥	१४४६
निविरीस घन सान्द्र नीरन्ध बहुल दटम् । गाढमविरल चाथ विरल तनु पेलवम् ॥	१४४७
नव नवीन सद्यस्क प्रलय नूतनूतने । नव्य चाभिनवे जीर्णे पुरातन चिरतनम् ॥	१४४८
पुगण प्रतन प्रन्न जरन्मूर्ते तु मूर्तिमत् । उच्चावच नैकभेदमतिरिक्ताधिके समे ॥	१४४९
पार्श्वे समीप सविध समीपाभ्याशसवेदान्तिकसनिकर्ष ।	
सदेशमभ्यप्रसनीडसनिधानान्गुपान्त निकटोपकण्ठे ॥	१४५०
सनिकृष्टसमर्थाद्वाभ्यर्णान्यासन्नसनिधी । अव्यवहितेऽनन्तर सप्तसप्तमटान्तरम् ॥	१४५१
नेदिष्टमन्तिकतम विप्रकृष्टपरे पुन । दूरेऽतिदूरे दविष्ट दवीयोऽथ सनातनम् ॥	१४५२
शैश्वतानश्वरे निल ध्रुव स्थेपस्तितस्थिरम् । स्थास्तु स्थेष्ट तत्कूटस्थ कालव्याप्येकरूपत ॥	१४५३
स्थावर तु अङ्गमान्यज्जङ्गम तु त्रस चरम् । चराचर जगदिङ्ग चरिण्युश्चाथ चञ्चलम् ॥	१४५४
तरल कम्पन कम्प परिभ्रुवचलाचले । चटुल चपल लोल चल पारिप्लवास्थिरे ॥	१४५५
ऋजावजिह्वप्रगुणाववाग्नेऽनन्तानते । कुञ्चित नतमाविद्ध कुटिले वक्रवेङ्गिते ॥	१४५६
वृञ्जिन भङ्गुर भुप्रमराल जिह्वमूर्मिमत् । अनुगेऽनुपदान्वसान्वक्ष्येकाकषेकैकैक ॥	१४५७
ऐनात्तानायनसर्गाग्नाथैमात्र च तद्रतम् । अनन्यवृत्तैकापतनगत चापाद्यमादिमम् ॥	१४५८
पौरस्त्य प्रथम पूर्वमादिरममभान्तिमम् । जघन्यमन्य चरममन्तपाश्चात्पश्चिमे ॥	१४५९
मध्यम माध्यम मध्यमीय माध्यदिन च तत् । अभ्यन्तरमन्तराल विचाले मध्यमान्तरे ॥	१४६०
तुल्य समान सदृश सरूप सदृश सम । साधारणसधर्माणौ सवर्ण सनिभ सदृक् ॥	१४६१
सुरुत्तरपदे प्रख्य प्रकार प्रतिमो निभ । मूतरूपोपमा कौश सनीमप्रतीत पर ॥	१४६२
औपम्यमनुकारोऽनुहार साम्य तुलोपमा । कक्षोपमानमर्चो तु प्रीतर्मापातना निधि ॥	१४६३
छाया छन्द वायो रूप विम्ब मानकृती अपि । सूर्मी स्पृणाय प्रतिमा हरिणी स्याद्विरण्मयी ॥	१४६४
प्रतिकूल तु विलोममपसव्यमपधुरम् । वाम प्रसव्य प्रतीप प्रतिलोममपष्ट च ॥	१४६५
वाम शरीरेऽङ्ग सव्यमपसव्य तु दक्षिणम् । अवाधोऽवृद्धल्लोहामा निषञ्चितमनगैरम् ॥	१४६६
निरङ्गुशे स्फुटे स्पष्ट प्रकाश प्रकटोत्खणे । व्यक्त वर्तुल तु वृत्त निस्तल परिमण्डलम् ॥	१४६७
वन्धुर तून्नतान्त स्थपुट विपमोत्रतम् । अन्यदन्यतरद्विन्न स्वमेकमितरश्च तत् ॥	१४६८
तरम्य कवरो मिश्र सपृक्त खचित सम । विविधस्तु बह्विधो नानारूप पृथग्विध ॥	१४६९
खरित सचर तूर्ण शीघ्र क्षिप्र द्रुत लघु । चपलाविलम्बिते च जम्पा सपातपाटनम् ॥	१४७०
अनारत खविरत सप्त सततानिसे । निव्यानवरताजसासत्ताश्चान्तानि सततम् ॥	१४७१
साधारण तु सामान्य दृढसधि तु सहृत् । कलिल गह्वने सवीर्णे तु सकुलमानुलम् ॥	१४७२

१ रमणीयमपि २ लज्जोऽपि ३ शाश्वतिकमपि ४ अवगणोऽपि ५ एकशब्दस्य तानादिभिरवयव
 ६ मध्यदिनमपि ७ काशशब्द समादिभ्य परो धीष्य ८ प्रते परत्र कृतिपर्यन्ता योज्या ९ निरगलमपि
 १० बहुरूप पुषमूप नानापिधा अपि

कीर्णमाकीर्णं च पूर्णं त्वाचितं छन्नपूरिते । भरितं निचितं व्याप्तं प्रत्याग्याते निराकृतम् ॥	१४७३
प्रत्यादिष्टं प्रतिक्षिप्तमपविद्धं निरस्तवत् । परिक्षिप्ते वलयितं निवृत्तं परिवेष्टितम् ॥	१४७४
परिस्कृतं परीतं च त्यक्तं तूत्सृष्टमुज्जितम् । धूतं हीनं विधूतं च विभ्रं वित्तं विचारिते ॥	१४७५
अवकीर्णं त्यवध्वस्तं संवीतं रुद्धमावृतम् । संवृतं पिहितं छन्नं स्थगितं चापवारितम् ॥	१४७६
अन्तर्हितं तिरोहितमन्तर्धिस्वपधारणम् । छदनं व्यवधान्तर्धापिधानस्थगनानि च ॥	१४७७
व्यवधानं तिरोधानं दर्शितं तु प्रकाशितम् । आविष्कृतं प्रकटितमुषण्डं त्वलम्वितम् ॥	१४७८
अनाद्यतर्मवाज्ज्ञातं मानितं गणितं मतम् । रीढौवज्ञावहेलान्यैसूक्ष्णं चाप्यनादरे ॥	१४७९
उन्मूलितमावर्हितं स्यादुत्पाटितमुद्धृतम् । प्रेहोलितं तरलितं लुलितं प्रेङ्खितं धुतम् ॥	१४८०
चलितं कम्पितं धूतं वेदितान्दोलिते अपि । दोलाप्रेहोलनं प्रेक्षा फाण्डं कृतमयन्नतः ॥	१४८१
अधःक्षिप्तं न्यञ्जितं स्यादूर्ध्वक्षिप्तमुदञ्चितम् । नुन्ननुचास्तनिष्ठयूतान्याविद्धं क्षिप्तमीरितेम् ॥	१४८२
समे दिग्धलिते रुग्णमुग्ने रूपितगुण्डिते । गूढगुप्ते च मुपितमूपिते गुणिताहते ॥	१४८३
स्यान्निशातं शितं शातं निशितं तेजितं क्षणुतम् । वृत्ते तु वृत्तवावृत्तौ द्वीतद्वीणौ तु लज्जिते ॥	१४८४
संगूढः स्यात्संकलिते संयोजित उपाहिते । पक्के परिणतं पाके क्षीराज्यहविषां शृतम् ॥	१४८५
निष्पन्नं कथिते छुष्टमुष्टदग्धेपिताः समाः । तनूकृते लष्टतष्टौ विद्धे छिद्रितवेधितौ ॥	१४८६
सिद्धे निर्वृत्तनिष्पन्नौ विलीने विद्रतद्रुतौ । उतं प्रीते स्यूतमूतमुतं च तन्तुसंतते ॥	१४८७
पाटितं दारितं भिन्ने विदरः स्फुटनं भिदा । अङ्गीकृतं प्रतिज्ञातमूरीकृतोररीकृते ॥	१४८८
संश्रुतमभ्युपगतमुररीकृतमाश्रुतम् । संगीर्णं प्रतिश्रुतं च छिन्ने लूनं छितं दितम् ॥	१४८९
छेदितं खण्डितं वृक्कणं कृत्तं प्राप्तं तु भावितम् । लब्धमासादितं धूतं पतिते गलितं च्युतम् ॥	१४९०
न्नस्तं भ्रष्टं स्फुरन्नपन्ने संशितं तु सुनिश्चितम् । मृगितं मांगितान्विष्टान्वेपितानि गवेधिते ॥	१४९१
तिमिते स्तिमितहिन्रसाद्र्द्राक्ताः समुन्नवत् । प्रस्थापितं प्रतिशिष्टं प्रतिहतप्रेषिते अपि ॥	१४९२
ख्याते प्रतीतप्रज्ञातविचित्रप्रथितविश्रुताः । तप्ते संतापितौ दूनौ धूपायितश्च धूपितः ॥	१४९३
शीने स्थानमुपनतस्तूपसन्न उपस्थितः । निर्वातस्तु गते वाते निर्वाणः पावकादिषु ॥	१४९४
प्रवृद्धमेधितं प्रौढं विस्मितान्तर्गतं समे । उद्धान्तमुद्घते गूनं हने मीढं तु मूत्रिते ॥	१४९५
विदितं धुधितं धुद्धं ज्ञातं सितगते ञ्जवात् । मनितं प्रतिपन्नं च स्पन्ने रीणं स्तुतं स्तुतम् ॥	१४९६
गुप्तगोपायितत्रातावितत्राणानि रक्षिते । कर्म क्रिया विधा हेतुशून्या त्वास्या विलक्षणम् ॥	१४९७
कामर्णं मूलकर्मार्थं संबननं वशक्रिया । प्रतिबन्धे प्रतिष्टम्भः स्यादास्या त्वासना स्थितिः ॥	१४९८
परस्परं स्यादन्योन्यमितरेतरमिलपि । आवेशाटोपौ संरम्भे निवेशो रचना स्थितौ ॥	१४९९
निर्वन्धोऽभिनिवेशः स्यात्प्रवेशोऽन्तर्धिगाहनम् । गतौ चीङ्गा विहारेर्यापरिसर्पपरिक्रमाः ॥	१५००
ब्रज्याटाट्या पर्यटनं चर्या लीर्या पथस्थितिः । व्यत्यासस्तु विपर्यासो वैपरील्यं विपर्ययः ॥	१५०१
व्यत्यायेऽथ स्फातिवृद्धौ प्रीणनेऽवनतर्पणौ । परित्राणं तु पर्यातिहेस्तधारणमिलपि ॥	१५०२
प्रणतिः प्रणिपातोऽनुनयेऽथ शयने क्रमात् । विशय उपशायश्च पर्यायोऽनुक्रमः क्रमे ॥	१५०३
परिपाट्यानुपूर्व्यातुदतिपातस्त्वतिक्रमः । उपालयः पर्ययश्च समौ संवाधसंकटौ ॥	१५०४

१. अवशब्दस्य ज्ञातादिमित्ययः, २. अवमाननाचरणे अपि, ३. अंत्युक्षणमपि, ४. आन्दोलनमपि.

५. बोधितमपि, ६. विचमपि, ७. अथशब्दाद्विगतगते बोधे, ८. अटाटापि, अट्यापि.

कामं प्रकामं पर्याप्तं निकामेष्टे यथेप्सितम् । अत्यर्थं गढमुद्गाढं वाढं तीव्रं भृशं दृढम् ॥	१५०५
अतिमात्रातिमर्यादनितान्तोत्कर्षनिर्भराः । भ्रैकान्तातिविलातिशया जृम्भा तु जृम्भणम् ॥	१५०६
आलिङ्गनं परिष्वङ्गः संश्लेष उपगूहनम् । अङ्गपाली परीरम्भः क्रौडीकृतिरभोत्सवे ॥	१५०७
महः क्षणोद्धवोद्धर्षा मेलके सङ्गसङ्गमौ । अनुग्रहोऽभ्युपपत्तिः समौ निरोधनिग्रहौ ॥	१५०८
विश्रेऽन्तरायप्रत्यूहव्यवायाः समये क्षणः । वेला वाराववसरः प्रस्तावः प्रक्रमान्तरम् ॥	१५०९
अभ्यादानमुपोद्घात आरम्भः प्रोपतः श्रमः । प्रत्युत्कनः प्रयोगः स्यादादोहणं त्वभिक्रमः ॥	१५१०
आक्रमेऽधिक्रमक्रान्ती व्युत्क्रमस्तूत्क्रमाक्रमौ । विप्रलम्भो विप्रयोगो वियोगो विरहः समाः ॥	१५११
आभा राढा विभूपा श्रीरभिख्याकान्तिविभ्रमाः । लक्ष्मीशङ्काया च शोभायां सुपमा सातिशयिनी ॥	१५१२
संस्तवः स्यात्परिचय आकारस्विङ्ग इङ्गितम् । निमित्ते कारणं हेतुर्वीजं योनिनिबन्धनम् ॥	१५१३
निदानमथ कार्यं स्यादर्धः कृत्यं प्रयोजनम् । निष्ठानिर्वहणे तुल्ये प्रवाहो गमनं वहिः ॥	१५१४
जातिः सामान्यं व्यक्तित्वु विशेषः पृथगात्मिका । तिर्यक्सत्तिः संहर्यस्तु स्वधार्द्रोहस्वपक्रिया ॥	१५१५
बन्ध्ये मोघाफलमुधा अन्तर्गडुर्निर्धकम् । संस्थानं संनिवेशः स्यादर्धस्यापगमे व्ययः ॥	१५१६
संमूर्छनं त्वभिव्याप्तिर्भ्रैषो भ्रंशो यथोचितात् । अभायो नाशे संक्रामसंक्रमौ दुर्गसंचरे ॥	१५१७
नीचाकस्तु प्रपामः स्याद्वेक्ष्य प्रतिजागरः । समौ विस्रम्भविश्र्वासौ परिणामस्तु विक्रिया ॥	१५१८
चक्रावर्तो भ्रमो भ्रान्तिर्भ्रमिर्भूषिभ्र घूर्णने । विप्रलम्भो विस्वादो विलम्भस्वतिसर्जनम् ॥	१५१९
उपलम्भस्तनुभवः प्रतिलम्भस्तु लम्भनम् । नियोगे विधिसंप्रैयी विनियोगोऽर्पणं फले ॥	१५२०
लवोऽभिलायो लवनं निष्पावः पवनं पवः । निष्ठेवष्टीवनष्टशूतष्टेवनानि तु पूकृते ॥	१५२१
निवृत्तिः स्यादुपरमो व्यपोषाङ्घ्यः परा रैतिः । विधूननं विधुवनं रिद्धणं स्थलनं समे ॥	१५२२
रक्षणस्त्रणे ग्रहो ग्राहे व्यथो वेधे क्षये क्षिया । स्फरणं स्फुरणे ज्यानिजीर्णावय वरो वृत्तौ ॥	१५२३
समुच्चयः समाहारोऽपहारापचयौ समौ । प्रलाहार उपादानं बुद्धिशक्तिस्तु निष्क्रमः ॥	१५२४
इत्यादयः क्रियाशब्दा लक्ष्या भातुप लक्षणम् । अधाल्ययानि वक्ष्यन्ते स्वः स्वर्गे भूरसातले ॥	१५२५
भुवो विहायसा व्योम्नि दावाभूयोस्तु रोदसी । उपरिष्ठादुपर्यूर्ध्वं स्यादधस्तादधोऽप्यवार् ॥	१५२६
वर्जने त्वन्तरेणर्षे हिरुप्राना पृथग्विना । साकं सत्त्वा समं सार्धममा सह कृतं त्यलम् ॥	१५२७
भवत्वस्तु च किं तुल्याः प्रेत्यामुत्र भवान्तरे । तूर्णीं तूर्णीकां जोषं च मौनं दिष्टया तु संमेदे ॥	१५२८
परितः सर्वतो विष्वक्क्षमन्ताश्च समन्ततः । पुरः पुरस्तात्पुरतोऽप्रतः प्रायस्तु भूमनि ॥	१५२९
सांप्रतमधुनेदानां संप्रत्येतर्ह्यापाङ्गसा । द्राक्स्नागरं शटिलाशु महश्चद्वाय च सत्वरम् ॥	१५३०
सदा सनानिर्शं शश्वद्भ्योऽभीर्क्षं पुनः पुनः । असकृन्मुहुः सायं तु दिनान्ते दिवसे दिवा ॥	१५३१
सहसैकपदे सद्योऽकस्मात्सपदि तत्क्षणे । चिराय चिररात्राय चिरस्य च चिराधिरम् ॥	१५३२
चिरेण दीर्घकालार्थं कदाचिज्जातु कर्हिचित् । दोषा नक्तमुषा रात्रौ प्रणे प्रातरहर्मुखे ॥	१५३३
तिर्यगर्थं तिरः साचि निष्कले तु वृथा मुधा । मृषा मिथ्यानुतेऽभ्यर्णे समया निकपा हिरुः ॥	१५३४
शं सुखे यलवत्सुष्टु किमुतातीव निर्भरे । शक्रपुरा प्रथमे संवहर्षे परस्परं मिथः ॥	१५३५
उपा निश्चान्तेऽल्पे किञ्चिन्मनामीपच किञ्चन । आहो उताहो किमुत चित्तैः किं किमुत च ॥	१५३६
इतिह स्यात्संप्रदाये हेतौ यत्तद्यत्तवः । संयोधनेऽङ्ग भोः पाट्प्याट् हे हे हंहोऽरे रेऽपि च ॥	१५३७

श्रौपद्त्वौपद्त्वपद्स्वाहा स्वधा देवहविर्हुतौ । रहस्युपांशु मध्येऽन्तरन्तरेणान्तरेऽन्तरा ॥	१५३८
प्रादुराविः प्रकाशे स्यादभावे ज्ञ न नो नहि । हृटे प्रसङ्गमा मास्म वरणेऽस्तमदर्शने ॥	१५३९
अकामानुगतौ कामं स्यादोमां परमं मते । कश्चिदिष्टपरिप्रभेऽवश्यं नूनं च निश्चये ॥	१५४०
बहिर्बहिर्भवे ह्यः स्यादतीतिऽद्धि श्च एप्पति । नीचैरल्पे महत्पुत्रैः सत्त्वेऽस्ति दुष्टु निन्दने ॥	१५४१
ननुच स्याद्विरोधोक्तौ पक्षान्तरे तु चेद्यदि । शनैर्मन्देऽवरे त्वर्वागरोपोक्तावुं नतौ नमः ॥	१५४२

इत्याचार्यहेमचन्द्रविरचितायामभिधानचिन्तामणौ नाममालायां सामान्यकाण्डः षष्ठः ॥ ६ ॥

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचितोऽभिधानचिन्तामणिः समाप्तः ।

॥ श्रीः ॥

अभिधानसंग्रहः ।

(७)

श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचितः

अभिधानचिन्तामणिपरिशिष्टः ।

निर्वाणे स्याच्छीर्षाभावः शान्तिर्नैश्चिन्त्यमन्तिकः । शिष्ये छात्रो भद्रे भव्यं काम्यं सुकृतसूत्रे ॥ १

इत्याचार्यहेमचन्द्रविरचितेऽभिधानचिन्तामणिपरिशिष्टे देवाधिदेवकाण्डः प्रथमः ॥ १ ॥

फलोदयो मेरुपृष्ठं वासवावाससैरिकौ । दिदिविर्दादिर्विद्युश्च दिवं च स्वर्गवाचकाः ॥	२
निलिम्पाः कामरूपाश्च साध्याः शोभाश्चिरापुषः । पूजिता मर्लमहिताः सुबाला वैपुषाः सुराः ॥	३
द्वादशार्का वसवोऽष्टौ विश्वेदेवास्त्रयोदश । पट्टत्रिंशत्तुषिताश्चैव पट्टिभास्त्ररा अपि ॥	४
पट्टत्रिंशदधिके माहाराजिकाश्च शते उभे । रुद्रा एकादशैकोनपञ्चाशद्वापवोऽपि च ॥	५
चतुर्दश तु चैकुण्ठाः सुशर्माणः पुनर्दश । साध्याश्च द्वादशोत्पादा विज्ञेया गणदेवताः ॥	६
सूर्ये वाजी लोकवन्दुर्मानिर्भानुकेसरः । सहस्राङ्गो दिवापुष्टः कालभृद्रात्रिनाशनः ॥	७
पीपीः सदागतिः पीतुः सांवत्सररथः कपिः । इशानः पुष्करो ब्रह्मा बहुरूपश्च कर्णसूः ॥	८
वेदोदयः खतिलकः प्रत्युपाण्डं सुरावृतः । लोकप्रकाशनः पीपी जगदीपोऽम्बुतस्करः ॥	९
अरुणे विपुलस्कन्धो महासारथिराश्मनः । चन्द्रस्तु मास्तपोराजौ शुभांशुः श्वेतवाहनः ॥	१०
जर्णः सुप्रो राजराजो यजतः कृत्तिकाभवः । यक्षराडौपधीगर्भस्तपसः शपतो पुषः ॥	११
स्पन्दः खसिन्धुः सिन्धूत्यः श्रविष्ठास्मणस्तेषा । आकाशचमसः पीतुः क्लृदुः पर्वरिचिद्धिदौ ॥ १२	
परिज्वा युवनो नेमिश्चन्द्ररः खेहेरकभूः । भीमे व्योमोत्सुकैकाङ्गी गीःपविस्तु महामतिः ॥	१३
प्रख्याः प्रचक्षाः वाग्वाग्मी गौरौ दीदिविगीरपौ । शुके भृगुः शनौ पङ्कः श्रुतकर्मा महामहः ॥	१४
श्रुतभवोऽनुजः कालो ब्रह्मण्यश्च यमः स्थिरः । कूरात्मा चाप राहौ स्यादुपराग उपप्रवः ॥	१५
केतावूर्ध्वकचो ज्योतीरपप्रहाश्रपौ भ्रुवे । अगस्ते विन्ध्यकूटः स्यादक्षिणाशरतिर्मुनिः ॥	१६
सत्याग्निर्वारुणिः क्षापित्तापनः कलसीसुतः । व्युष्टे निशाख्य(न्त)गोसर्गौ निशा चक्रभेदिनी ॥ १७	
निपट्टरी निशीध्या निट् घोरा वासरकन्यका । शताक्षी राक्षसी याम्या पुत्राचिस्तामसी तमिः ॥ १८	
शार्वरीक्षणिनीनक्तापैशाचीवासुरा लेशा । दिनालयः प्रदोपे स्याद्द्वान्ते शृत्रो रजोबलम् ॥	१९

१. 'पूजिताः' ख. २. 'वयुनाः' ख. ३. 'भद्राः' ख. ४. 'पञ्चराजो' ख. ५. 'स्ता' ख. ६. 'श्वेहेरकभूः' ख. ७. 'गीपवितः' ख. ८. 'निशि' ख. ९. 'उमा' ख.

रात्रिरागो नीलपङ्को दिनाण्डं दिनकेसरः । खपरागो निशावर्मं वियद्वृत्तिर्दिग्म्बरः ॥	२०
पद्मः कृष्णः सितो द्वेषा कृष्णो निशाह्वयोऽपरः । शुक्लो दिनाह्वयः पूर्वो मासे वर्षाशको भवेत् ॥२१	२१
वर्षकोशो दिनमलः फाल्गुनालस्तु फाल्गुने । चैत्रे मौह्निकः कामसखश्च फाल्गुनानुजः ॥	२२
वैशाखे तूत्सरो ज्येष्ठमासे तु खरकोमलः । ज्येष्ठामूलीय इति च कार्तिके सैरिकीमुदी ॥	२३
हिमागमस्तु हेमन्ते वसन्ते पिकथान्धवः । पुष्पासाधारणश्चापि श्रीष्मे तूष्मायणो मतः ॥	२४
आखोरपद्मौ वर्षे तु ऋतुवृत्तिर्युगांशकः । कालप्रन्थिर्मासमलः संवत्सर्वतुशारदौ ॥	२५
वत्स इहत्सर इडावत्सरः परवाणिवत् । नक्षत्रवत्सर्गिणि पुनर्ग्रहनेभिर्नभौटवी ॥	२६
छायापथश्च मेघे तु ज्योमधूमो नैभोध्वजः । गडयित्पुनर्दयित्पुनर्वागसिर्वाग्निवाहनः ॥	२७
खतमालोऽप्यथासारे धारासंपात इत्यपि । करकेऽभ्युधनो मेघकफो मेघारिषिर्मिञ्जिका ॥	२८
जीवोदकं तोयडिम्भो वर्षाधीजमिराग्रम् । यथोत्तरेतरापाची तथापाचीतरोत्तरा ॥	२९
इन्द्रे तु खिदिरो मेरी त्र्यम्बिशपतिर्जयम् । गौरावस्कन्दी बन्दीको वराणो देवदुन्दुभिः ॥	३०
किणालातश्च हरिमान्यामनेमिरसन्महाः । शैपी विर्मिहिरो वज्रदक्षिणो वयुनोऽपि च ॥	३१
स्यात्पौलोम्यां तु शक्राणी चारुरावा शतावरी । महेन्द्राणी परिपूर्णसहस्रचन्द्रवत्यपि ॥	३२
जयन्ते यागसंतानो वृषणश्चो हरेर्हये । मातलौ हर्यकपः स्यादैरावणे मदाम्बरः ॥	३३
सदादानो भद्ररेणुः पुरे त्वेन्द्रे सुदर्शनम् । नासिक्ययोस्तु नासलदक्षौ प्रवरवाहनी ॥	३४
गदान्तकौ र्गङ्गावाहो यमे तु गमुनाप्रजः । महासत्यः पुराणान्तः कालकूटोऽथ राक्षसे ॥	३५
पलप्रियः कैलापुत्रः कर्बुरो नरविष्मणः । आशिरो हनुपः शङ्कुर्विपुरो जललोहितः ॥	३६
उद्धरः स्तब्धसंभारो रक्तधीवः प्रवाहिकः । संध्यायलो रात्रिवलस्त्रिशिराः समितीपदः ॥	३७
वरुणे तु प्रतीचीशो दुन्दुभ्युद्दामसंवृताः । धनदे निधनाक्षः स्यान्महासत्त्वः प्रमोदितः ॥	३८
रत्नगर्भ उत्तराशाधिपतिः सत्यसंगरः । धनकेलिः सुप्रसन्नः परिविद्धोऽलका पुनः ॥	३९
वसुप्रभा वसुसारा शंकरे नन्दिवर्धनः । बहुरूपः सुप्रसादो मिहिराणोऽपराजितः ॥	४०
कङ्कटीको गुह्यागुरुर्भगनेत्रान्तकः खरः । परिणाहो दशयाहुः सुभगोऽण्वेकैलोचनः ॥	४१
गोपालो वरवृद्धोऽहिर्षयङ्कः पांसुचन्दनः । कूटकृन्मन्दरमणिर्नवशक्तिर्महोम्बकः ॥	४२
कोणवादी शैलधन्वा विशालाक्षोऽक्षतस्वनः । उन्मत्तवेषः शवरः सिताङ्गो धर्मवाहनः ॥	४३
महाकान्तो वल्लिनेत्रः स्त्रीदेहार्थो नृवेष्टनः । महानादो नराधामो भूरिरेको दशोत्तमः ॥	४४
यौटी यौटीङ्गोऽर्धकूटः समिरो भूपयोगिनौ । उलन्दो जयतः कालो जटाभरदशाव्ययौ ॥	४५
संध्यानाट्टी रेरिहाणः शङ्कुश्च कपिलाङ्गनः । जगद्गोर्णैर्धकालो दिशांप्रियतमोऽतलः ॥	४६
जगत्स्रष्टा कटाटङ्कः कटमूर्हीरहृत्कराः । गौतमी कौशिकी कृष्णा तामसी बाभ्रवी जया ॥	४७
कालरात्रिमहामाया भ्रामरी यादवी वरा । बर्हिध्वजा शूलधरा परमप्रब्रचारिणी ॥	४८
अमोया विन्ध्यनिलया पट्टी कान्तारवासिनी । जाहुली बदरीवासा वरदा कृष्णपिङ्गला ॥	४९

१. 'दिवाह्वयः' ख. २. 'शैर' ख. ३. 'नमोवटी' ख. ४. 'नमध्वजः' क. ५. 'गर्दयित्पु' क. ६. 'पु-
ञ्जिका' ख. ७. 'जीवोदकम्' ख. ८. 'त्राय' क-ख. ९. 'शपीवि' ख. १०. 'विपुनो' ख. ११. 'यसवही'
ख. १२. 'तथापुपः' ख. १३. 'विपुः' ख. १४. 'मैकलोचनः' क. १५. 'महाङ्कः' ख. १६. 'जोटी जी-
टिङ्गो' ख. १७. 'यजतः' ख. १८. 'अर्धकलो' ख.

दृष्टतीन्द्रमणिनी प्रगल्भा रैवती तथा । महाविद्या सिनीवाली रत्नदन्त्येकपाटला ॥	५०
एकपर्णा यदुभुजा नन्दपुत्री महाजया । भद्रकाली महाकाली योगिनी गणनायिका ॥	५१
हासा भीमा प्रकृष्माण्डी मैदिनी वारुणी हिमा । अनन्ता विजया क्षेमा मानसोक्ता मुहावती ॥	५२
चारणा च विभृगणा स्फन्दमाता घनाञ्जनी । गान्धर्वी शर्वरी गार्गी सावित्री प्रक्षारिणी ॥	५३
कोटिर्भीमन्दरागसा केशी मलयवासिनी । कालायनी त्रिशालाक्षी किराती गौमुलोज्ञया ॥	५४
ऐकानसी नारायणी शैला शारुभरीश्वरी । प्रकीर्णकेशी कुण्डा च नीलवस्त्रोप्रचारिणी ॥	५५
अष्टादशभुजा पौत्री शिवदूती यमस्वसा । सुनन्दा विजया लम्बा जयन्ती नमुलानुला ॥	५६
विलङ्का मैन्दिनी नन्दा नन्दयन्ती निग्धना । कालजरी शतमुखी त्रिकराली करालिका ॥	५७
विरजा पुरला जारी यदुपुरी फुलेश्वरी । कैटमी कालदमनी दर्दुरा कुलदेवता ॥	५८
रौद्री मुन्द्रा महारौद्री कालगमा महानिशा । बलदेवस्वसा पुत्री हीरी क्षेमस्वरी प्रभा ॥	५९
मारी हैमवती चापि गोला शिखरवासिनी । चामुण्डाया महाचण्डी चण्डमुण्डापथाबुधे ॥	६०
शुभिगर्भ प्रभिशृङ्गो द्विदारीरक्षिधातुव । हस्तिमहो त्रिपाणान्त-स्फन्दे तु कैरवीरक ॥	६१
सिद्धसेनो वैजयन्तो बालचर्यो दिगम्बर । भृङ्गी तु चर्मा प्रसा तु क्षेत्रज्ञ पुरुष सनत् ॥	६२
नारायणे तीर्थपाद पुण्यश्रेयो बलिदम । उरुप्रमोरगापौ च तमोप्र भ्रयणोऽपि च ॥	६३
उदारचिर्लतापर्ण समुद्र पासुजालिक । चतुर्व्यूहो नवव्यूहो नवशक्ति प्रगण्डजित् ॥	६४
द्वादशमूल शतको दशानतार फल्गुहृत् । हिरण्यवेश सोमोऽहिखिधामा त्रिकुम्भियात् ॥	६५
मानजर पराचिद्ध शुभिगर्भोऽपराजित । हिरण्यनाभ श्रीगर्भो वृष्टोत्साह सहस्रजित् ॥	६६
ऊर्ध्वकर्मा यज्ञधरो धर्मेनिरसपुत । पुरुषो योगनिद्रालु खण्डास्य शलमाजितौ ॥	६७
कालमुण्डो वरारोह श्रीशरो वायुनाह । चर्भमानभतुर्दष्टो वृसिहवपुरव्यय ॥	६८
कपिलो भद्रकविल सुपेण समितिजय । धेतुधामा वासुभद्रो यदुहुरो महाश्रम ॥	६९
विधाताधार एकाङ्गो वृषाक्ष सुवृषोऽक्षज । रन्तिदेव तिस्रुष्टुषो जितमनुष्टुकोदर ॥	७०
यदुष्टङ्गो रनयादु पुण्यहासो महातपा । लाननाभ सूक्ष्मनाभो धर्मनाभ पराक्रम ॥	७१
पद्महासो महाहस्त पद्मगर्भ सुरोत्तम । शतधीरो महामायो ब्रह्मनाभ सरीसृप ॥	७२
वृन्दाङ्गोऽधोमुखो धन्वी सुधन्वा विश्वमुक्तिस्थर । शतानन्दश्चैत्राधि यैवनाग्निप्रदैन ॥	७३
यैत्रेनेमिलोऽहिताक्ष परपाद्विपद कपि । एशृङ्गो यमनील आसन्द शिवकीर्तन ॥	७४
शत्रुर्वश श्रीवराह सदायोगी मुयामुन । बलभद्रे तु भद्राङ्ग फालो गुप्तधरो बली ॥	७५
प्रलापी भद्रचलन पीर शेषाहिनामभृत् । लक्ष्म्या तु भर्भरी विष्णुशक्ति क्षीराब्धिमानुषी ॥	७६
कामे तु पौवनोऽद्रे शिषिमृत्युर्महोत्सव । शमान्तत्र सर्वधन्वी रौंगरज्जुप्रवर्तक ॥	७७
मनोदाही यधनश्च गरुडस्तु विपापह । पक्षिसिंहो महापक्षो महावेगो विशालत्र ॥	७८
वैजैतीश श्वमुखस्तु शिलानीहोऽहिभुक्च स । बुद्धे तु भगवानयोगी मुखो विज्ञानदेशन ॥	७९
महासत्त्वो लोकनाथो योधिर्हनुनिश्चित । गुणाब्धिध्विगतद्वन्द्वो वचने स्यात्तु जल्पितम् ॥	८०

१ 'गण्डिनी' रा २ 'किरामी' ख ३ 'एकामसा' ख ४ 'सुमदा' ख ५ 'मैदिनी मद्रामदयती' ख ६ 'चिकुलया' ख ७ 'करवारक' ख ८ 'पङ्कजित्' ख ९ 'ऊतधामा' ख १० 'वृषोदर' ख ११ 'धम आपि' ख १२ 'यवनारि' ख १३ 'कृष्णेभि' रा १४ 'रागरज प्रकयक' ख १५ 'उद्धीश' ख

लपितोदितभणिताभिधानगदितानि च । ह्रतौ हकारकारौ च चण्डालानां तु वल्लकी ॥	८१
काण्डवीणा कुवीणा च डकारी किंनरी तथा । सारिका खुह्वणी चाथ दर्दरे कलसीमुखः ॥	८२
सूत्रकोणो डमरुकं समौ पणवर्किकणौ । शृङ्गवाचे शृङ्गमुखं हुडुकरतालमर्दलः ॥	८३
काहला तु कुहाला स्याच्छण्डको लाहला च सा । संवेशप्रतिबोधार्थं व्रगडद्रकटावुभौ ॥	८४
देवतार्चनतूर्ये तु धूमलो वलिरिलपि । क्षुल्लकं मृतयात्रायां मङ्गले प्रियवादिक्का ॥	८५
रणोधमे लघ्वेतूरो वाद्यभेदास्तथापरे । डिण्डिमो झररो मद्रुस्तिमिला किरिकिष्कि ॥	८६
लैम्बिका टेट्टरी वेध्या कलापूरादयोऽपि च । भयंकरे तु डमरुभाभीलं भासुरं तथा ॥	८७
आश्रयं फुल्लकं मोहो वीक्ष्यो लोतस्तु दृग्जले । मिद्रायां तामसी सुप्ते सुप्त्वापः सुखसुप्तिका ॥	८८
आकारगूहने चावकटिकावकुठारिका । गृहजालिकाथ सूत्रधारे स्यादीर्घदर्शकः ॥	८९
पूज्ये भैरवको भट्टः प्रयोज्यः पूज्यनामतः ॥	९०

इत्याचार्यहेमचन्द्रविरचितेऽभिधानचिन्तामणिपरिशिष्टे देवकाण्डे द्वितीयः ॥ २ ॥

छेकालच्छेकिलौ छेके काहलोऽस्फुटंभापिणि । मूके जडकडी मूर्खे खनेडो नामवर्जितः ॥	९१
परतन्त्रे वशायत्तावर्धानोऽप्यथ दुर्गते । क्षुद्रो हीनिश्च दीनश्च भाटिस्तु गणिकाभृती ॥	९२
त्रेशुत्रसौ तु चकितेऽथ क्षुद्रप्रखलौ खले । चोरे तु चोरडो रात्रिचरो याचना तु भिक्षणा ॥	९३
अभिपस्तिर्मार्गणा च युभुक्षायां क्षुधाक्षुधौ । भक्तमण्डे तु प्रसावप्रसवाच्छेदनासवाः ॥	९४
अपूपे पारिशालोऽथ करम्यो दधिसकुपु । इण्डेरिका तु वटिका शम्कुली लघ्वंलोटिका ॥	९५
पर्पदास्तु मर्मराला वृताण्डां तु धृतौषणी । समिता खण्डाज्यकृती मोदको लडुकश्च सः ॥	९६
पलामरिचादियुतः स पुनः सिंहकेसरः । लाजेपु भरुडोदूपलैदिकापरिवारकाः ॥	९७
दुग्धे योग्यं धौलसात्म्यं जीवनीयं रसोत्तमम् । सनं गव्यं मधुज्येष्ठं धारोष्णं तु पयोऽमृतम् ॥	९८
दग्निं धीघनमङ्गल्ये तक्के कट्टमसायणे । अशौभ्रं परमरसः कुस्मापाभिपुते पुनः ॥	९९
गृहाम्बु मधुरा चाथ स्यात्कुस्तुम्बुररल्लुका । मरिचे तु द्वारवृत्तं मरीचं वलितं तथा ॥	१००
पिप्पल्यामोर्षेणा शौण्डी चपला तीक्ष्णतण्डुला । ऊर्षणा तण्डुलफला काला च कृष्णतण्डुला ॥	१०१
जीरे जीर्णजरणौ हिङ्गी तु भूतनाशनम् । अगूढगन्धमत्युर्धं लिप्सा लालसलमाटी ॥	१०२
लोलौ लिप्सा तु धनाया रचिरीप्सा च कामना । पूजा त्वपचितरथ चिपिटो नघ्रनासिके ॥	१०३
पद्मस्तु पीडसर्पी किंलौतस्त्वल्पवर्धमिणि । सर्वे ज्ञेयोऽनेदमूकस्त्वन्धे न्युद्वजस्त्वधोमुग्धे ॥	१०४
पित्ते पलाभिः पलज्वरः स्यादग्निरेचकः । कफे सिहानकः श्वेटः स्यात्कूकुदे तु कूपदः ॥	१०५
पारमितोऽथ कायस्यः करणोऽक्षरजीविनि । क्षमे समर्थोऽलंभूष्णुः पादानपदगौ समौ ॥	१०६
जाम्बूलमालकोद्राहे वरयात्रा तु दौन्दुमी । गोपाली वर्णके शान्तियात्रा वरनिमग्नणे ॥	१०७
स्यादिन्द्राणीमहे हेलिस्तुलुर्धमङ्गलध्वनिः । स्याच्च सस्त्वयनं पूर्णकलसे मङ्गलाद्विकम् ॥	१०८
शान्तिकेः मङ्गलत्रानं वारिपद्मव्यागिणा । हसलेपे तु कर्णं हन्मयन्धे तु पीडनम् ॥	१०९

१. 'क्षेत्रिणी' म. २. 'चन्द्र' म. ३. 'धुनाम्' क. ४. 'द्विजना' म. ५. 'टट्टरी' म. ६. 'पीडः' म.
 ७. 'भट्टक' इति प्रतिभाति; 'भट्टारक' इति म. पुस्तके पाठः. ८. 'दीनश्च नीचश्च' म. ९. 'अम्बु' क.
 १०. 'अर्धमोटिका' म. ११. 'शुतोत्पनी' म. १२. 'पाटिका' क. १३. 'पन्थात्म्यम्' क. १४. 'ऊपना' क.
 १५. 'उपना' म. १६. 'जीरेण' क. १७. 'द्विजातः' क.

- तच्छेदे समयध्रुवो धूलिभक्ते तु वार्तिकम् । कुलटाया तु दु शृङ्गी यन्धुदा कलकृशिका ॥ ११०
- धर्षणी लाञ्छनी खण्डशीला मदननालिना । त्रिलोचना मनोहारी पालि सश्मश्रुयोषिति ॥ १११
- श्रमणाया भिक्षुणी स्याद्विश्रयाया तु खगालिका । वारवाणि कामलेखा भुद्रा चेत्या गणेरुका ॥ ११२
- वडवा कुम्भदासी च पुत्रे तु कुलधारक । सदायादौ द्वितीयश्च पुत्र्या धीदा समर्धुका ॥ ११३
- देहसचारिणी चाप्यपले सतानसतती । नप्ता तु बुहिनु पुत्रे स्यात्किण्ठे तु कन्यस ॥ ११४
- ज्येष्ठभगिन्या तु वीरभवन्ती स्यात्तु नर्मणि । मुखोत्सवो रागरसो विनोदोऽपि किलोऽपि च ॥ ११५
- यपो अनित्रो रेतोधास्ताते जानी तु मातरि । देहे सिंन प्रजनुकश्चतु शाख पडङ्गकम् ॥ ११६
- व्याधिस्थान च देहैकदेशे गात्र कचे पुन । वृजिनो वेद्विताप्रोऽसौ धम्मिल्ले मौलिजुटकौ ॥ ११७
- कर्परी तु कवर्षा स्यात्प्रलोभ्यो विशदे कचे । मुखे दैन्तालय स्योन घन चर घनोत्तमम् ॥ ११८
- वर्णप्रान्तस्तु धारा स्यात्कर्णमूल तु शीलकम् । अक्षिण रूपमहो देवदीपो नासा तु गन्धहृत् ॥ ११९
- नसा गन्धवहा नस्या नासिक्य गन्धनालिना । ओष्ठे तु दशनोन्धिष्ठो रसालेपी च वायदलम् १२०
- श्मश्रुणि व्यञ्जन कोटो दन्ते मुखयुर खरु । दालुभिहा तु रसिना रक्षा च रसमातृका ॥ १२१
- रसा कानुर्ललना च वक्त्रदल तु तालुनि । अवटौ तु शिर पीठ कपर्णौ रत्रिष्टकम् ॥ १२२
- वाहूपनाहसधिश्च हस्ते भुजदल सल । अथ व्यामे वियाम स्याद्वाहृचापस्तनूतल ॥ १२३
- द्वयसह मर्मवरं गुणाधिष्ठानरु त्रसम् । स्तनौ तु धरणावप्रे तयो विप्लममेचकौ ॥ १२४
- जठरे मलुको रोमलताधारोऽथ क्रोमनि । स्यात्ताण्डव इपुप क्रोममथ नाभी पुतारिका ॥ १२५
- शिंरामूल कटीकूपी तूबलिङ्गी रतावुके । शिभ्रे तु लङ्गल शङ्कु लाङ्गल शेषशेषी ॥ १२६
- रतो तु शोधवकीलाले मासे तूद समारटम् । लेपन च रोमणि तु लग्गल वालपुत्र ॥ १२७
- कूपजो भासनिर्थास परित्राणमथ स्रसा । तन्वीनखारुस्त्रायान सधिनन्धनमित्यपि ॥ १२८
- अगरौ प्रवरं शृङ्ग शीपेरु मृदुल लघु । वरद्रुम परमद प्रैकर गन्धदारु च ॥ १२९
- चन्दने पुनरेनाङ्ग भद्रधी फलकीलयि । ज्ञातीफले शोमनस पुटक मदशौण्डिकम् ॥ १३०
- कौशफल कुङ्कुमे तु करट वासनीयकम् । प्रियङ्गु पीतकावेर घोर पुष्परजो वरम् ॥ १३१
- कुसुम्भ च जवापुष्प कुसुमान्त च गौरम् । वृक्षाधूपे तु धीनेष्टो दधिक्षीरवृताहय ॥ १३२
- रचनाया परिस्पन्द प्रतियत्नोऽथ कुण्डले । कर्णादर्शो मेखला तु लालिनी कटिमालिना ॥ १३३
- अथ त्रिङ्गुष्या घर्षरी विद्या विद्यामणिस्रथा । जूपुरे तु पादशीली मन्दीर पादनालिका ॥ १३४
- पैदाङ्गुलीयके पादपालिका पादकीलिका । बले निवसन वस्त्र सत्र कर्पटमित्यपि ॥ १३५
- दशाशु वक्षस्पेश्योऽथ हिमवातापहाशुके । द्विखण्डको वरकश्च चन्द्रवर्तिन्यधीश्वर ॥ १३६
- अङ्गुने त्रिजगच्चिन्मयोधी चित्राङ्गमूदन । योगी भन्वी कृष्णपक्षो नन्दिघोषस्तु तद्रथ ॥ १३७
- प्रन्धिकस्तु सहदेवो नकुलस्तन्तिपालक । माद्रेपायिमौ यौन्तेया भीमार्जुनयुधिष्ठिरा ॥ १३८
- द्वयेऽपि पाण्डवेया स्यु पाण्डवा पाण्डवायना । राजच्छ्रे मृपलक्ष्म चमर स्यात्तु चामरे ॥ १३९
- साख्यायद्रष्टरि स्थेयो हा स्थे द्वौ स्थितिदर्शक । क्षुद्रोपन्नरगाना स्यादध्यक्ष पारिकर्मिक ॥ १४०

१ 'शिन' ख २ 'स्त' ख ३ 'दन्तालवरेते' ख ४ 'वर' ख ५ 'शीलक' ख ६ 'तनूल' ख. ७ 'मर्मवरम्' क. ८ 'पुनारिका' ख. ९ 'शिंरामूल' क १० 'प्रकर' क ११ 'अलकाशेतरश्च' इति पुस्तकत्रयेऽप्यधिकमुपलभ्यते १२ 'द्वा स्थितदर्शक' ख

पुराध्यक्षे कोट्टपतिः पौरिको दाण्डपाशिकः । वेधं निमित्तं वाणे तु लक्ष्यहा मर्ममेदनः ॥	१४१
धीरश्च वीरशङ्कुश्च कदम्बोऽप्यस्त्रकण्टकः । नाराचो लोहनालोऽस्त्रसायकोऽसिस्तु सायकः ॥	१४२
श्रीगर्भो विजयः शास्ता व्यवहारः प्रजाकरः । धर्मप्रचारे धाराङ्गो धाराधरकरालिकौ ॥	१४३
चन्द्रभासश्च शशोऽथ क्षुर्यस्त्री कोशशायिका । पञ्च च धेनुका पक्षपाले तु हुलमातृका ॥	१४४
कुट्टन्ती पत्रफलाप शक्तिः कासूर्महाफला । अष्टतालायता सा च पट्टिसस्तु खुरोपमः ॥	१४५
लोहदण्डस्तीक्ष्णधारो दुःस्फोटाराफलो समौ । चक्रं तु बलयप्रायमरसंचितमिच्छपि ॥	१४६
शतघ्नी तु चतुस्ताला लोहकण्टकसंचिता । अयःकण्टकसंछन्नाशतमे च महाशिला ॥	१४७
भुपुण्ड्री स्यादारुमयी वृत्तायःकीलसंचिता । कणयो लोहमात्रोऽथ चिरिका तु हुलामका ॥	१४८
वराहकर्णकोऽन्वयः फैलपद्माप्रके हुलम् । मुनयोऽस्त्रशेखरं च शराभ्यास उपासनम् ॥	१४९
जिष्णौ तु विजयी जैत्रः स्याच्छृगाली तु विष्णवे । करमध्ये सौम्यं तीर्थमथ स्यान्नियमे तपः ॥	१५०
सत्यवत्यां गन्धवती मत्स्योदर्यथ वक्रये । भाटकोऽथ साक्षिणि स्थान्मध्यस्थः प्राञ्चिकोऽप्यथ ॥	१५१
कूटसाक्षी मृपासाक्षी सूची स्यादुष्टसाक्षिणि । पादुकायां पादरथी पादजङ्घः पदखरा ॥	१५२
पादवीथी च पेशी च पादपीठी पदायता । नापिते प्रामणीमण्डिवाहकौरिकभाण्डिकाः ॥	१५३

इत्याचार्यदेमचन्द्रविरचितेऽभिधानचिन्तामणिपरिशिष्टे मूलकाण्डरत्नतीयः ॥ ३ ॥

अथ पृथ्वी महाकान्ता क्षान्ता मेर्वेद्रिकार्णिका । गोत्रकीला घनश्रेणी मध्यलोका जगद्गहा ॥	१५४
देहिनी केलिनी मौष्टिर्महारथत्यम्बरस्थली । गिरौ प्रपाती कुट्टार उर्वङ्गः कंदराकरः ॥	१५५
कैलासे धनदावासो हराद्रिर्हिमवद्भवः । मलयश्चन्दनगिरिः स्याल्लोहे धीनधीवरे ॥	१५६
ताम्रे पवित्रं कांस्यं च सीसके तु महावलम् । चीनपिटं सैमेलूकं कृष्णं च त्रपुषन्धकम् ॥	१५७
त्रपुणि श्वेतरूप्यं स्यात्सठं सलवणं रजः । परासं मधुकं ज्येष्ठं घनं च मुखभूषणम् ॥	१५८
रजते त्रापुषं वङ्गजीवनं वसु भीरुकम् । र्वैभ्रं सौम्यं च शोभं च र्त्नं भीरु जवीयसम् ॥	१५९
सुवर्णे लोभनं शुक्रं तारजीवनमौजसम् । दाक्षायणं रत्नवर्णं श्रीमत्कुम्भं शिलोद्भवम् ॥	१६०
वैणवं तु कर्णिकारच्छायां वेणुतटीभवम् ॥	१६१

इति पृथ्वीकायः ।

जले दिव्यमिरा सेच्यं कृपीटं घृतमङ्कुरः । विषं पिप्पलापातालर्मलिलानि च कम्बलम् ॥	१६२
पावनं पडूसं चापि पङ्कूरं तु सितं पयः । किष्टिमं तदतिक्षारं शालूकं पङ्कगन्धिकम् ॥	१६३
अन्धं तु कल्पं तोयमतिस्वच्छं तु काचिमम् । समुद्रे तु महाकच्छो दारदो धरणीप्लवः ॥	१६४
महीप्रावार उर्वङ्गस्तिमिकोशो महाशयः । मुरंदरा तु मुरला सुरवेला तु नन्दिनी ॥	१६५
चर्मण्वती रन्तिनदी संभेदः सिन्धुसंगमः । नीका तु सारणौ	

इति जलकायः ।

असौ चैमिर्दीप्रः समन्तभुक् ॥१६६

पर्वरीकः पविर्घासिः प्रभुर्घघरिराशिरः । जुहुराणः प्रदाकुश्च जुंपाकुर्हवनो हविः ॥ १६७

१. 'वारश्च' ख. २. 'कल्पपत्रात्रके' ख. ३. 'समोलूकम्' ख. ४. 'श्वभ्रं' ख. ५. 'साध्यं' ख. ६. 'मलिनानि'
क. ७. 'नमिः' ख. ८. 'कर्परीकः' ख. ९. 'घघुरिराशिरः' क. १०. 'कुपाकुः' ख.

ताचिर्नाचिकेतश्च प्रैष्ठो वशतिरश्चतिः । भुजिर्भरथपीथौ च स्वनिः पवनवाहनः ॥ १६८
इत्यमिकायः ।

गायौ सुरालयः प्राणः संभूतो जलभूषणः । शुचिर्वह्नालो नैघटः पश्चिमोत्तरदिक्पतिः ॥ १६९
मङ्कतिः क्षिपणुर्मर्को ध्वजप्रहरणश्चलः । शीतलो जलकान्तारो मेघारिः स्मरोऽपि च ॥ १७०
इति वायुकायः ।

इक्षे त्वारोहकः स्कन्धी सीमिको हरितच्छदः । ऊरुर्जन्तुर्वैद्विभूश्च
इति वनस्पतिकायः ।

स्यात्तु श्वेतः कपर्दके ॥ १७१

खद्योते तु कीटमणिज्योतिर्मांसी तमोमणिः । परार्जुदो निमेषयुत् ध्वान्तचित्रोऽथ कुञ्जरे ॥ १७२
पेचकी पुष्करी पक्षी पेचिलः सूचिकाधरः । विलोलजिह्वोऽन्तःस्वेदो महाकायो महामदः ॥ १७३
शर्पकर्णो जलाकाह्वो जटी च पट्टिहायनः । असुरो दीर्घपवनः शुण्डालः कपिरिलपि ॥ १७४
वशायां वाशिता कर्णधारिणी गणिकापि च । अश्वे तु कमणः कुण्डी प्रोथी हेपी प्रकीर्णकः ॥ १७५
पाकलः परुलः किण्वी कुटरः सिंहविक्रमः । मापाशी केसरी हंसो मुद्गभृग्गूढभोजनः ॥ १७६
वासुदेवः शालिहोत्रो लक्ष्मीपुत्रो मरुद्रथः । चामर्यैकशकोऽपि स्यादश्वायां पुनर्वती ॥ १७७
मङ्गिकाक्षः सितैर्नैत्रैः स्याद्वाजीन्द्रायुधोऽसितैः । ककुदी ककुदावर्तो निर्मुष्कस्त्रिन्द्रद्विकः ॥ १७८
शुनि प्रतोथी रसापायी शिवारिः सूचको रुद्रः । वनंतपः स्वजातिद्विदृक्कृतज्ञो भङ्गहृश्च सः ॥ १७९
दीर्घनादः पुरोगामी स्यादिन्द्रमहकामुकः । मण्डलः कपिलो ग्राममृगश्चेन्द्रमहोऽपि च ॥ १८०
महिषे कलुषः पिङ्गः कटाहो गद्गदस्वरः । हेरम्बः स्कन्धशृङ्गश्च सिंहे तु स्यात्पलंकपः ॥ १८१
शैगाटो वनराजश्च नभःक्रान्तो गणेश्वरः । शृङ्गोष्णीषो रक्तजिह्वो व्यादीर्णास्यः सुगन्धिकः ॥ १८२
सूकरे कुमुदः कामरूपी च सलिलप्रियः । तलेक्षणो वक्रदंष्ट्रः पङ्कक्रीडनकोऽपि च ॥ १८३
मृगे खजिनयोनिः स्यादधो भुजगभोगिनि । अहीरणी द्विमुखश्च भवेत्पक्षिणि चक्षुगान् ॥ १८४
कण्ठाभिः कीकसमुखो लोमकी रसनारदः । वारङ्गिनाडीचरणौ मयूरे नित्रपिङ्गलः ॥ १८५
नृत्प्रियः स्थिरमदः खिलखिलो गरग्रतः । भार्जारकण्ठो मरुको मेघनादानुलासकः ॥ १८६
मैयुको बहुलमीवो नगावासश्च चन्द्रकी । कोकिले तु मदोष्ठापी काकजातो रतोद्ग्रहः ॥ १८७
मधुपोपो मधुकण्ठः सुधाकण्ठः कुङ्कुमुखः । घोपयिलुः घोपयिलुः कामवालः कुनालिकः ॥ १८८
कुङ्कुटे तु दीर्घनादश्चर्मचूडो नखायुधः । मयूरचटकः शौण्डो रणेच्छुश्च कलाधिकः ॥ १८९
आरणी विष्करो बोधिनैन्दीकः पुष्टिधर्मनः । चित्रवाजो महायोगी स्वस्तिको मणिकण्ठकः ॥ १९०
उपाकीलो विशोकश्च ग्राजस्तु ग्रामकुङ्कुटः । हंसेषु तु मरालाः स्युः सारसे दीर्घजानुकः ॥ १९१
गोनर्दो मैथुनी कामी श्वेनाक्षो रक्तमस्तकः । गृध्रे तु पुरुषव्याघ्रः कामायुः कृणितेक्षणः ॥ १९२
सुदर्शनः शकुन्याजो शुकं तु म्रियदर्शनः । श्रीमान्मेघातिथिवीर्यमी मरत्ये तु जलपिप्पिकः ॥ १९३
मूको जलाशयः शैवः पाठीने मृदुपाठकः ॥ १९४

इत्याचार्यैश्चन्द्रविरचितेऽभिधानचिन्तामणिपरिशिष्टे तिर्यक्काण्डवर्ष्यः ॥ ४ ॥

अथ रत्नप्रभा घर्षा वंशानुशर्कराप्रभा । स्वाद्वालुकाप्रभा शैला भवेत्पद्मप्रभाक्षणा ॥ १९५ ॥
 धूमप्रभा पुनारिष्टा माधव्यां तु तमःप्रभा । महातमःप्रभा माधव्येवं नैरकभूमयः ॥ १९६ ॥
 इत्याचार्यहेमचन्द्रविरचितेऽभिधानचिन्तामणिपरिशिष्टे शारककाण्डः पञ्चमः ॥ ५ ॥

आनुकूल्यार्थकं प्राध्वमसाकल्पे तुचिञ्चन । तुहिवस्महवै पादपूरणे पूजने स्वती ॥ १९७ ॥
 वद् वा यथा तथैवैवं साम्येऽहो ही च विस्मये । स्युरेवं तु पुनर्वैवेत्यवधारणवाचकाः ॥ १९८ ॥
 ऊं पृच्छायामतीते प्राक् निश्चयेऽद्वाक्षसाद्वयम् । अतो हेतौ महः प्रत्यारम्भेऽथ स्वयमात्मनि ॥ १९९ ॥
 प्रशंसने तु सुष्ठु स्यात्परश्वः श्वः परेऽहनि । अद्यात्राह्वय पूर्वोऽहीत्यादौ पूर्वेषुरादयः ॥ २०० ॥
 समाने हति सशः स्यात्परे लङ्घि परेद्यवि । उभयद्युस्तूभयेषुः समे पुगपदेकदा ॥ २०१ ॥
 स्यात्तदानीं तदा तर्हि यदा यद्यन्यदैकदा । परुत्परार्येपमोऽन्दे पूर्वे पूर्वतरेऽत्र च ॥ २०२ ॥
 प्रकारेऽन्यथेतरथा कथमित्थं यथा तथा । द्विधा द्वेषा त्रिधा त्रेधा चतुर्धा द्वैधमादि च ॥ २०३ ॥
 द्विष्यश्चतुःपञ्चकृत् इत्याद्यावर्तने कृते । दिग्देशकाले पूर्वादौ प्रागुदक्प्रत्यगादयः ॥ २०४ ॥

इत्याचार्यहेमचन्द्रविरचितेऽभिधानचिन्तामणिपरिशिष्टे सामान्यकाण्डः षष्ठः ॥ ६ ॥

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचितोऽभिधानचिन्तामणिपरिशिष्टः समाप्तः ।

॥ श्रीः ॥

अभिधानसंग्रहः ।

(८)

श्रीमदाचार्यहेमचन्द्रविरचितः

अनेकार्थसंग्रहः ।

ध्यात्वाहृतः कृतकार्यशब्दसंदोहसंग्रहः । एकस्वरादिपट्टकाण्ड्या कुर्वेऽनेकार्थसंग्रहम् ॥ १
अकारादिभ्रमेणादावत्र कादिभ्रमोऽन्ततः । उद्देश्यवचनं पूर्वं पश्चादर्धप्रकाशनम् ॥ २
यत्रैक एव रूढोऽर्थो यौगिकस्तत्र दक्षितः । अनेकस्मिन्तु रूढेऽर्थे यौगिकं प्रोच्यते न वा ॥ ३
पदानां भङ्गतो योऽस्मिन्ननेकार्थः प्रकाशते । प्रदर्शनीयो नैवासौ तस्यानैन्व्यप्रसङ्गतः ॥ ४
को प्रज्ञप्यात्मनि रवौ मयूरेऽभौ पमेऽनिले । कं शीर्षेऽपु सुखे खं स्वः संविदि व्योमनीन्द्रिये ॥ ५
शून्ये विन्दौ सुखे खस्तु सूर्ये गौरुदके दृशि । स्वर्गे दिशि पशौ रश्मौ वज्रे भूमाविषौ गिरि ॥ ६
त्वग्बल्कले चर्मणि च न्यग्निभ्रे नीचकास्पर्शयोः । रूक्शोभाकिरणेच्छासु वाग्भारलां वचस्थपि ॥ ७
जूराकाशसरस्वलां पिशाच्यां जवनेऽपि च । ज्ञः स्याद्विचक्षणे पद्मासने चान्द्रमसायनौ ॥ ८
सङ्घिमाने सत्ये च प्रशास्नाचितसाधुषु । भः शुकं भुमुडौ भांशौ भूस्तु भूमिरिव क्षितौ ॥ ९
स्थाने च मः पुनः शंभौ मा लक्ष्म्यां वारणेऽव्ययम् । किं क्षेपनिन्दयोः प्रभे वितर्के ज्या तु मातरि १०
धमामौर्व्योर्द्युदिने वह्नौ द्यौस्तु स्वर्गे जिहायसि । रस्तीक्ष्णे दहने रास्तु सुवर्णे जलदे धने ॥ ११
द्वैः कामरूपिणि स्वर्णे धूर्यानमुखभारयोः । पूः शरीरे च नगरे श्रीलक्ष्म्यां सरलद्विमे ॥ १२
वेपोपकरणे वैधैरचनायां मतौ गिरि । शोभात्रिवर्गसंपत्तयोः स्यूः स्रवे निहारेऽपि च ॥ १३
यः पश्चिमदिशीशे रथैर्दौपम्ये पुनरव्ययम् । द्यौः स्वर्गनभसोः स्वो ज्ञाल्यात्मनोः स्वं निजे धने १४
दृग्दृष्टौ दर्शनेऽध्यक्षे विद्वद्भवेऽश्वे नृवैश्वयोः । तृद् तृष्णावत्सर्पवच भवेद्विष्तापिपासयोः ॥ १५
खिद् शोभायां जिगीषायां व्यवसाये कचौ गिरि । भाः प्रभावे मयूखे च मास्तु मासे निशाकरे १६
इत्याचार्यहेमचन्द्रविरचितेऽनेकार्थसंग्रहे एकस्वरकाण्डः प्रथमः ॥ १ ॥

अर्को दुभेदे स्फटिके ताम्रे सूर्ये विड्डीजसि । अकं दुःखावयोरङ्को भूपारूपकलक्ष्मसु ॥ १७
चित्राजौ नाटकांशे स्थाने क्रोडेऽन्तिककागसोः । एकोऽन्यः केवलः श्रेष्ठः संख्या कल्कोऽयवित्तयोः

१. 'नत्वा हरिम्' ख. २. 'क्रमोऽज्ञादौ ककारादि' ख. ३. 'क्रमस्ततः' ग. ४. 'उद्देश' ख. ५. 'दर्यते'
ख; 'दर्यते' ग. ६. 'प्रशास्वते' ख-ग. ७. 'नन्त' ख. ८. 'शीर्षेऽपु च' ख. ९. 'क्रक' ख. १०. 'चान्द्रम-
सायने' ख-ग. ११. इतः परम् 'मा जटायां च राशस्या पतने दुर्भगत्रियाम्' इति .ख-पुस्तकेऽधिकः पाठः.
१२. 'द्वैः' ग. १३. 'नगरे च' क. 'पत्तने च' ग. १४. 'द्वे' क. १५. 'विने' ग. १६. 'च वीपम्ये' ख.
१७. 'द्वपरि दर्शनेऽध्यक्षे' ग. १८. 'चित्रादौ' ख.

- दम्भे पापिनि किट्टे च कङ्को ब्राह्मणलिङ्गिनि । लोहपृष्ठे यमे कर्कः श्वेताश्वे दर्पणे घटे ॥ १९
- कर्कतनेऽग्नौ राशी च काकः स्यात्पीठसर्पिणि । द्वीपमानद्रुभेदेषु शिरोवक्षालने द्विके ॥ २०
- काकं काकसमूहे स्याद्रतवन्धे च योषिताम् । काका तु काकजङ्घायां काकोलीकाकनाशयोः ॥ २१
- काकोदुंबरिकाकाकमाचिकारक्तिकास्यपि । किष्कुः प्रकोष्ठे हस्ते च वितस्तां कुत्सितेऽपि च ॥ २२
- कोको वृके चक्रवाके खर्जूरीद्रुमभेदयोः । छेको विदग्धे विश्वस्तमृगनीडजयोरपि ॥ २३
- टङ्को नीलकपित्थेऽसिकोशे कोपेऽश्मदारणे । मानान्तरे खनित्रे च जङ्घायां टङ्कोऽपि च ॥ २४
- तर्को वितर्के काह्वायामूहकर्मविशेषयोः । त्रिका कूपस्य नेमौ स्यात्त्रिकं पृष्ठाधरे त्रये ॥ २५
- तोकं संतानसुतयोर्द्विकः स्यात्काकक्रोकयोः । न्यङ्कुर्युगे मुनौ नाकः स्वः खे नाकुस्तु पर्वते ॥ २६
- मुनिवल्मीकयोर्निष्कः कर्पे हेमनि तल्पे । दीनारे साष्टसुवर्णशते वक्षोविभूषणे ॥ २७
- पङ्कोऽघे कर्दमे पाकः पचने शिशुदैत्ययोः । वको रक्षोभिदि श्रीदे शिवमल्लीवकोटयोः ॥ २८
- भूकम्बिष्ठ्रे काले भेको मेघमण्डूकभीरुषु । मुष्को मोक्षद्रुमे सङ्घे तस्करे मांसलाण्डयोः ॥ २९
- मूको दैत्यावारदीनेषु रङ्कः कृपणमल्लयोः । राका कच्छां दृष्टरजःकन्यायां सरिदन्तरे ॥ ३०
- पूर्णन्दुपूर्णामायां च रेकः शङ्काविकेकयोः । हीनेऽपि रोकं कृपणभेदे नावि विलेचरे ॥ ३१
- रोकोऽशौ लङ्का तु शाखा शाकिनी कुलटा पुरी । लोको विश्वे जने वल्कं शकले त्वचि शल्कवर्षे
- शको देशे राजभेदे शङ्का स्यात्संशये भये । शङ्कुः पद्मशिराजाले संख्याकीलकशंभुषु ॥ ३३
- यादोऽखभेदयोर्भेदे शाको द्वीपे नृपे द्रुमे । शक्तौ हरितके चापि शुको व्यासजकीरयोः ॥ ३४
- रक्षोऽमाले शुर्कं भ्रैन्धिपर्णेऽरत्नुशिरापयोः । शुल्कं घटादिदातव्ये जामातुश्चापि बन्धके ॥ ३५
- शूकोऽनुक्रोशकिंशावोः शोकेऽभिवयुङ्गयोः । शूका हस्तेले श्लोकस्तु पद्यबन्धे पशस्यपि ॥ ३६
- शौकं शुकानां समूहे स्त्रीणां च करणान्तरे । सुका बाणोत्पलवातः स्तोकः स्यात्पातकालयोः ॥ ३७
- नखं पुंनिगन्धद्रव्ये नखाः करजर्पण्डयोः । न्युङ्कः सामविशेषस्य पडोकार्यामतिप्रिये ॥ ३८
- पुङ्कः स्यान्मङ्गलाचारे शराङ्कभ्रमेणयोरपि । प्रेङ्का पर्यटने रूँत्ते दोलायां वाजिनां गतौ ॥ ३९
- मुखमुपाये प्रारम्भे श्रैष्ठे निःसरणास्ययोः । रेखा स्यादल्पके छन्दन्याभोगोष्ठेजयोरपि ॥ ४०
- लेखो लेख्ये दैवते च लेखा र्जियां लिपावपि । वीक्षा तु शकशिम्बायां गतिभेदेऽपि नर्तने ॥ ४१
- शङ्कः कम्बौ निधिभेदे स्यान्नखामलिकास्थनि । शाखा द्रुमांशे वेदांशे भुजे पश्चान्तरेऽन्तिके ॥ ४२
- शिखायमात्रे चूटायां केकिचूडाप्रधानयोः । ज्वालायां लाङ्गलिकायां शिखाशाखावृष्णिष्वपि ॥ ४३
- सखा महाये मित्रे च सुखं त्रिदिवश्मणोः । सुखा प्रचेतसः पुर्यामगः स्यान्नगवत्तरी ॥ ४४
- शैले सरीसृपे भानावङ्गन्तिकगात्रयोः । उपसर्जनभूते स्यादभ्युपायप्रतीकयोः ॥ ४५

१ 'दर्पणे' ख. २. 'विश्वस्ते' ग. ३. 'नीडकयो' ग. ४. 'टङ्को' ग. ५. कर्मविशेषः क्रियाविशेषः । उपहास इति यावत् इत्यनेनार्थकैरवाकरकीमुदी. 'यमविशे' ख; 'तर्कविशे' ग. ६. 'भूकः काले छिद्रे' ग. ७. 'काले' ख. ८ 'ऽकस्माद्दृष्ट' ख. ९. 'श्रीयते येन तत्कर्मणं दीनारादि' इत्यनेनार्थकैरवाकरकीमुदी. 'कृपण' ग. १०. इतः परम् 'वङ्कः पर्याणमागे स्यात्प्रदीभेदे च मङ्गुरे' इति रघ-पुस्तकेऽधिकः पाठः. ११. 'यत्रे वस्त्राङ्गलशिरप्रयोः' ग. १२. 'शङ्का नवोद्भिन्नपलवकोशी' इत्यनेनार्थकैरवाकरकीमुदी. 'मुद्रयोः' ख, 'शुङ्गयोः' ग. १३. 'शुगात्पय-निरस्येष्वपि । शुकैलायुभेदेऽपि' इत्यनेनार्थकैरवाकरकीमुदी. १४. 'तु गन्धद्रव्ये स्यात्तारा' ख. १५. 'लाण्डयोः' ख-ग. १६. 'नूले' ग. १७. 'शोपे' ख. १८. 'ज्याया' ग. १९. 'च' ख-ग. २०. 'निधेर्भेदे' ख.

अङ्गा नीवृद्धिशेषे स्युरिङ्गः स्यादिङ्गितेऽङ्गते । ज्ञानजङ्गमयोश्चापि खगोऽर्कमहपक्षिणु ॥ ४६
 शरे देवेऽपि खङ्गोऽसौ खैङ्गिष्टङ्गे च गण्डके । टङ्ग, खनित्रे जह्वास्पोस्त्यागो वर्जनदानयो ॥ ४७
 दुर्ग पुनर्दुर्गमे स्याद्दुर्गा तु नीलिकोमयो । नागो मतङ्गजे सर्पे पुनागे नागत्रेसरे ॥ ४८
 वृराचारे नागदन्ते मल्लके वारिदेऽपि च । देहानिलविशेषे च श्रेष्ठे स्यादुत्तरस्थित ॥ ४९
 नागं रङ्गे सीसपत्रे स्त्रीधन्धे करणान्तरे । पिङ्गी शय्या पिङ्गा हिङ्गुनाल्या गौरोचनोमयो ॥ ५०
 पिङ्ग वैलके पिशङ्गे पूगः क्रमुकसघया । फल्गुः काकोदुम्बरिकापृक्षे निरर्धकेऽपि च ॥ ५१
 भगोऽर्कज्ञानमाहात्म्यशोवैराग्यमुक्तिषु । रूपवीर्यप्रयत्नेच्छाश्रीधर्मैश्वर्ययोनिषु ॥ ५२
 भङ्गन्तरङ्गे भेदे च रुग्निशेषे पराजये । कौटिल्ये भयविच्छिद्योर्भङ्गा शणे भङ्गिः पुन ॥ ५३
 भक्तिवीच्योर्भागो रूपार्थे भाग्यैरुदेशयो । भृङ्ग लक्ष्मण भृङ्गास्तु खिङ्गधूम्याटमार्कवा ॥ ५४
 पट्पदोऽथ भृगुः सानौ जमदग्निप्रपातयो । शुक्रे रुद्रे च भोगस्तु राज्ये वेश्याभृतौ सुखे ॥ ५५
 धनेऽहिनायपणयो पालनाभ्यवहारयो । मार्गो मृगमदे मासे सौम्यसंऽन्वेषणे पथि ॥ ५६
 मृगः कुरङ्गे याच्यथा मृगयाया गजान्तरे । पशौ नक्षत्रभेदे च मृगी तु वनितान्तरे ॥ ५७
 युग हस्तैर्भुक्तके स्याद्रथाद्यङ्गे कृतादिवे । वृदिनामीपधे गुग्मे योगो विस्रम्भघातिनि ॥ ५८
 अलक्ष्मणे सगत्या कार्मणध्यानयुक्तिषु । वपु स्यैर्यप्रयोगे च सनाहे भेषजे धने ॥ ५९
 निष्कम्भादावुपाये च रङ्गः स्यात्त्र्ययुधुवो । रागे रङ्गं तु त्रपुणि रागः स्याल्लोहितादिषु ॥ ६०
 गान्धारादौ क्लेशादिषेऽनुरागे मत्सरे नृपे । लङ्गः सङ्गे च पिङ्गे च लिङ्ग मेहनचिह्नयो ॥ ६१
 शिवमूर्तावनुमाने 'साख्योत्तर्विक्रितापि । वङ्गः कर्पासे वृन्ताके वङ्गा जैनपदान्तरे ॥ ६२
 वङ्गं त्रपुणि सीसे च वल्गुनृणागमनोऽशयो । व्यङ्गो धेके च हीनाङ्गे वेगो रयप्रवाहयो ॥ ६३
 रेत त्रिपाकयोश्चापि शाङ्गं विष्णुधनुर्धनु । शुङ्गघात्रते वटे षष्ठे शृङ्ग चिह्नविषाणयो ॥ ६४
 क्रीडाम्युयञ्जे शिखरे प्रभुत्वोऽर्कसानुषु । शृङ्गः कूर्चशीर्षे शृङ्गी सर्गमीनविशेषयो ॥ ६५
 विषायामृपभौषध्या सर्गस्यागक्षभावयो । उत्साहे निश्चयेऽध्याये मोहानुमतिस्मृष्टिषु ॥ ६६
 अर्ध, पूजाविधौ मूल्येऽथ दु खे व्यसनैतसो । उद्धो हस्तपुटे वद्वौ श्वावाया देहजानिले ॥ ६७
 ओघः प्रयाह सघातो द्रुतनृत्त परम्परा । र्धर्षदेशश्च भेषस्तु मुस्तके जलदेऽपि च ॥ ६८
 मोघो दीने निष्फले च मोघा स्यात्पाटलातरो । लघुः सृक्ता लघ्वसार ह्रस्व चार्धगुरु द्रुतम् ॥ ६९
 श्वाघोपास्नीच्ययो स्तोत्रेऽर्चा पूजा प्रतिमापि च । कचः शुष्कत्रणे केशे वन्धे पुत्रे च गी पते ७०
 कचा वरेणा काचोऽक्षिरोगे शिष्ये मणौ मृदि । काञ्ची गुञ्जामेखलयो पुष्यौ कूर्चो विकरपनेऽ १

१ 'अङ्गो नीवृद्धिशेषे स्यादिङ्ग' ग २ 'द्विशेषा' ख. ३ 'खङ्ग' व ४ 'कण्टके' ग ५
 इत प्राप् 'मार्गो' मुनिविशेषे स्यादृष्ये किंचुलिकेऽपि च इत्यधिक पाठ ख-ना पुस्तकयो ६ इत परम्
 'तुङ्ग पुनागमनयोर्धुषे स्यादुच्यतेऽपि च । तुङ्गी प्रोक्ता हरिद्राया वर्वरायामपीष्यते ॥' इत्यधिक पाठ एत ग
 पुस्तकयो . तत्र ग पुस्तके 'उच्यतेऽन्वयत् इति पाठ ७ 'कोटे दु' ख 'भवेदुर्गमे तु' ग ८ 'स्यात्कीर्णो'
 ग ९ 'बलाके' ग १० 'अनेकार्थकैरवाकरकीमुया तु 'मङ्गीभिरङ्गीद्रुतमानताङ्गया' इति भक्तौ, 'मङ्गी'
 भक्त्या विरचितवतु स्तम्भितातजलौष' इति वीन्यामुदाहृतम् ११ 'चतुर्थं ग च १२ शारयोलाया प्रवृत्ते
 कार्यभूता विकृति । तत्र यथा—'लिङ्गाच्छिङ्गमिवानुरूपचरित पुन स लेभे मुनि' इत्यनेकार्थकैरवाकरकीमुदी
 ११ 'प्रवृत्तावपि' ख ग घ १४ 'जनपदान्तरे पुञ्जि' इति टीका १५ 'मलोत्सर्ग प्रभावे शुङ्गारभावेऽपि'
 इत्यनेकार्थकैरवाकरकीमुदी १६ 'अपदेश' ख.

जडो मूर्खे हिमाप्रते जडा स्याच्छूकशिम्विका । ताडोऽद्री ताडने घोषे मुष्टिमेयतृणादिके ॥ १३३
 ताडी तालीदलतरौ दण्डः सैन्ये दमे यमे । मानव्यूहग्रहभेदेष्वध्वेऽर्कानुचरे मधि ॥ १३४
 प्रकाण्डे लगुडे कोणे चतुर्धोपायगर्वयोः । नाडी कुहनचर्चायां घटिकागण्डदूर्वयोः ॥ १३५
 नाले गुणान्तरे स्त्रायौ नीडं स्थाने खगालये । पण्डः पण्डे पण्डा बुद्धौ पाण्डुः कुन्तीपतौ सिते १३६
 पिण्डो वृन्दे जपापुष्पे गोले बोलेऽङ्गसिंहयोः । कवले पिण्डं तु वैश्वैकदेशे जीवनायसोः ॥ १३७
 वले सान्द्रे पिण्ड्यलाबूखर्जूयोस्तगरेऽपि च । पीडातिमर्दनेनोत्तंसकृपासु सरलद्रुमे ॥ १३८
 भाण्डं मूलवणिग्विचते तुरङ्गाणां च मण्डने । नदीकूलद्वयीमध्ये भूपणे भाजनेऽपि च ॥ १३९
 मण्डौ मस्तुनि भूपाथामेरण्डे सारपिच्छयोः । शक्रे मण्डा त्वामलक्यां मुण्डौ मुण्डितशीर्षयोः ॥
 राहौ दैत्यान्तरे रण्डा त्वाखुर्केणौ मृतप्रिया । व्याडो हिन्रपशौ सर्पे शुण्डा करिकरः सुरा ॥ १४१
 जलेभी नलिनी वारस्त्री शुण्डो मदनिर्भरे । शौण्डी चविकपिप्लयोः शौण्डो विख्यातमत्तयोः १४२
 पडः पेयान्तरे भेदे पण्डः कामन ईडूरे । गूढं रहःसंवृतयोर्दाढा दंप्राभिलापयोः ॥ १४३
 दृढः शक्ते भृशे स्थूले वाढं भृशप्रतिज्ञयोः । माह्निर्दन्यं पत्रसिराचीं मूढस्तन्द्रिते जडे ॥ १४४
 राढा श्लेषु शोभायां व्यूढा न्यस्तोरुसंहताः । वोढा स्याद्धारिके सूते शण्डपण्डौ तु सौविदे १४५
 वन्ध्यपुंसीडूरे क्लीषे सोढा मर्षणशक्तयोः । अणिराणिवदस्त्री स्यात्स्तीमन्यक्षामकालके ॥ १४६
 अणुर्ग्राह्यल्पयोरुष्णा ग्रीष्मदक्षतपाहिमाः । ऊर्णा भूमध्यगावते मेपादीनां च लोमनि ॥ १४७
 ऋणं देये जले दुर्गे कणो धान्यांश्लेशयोः । कणा जीरकपिप्लयोः कर्णश्चम्पापतौ भ्रुतौ ॥ १४८
 क्षणः कालविशेषे स्यात्पर्वण्यवसरे महे । व्यापारविकलत्वे च परतन्त्रत्वमध्ययोः ॥ १४९
 कीर्णः क्षिप्ते हते छत्रे कुणिः कुकरवृक्षयोः । कृष्णः काके पिके वर्णे विष्णौ व्यासेऽर्जुने कलौ १५०
 कृष्णा तु नील्यां ग्रीष्यां पिप्लीद्राक्षयोरपि । कृष्णं तु मरिचे लोहे कोणो धीणादिवादाने ॥ १५१
 लगुडेऽध्रौ लोहिताङ्गे गणः प्रेमधसंख्ययोः । समूहे सैन्यभेदेऽथ गुणो ज्यासुंदतन्तुषु ॥ १५२
 रज्जौ सत्त्वादौ संध्यादौ शौर्षादौ भीम इन्द्रिये । रूपादावप्रधाने च दोषान्पस्मिन्विशेषणे ॥ १५३
 गृष्णो नटे गायने च घ्राणं तु घ्रांतघोणयोः । घृणा तु स्याज्जुगुप्सायां करुणायां घृणिः पुनः १५४
 अंशुज्वालातरङ्गेषु चूर्णानि यौत्स्युक्तानि । चूर्णं क्षोदे क्षारभेदे जंणो जीर्णद्रुमेन्दुषु ॥ १५५
 जिष्णुः शक्रेऽर्जुने विष्णौ जित्वरेऽर्के वसुध्वपि । क्षीर्णिः क्रमुकभेदे स्यादृष्टदेवश्रुतावपि ॥ १५६
 त्राणं त्राते रक्षणे च त्रायमाणौपधावपि । तीक्ष्णं समुद्रलवणे विपायोऽमरकाजिषु ॥ १५७
 आत्मत्यागिनि तिग्मे च तूणी नीलीनिपङ्गयोः । दुणः स्यादृश्विके भृङ्गे दुणं चापकृपाणयोः ॥ १५८
 द्रुणी कुर्म्यां जलद्रोण्यां देष्णो दातरि दुर्गमे । द्रोणः पार्श्वगुरौ काके माने द्रोणी तु नीरृति ॥ १५९
 नीभेदे शैलसंधौ च पणः कार्यापणे ग्लहे । विक्रय्यशौकादिवदमुष्टौ मूल्ये भृतौ धने ॥ १६०

१. 'हिमाप्रते' ग-घ. २. 'चर्चाया' ग-घ. ३. 'प्रणान्तरे' ख. ४. 'वर्णा' ख. ५. 'इत्यरे' ख. ६. 'व्यस्तौ'
 ख. ७. 'सौविदी' ग-घ. ८. 'ऊर्णाऽरिचे नृपे भ्रुतौ' ख. ९. 'प्रपम' ग-घ. १०. 'दृष्ट' ख. ११. 'रुपादौ'
 च प्रयाने' ग-घ. १२. 'गादाभ्यामेष्णक्' । माष्यलिङ्गः । द्वयोर्वया—'गेष्यो विष्णुचरिभस्' इत्यनेकार्थैरवा-
 करकोमुदी. 'गेष्युनेटे' ख-ग-घ. १३. 'मातृप्रेषयोः' ग. १४. 'चूर्णो निवासमुत्तकोः' ख. १५. 'चूर्णते स्म'
 चूर्णानि प्रायेण बहुवचनान्तः' इति टीका. १६. 'चूर्णः' ग. १७. 'जीर्णो' ग-घ. १८. 'जिष्णुः' ग-घ.
 १९. 'गृणिः' ग-ग. २०. 'द्रेष्णुदंतरि दुर्दमे' ख-ग घ. २१. 'नीलभेदे' ग-घ. २२. 'शाकादिमुष्टी यदे' ग.

व्यवहारे च द्यूताद्युत्सृष्टे गण्डकविंशतौ । पर्णस्त्रिपत्रे पर्णी तु पत्रे प्राणोऽनिले चले ॥ १६१
द्वयापौ पुरिते गन्धरसे प्राणास्तु जीविते । पार्णिणः कुम्भ्यां चमूपुष्टे पादमूलोन्मदस्त्रियोः ॥ १६२
पूर्णः कृत्से पुरिते च फाणिगुंडकैरम्बयोः । वाणो वृक्षविशेषे स्याच्छरस्वावयवे शरे ॥ १६३
वलिपुत्रेऽप्यथ भृणो गर्भिण्यां श्रोत्रिपद्भिर्जे । अर्भके खेणगर्भे च मणिस्त्रजगलस्तने ॥ १६४
मेढ्रमेऽलिजरे रत्ने मोर्णः सर्पकरण्डके । वाने नक्रमक्षिकायां रणः कोणे केंणे युधि ॥ १६५
रेणुर्वृल्यां पर्यटके घर्णाः स्वर्णे व्रते स्तुतौ । रूपे द्विजादौ शृङ्गादौ कुषायामक्षरे गुणे ॥ १६६
भेदे गीतक्रमे चित्रे यशस्तालविशेषयोः । अङ्गरागे च घर्णा तु कुङ्कुमे वाणिरम्बुदे ॥ १६७
व्यूतौ मूल्ये सरस्वत्यां वीणा स्याद्ब्रह्मकी तडित् । वृष्णिर्मये यादवे च चेणी सेतुप्रवाहयोः ॥ १६८
देवतादे केशवन्धे वेणुर्वयंशे नृपान्तरे । शाणः कपे मानभेदे श्रेण्याल्यां कारुसंहतौ ॥ १६९
शोणो नदे रक्तवर्णे श्योनाकेऽम्रौ ह्यान्तरे । स्थाणुः कीले हरे स्थूणा सूर्म्यां सत्म्भे रुगन्तरे १७०
अन्तः स्वरूपे निकटे प्रान्ते निश्रयनाशयोः । अवयवेऽप्यथाहृन्स्यात्वृज्ये तीर्थकरेऽपि च ॥ १७१
अस्तः क्षिप्ते पश्चिमाद्रावर्तित्वटनिपीडयोः । आसौ लब्धे च सत्ये चाप्यासिः संबन्धलाभयोः १७२
ईतिरजन्त्ये प्रवासे स्याद्दृतिः स्फूर्तिरक्षयोः । ऋतं शिलोच्छे पानीये पूजिते दीप्तसत्ययोः ॥ १७३
ऋत्तिर्शुगुप्साकल्याणगतिस्पर्धास्वथो ऋतुः । स्त्रीणां पुष्ये वसन्तादावैतः कर्तुर आगते ॥ १७४
क्षत्ता श्रद्धान्द्राक्षत्रियायां जाते सारथिवेधसोः । नियुक्ते दीप्सेये द्वास्थे कन्तुः कामकुसूलयोः ॥ १७५
कान्ता रम्ये प्रिये प्राणि कान्ता प्रियङ्गुयोपितोः । कान्तिः शोभाकौमनयोः क्षितिर्गंहे भुवि क्षये ॥
कीर्तिर्पद्मसि विस्तारे प्रैसादे कर्दमेऽपि च । कुंतं पर्याप्तयुगयोर्विहिते हिंसिते फले ॥ १७७
कृचं छिन्ने वोट्टे च केतुर्धुतिपताकयोः । महोत्पातार्तिरिचिहेतु गतौऽवटे ककुन्दरे ॥ १७८
त्रिगर्वाशेऽप्यथ अस्तं जग्धे लुप्तपदोदिते । गतिर्वहैर्द्वेणे जाने यात्रोपायदशाध्वसु ॥ १७९
गीतिश्छन्दसि गाने च गीतं शब्दितगानयोः । गुंठं गूढे त्रते गुस्त्रियमे भूगर्तरक्षयोः ॥ १८०
कारायां घृतमाज्याम्बुदोम्रेष्वथ चिताचिती । मृतार्षदारुपु चये जगलोकेऽैवापुपु ॥ १८१
जातं जैत्योऽघजनपु जातिः सामान्यगोत्रैयोः । मालत्यामामलक्यां च चुह्यां काम्पित्यजन्मनोः ॥
जातीफले छन्दसि च ज्ञातिः विवृसगोत्रयोः । ततं वीणादिवाये स्यात्ततो व्याप्तेऽनिले श्रुपौ १८३
तातोऽनुकम्प्ये पितरि तिक्तस्तु सुरभौ रसे । तिक्ता तु कटुरोहिण्यां तिक्तं पर्यटकौपधे ॥ १८४
त्रेता युगेऽमित्रयं च दन्तो दशनसानुगोः । दन्त्यौपध्यामथ दितिर्द्वैत्यमातरि खण्डने ॥ १८५
दीप्तं निर्भोसिते दग्धे द्रुतं शीप्रविलीनयोः । द्युतिस्तु शोभादीधियोर्धाता वेधसि पालके ॥ १८६
धातू रसादौ श्लेष्मादौ भ्वादिप्रावविकारयोः । महाभूतेषु लोहेषु शब्दादाविन्द्रियेऽस्थनि ॥ १८७

१. 'यताद्युत्सृष्टे' ग-घ. २. 'पर्ण' पल्लवो' ख; 'पर्णस्त्रिपर्ण' ग-घ. ३. 'करण्डयोः' ग-घ. ४. 'माणः' ख.
५. 'पुत्रे' ख. ६. 'स्तुतौ' ख. ७. 'स्तौ' ख. ८. 'द्वौ वर्ति' ग-घ. ९. 'प्रवाहे' ख. १०. 'सादृतिः' ग-घ.
११. 'दासजे' ख-ग-घ. १२. 'कमनयोः' ख. १३. 'प्रासादे' ख ग-घ. १४. इतः प्राक् 'कुन्ती पाण्डुमिगया
स्यात्सहस्या गुगुलुद्रुमे' इत्यधिक ख-पुस्तके. १५. 'चेष्टिते' ग-घ. १६. 'दिति' ग. 'अग्नि शत्रु.' इति टीका.
१७. 'वृहद्रणे' ग-घ. 'वहद्रणो नाडीमण' इति टीका. १९ इत प्राक् 'पाता पुरकोरिक्के भूङ्गे गन्धर्ने
रोपणेऽपि च' इति ख-ग-घ-पुस्तकेषु. २०. 'गूढं गुते' ख. २१. 'द्वङ्गं जहमम' इति टीका. २२. 'जातोऽथ'
ग-घ. २३. 'नाथयोः' ग-घ. २४. 'जात.' ख. २५. 'निर्मातने' ग-घ. २६. 'घदीत्योः' ख. २७. 'लोहेषु'
ख-ग घ.

धृतं त्यक्ते कम्पिते च धृतौ कम्पितभर्त्सितौ । धूर्तं तु खण्डलवणे धूर्तौ धसूरमायिनोः ॥ १८८
 धृतिर्गोविशेषे स्याद्धारणाधैर्ययोः सुखे । संतोषाध्वरोध्यापि नतस्तगरनघ्नयोः ॥ १८९
 नीतिर्नये प्रापणे च पैक्तिर्गौरवपाकयोः । पङ्क्तिद्वन्द्वःश्रेण्योः पत्तिः सेनाभिरण्ड्रवर्गतौ ॥ १९०
 प्राप्तिर्महोदये लाभे पित्सन्निपतिपन्थया । पतनेच्छौ विहङ्गे च पीतो वर्णनिपीतयोः ॥ १९१
 पीता हरिद्रा पीतिः पानेऽश्वे प्रीतिः स्मरस्त्रियाम् । प्रेम्णि योगमुदो पुस्तं शिल्पे लेप्यादिकर्मणि ॥
 पुस्तकेः पुस्तमधस्य गतौ पुस्तस्त्रिमात्रके । पूर्तं पूरितखाताद्योः पृषतवत्पृषन्मृगे ॥ १९३
 विन्दौ प्रेतो मृते भूतविशेषे च परेतवत् । पोतः शिशौ प्रवहणे प्रोतं गुम्फितवाससोः ॥ १९४
 भक्तमन्त्रे तत्परे च भर्ता पोष्टरि धारके । भक्तिः सेवागौणवृत्त्योर्भङ्ग्यां श्रद्धाविभागयोः ॥ १९५
 भास्वान्दीपे रवौ भ्रान्तिमिथ्याजानेऽनवस्त्रितौ । भित्तिः कुड्ये प्रदेधे च भूतं सत्योपमानयोः १९६
 प्राप्तेऽतीते पिशाचादौ पृथ्व्यादौ जन्तुयुक्तयोः । भूभृन्महीधरे पृथ्वीपतौ भूतिस्तु भस्मनि ॥ १९७
 मांसपाकविशेषे च संपद्व्याप्योरपि । भृतिर्मूल्यभरणयोर्मतं तु संमतेऽर्चिते ॥ १९८
 महद्बृहति भीतत्वे गज्ये मरुत्सुरेऽनिले । मतिर्बुद्धीच्छयोर्माता गौर्दुर्गा जननी मही ॥ १९९
 मातरस्तु श्रद्धाण्याद्या मितिरैयत्यमानयोः । मुक्ता मौक्तिकपुष्पंश्लयोर्मुक्तिर्मोचनमोक्षयोः ॥ २००
 मूर्तिः पुनः प्रतिभायां कायकाठिन्ययोरपि । मृतं मृती याचिते च यन्ता मृते निपादिनि ॥ २०१
 यतिनिकागे विरतौ भिक्षौ युतोऽन्विते पृथक् । युक्तिर्न्याये योजने च रक्तं नील्यादिरञ्जिते ॥ २०२
 युङ्क्तेऽसृज्यनुरक्ते प्राचीनामलकेऽरुणे । रतिः स्मरस्त्रियां रागे रते रीतिस्तु पित्तले ॥ २०३
 वैदर्भ्यादीं लोहकट्टे सीमनि स्रवणे गीतौ । लतां ज्योतिष्मतीदूर्वाशाखावह्नीप्रियङ्गुषु ॥ २०४
 स्पृकामाधव्योः कस्तूर्यां लिप्तं भुक्ताविलिप्तयोः । विपाक्ते लूता तु रोगे पिपीलिकोर्णनाभयोः ॥ २०५
 वर्तिर्गान्त्रानुलेपन्यां दशायां दीपकस्य च । दीपे भेषजनिर्माणे नयनाञ्जनलेखयोः ॥ २०६
 व्यक्तो मनीषिस्फुटयोर्वाता वाताक्षियुदन्तयोः । कृप्यादौ वर्तने वार्ते शारोग्यारोगफलुषु ॥ २०७
 वृत्तिशालिन्यथ व्याप्तिव्यापने लम्बनेऽपि च । वास्तु स्याद्बृहस्पुयोंर्बुधे सीमसुरङ्गयोः ॥ २०८
 वित्तं विचारिते ख्याते धने वित्तित्तु संभवे । ज्ञाने लाभे विचारे च वीतमङ्कशकर्मणि ॥ २०९
 अँसाराश्वगजे शान्ते वीतिरश्वेऽशने गतौ । प्रजने धावने दीप्तौ वृत्तं वृत्तौ दृढे मृते ॥ २१०
 चरित्रे वर्तुले छन्दस्यतीताधीतयोर्बृते । वृन्तं सनमुखे पुष्पधन्धे वृत्तित्तु वैतने ॥ २११
 कैशिक्यादौ विवरणे वृत्तिर्वरणवाटयोः । शक्तिरापुत्रभेदे स्यादुत्साहादौ वले स्त्रियाम् ॥ २१२
 शस्तं क्षेमे प्रशस्ते च शान्तो दान्ते रसान्तरे । शास्ता जिने शासके च शान्तिर्भद्रे शमेऽर्हति ॥
 शितः शातौ कृशे तीक्ष्णे शितिर्भुञ्जेऽसितेऽसिते । श्रीमान्मनाज्ञे तिलकपादपे धनवत्यपि ॥ २१४
 शीतो हिमे च जिह्वे च वानीरवर्द्धवारयोः । शीतं गुणे शुक्तमम्ले पूतिभूते च कर्कशे ॥ २१५
 शुक्तिः शङ्खनके शङ्खे कैपालखण्डद्वयुजोः । नख्यश्चावर्तयोर्मुक्तास्फोटदुर्नामयोरपि ॥ २१६

१. 'कम्पने' ग-घ. २. 'पङ्क्ति' ग-घ. ३. 'वाणयोः' ग-घ. ४. 'दीते' ख; 'दीतौ' ग-घ. ५. 'प्रभेदे' ख.
 ६. 'पृथ्वादौ' ग-घ. ७. 'उत्पाद उत्पत्तिः' इति व्याख्या. ८. 'दुत्पातयो' ग-घ. ९. 'स्यात्' ख-ग-घ. १०.
 'विरते' ख. ११. 'श्रवणे' ख. १२. 'खवणं स्यन्दनम्' इति टीका. १३. 'लेपिन्यां' क. १४. 'अवारोऽश्वगतौ'
 ख. १५. 'वृत्ते' ख. १६. 'वृते' ख. १७. 'वर्तिनि' ख. १८. 'तिलके' ख-ग-घ. १९. 'वहुवातयोः' ख.
 २०. 'पृते मृते' ख-ग-घ. 'पूतिभूतं दुर्गन्धम्' इति टीका. २१. 'कपालखण्ड यिरोक्षियशकलम्' इति टीका.
 'कपाले खङ्गद्वयुजोः' ख.

- श्रुतमाकर्णिते शास्त्रे श्रुतिरात्रायवार्तयोः । पञ्चाचारम्भिकायां च कर्णाकर्णनयोरपि ॥ २१७
- श्वेतं रूप्ये श्वेतो द्वीपे वर्णे शैले कपर्दके । श्वेता तु शङ्खिनीकाष्ठपाटल्योः सात्सती पुनः ॥ २१८
- कालायन्यां च साध्व्यां च सातिर्दानावसानयोः । सितस्त्रवसिते वडे वर्णे सिता तु शंकरा ॥ २१९
- स्थित ऊर्ध्वे सप्रतिजे स्थितिः स्थाने च सीमि च । सीता जनकजागङ्गाभेदयोर्हृलपद्धतौ ॥ २२०
- सुतः पुत्रे नृपे मुसिः स्वापे स्पर्शाङ्गताहजि । सुतः पारदसारभ्योः प्रसूतोरितवन्दिषु ॥ २२१
- ब्राह्मण्यां क्षत्रियाज्जाते तद्विष्णुः सुतिर्गता पथि । स्मृतिः स्मरणधीच्छासु शास्त्रे सेतुस्तु संवरे ॥ २२२
- नदीसंक्रमेऽथ हस्तः करे मानोद्भुभेदयोः । केशात्कलापे शुण्डायां हरिदिशि वृणान्तरे ॥ २२३
- वर्णभेदेऽश्वभेदे च हितं पथ्ये गते भूते । हेतिर्ज्वालालासूर्याशुष्वर्थो हेतौ प्रयोजने ॥ २२४
- निवृत्तौ विषये वाच्ये प्रकारद्रव्यवस्तुषु । आस्था यत्सालम्बनगोरास्थानोपेक्षयोरपि ॥ २२५
- कन्था पुरे प्रावरणे काथो व्यसनदुःखयोः । द्रवनिष्पाकेऽथ कुथः स्यादास्तरणदर्भयोः ॥ २२६
- कोथस्तु मपने नेत्ररुभेदे शङ्खितेऽपि च । ग्रन्थो गुम्फे धने शास्त्रे द्वात्रिंशद्वर्णनिर्मितौ ॥ २२७
- ग्रन्थिर्वस्त्रादिवन्धे रुग्भेदे कौटिल्यपर्वणोः । ग्रन्थि तु ग्रन्थिपर्णे स्याद्वाथा वाग्भेदवृत्तयोः ॥ २२८
- तीर्थे शास्त्रे गुरौ यजे पुण्यक्षेत्रावतारयोः । कपिजुष्टे जले सत्रिण्युपाये खीरजस्वपि ॥ २२९
- योनौ पात्रे दर्शने च तुत्योऽग्नौ तुत्यमञ्जने । तुत्या नील्यां सूक्ष्मैलायां दुःस्थो दुर्गतमूर्खयोः २३०
- प्रस्थः सानौ मानभेदे पीथोऽर्के पीथमम्बुनि । पृथुर्विशाले भूपाले वापिकाकृष्णजीरयोः ॥ २३१
- प्रोथोऽश्वघोणाश्वगयोः कट्यां मन्थो रवौ मथि । सात्तये नेत्ररोगे च यूथं तिथ्यगणे गणे ॥ २३२
- यूथी तु मागधीपुर्वाविशेषयोः कुरण्टके । रथस्तु सन्दने पादे शरीरे वेतसद्रुमे ॥ २३३
- वीथी वर्त्मनि पङ्क्तौ च गृहाङ्गे नाट्यरूपके । संस्था स्वशे स्थितौ मूलां सार्थो वृन्दे वणिगगणे २३४
- सिक्थं नील्यां मधुच्छिष्टे सिक्थो भक्तपुलाकके । अब्दः संवत्सरे भेषे मुस्तके गिरिभिद्यपि ॥ २३५
- अन्दुः स्यान्नगडे भूपाभेदे ककुदवत्ककुत्तु । श्रेष्ठे वृषाङ्गे राट्चिह्ने क्रव्यान्मानसाशिरक्षसोः ॥ २३६
- कन्दोऽब्दे सुरणे सस्यमूले कुन्दोऽच्युते निधौ । चक्रधमौ च माष्ये च क्षोदः पेपणचूर्णयोः २३७
- गदः कृष्णानुजे रोगे गदा प्रहरणान्तरे । छदः पत्रे पत्रे च ग्रन्थिपर्णतमालयोः ॥ २३८
- छन्दो वशेऽभिप्राये च हृत्पापाणमात्रके । निष्पेणार्थपट्टेऽपि धीदा कन्यामनीपयोः ॥ २३९
- नदो धँडेऽब्धौ निनदे नन्दा संपचलिंजरे । तिथिभेदेऽपि नन्दिस्तु प्रतीहारे पिनाकिनः ॥ २४०
- आनन्दने च चूते च निन्दा कुत्सापवादयोः । पदं स्थाने विभक्त्यन्तरे शब्दे वैक्येऽङ्गवस्तुनोः २४१
- चाणे पादे पादचिह्ने व्यवसायापदेशयोः । पादो मूलोऽनुर्थाशाङ्गिषु प्रसन्नतपर्वते ॥ २४२
- भेन्दं कल्याणे सौख्ये च भसद्भास्वरमांसयोः । भेदो विदारणे द्वैधे उपजापविशेषयोः ॥ २४३
- मद्रो रेतस्यहंकारे मधे हर्षभदानयोः । कस्तूरिकायां क्षैत्र्ये च मद्दी कृष्णकवस्तुनि ॥ २४४
- मन्दो मूढे शनौ रोगिण्यलसे भाग्यवर्जिते । गजजातिप्रभेदेऽल्पे स्वैरे मन्दरते खले ॥ २४५

१. 'पञ्चाचारम्भिकायां' ख. २. 'ध्वरे' ग-घ. ३. 'मानोद्भुमानयोः' ख; 'मानहुभेदयोः' ग-घ. ४. 'द्रव्य' ग-घ. ५. 'वदिते' ख. ६. 'पृथ्वी च कृष्णजीरके' ख. ७. 'वापिका दिङ्गपर्णी' इति टीका. ८. 'संस्था नासे व्यवस्थायां व्यक्तिसादृश्ययोः स्थितौ । ऋतुभेदे समाप्तौ च चरे च निजराग्रे ॥ सार्थो वणिगगणे वृन्दे धनेन सहितेऽपि च ॥' ख-ग-घ. ९. 'पिलाकके' ख. १०. 'विषाङ्गे' ग-घ. ११. 'दूरे' ख-ग-घ. १२. 'भेदे नदी सिन्धुर्नन्दिदोः' ख. ख. १३. 'वाक्पेकवस्तुनोः' ग-घ. १४. 'अङ्गे लदमणि' इति टीका. १५. 'भद्र' ग-घ. १६. 'द्वैधे द्विधाकरणे' इति टीका. 'विधे' ख-ग-घ. १७. 'कृष्णकः कृष्णविलः' इति टीका. 'चपक' ख-ग-घ.

मृद्वतीक्षणे कोमले च रदो दन्ते विलेखने । विदा ज्ञानधियोर्विन्दुर्विप्रुदृज्ञात्रो र्दक्षते ॥ २४६
 वेदिरङ्गुलिमुद्रायां बुधेऽलंकृतभूतले । शब्दोऽक्षरे यशोगीत्वोर्वाक्ये खे श्रवणे ध्वनौ ॥ २४७
 शरद्वर्षालये वर्षे शादः कर्दमशष्णयोः । संवित्संभाषणे ज्ञाने संग्रामे नाम्नि तोषणे ॥ २४८
 क्रियाकारे प्रतिज्ञायां संकेताचारयोरपि । संपद्वृद्धौ गुणोत्कर्षे हारे स्वादुस्तु सुन्दरे ॥ २४९
 मृष्टे सूदः सूपकारे व्यञ्जनेऽपि च सूपवत् । स्वेदो पर्मे स्वेदने चान्धोऽन्धकारेऽक्षिर्वजिते ॥ २५०
 अर्धः खण्डेऽर्धं समांशेऽथाधिः सरसि सागरे । आधिर्मनोत्तौ व्यसनेऽधिष्ठाने वन्धकाशयोः ॥
 कृद्धं समृद्धे सिद्धान्ते गन्धः संवन्धलेशयोः । गन्धकामोदगर्वेषु सार्द्धाधः स्तौघलिप्तयोः ॥ २५२
 गोधा प्राणिविशेषे स्याज्ज्याघातस्य च वारणे । दिग्धो लिप्ते विपाक्तौ प्रवृद्धस्नेहयोरपि ॥ २५३
 वुग्धं क्षीरे पूरिते च दोग्धा गोपालवत्सयोः । अर्धोपजीर्वाक्यकौ वन्ध आधौ च वन्धने ॥ २५४
 वन्धुर्भ्रातृवन्धवयोर्वाधा दुःखनिषेधयोः । वुधः सौम्ये कवौ वुद्धः पण्डिते बुधिते जिने ॥ २५५
 बोधिर्बौद्धसमाधौ चार्द्धमार्त्तौ च पिण्डे । मधुश्चैत्रमुदरैरेषु जीवाशांकेमधूकयोः ॥ २५६
 मधु क्षीरे जले मधे क्षौद्रे पुष्परसेऽपि च । मिद्धं चिन्ताभिसंक्षेपे निद्रालंसतयोरपि ॥ २५७
 मुरधो मूढे रम्ये मेधः कर्तौ मेधा तु शेमुषी । राधो वैशाखमासे स्याद्वाधा विशुद्धिशाखयोः २५८
 विष्णुकान्तामलकयोश्च गोपीवैधैविशेषयोः । लुब्ध आक्रान्तिणि व्याधे वधो हिंसकहिंसयोः २५९
 वधूः पत्न्यां खपानार्थोः स्पृहाशारिययोरपि । नवपरिणीतायां च व्याधौ मृगयुदुष्टयोः ॥ २६०
 विद्धं सदृग्बेधितयोः क्षिते विधाद्विमूल्ययोः । प्रकारे भात्रविधिषु विधिर्महाविधानयोः ॥ २६१
 विधिवाक्ये च दैवे च प्रकारे कालकल्पयोः । विधुश्चन्द्रेऽच्युते वीरुहतायां विटपेऽपि च ॥ २६२
 वृद्धः प्राज्ञे स्पविरि च वृद्धं शैलेयरूढयोः । वृद्धिः कलान्तरे हर्षे वधने भेषजान्तरे ॥ २६३
 श्रद्धास्तिक्येऽभिलाषे च श्राद्धं श्रद्धासमन्विते । हव्यकव्यविधाने च शुद्धः केवलपूतयोः ॥ २६४
 स्कन्धः प्रकाण्डे कार्येऽसे विज्ञानादिषु पञ्चसु । नृपे समूहे व्यूहे च संधा स्थितिप्रतिज्ञयोः ॥ २६५
 संधिर्धौनौ सुरङ्गायां नाट्याङ्गे श्लेषभेदयोः । साधुर्जैनमुनौ वार्धुषिके सज्जनरम्ययोः ॥ २६६
 सिद्धो वैयाड्यादिके देवयोर्नौ निष्पन्नमुक्तयोः । नित्ये प्रसिद्धे सिद्धिस्तु मोक्षे निष्पत्तियोगयोः २६७
 सिन्धुर्नद्यां गजमदेऽन्वी देशमद्भेदयोः । सुधा गङ्गेष्टिकाखुडोर्मूर्खलेषामृतेषु च ॥ २६८
 अन्नं भक्तेऽशितेऽर्थांशेऽधमेऽध्वा कालवर्त्मनोः । संस्थाने सात्त्विकस्त्वनेऽर्धितौ पाचकसेवकौ २६९
 आत्मा चित्ते धूर्तौ यत्ने विपणायां कलेवरे । परमात्मनि जीवेऽर्के हुताशनसमीरयोः ॥ २७०
 सभावेऽपेन ईशेऽर्केऽथोऽन्नं द्विजे दयापरे । ऊष्माणस्तु निदाघोष्णप्रीष्माः शपसहा अपि ॥ २७१
 कर्म कारकभेदे स्यात्क्रियायां च शुभाशुभे । कामी स्यात्कमने चक्रवाके पारावतेऽपि च ॥ २७२

१. 'मृद्वतीक्षणे' ग-घ. २. 'सयमे' ख-ग-घ. ३. 'दृद्धौ' ख-ग-घ. ४. 'सिद्धान्ते' ख-ग-घ. ५. 'सिद्धं
 सपन्नमत्र सिद्धान्नम् । तत्र यथा 'सुस्निग्धमृद्ध मधुर गुरुभ्याः' इति टीका. ६. 'गाधः स्यात्स्थानलिप्तयोः' ग-घ.
 ७. 'स्ताधे लभ्यतलत्पशे' इति टीका. ८. इतः प्राक् 'दधि गोरलभेदे स्यात्तथा श्रीवाचवारायोः' इत्यधिर्
 ख-ग-घ-पुस्तकेषु. ९. 'स्रौ' ग-घ. १०. 'जीविनि' ग-घ. ११. 'बोधिते' ख-ग-घ. १२. 'जीवाशाके डोयी-
 शाकः' इति टीका. १३. 'जीवाशोक' ख-ग-घ. १४. 'चिन्ताभिसंक्षेपे' ख-ग-घ. १५. 'चित्ताभिसंक्षेपश्चक्रव्याघेपः'
 इति टीका. १६. 'लसितयो' ख-ग-घ. १७. 'वेध' ख-ग-घ. १८. 'श्लेषे यथा—'खस्ताङ्गसधौ विगताक्षपाटधे रुज
 निकाम पिकलीद्धते रधे । सधानसहितागुणविशोपा अपि श्लेषभेदा एव । गेदे विश्लेषे' इति टीका. 'श्लेष'
 ख-ग-घ. १९. 'लिने मुनौ' ग-घ; 'जैने मुनौ' ख. २०. 'व्याघ्रादिके' ख; 'व्याघ्रादिके' ग-घ.

कृती योगे बुधे खड्गी गण्डके खड्गधारिणि । आवाइमनि गिरौ गोमी केरौ गोमत्पुपासके ॥२७३
 घनः सान्द्रे दृढे दाढ्ये विस्तारे मुद्रेऽम्बुदे । संघे सुमते घनं मध्यनृत्तवाद्यप्रकारयोः ॥ २७४
 चर्म स्वचि रैफरे चर्मा भूर्जे फलकिकृद्धिणोः । चक्री कोके कुलासेऽहौ वैकुण्ठे चक्रवर्तिनि ॥२७५
 चिह्नमङ्के पताकायां चीनी देशैतन्तनुपु । श्रीही वखे छद्म श्छयेऽपदेशे धातिकर्मणि ॥ २७६
 छत्रं रहृदछादितयोदिछद्मा स्यादमृतेखरी । छिन्नं भिजे जज्ञो लोके जगन्नेदे पृथग्जने ॥ २७७
 जनी लुपावनितयोर्जिनोऽर्हद्बुद्धविष्णुपु । ज्योत्स्ना स्याज्जोतिःसंगुक्तनिशि चन्द्रातपेऽपि च ॥२७८
 ज्यौत्स्नी पटोलीज्योत्स्नावनिशोस्तनुर्वपुस्त्वचोः । विरलेऽल्पे कृशे दण्डी यमे द्वाःस्थसदण्डयोः २७९
 दानं मतं गजमदे रक्षणच्छेदशुद्धिपु । विश्राणनेऽप्यथ द्युम्नं द्रविणवद्वनौजसोः ॥ २८०
 धनं वित्ते गोधने च स्याद्धन्व स्थलचापयोः । धन्वा मरौ धन्वी पार्ये छेके ककुभचापिनोः ॥२८१
 धनुः शैचदः पियालद्वौ राशिभेदे धनुष्यपि । धाम रश्मौ गृहे देहे स्थाने जन्मप्रभावयोः ॥ २८२
 धाना भृष्टयवेऽङ्कुरे धान्याके चूर्णसक्तुपु । धेनः समुद्रे धेनी तु नद्यां नैम्यो विवाससि ॥ २८३
 भागधे च क्षपणके सन्दी गिरिशवेभिणि । गर्दभाण्डे वटे न्यूनं हीनवधोनगर्हयोः ॥ २८४
 पर्व प्रस्तावोत्सवयोर्ग्रन्थौ विपुवदादिपु । दर्शप्रतिपत्संधौ च तिथिप्रन्थिविशेषयोः ॥ २८५
 पक्षमाक्षिलोत्रि तन्वादिस्सूक्ष्मांशे कुमुमच्छेदे । गरुकिङ्गलकयोश्चापि पत्नी काण्डे खगे द्रुमे ॥२८६
 रपेऽद्री रथिके श्येने प्रेम तु स्नेहनर्मणोः । ब्रह्मा तु तपसि ज्ञाने वेदेऽध्यामे द्विजे विधौ ॥ २८७
 ऋत्विगयोगभिदोश्चाथ बुध्नो गिरिशमूलयोः । भर्म धारे भृतौ हेसि भानुरंशौ रवौ दिने ॥ २८८
 भिन्नोऽन्यः संगतः फुल्लो दीर्णो भोगी भुजंगमे । वैशौवृत्त्यरे रात्रि प्रामण्यां नापितेऽपि च २८९
 मानं प्रमाणे प्रस्थादौ मानश्चित्तोन्नतौ ब्रहे । मीनो मत्से राशिभेदे^१ मृत्स्ना मृत्ता तुवर्षपि २९०
 यानं पुग्ये गतौ योनिः कारणे भगर्तौऽर्थी । रत्नं स्वजातिश्रेष्ठे स्थान्यपौ राजा तु पार्थिवे २९१
 निशारुरे प्रमौ शैके पक्षक्षत्रिययोरपि ॥ २९२
 राक्षसापर्णासर्पादयो रानी कामिनि रङ्गेरि । रोही रोहीतकेऽश्वर्ये वटे लङ्गं तु लज्जिते ॥ २९३
 राशोनामुदये सक्ते लक्ष्म प्रधानचिह्नयोः । वनं प्रसवणे गेहे प्रवासेऽम्भसि कानने ॥ २९४
 वस्त्रं वखे धने मूल्ये भृतौ^२ वर्ष्म पुनस्तनौ । प्रमाणे सुन्दराकारे वर्त्म नेत्रच्छेदेऽध्वनि ॥ २९५
 वर्णा पुनश्चित्रकरे लेखके प्रस्रधारिणि । वानं शुष्कफले शुष्के सीवने गमने कटे ॥ २९६
 जलसंज्ञैववातोमिस्ररङ्गासौरभेपु च । वाग्मी पटवृहस्पत्योर्धाजी धाणे ह्ये खगे ॥ २९७
 विन्नं विचारिते लब्धे रिपते वृषा तु वासवे । वृषभे गुरगे गुंसि शाखी तु द्रुमवेदयोः ॥ २९८
 राजभेदे शिखी त्रमौ पृक्षे केतुमहे शरे । चूडावति बलीवर्दे मयूरे कुक्कुटे ह्ये ॥ २९९
 शीनो मूर्खोजगरयोः श्येनः शुक्रे^३ पतत्रिणि । स्वप्नः स्वापे सुप्तज्ञाने स्थानं रिपैलैवकाशयोः ३००

१. 'द्वल' ख-ग-घ. २. 'प्रभेदयोः' ख. ३. 'स्फटे' ग-घ. ४. 'ज्योत्स्नी' ख-ग-घ. ५. 'शब्दे' ख-ग-घ.
 ६. 'धेना' ख-ग-घ. ७. 'गोपदित्वाङ्गी' इति टीका. ८. 'स्याद्भारतीभिदि' । धेनुर्गोमात्रेण दोग्ध्यां गधि नमो'
 ख-ग-घ. ९. 'प्याये' ख. १०. 'रंसे' ख. ११. 'वैवाहृत्यकरः परिचारकः । व्यवहारिक इत्यन्ते' इति टीका.
 १२. इतः पर-मुनिर्वीचयमोऽर्थेति । पिपालागदितपालाशे' इत्यधिक ख-ग-घ-पुस्तकेषु. १३. 'तयोयोः' ख-ग-घ.
 १४. 'ताम शुल्वम्' इति टीका. १५. 'शुक्रे' ग-घ. १६. 'धर्पाखे' ख. १७. 'रत्नरि' ख-ग-घ. १८. 'मृतिः
 कर्मकरादीनां वेतनम्' इति टीका. १९. 'मृलौ' ग-घ. २०. 'सप्रुत' ख-ग-घ. २१. 'शुक्रे गुणे' इति टीका. २२.
 'शुक्रे' ग-घ. २३. 'नित्याय' ख.

सादृश्ये संनिवेशे च स्नानं स्नानीय आप्लवे । स्नानं स्यात्किञ्चिद् आलस्ये प्रतिध्यानघनत्वयोः ३०१
 सादीं तुरङ्गमारोहे निपादिरथिनोरपि । स्वामी प्रभौ गुहे सूत्रं पुण्ये सूना पुनः सुता ॥ ३०२
 अधोजिह्वा वधस्थानं सूनुः पुत्रेऽनुजे रवौ । हनुः कपोलावयवे मरणामयथोरपि ॥ ३०३
 हरिद्रायामायुधे च हृत्वी कृपकसीरिणोः । कल्पो विकल्पे कैल्पद्वौ संवर्ते ब्रह्माक्षरे ॥ ३०४
 शास्त्रे न्याये विधौ कूपो गर्तेऽन्धौ गुणवृक्षके । मृन्माने कूपके क्षेपो गर्वे लङ्घननिन्दयोः ॥ ३०५
 विलम्बैरेणहेलासु गोपौ भूपालबलवौ । प्रामौष्यगोष्ठाधिकृतौ गोपी गोपालसुन्दरी ॥ ३०६
 शारिवा रक्तिका तल्पमट्टे शय्याकलत्रयोः । त्रया लज्जा कुलटयोस्त्रपु सीसकरङ्गयोः ॥ ३०७
 तापः संतापे कृच्छ्रे च तापी तु सरिदन्तरे । दर्पो मृगमदे गर्वे पुष्पं विकास आर्तवे ॥ ३०८
 धनदस्य विमाने च कुसुमे नेत्ररुज्यपि । घाष्प ऊष्माक्षिर्जलयो रूपं तु श्लोकशब्दयोः ॥ ३०९
 पाशावाकारे सौन्दर्ये नाणके नाटकादिके । ग्रन्थावृत्तौ स्वभावे च रेपः क्रूरे विगर्हिते ॥ ३१०
 रोपौ रोपणेषु रोपं रोत्रे लेपस्तु लेपने । अशने च सुधायां च घषा विवरमेदसोः ॥ ३११
 शर्पं तु प्रतिभाहीनतायां बालतृणेऽपि च । शायः शयथ आक्रोशे शिर्षं श्रुवे क्रियोचिते ॥ ३१२
 स्वापो निद्रायां रुभेदे शपनाज्ञानमात्रयोः । गुम्फो दोर्मूषणे ह्यन्यौ रेफोऽवचरखर्षयोः ॥ ३१३
 शर्फं खुरे गवादीनां मूले विटपिनामपि । शिफा मातरि मांसां च जटायां च सरित्पि ॥ ३१४
 कैम्बिर्वर्षलतादव्योः कम्बुर्वलयशङ्खयोः । गजे शम्बूके कर्चुरे ग्रीवायां नलकेऽपि च ॥ ३१५
 जम्बूर्नेरुतरङ्गिण्यां द्वीपवृक्षविशेषयोः । डिम्ब परण्डभययोर्विष्वे प्रीति पुष्पसे ॥ ३१६
 विम्बं तु प्रतिविम्बे स्यान्मण्डले विम्बिकाफले । शम्बः पवौ लोहकाक्ष्यां स्तम्ब आलानगुल्मयोः ३१७
 व्रीह्यादीनां प्रकाण्डे च कुम्भो वेद्यापतौ घटे । द्विपाङ्गे राक्षसे राशौ कुम्भं त्रिधृति गुग्गुलौ ॥ ३१८
 कुम्भशुपायां पाटलायां वारिपर्ण्यां च कट्फले । गर्भः कुक्षौ शिशौ संधौ श्रूणे पनसकण्टके ॥ ३१९
 मध्येऽप्रायपवरके जम्भः स्याद्दानवान्तरे । दन्तभोजनयोर्देशे ह्यनौ जम्भीरतृणयोः ॥ ३२०
 जृम्भा जृम्भणे विकासे डिम्भो वैधेयपालयोः । दम्भः कल्के कैतवे च नाभिः क्षत्रप्रधानयोः ॥
 चक्रमध्ये मृगमदे प्राण्यङ्गे मुख्यैराजि च । निभः स्यात्सदृशे व्याजे रम्भो वैणवदण्डके ॥ ३२२
 रम्भा त्रिदशमामिन्यां कदल्यां च विभुः प्रभौ । व्यापके शंकरे निले शंभुर्ब्रह्मार्हताः शिवे ॥ ३२३
 शुभो योगे शुभं भेदे स्तम्भः स्थूणानजाड्ययोः । सभा सभ्येषु शालायां गोष्ठ्यां घृतसमूहयोः ३२४
 स्वभूर्विष्णौ विधावामोऽपके रुग्नेदरोगयोः । उमा गौर्या हरिद्रायां कीर्तिकान्त्यतसीष्वपि ॥ ३२५
 ऊर्भिः पीडाजवोत्कण्ठार्भङ्गप्राकाशयवीचिषु । वस्त्रसंकोचलेप्यायां क्रमः कल्पाद्भिश्चस्तिसु ॥ ३२६
 परिपाट्यां क्षमः शक्ते हिते युक्ते क्षमावति । क्षमा क्षान्तौ क्षितौ कामं वाटेऽनुमतिरेतमोः ३२७
 कामः स्मरेच्छाकाम्येषु धुमा स्यान्नौलिकातसी । क्रिमिः कृमियक्षोक्षायां फीटे क्षेमस्तु मङ्गले ३२८

१. 'कल्पाद्री' ग-घ. २. 'विलम्बरण' ख. ३. 'इरणे प्रेरणे' इति टीका. ४. 'जलयोः स्वाद्रूपं श्लोक' ग-घ. ५. इतः प्राक् 'श्लोक औपधिभेदे स्यादुक्तं त्वमिबर्चने' इत्यधिक ख-पुस्तके. ६. 'मध्यमे चाप' ख-ग-घ. ७. 'अमी यथा—'शदान न शमीगर्भः' इति टीका. ८. 'हानौ' ख. ९. इतः परं 'दर्भो ग्रन्थे कुचेऽपि च । दम्भुः पगो भास्वरे च' इत्यधिकं ग-ग-घ-पुस्तकेषु. १०. 'राशि' ख-ग-घ. ११. इतः परं 'शोभा कान्तीच्छोभेर्मता । स्तम्भोऽङ्गजाड्ये स्थूणायां सभा घृतसमूहयोः ॥ गोष्ठ्यां सभ्येषु शालायां स्वभूर्विष्णौ विधावपि । स्तोमः स्यात्वा-मविच्छेदे हेल्ने स्तम्भनेऽपि च ॥ आमोऽपके रोगभेदे रोगे चोध्यः उमिन्द्रिदि । कामे यक्षन्ते काष्ठे स्यादुमो न-गरपट्टयोः ॥' इत्येवं अधिकः पाठः ख-ग-घ-पुस्तकेषु. १२. 'लेपा' ख. १३. 'भ लघाया' ख.

लक्ष्यसंरक्षणे मोक्षे क्षेमोभा धनहर्येपि । क्षौमं स्वादतसीवस्त्रे दुकूलेऽट्टालकेऽपि च ॥ ३२९
 खर्मं क्षौमे पौरुषे च गमोऽध्वर्युतभेदयोः । सटक्पाठेऽप्यथ भ्रामो वृन्दे शत्र्वादिपूर्वकः ॥ ३३०
 पैद्वादी संवत्सरे च गुल्मः सैन्योपरक्षणे । रुकसैन्यघट्टभेदेषु स्रग्ध्वे गुल्मी पटौकसि ॥ ३३१
 आमलक्येलयोर्वेन्यामथ घर्मो सिदाद्यवत् । खेदाभ्रमस्यातपे श्रीप्पोष्मणोर्जालमस्तु पामरे ॥ ३३२
 असमोक्ष्यकारिणि च जामिः सस्रकुलधिषोः । जिह्मस्तु कुटिले मन्दे जिह्वं तगरपादपे ॥ ३३३
 तोकर्मं कर्णमले तौकमः स्वादरिते हरिद्यवे । दैमः स्वात्कर्दमे दण्डे दैमने दमधेऽपि च ॥ ३३४
 दैस्मस्तु हृद्यवाहे साद्यजमाने मलिम्लुचे । धर्मो यमोपमापुण्यसत्त्वाचारधन्वसु ॥ ३३५
 सत्पद्मेर्हैल्येहिंसारी न्यायोपनिषदोरपि । धर्मो दानादिके नेमस्त्वर्धे प्राकारगतैयोः ॥ ३३६
 भवधो कैतवे काले नेमिः पूयत्रिकाप्रधिः । तिमिशोऽरिष्टनेमिश्च पद्मो व्यूहे निधावही ॥ ३३७
 संख्यापञ्चयोः पद्मभिभविन्दौ ब्राह्मी तु भारती । शाकभेदः पद्मगण्डो हृत्तिका सोमवहरी ॥ ३३८
 प्रदशक्तिर्ध्रमस्तु स्वाङ्गमणे वारिनिर्गमे । धान्तौ कुन्दाख्यपत्रे च भीष्मो घोरे वृकोदरे ॥ ३३९
 हरेऽम्लवेतसे चापि भीष्मो गाङ्गेयरुद्रयोः । राक्षसे भीषणे भीमोऽङ्गारके नरकासुरे ॥ ३४०
 यमः कालयमजयोरहिंसादिषु पशसु । संयमे यमने ध्वाङ्गे यामो प्रहरसंयमौ ॥ ३४१
 रमः कान्ते रत्ताशोके मन्मथे च रमा श्रियाम् । रश्मिर्वृणिप्रग्रह्यो रामः श्यामे हलापुषे ॥ ३४२
 पशुभेदे सिंते चारौ राघवे रेणुकासुते । रामं तु वास्तुके कुष्ठे रामा हिङ्गुलिनीस्त्रियोः ॥ ३४३
 रुक्मं लोहे सुवर्णे च रुमा सौहृदवणाकरे । सुभीवपत्न्यां लक्ष्मीः श्रीशोभासंप्रियङ्गुषु ॥ ३४४
 वमिर्वान्ते नले वामः कामे सव्ये पयोधरे । उमानाथे प्रतिकूले चारौ वामा तु योषिति ॥ ३४५
 यामी शृगाल्यां करभीरासभीवडवासु च । शमी वृभेदे बलगुल्यां शिम्ब्यां श्यामोऽम्बुदेशितौ ३४६
 हरिते प्रयागयटे कोकिले वृद्धदारके । श्यामं सैन्धवे मरिचे श्यामा सोमलतामिशोः ॥ ३४७
 ऋरिवावलगुलीगुन्द्रात्रिवृत्कृष्णाप्रियङ्गुषु । अप्रसूतस्त्रियां नील्यां श्रामो मेषेण्डपकालयोः ॥ ३४८
 पुष्पमोजसि सूर्ये च समं साध्वखिलं सटक् । सीमावाटे स्थितौ क्षेत्रे सूक्ष्मोऽणौ सूक्ष्ममल्पके ॥ ३५०
 प्रध्यात्मे कतके सोमस्त्वोपधीतद्रसेन्दुषु । दिव्यौपथ्यां घनसारे समीरे पितृदैवते ॥ ३५१
 रसुप्रभेदे सलिले वानरे किंनरेश्वरे । हिमं तुयारे शीते च हिमश्चन्दनपादपे ॥ ३५२
 शैमिः सार्पिणि बह्वी च स्यादर्यः स्वामिवैश्ययोः । अर्ध्यं शिलाजतुर्धैर्धशालिनि न्याप्यविज्ञयोः ३५२
 अन्योऽसदशेतरयोरन्त्यस्त्वन्तभवेऽधमे । अर्ध्यमर्वाधमर्वाहैमास्थं मुखभवे मुखे ॥ ३५३
 मुखान्तरास्या तु स्थिलामार्थो सज्जनसंविदौ । आर्योमाच्छन्दसोरिज्या दाने सङ्गेऽर्धनेऽध्वरे ३५४
 इभ्यो धनवतीभ्या तु करेण्वां सहक्रीतरौ । कल्यं प्रभाते मधुनि सज्जे दक्षे निरामये ॥ ३५५
 कल्या कल्याणवाचि स्वात्कदर्यं कशाहमययोः । अश्वमध्ये क्षयो गेहे कल्यान्तेऽपचये रुजि ३५६

१. 'क्षमे' ख. २. 'खङ्गादी' ख. ३. 'दमन तर्णकादीनाम् । दमन उपशमः' इति टीका. ४. 'मदने' ग-घ. ५. 'दरमस्तु' ख. ६. इतः प्राक् 'दुमस्तु पादपे पारिजते किपुष्येश्वरे' इत्यधिकं ख-ग-घ-पुस्तकेषु. ७. 'हृद्यहिंसायां' ख. ८. 'जल' ख. ९. 'भ्रामः क्रोधे रुची रवी । भीमो वृकोदरे घोरे सं-ग-घ-पुस्तकेषु. १०. 'हृद्यहिंसायां' ख. ११. 'हिङ्गुलिनीस्त्रियोः' ग-घ. १२. 'छ लव' इति साधकः पाठः ख-ग-घ-पुस्तकेषु. १०. 'काले च यमजे' ख. ११. 'हिङ्गुलिनीस्त्रियोः' ग-घ. १२. 'छ लव' ख. १३. 'वामरिद्यते हरे वक्त्रे' ख. १४. 'मासयोः' ख. १५. 'वर्ध्याः संपाथ्यै' ख-ग-घ.

कन्या नार्या कुमारी च राश्योपधिविशेषयोः । कक्ष्या गृहप्रकोष्ठे स्वात्सादृश्ययोगकात्रिषु ॥ ३५७
 बृहतिकेभनाद्योश्च कार्यं हेतौ प्रयोजने । कायः कदैवते मूर्ते संघे लक्ष्यस्वभावयोः ॥ ३५८
 कार्यं मनुष्यतीर्थं च काव्या स्यात्पूतनाधियोः । काव्यं मन्थे काव्यः शुभ्रे कांस्यं तैजसवाद्ययोः ॥
 पानवात्रे मानभेदे क्रिया कारणचेष्टयोः । कर्मोपायचिकित्सासु निष्कृतौ संप्रधारणे ॥ ३६०
 अर्चाप्रारम्भशिक्षासु कुल्यं तु कुजलेऽस्थनि । सूर्वाभिपाष्टद्रोणीषु कुल्या सरिति सारणी ॥ ३६१
 कृत्या विद्विषि कार्ये च कृत्या स्यादेवता क्रिया । गव्यं क्षीरादिके ज्यायां रागवस्तुनि गोहिते ३६२
 गव्या गोवृन्दगव्यूलोर्गुह्यः कमठदम्भयोः । गुह्यमुपस्थे रहस्ये गृह्यं तु मलवर्त्यनि ॥ ३६३
 गृह्योऽस्वैरिणि पक्ष्ये च गृहासत्तमृगाण्डजे । गृह्या तु शालानगरे गेयौ गातव्यगायनौ ॥ ३६४
 गोप्यौ दासेरगोत्रव्यौ चयः प्रौकारपीठैभूः । समूहोऽप्यथ चव्या स्याच्चविकाशतर्पवयोः ॥ ३६५
 चित्त्यं मृतकचैले स्याच्चित्या मृतचित्तावपि । चैत्यं जिनौकस्तद्विम्यं चैत्यौ जिनसभातरुः ॥ ३६६
 उद्देशपक्षे चोद्यं तु प्रेषे प्रभेऽद्भुतेऽपि च । छाया पङ्क्तौ प्रतिमायामर्कयोपिखनातपे ॥ ३६७
 उत्कोचे पालने कान्तौ शोभायां च तमसपि । जयो जयन्ते विजये जयोमा तत्सखी तिथिः ३६८
 पथ्या जपन्व्यभिमान्थो जन्यो जामातृवत्सले । जनके जननीये च नवोदानुचरादिषु ॥ ३६९
 जन्यं कौलीने युध्यष्टे जन्या मातृसखीमुदोः । त्रयी त्रिवेद्यां त्रितये पुरन्ध्यां सुमतावपि ॥ ३७०
 ताक्ष्यस्तु स्वन्दने वाहे गरुडे गरुडाप्रजे । अश्वकर्णाद्द्वयतरौ स्यात्ताक्ष्यं तु रसाजने ॥ ३७१
 तिप्यः पुष्पवत्कलौ भे तिप्या लामलकीतरौ । द्रव्यं भव्ये धने क्षमादी जतुद्रुमविकारयोः ॥ ३७२
 विनये भेषजे रीषीं दस्युः प्रत्यर्धचोरयोः । दायो दाने यौतकादिधने सोल्लुण्ठभाषणे ॥ ३७३
 विभक्तव्यपितृद्रव्ये दिव्यं वल्गुलवङ्गयोः । सुभवे दिव्यामलक्ष्यां दूप्यं वासति तद्गृहे ॥ ३७४
 दूपणीये चाप दैत्योऽसुरे दैत्यासुरीपथी । धन्यः पुण्ययुते धन्यामलक्ष्यामुपमातरि ॥ ३७५
 धान्यं तु ग्रीहौ धान्याके धिष्ण्यं स्थानोद्भवेऽमत्त । घले धिष्ण्योऽमौ शुभ्रे च नयः स्यान्नैगमादिषु ॥
 नीतिर्युतभिदोः पथ्यं हिते पथ्या हरीतकी ॥ ३७७
 पद्योऽन्ववर्णे स्यात्पद्यं श्लोके पद्या तु वर्त्यनि । प्रायो वपरयनशने मृतौ वाहुत्यतुल्ययोः ॥ ३७८
 प्रियो वृद्धयोपधे ह्ये पैला पुण्यं तु सुन्दरे । सुकृते पावने धर्मे पूज्यः श्वशुरवन्धयोः ॥ ३७९
 वैत्यं रेतोघलकृतोर्भयं भीतौ भयंकरे । कुञ्जकपुष्ये भव्यं तु फले योग्ये शुभेऽस्थनि ॥ ३८०
 सले भाविनि भव्यस्तु कर्मरङ्गतरौ सति । भव्योमाकारिपुष्पयोर्भागीयं कर्म शुभाशुभम् ॥ ३८१
 मध्यं न्याय्येऽवलप्रेऽन्तर्मया दैत्योऽप्रवेसराः । मैयुर्मृगाभ्रमुजयोर्मन्युर्दैन्ये क्रतौ क्रुधि ॥ ३८२
 माल्यं मालाकुसुमयोः स्वान्माया शायरी कृपा । दम्भो बुद्धिश्च मायस्तु पीताम्बरेऽम्बरेऽपि च ॥ ३८३

१. इतः पर 'ग्राम्यो ग्रामभवे जने । माम्यं रतवन्धेऽश्लोले' इत्यधिकं ख-ग-घ-पुस्तकेषु. २. 'प्राकारपीठभूः प्राणा-
 रमूख्यन्धः' इति टीका. ३. 'पीठयोः । समूहे' ख-ग-घ. ४. 'पर्वयोः' ख-ग-घ. ५. 'चित्तं जनीक' ख-ग-घ. ६.
 'युध्यधोयं' ख-ग-घ. ७. 'युद्धेऽष्टे' ख-ग-घ. ८ इतः प्राक् 'जन्तुः स्वाग्जन्तुमात्रे च पावके परमेष्ठिनि' इत्यधिकं
 ख-ग-घ-पुस्तकेषु. ९. 'रीरी पिच्छलम्' इति टीका. १०. 'दिलां' ख-ग-घ. ११. इतः पर 'नाट्यं लाखे तौर्यधिकेऽपि
 च । नित्यं भुवे तते' इत्यधिकं ख-ग-घ-पुस्तकेषु. १२. 'धवे' ख-ग-घ. १३. इतः प्राक् 'वेर्यं पादव्यपययोः पैया भा-
 नाच्छमण्डयोः' इत्यधिकं ख-ग-घ-पुस्तकेषु. १४. इतः प्राक् 'मत्स्यो मीनान्तरे मीन विराटेऽभि(स्य)व्ययदधै'
 इत्यधिकं ख-ग-घ-पुस्तकेषु.

मूल्य वस्त्रे वेतने च ययुर्यज्ञहणे ह्ये । याम्यापान्या भग्ण्या च योग्यो योगार्हशक्तयो ॥ ३८४
 उपायिनि प्रवीणे च योग्यमृद्धाह्यौषधौ । योग्यार्णयोपिलभ्याने रम्यश्चम्पनहृद्यो ॥ ३८५
 रम्या राजावभ रथ्यो रथाशे रथबोद्धरि । रथ्या तु रथसंघाते प्रतोल्या पथि चत्वे ॥ ३८६
 रूप्यमाहृतहेमादौ रजते रूपवत्यपि । लयसुर्पत्रयीसाय्ये सश्लेषणविलासयो ॥ ३८७
 लभ्यं लन्धव्ये युक्ते च विन्ध्यो व्याधात्रिभेदयो । विन्ध्या तुटौ लत्रत्या च वीर्यं तंज प्रभासयो ॥
 युक्ते शक्ता च वीर्यं तु द्रष्टव्ये विरमयेऽपि च । वीर्यस्तु लासने माहे वेदयं तु गणिकापृष्टे ॥ ३८९
 वेदया तु पण्ययोपाया शल्यः सान्मदनदृमे । नृपभेदेऽध्वारिधि च सीन्नि शम्भशान्तयो ॥ ३९०
 शय्या तल्पे शद्गुम्फे शून्यं विन्दौ च निर्जने । शून्या तु नैलिना शौर्यं चारभट्या वलेऽपि च ॥
 सल्यमारोग्ये सोढव्ये सद्योऽदौ सद्यं तु दक्षिणे । वामे च प्रतिवृत्ते च सत्यं तु शपथे वृत्ते ॥ ३९२
 तप्ये तद्वति सत्यस्तु लोकभित्तरथ्यमाह्वे । संख्येनादौ विचारे च संध्या बालनदीभिदौ ॥ ३९३
 विन्ताया सश्रवे सीन्नि संधाने कुसुमान्तरे । साध्यो योगे साधनीये गणे दैवतभियपि ॥ ३९४
 सायः शरैऽपराङ्गे च स्थेयोऽक्षदृक्पुरोधसो । संख्यमुंशारे सेवाहं सैन्यं सैनिकमैत्रयो ॥ ३९५
 सौम्यः सोमात्मजेऽनुप्रे मनोज्ञे सोमदैवते । सौम्याः पुनर्मृगक्षिर शिर स्या पथवारका ॥ ३९६
 हार्यः कलिद्रौ हर्तव्ये हृद्य धवलजीरके । हृदिप्ये हृदिते हृज्जे हृद्या तु वृद्धिभेज्जे ॥ ३९७
 हृद्यश्च वशान्वन्धेऽम्रं पुर प्रथमेऽधिके । उपर्षान्धने श्रेष्ठे परिमाणे पत्स्य च ॥ ३९८
 भिक्षाप्रकारे संघाते प्रान्तेऽप्यद्रिस्तु पर्वते । सूर्ये शारिणि चार्धं तु त्रिदिवे गगनेऽप्युदे ॥ ३९९
 अस्त्रः शिरसिजे कोणे स्यादस्त्रं शोणितेऽक्षुणि । अस्त्रं वापे प्रहृष्टेऽप्यङ्घ्रिः पाददृष्टमूत्रयो ॥ ४००
 अरो जिनेऽरं चक्राङ्गे शीघ्रशीघ्रगयोरपि । आरो गरी शनिर्भौम आरा चर्मप्रभेदिनी ॥ ४०१
 इराम्भोनास्तुराभूमिध्वन्द्रः शक्तेऽन्तरात्मनि । भादिले गोगभेदे च स्यादिन्द्रानु फणिशरके ४०२
 उग्रः क्षत्रियत शद्रासूनातुलरुद्रयो । उग्रा वचाछिप्रिकयोरस्त्रा गरोरतिप्रयो ॥ ४०३
 उग्रो मधुमे स्यादुष्ट्री मृज्जाण्डे करभस्त्रियाम् । ऐन्द्रिन्द्रसुते वरिऽप्योडा जनपदान्तरे ॥ ४०४
 ओडो जने जपावृक्षे करः प्रेलापशुण्डयो । ग्रमौ वर्षावले पाणी क्षरो मेपे क्षरं जले ॥ ४०५
 कद्रुः वनकविज्ञे स्यात्कंठेस्तु नागमातरि । कारो पलौ वषे पत्रे हिमादौ निधये पगी ॥ ४०६
 कारा वन्धनशालाया वन्धे दूला प्रसेवके । स्यादेमवारिकायां च क्षारः वापे रसे गुडे ॥ ४०७
 भस्मनि धूने लवणे कारिः शिली मियापि च । कारस्तु कारणे शिले विध्वर्मणि शिलिनि ४०८
 वीरः सुपे जनपदे क्षीरं पानीगदुग्धयो । क्षुरो गोभुरपे कोक्किनाग्ये छेदनमनुनि ॥ ४०९
 धुद्रो दत्त्रे नृपणे निवृष्टेऽह्वनृशसयो । धुद्रा व्यापीनदीव्याद्वाधृहनीमरणाद्य च ॥ ४१०
 धाङ्गेरिकाया हिंसाया मक्षिषामाप्रवेदयो । घुरः स्यादोदने भूरभेदे धीण्डमाङ्गने ॥ ४११
 पूरा नृशसयोगेष्णकठिना कृष्णप्रमंक्षि । वष्टे संतापने क्षेत्रं भरतादौ भगाङ्गयो ॥ ४१२
 कदारो सिद्धभूषणो क्रौष्ट्री क्षीरनिदारिणा । सृगान्तिका लाङ्गनी च शौद्रं तु मपुनीययो ॥ ४१३

१. 'पेतो' ग घ २ 'गुलिका' ग घ ३ 'जनिघा वल' इति टीका. ४ 'वत्स्यो च
 योग्यपि निर्भयमनहृत्ता' इति टीका ५ 'जे' ग-घ. ६ 'जे' ग-घ. ७ 'उत्तरि' ग-घ.
 ८ 'उत्तरि' ग-घ. ९ 'पत्स्य' परिमाणे इत्यर्थं. इति टीका १०. 'पत्स्य' ग-घ. ११. 'पत्स्य' ग-घ.
 १२. 'पत्स्य' ग-घ. १३. 'पत्स्य' ग-घ

खरो रक्षोन्तरे तीक्ष्णे दुःस्पर्शे रासभेऽपि च । खरुः स्यादध्वहयोर्योर्दंष्ट्रान्तस्तिष्ठेपु च ॥	४१५
खुरः शफे कौलदले गरस्तूपविषे विषे । रोगे गरं स्यात्करणे गात्रमङ्गशरीरयोः ॥	४१६
गजामदेदोऽथ गिरिः पूज्येऽक्षिरुजि कन्दुके । शीले गिरियके गीर्णावपि गुन्द्रस्तु तेजने ॥	४१६
गुन्द्रा मियङ्गौ कैवर्तामुस्तके भद्रमुस्तके । गुरुर्महत्याङ्गिरसे पित्रादौ धर्मदेशके ॥	४१७
अलघौ दुर्भेरे चापि गृध्रो गृध्रौ खगान्तरे । गोत्रं क्षेत्रेऽन्वये छत्रे संभाव्यवोधवर्त्मनोः ॥	४१८
वने नाग्नि च गोत्रोऽद्री गौत्रा भुवि गवां गणे । गौरः श्वेतेऽरुणे पीते विशुद्धे चन्द्रमस्थपि ४१९	
विशदे गौरं तु श्वेतसर्पे पद्मकेसरे । गौर्युमानमिकोर्वापु मियङ्गौ वरुणखियाम् ॥	४२०
रजन्यां रोचनीनद्योर्धस्रो वासराहिस्रयोः । घोरो हरे दारुणे च चरः स्याज्जङ्गमे स्पशे ॥	४२१
चले द्यूतप्रभेदे च चक्रं प्रहरणे गणे । कुलालापुपकरणे राष्ट्रे सैन्यरथाङ्गयोः ॥	४२२
जलावर्ते दम्भे चक्रः फोके चन्द्रोऽभ्युक्त्याम्ययोः । स्वर्णे सुधांशौकर्पूरे कम्पित्ये मेचकेऽपि च ४२३	
चरुर्ह्वयात्रे भाण्डे च चारो धन्धार्षसर्पयोः । गतौ पियालवृक्षे च चित्रं खे तिलकेऽद्भुते ॥	४२४
आलेख्ये कर्धुरे चित्रा त्वाखुपर्णांमुभद्रयोः । गोडुम्याप्सरसोर्दन्त्यां नक्षत्रोरगभेदयोः ॥	४२५
चीरं वाससि चूडायां गोस्तने सीसपत्रके । चीरी कैच्छाटिकासिद्धयोश्चक्रस्त्वम्लेऽम्लवेतसे ४२६	
शृक्षाम्ले चुक्री चाङ्गेर्यां चैत्रो मासाद्रिभेदयोः । चैत्रं मृतकचैले च चौरो दस्युसुगन्धयोः ॥	४२७
छत्रं स्यादातपत्राणे छत्रा मधुरिकौपथौ । धान्याके च शिलीन्ध्रे च छिद्रं विवररन्ध्रवत् ॥	४२८
गतं दोषे जारस्तूपपतौ जायर्षीपधीभिदि । जीरस्त्वजाज्यां खङ्गे च टारो लिङ्गतुरङ्गयोः ॥	४२९
तत्रं सिद्धान्ते राष्ट्रे च परच्छन्दप्रधानयोः । अगदे कुटुम्बकृत्वे तन्तुवाने परिच्छदे ॥	४३०
श्रुतिशाखान्तरे शाखे करणे व्यर्षसाधके । इतिकर्तव्यतातन्वोस्तत्री स्याद्ब्रह्मकागुणे ॥	४३१
अमृतायां च नङ्ग्यां च शिरायां वपुषोऽपि च । तरिर्देशायां वेडायां वस्त्रादीनां च पेटके ॥	४३२
तन्द्री निद्रा प्रमीला च तारो निर्मलमौक्तिके । मुक्ताशुद्धावुचनादे नक्षत्रनेत्रमध्ययोः ॥	४३३
तारं रूप्ये तारा बुद्धदेव्यां सुरगुरुखियाम् । सुमीवपत्र्यां तावत् तु शुल्के शैल्यनिभेऽपि च ॥	४३४
तीत्रं कटूष्णाल्यर्षेपु तीव्रा तु कटुरोहिणी । गण्डदूर्वासुरी तीरो वङ्गे तीरं पुनस्तटे ॥	४३५
तोत्रं वेणुके प्रतोदे दरः स्याद्रपगतयोः । दरी तु कन्दरे दस्रः खरो दस्रौ रवेः सुतौ ॥	४३६
द्वारं निर्गमेऽभ्युपाये धरः कूर्माधिपे गिरौ । कर्पांसतुलेऽथ धरा मेदोभूमिजरायुषु ॥	४३७
धारो जलधरासारवर्षणे स्यादणेऽपि च । धारोत्कर्षे खड्गाद्यभे सैन्याभे वाजिनां गतौ ॥	४३८
जलादिपाते संतत्यां धात्री भुव्युपमातरि । आमलक्यां जनन्यां च धीरो ज्ञे धैर्यसंयुते ॥	४३९
खैरे धीरं तु पुष्पणे नरो मर्लेऽच्युतेऽर्जुने । नरं तु रामकर्पूरे नरकं नासाप्रदारुणोः ॥	४४०
नक्तो यादसि नीत्रं तु वलीकयननेमिषु । चन्द्रे च रेवतीभे च नेत्रं वखे मथो गुणे ॥	४४१
मूलाक्षिनेतृषु परो दरान्यश्रेष्ठशत्रुषु । परं तु केवलं पत्रं यानं पक्षश्छदश्छुरी ॥	४४२

१. 'नीरीयके' ख-ग-घ. 'गिरियको गिरिशुवः बाष्पादिमय फीडनकम्' इति टीका. २. 'केवल्यां' ख-ग-घ. ३. 'दुर्भेरे' ख. ४. 'वसर्पयोः' क-ग-घ. ५. 'कच्छाटिका पश्चात्तन्वमानपरिधानपश्चाद्ब्रह्म' इति टीका. ६. 'लिङ्गः खङ्गः' इति टीका. ७. 'खङ्ग' ख-ग-घ. ८. 'खराट्टचिन्तायां' ख. ९. 'शुलानिमोऽरुणः' इति टीका. १०. 'कर्पांसमूले' ख. ११. 'नीमं' ख-ग-घ.

पारं प्रान्ते परतटे पारीं पूरपरागयोः । पात्र्यां कर्पूरिकायां च पादबन्धे च हस्तिनः ॥	४४३
गात्रं तु कूलयोर्मध्ये पर्णे नृपतिमन्त्रिणि । योग्यभोजनयोर्व्यञ्जभाण्डे नाट्यानुकर्तारि ॥	४४४
पुरं शरीरे नगरे गृहपाटलिपुत्रयोः । पुरस्तु गुग्गुलौ पुण्ड्रः क्रमौ दैत्यैःशुभेदयोः ॥	४४५
वासन्त्यां तिलके पुण्डरीके पुण्ड्रास्तु नीष्टति । पुरुः परागे प्रचुरे स्वर्लोकांनृपभेदयोः ॥	४४६
पूरः स्यादम्भसां घृद्धौ प्रणसंशुद्धिदाद्ययोः । पोत्रं वल्ले मुखाप्रे च सूकरस्य हलस्य च ॥	४४७
पीरं कचृणे पुरजे वधुः पिङ्गामिश्रलिपु । मुनी विशाले नकुले विष्णौ भद्रं तु मङ्गले ॥	४४८
मुस्तकश्रेष्ठयोः साधौ काशने करणान्तरे । भद्रो रामचरे हस्तिजातौ मेरुकदम्बके ॥	४४९
गवि शंभौ भद्रा विष्टौ नभःसरिति कटूफले । कृष्णानन्ता राज्ञास्तु च भरोऽतिशयभारयोः ॥	४५०
रुर्मर्तृकनकयोर्भारो दशशतीद्वये । पलानां वीचधे चापि भीरुर्वापिति कातरे ॥	४५१
रूरि स्वर्णे प्रचुरे च मन्त्रो देवादिसाधने । वेदांशे गुप्तवादे च मरुः पर्वतदेशयोः ॥	४५२
मारोऽनङ्गे मृतौ विभे मारी चण्ड्यां जनक्षये । मात्रं त्ववधूतौ स्वापं कात्स्न्ये मात्रापरिच्छदेऽ५३	४५३
भक्षारावयवे द्रव्ये मानेऽल्पे कर्णभूषणे । काले घृत्ते च मित्रं तु सख्यौ मित्रो दिवाकरे ॥	४५४
पात्रोत्सवे गतौ घृत्तौ राष्ट्रमुत्पातनीघृतौ । रुरुर्दले मृगे रैत्रं पीपूषण्टवासयोः ॥	४५५
रेतःसूतकयो रोध्रो लोध्रे रोध्रमयागसोः । रौद्रो भीष्मे रसे तीव्रे रौद्री गौर्या वरो घृतौ ॥	४५६
विटे जामातरि श्रेष्ठे देवतादेरभीप्सिते । वरं तु पुष्टणे किञ्चिदिष्टे वरी शतावरी ॥	४५७
वक्रं पुष्टभेदे वक्रः कुटिले क्रूरभौमयोः । वक्रमास्ये छन्दसि च वप्रः प्राकारारोधसोः ॥	४५८
क्षेत्रे ताते चये रेणौ चञ्जं कुलिशहीरयोः । बालके वज्रा लघुता वर्धः सीसवरत्रयोः ॥	४५९
व्यग्रो व्याघ्रताकुलयोर्वारः सूर्योदिवासरे । महेश्वरायसरयोर्द्वन्द्वे कुञ्जाख्यपादपे ॥	४६०
वारं तु मदिरापत्रे वारि द्विवेर्नारीयोः । वारिवट्यां सरस्वत्यां गजबन्धनमुष्यपि ॥	४६१
व्याघ्रः करञ्जे शार्दूले रक्तैरण्टतरावपि । श्रेष्ठे तूत्तरपदस्थः सगद्वाघ्री कण्टकारिका ॥	४६२
वीरो जिने भेदे श्रेष्ठे वीरं शृङ्गायां न तेऽपि च । वीरा गम्भारिकारम्भातामलक्येलवाँलु ॥	४६३
मदिराक्षीरकाकोलीगोष्टोदुग्धेरिकास्तु च । पतिपुत्रवतीक्षीरविदारौदुग्धिकास्वपि ॥	४६४
घृत्तो मेघे रियौ ध्वान्ते दानवे वासवे गिरौ । वेरं घुष्टण्ड्वन्तारुशरीरेषु शरं जले ॥	४६५
शरः पुनर्दधिसरे काण्डतेजनघोरपि । शक्रोऽसुर्भैराविन्द्रे कुटजे शस्त्रमायुषे ॥	४६६
लोहे शस्त्री छुरिकायां शार्द्रिजिष्णौ तडिलति । शरुः कोपे शरे वज्रे शारः शवलवातयोः ॥	४६७
घृतस्य चोपकरणे शस्त्रं ग्रन्थनिदेशयोः । शारिः कुञ्जरपयांशे शकुनीं द्यूतसाधने ॥	४६८
शिमुः शोभाञ्जने शाके शीघ्रं चक्राङ्गतूर्णयोः । उशीरे शुक्रस्तु शुङ्गे ज्येष्ठमासेऽप्रिकान्ययोः ॥	४६९
शुकं तु रेतोऽक्षिरजोः शुभ्रं द्धीतेऽध्रके सिते । शूरध्वारभटे सूर्ये सरौ दध्यमसायकौ ॥	४७०
स्वरः शब्देऽर्चिं पृञ्जादौ सत्रमाच्छादने कतौ । सदादाने वने दम्भे स्वरुः स्याद्यूपर्षण्डके ४७१	४७१

१. 'हस्तिनाम्' ख-ग-घ. २. इवः प्राक् 'यन्त्रं देवाद्यधिष्ठाने पात्रभेदे नियन्त्रणे' इत्यधिकं ख-ग-घ. ३. 'वेद्यं' ग-घ. ४. 'दद्यौ' ग-घ. ५. 'बालक हीवेरम्' इति टीका. ६. 'नेत्रयो' ख. ७. 'वेन्यां' ख-ग-घ. 'घटी जलोदयनी' इति टीका ८. 'वारी घटीभरन्धनी' ख. ९. 'नटे' ग-घ. १०. 'जम्भारिका' ख. ११. 'लुका' ग घ. १२. 'दधि सरे' ख; 'दधिसरे' ग-घ. १३. 'जिने' ख. १४. 'तडिलपि' ख-ग-घ. 'तडिलान् मेपः' इति टीका. १५. 'शुके' ग-घ. १६. 'पि तद्गादौ' ख. १७. 'चापि' ख. १८. 'पण्डके' ग-घ.

अध्वरे कुलिशे वाणे सारो मज्जास्थिरांशयोः । बले श्रेष्ठे च सारं तु द्रविणन्याय्यवारिषु ॥ ४७२
 स्फारस्तु स्फारकादीनां बुद्धे विपुलेऽपि च । स्थिरो मोक्षे निश्चले च स्थिरा भूःशालपर्णपि ४७३
 सिप्रः स्वेदे सिप्रा नद्यां सिरा नाड्यम्युवाहिनी । सिरस्तु पिप्पलीमूलं सीरः स्यादंशुमालिनि ॥४७४
 लाङ्गलेऽथ सुरो देवे सुरा चपकमद्ययोः । सूत्रं तु सूचनाकारग्रन्थे तन्तुव्यवस्थयोः ॥ ४७५
 स्वैरो मन्दे स्वतन्त्रे च हरो रौसमरुद्रयोः । वैश्वानरेऽप्यथ हरिर्दिवाकरसमीरयोः ॥ ४७६
 यमवासवर्षिहांशुशशङ्ककपिवाजिषु । पिङ्गवर्णे हरिद्रर्णे भेकोपेन्द्रशुकाहिषु ॥ ४७७
 लोकान्तरे च हारस्तु मुक्तादामनि संयुगे । हिंस्रः स्याद्वातुके हिंस्रा मांसी काकादनी वसा ४७८
 हीरो वज्रे हरे सर्पे हीरा पिपीलिकाश्रियोः । होरा तु लभे राश्यर्थे शास्त्रेखाग्रभेदयोः ॥ ४७९
 अलिः सुरापुण्ड्रहोरम्लो रसेऽम्लवेतसे । अम्ली चाङ्गेर्यामालं स्यादंनर्थहरितालयोः ॥ ४८०
 आलिः सख्यावलीसेत्वनर्षेषु विशदाशये । आलुर्गलन्तिकार्या स्यादालु भेलककन्दयोः ॥ ४८१
 इलोर्वावाग्नुधस्त्री गौः कलं त्वजीर्णरेतसोः । अव्यक्तमधुरध्वाने कला स्यात्कालशिल्पयोः ॥ ४८२
 कलने मूलरैवृद्धौ षोडशांशे विधोरपि । कलिर्विभीतके शूरे विवादेऽन्ययुगे युधि ॥ ४८३
 कालः पुनः कृष्णवर्णे महाकालकृतान्तयोः । मरणानेहसोः काली कालिकाक्षीरकीटयोः ॥ ४८४
 मानृभेदोमयोर्नव्यमेवौषपरिवादयोः । काला कृष्णत्रिवृत्रीस्योर्जिग्यां कीलोऽभितेजसि ॥ ४८५
 कफणिस्तम्भयोः शङ्कौ कीला रैताहतावपि । कुलं कुल्यगणे गेहे देहे जनपदेऽन्यये ॥ ४८६
 कुलं तटे सैन्यघृष्टे तडागस्तूपयोरपि । कोलां भेलक उत्सङ्गेऽङ्गपाल्यां चित्रके किंरी ॥ ४८७
 कीलं तु वदरे कोला पिप्पल्यां चव्यभेषजे । खलः कल्के भुवि स्थाने क्रूरे कर्णेजवेऽधमे ॥४८८
 खल्लो निम्ने वस्त्रभेदे चर्मचातकपक्षिणोः । खल्ली तु हस्तपादावमर्दनाह्वयरुज्यपि ॥ ४८९
 गलः कण्ठे सर्जरसे गोलः स्यात्सर्ववर्तुले । गोला पत्राङ्गने गोदावर्षी सख्यामलिङ्गरे ॥ ४९०
 मण्डले च कुनद्यां च बालक्रीडनकाष्ठके । चिह्नः खगे सौ सुलुश्च पिलवक्त्रिन्नलोचने ॥ ४९१
 किन्नाक्षिण सुल्ली तूदाने चेलं गर्हितवस्त्रयोः । छैलं छत्रस्त्रलितयोश्छल्ली संतानवीरुयोः ॥ ४९२
 वल्कले पुष्पभेदे च जलं गोकैलले जडे । द्विवेरेऽम्बुनि जालं तु गवाक्षे क्षारके गणे ॥ ४९३
 दैर्मानाययोश्च जालो नीपे जाली पटोलिका । झला पुत्र्यामातपोर्मां झिल्ली तूद्वर्तनाशके ॥ ४९४
 वर्लातपरुजोश्चार्थी तलं ज्याघानवारणे । तलक्षपेटे तालद्रौ स्वभावाधारयोः त्मरौ ॥ ४९५
 तल्लो जलाभारभेदे तल्ली तु चरुणस्त्रियाम् । तालः कालक्रियामाने हस्तमानद्रुभेदयोः ॥ ४९६
 करास्कोटे करतले हरिताले त्सारवपि । तुला माने पलशने सादृश्ये राशिभाण्डयोः ॥ ४९७
 गृहाणां दारुवन्धाय पीठ्यां तूलं तु खे पिचौ । ब्रह्मदारुण्यथ दलं शैलीछेदेऽर्धपर्णयोः ॥ ४९८
 उत्मेधयद्गस्तुनि च नलो राज्ञि कपी नडे । पितृदैवेऽथ नलं स्यात्वद्ये नैली मनःशिला ॥ ४९९

१. 'शालि' ख. २. 'कारि' ख-ग-घ. ३. 'नाशक' ख-ग-घ. द्वितीयटीकापुस्तके तु 'द्वेदमसोः' इति दृश्य-
 ते. ४. 'पिप्पलिकाश्रियोः' ख. ५. 'दनल्प' ख-ग-घ. ६. 'दंशशिल्पयोः' ख. ७. 'पापे' ख. ८. 'महाकाले
 रुद्रे' इति टीका. ९. 'हत्ती' ख; 'रत्त' ग-घ. 'रताहतिः सुरतप्रहरणम्' इति टीका. १०. 'बुल्ये' ख.
 'कुल्याः गजातीयाः तेषां गणे' इति टीका. ११. 'गिरौ' ख. १२. 'य इति चिह्नशब्दः' इति टीका. १३.
 इतः प्राक् 'चोलः कर्पासके देशे चोलं कर्मणि मुण्डने' इत्यधिकं ख-ग-घ. १४. 'छल्ली' ख. १५. 'कलने'
 ख. १६. 'दैर्मानामययो' ग-घ. १७. 'वालद्रौ' ख. १८. 'शक्तीचन्दे शक्तीप्रत्याकारे' इति टीका. १९. 'छेदे'
 २०. 'नाली' ख.

नालं काण्डे मृणाले च नाली शारकदम्बके । नीलो वणं मणौ शैले निभिवानरभेदयो ॥ ५००
नील्यौपध्यां लाञ्छने च पलमुन्मानमांसयोः । पङ्क्तिस्तु ग्रामके कुट्यां पालिर्धूकास्त्रिपङ्क्तिषु ॥ ५०१
जातश्मश्रुस्त्रियां प्रान्ते सेतौ कल्पितभोजने । प्रशंसार्कणैलतपोरुत्सङ्गे प्रस्थचिह्नयोः ॥ ५०२
पीलुः पुष्पे द्रुमे काण्डे परमाणौ मतङ्गजे । तालास्थिखण्डेऽथ पुलः पुलके विपुलेऽपि च ॥ ५०३
फलं हेतुकृते जातीफले फलकसस्ययोः । त्रिफलायां च ककोले शस्त्राभे व्युष्टिलाभयोः ॥ ५०४
फली फैलन्यां फालं तु वेंमांशे फाल उल्लुगौ । कुशिके च वलं रूपे स्थामनि स्यौल्यसैन्ययोः ॥ ५०५
वोले बलस्तु बलिनि काके दैले हलायुधे । वला त्वौपधिभेदे स्याद्बलिर्द्वैलोपहारयोः ॥ ५०६
करे चामरदण्डे च गृहदारूदरांशयोः । त्वक्संकोचे गन्धके च वालोऽज्ञेऽश्वेभपुच्छयोः ॥ ५०७
शिशौ श्रुवैरकंचयोर्बाला तु त्रुटियोपिभोः । वाली भूयान्तरे मेधौ विल उच्चैःश्रवोहये ॥ ५०८
विलं रन्ध्रे गुहायां च भल्लो भल्लरुचाणयोः । भल्लो भल्लतके भालं स्याद्वलाटे महस्वपि ॥ ५०९
भेळः प्रवे मुनिभेदे भीरी बुद्धिबिचित्रिते । मल्लः कपाले बलिनि मस्ये पात्रे मलस्त्वधे ॥ ५१०
किट्टे रुदर्ये पिष्टायां मालं तु कपटे वने । मालो जने स्वान्माला तु पङ्क्तौ पुष्पादिदामनि ॥ ५११
मालुः स्त्रियां पत्रवह्यां मूलं पार्श्वोचयोरुडौ । निकुञ्जशिफयोर्मैला त्वज्जने मेलकेऽपि च ॥ ५१२
मौलिः किरीटे धम्मिल्ले चूलाकङ्कैलिमूर्धसु । लीला केलिर्बिलासश्च शृङ्गारर्षांविजक्रिया ॥ ५१३
लोलञ्जले सनृष्णे च लोला तु रसनाश्रियोः । वल्ली स्यादजमोदायां लतायां कुसुमान्तरे ॥ ५१४
व्यालो दुष्टगजे सर्पे शटे श्रापदसिंहयोः । वेला बुधस्त्रियां काले सीमनीश्वरभोजने ॥ ५१५
वङ्किष्टमरणोऽम्भोधिस्त्रीरनीरविस्मारयोः । शालो हाले मत्स्यभेदे शालीरुस्तप्रदेशयोः ॥ ५१६
स्वन्धशाखायां शालिस्तु गन्धोलौकलमादिपु । शालुः कपायद्रव्ये स्याच्चौरकाख्यौपधेऽपि च ॥ ५१७
शिलमुञ्च. शिला द्वाराभोदारु कुनटी दृपत् । शिली गण्डूपदी शीलं साधुवृत्तस्वभानयोः ५१८
शुक्लं रूपे शुक्लो योगे श्वेते शूलं रुगस्त्रयोः । योगे शूला तु पण्यस्त्री वधहेतुश्च कीलकः ॥ ५१९
शैलो भूपति शैलं तु शैलेये ताक्षर्यशैलके । सालः सर्जतरौ वृक्षमात्रप्राकारयोरपि ॥ ५२०
स्थालं भाजनभेदे स्यात्स्थाली तु पाटलोखयो । स्थूलः पीने जडे हालः सौतवाहनपाधिने ॥ ५२१
हाला सारायां हेला तु स्यादवज्ञाविलासयो । हेलिरालिङ्गने सूर्येऽप्यविर्भूषिकरुम्पले ॥ ५२२
मेगे रवौ पर्वते च स्याद्दूर्ध्वं तु समुत्थिते । उपर्युन्नतयोः कण्यो मुनौ कण्यं तु कल्मसे ॥ ५२३
क्षवः क्षुते राजिकायां कविः काव्यस्य कर्तारि । विचक्षणे देवगुरौ स्यात्कवी तु खलीनके ॥ ५२४
किण्वं पापे सुराजीजे ऋषीवोऽपौरुषपण्डयो । खर्वह्रस्वौ न्यग्वामनौ ग्रीवे शिरोधितच्छिरे ॥ ५२५
छविस्तु रुचि शोभायां जघः स्याद्वेगवेगिनो । जवोद्गुण्ये जिह्वा तु वाचि ज्वालारसज्ञयो ५२६
जीवः स्याच्चिदशाचार्यं द्रुमभेदे शरीरिणि । जीवितेऽपि च जीवा तु वचायां धनुषो गुणे ॥ ५२७
त्रिजिते क्षितिजीवन्लोवृक्षौ तत्त्वं परात्मनि । वाद्यभेदे स्वरूपे च द्रव्यो विद्वेकनर्मणो ॥ ५२८
प्रैत्राणे रसगत्योश्च द्वन्द्वः सै द्वन्द्वमाहवे । रहस्ये मिथुने गुग्मे द्यदावी वनानले ॥ ५२९

१. 'जाति' ख. २. 'हेतुकृते' ग घ. ३. 'पलिन्या' ख-ग घ. ४. 'बतने' ख, 'बासति' ग-घ. ५. 'वचयोः' ख. ६. 'मस्ये' ग घ. ७. 'कपोले' ख-ग घ. ८. 'पाल शिरोस्थि' इति टीका. ९. 'श्रिपयोः रवौपे शिलान्या च वशीकृतौ । प्रतिश्रायामथो मेलौ' ख. १०. 'चूडा' ख ग-घ. १०. 'भावजा' ग-घ. ११. 'शील' ख. १२. 'शात' ख, 'धीत' ग घ. १३. 'विद्वेगे पलायने' इति टीका. १४. 'आखे' ख. 'प्रैत्राणे प्रसवणे' इति टीका. १५. 'स इति समासस्य सज्ञा' इति टीका.

वने दर्वी फणातर्वीर्दीर्वां स्यादेवदारुणि । हरिद्राद्वितये चापि दिवं खे त्रिदिवे दिने ॥	५३०
देवं हृषीके देवस्तु नृपतौ तोयदे सुरे । देवी कृताभिपेकायां तेजनीस्पृकयोरापि ॥	५३१
धवो धूर्ते नरे पत्नी द्रुभेदेऽथ ध्रुवो वटे । वसुयोगभिर्दोरातौ शङ्खासुत्तानपादजे ॥	५३२
स्थिरे नित्ये निश्चिते च ध्रुवं लेऽजस्रतर्कयोः । ध्रुवा मूर्वाशालिपर्याः स्त्रुभेदे गीतभिद्यपि ॥	५३३
नयो नव्ये स्तुतौ नीचीं श्रीकटीवखवन्धने । मूलद्रव्ये परिपणे ह्रुवः दृशे सुतौ कपौ ॥	५३४
शब्दे कारणद्वये म्लेच्छजातौ भेलकभेकयोः । प्रमनिश्रमहीभागे कुलके जलवायसे ॥	५३५
जलान्तरे पुवं गन्धतृणे मुस्तकभिस्यपि । पक्वं परिणते नाशाभिमुखे पार्श्वमन्तिके ॥	५३६
कक्षाधोवयवे वैश्रोपायपैशुसमूहयोः । प्रार्ध्वं दूरपथे प्रहे वन्धे पूर्वं तु पूर्वजे ॥	५३७
प्रागमे श्रुतभेदे च भवः सत्तामिजन्मसु । रुद्रे श्रेयसि संसारे भावोऽभिप्रायवस्तुनोः ॥	५३८
स्वभावजन्मसत्तात्मक्रियालीलाविभूतिषु । चेष्टायोन्योर्बुधे जन्तौ शृङ्गारादेश्च कारणे ॥	५३९
शब्दप्रवृत्तिहेतौ च रेवा मन्मथयोपिति । नील्यां मेकलकन्यायां लवः कालभिदि छिदि ॥	५४०
विलासे रामजे लेशे लंटा पक्षिकुसुम्भयोः । लघ्वी द्वयविवक्षायां प्रभेदे स्यन्दनस्य च ॥	५४१
विश्वः सुरेषु विश्वं तु शृण्ठवां भुवनकृत्स्नयोः । विश्वा विपायां शिवं तु मोक्षे क्षेमे सुखे जले ॥	५४२
शिवो योगान्तरे वेदे गुग्गुलौ वैलुके हरे । पुण्डरीके द्रुमे काले शिवा ज्ञाटामलमयोः ॥	५४३
फेरौ शम्पां पथ्याभाष्योः शिबिर्भूर्जे नृपान्तरे । शुल्बं ताम्रे गङ्गकर्मण्याचारे जलसंनिधौ ॥	५४४
सत्त्वं द्रव्ये गुणे चित्ते व्यवसायस्वभावयोः । पिशाचादावात्मभावे वले प्राणेषु जन्तुषु ॥	५४५
सान्त्व सामनिदाक्षिण्ये सुवा मूर्वा स्रुवः सुधि । हवस्तु सप्ततन्तौ स्यान्निदेशाह्वानयोरपि ॥	५४६
अंशुः सूत्रादिसूत्रमांशे किंरणे चन्द्रदीधितौ । आशा कुकुभि तृष्णायामाश्रुस्तु ग्रीहिशीघ्रयोः ५४७	५४७
ईशः स्वामिनि रुद्रे च स्यादीशा हलदण्डके । कौशस्तृणे रोगभेदे कौशः कपौ दिगम्बरे ॥	५४८
कुशो रामसुते दर्भे पापिष्ठे योक्मत्तयोः । कुशी लोहविकारे स्वाकुशा बला कुशं जले ॥	५४९
केशः शिरसिजे पाशपाणौ ह्रीवैरदैत्ययोः । क्लेशो रोगादौ दुःखे च कोशः कोप इयाण्डके ५५०	५५०
कुड्मले चपके दिव्येऽर्धचये योनिशिम्वयोः । जातिकोपेऽसिपिधाने दर्शः सूर्येन्दुसंगमे ॥	५५१
पैक्षान्तिेऽष्टौ दर्शने च दंशो वर्मणि मर्मणि । दोषे वनमक्षिकायां खण्डने भुजगक्षते ॥	५५२
दशा वर्तावस्थायां दशास्तु वसनाञ्जले । नाशः पलायने मृत्यौ परिध्वस्तावदर्शने ॥	५५३
निशा हरिद्रायौ राजौ पशुदृष्टागे मृगादिषु । प्रमथेऽपि च पाशस्तु मृगपक्ष्यादिवन्धने ॥	५५४
कर्णान्ते क्षोभनार्थः स्वात्कचान्ते निकरार्थकः । छान्नाद्यन्ते च निन्दार्थः पेशी मांससिकोशयोः ॥	५५५

१. 'तर्वी' ग-घ. 'तर्दूर्दाकृस्तः' इति टीका. २. 'भिद्रोः शंभौ' ख-ग-घ. ३. 'आतिः शरारिः' इति टीका. ४. 'चकोपान्त' ग-घ. 'नक्रोऽरुजुक्पायाः' इति टीका. ५. 'पशुसमूहयोः' ख. ६. 'प्रागिति दिग् देशः कालो वा । अमे प्रथमतोऽर्थे । श्रुतभेदे आगमविशेषे' इति टीका. ७. 'श्रुतिभेदे' ख-ग-घ. ८. 'च यवो धाने पृथक्कृतौ । यावोऽलके पाकभेदे रेवा' ख-ग-घ. ९. 'तथा किञ्जल्कपक्ष्मणोः । गोपुच्छलोमस्वपि च लट्वा' ख. १०. 'वाल्के' ख-ग-घ. 'वाल्कलतोपधिः' इति टीका. ११. 'अंशो विमानेने प्रोक्त एकदेशेऽपि वस्तुनः । अंशु' ख-ग-घ. १२. 'कक्षा स्यादक्षताडन्यां रज्जौ मुखगुणेऽपि च' इत्यपीतः प्राक् ख-ग-घ. १३. 'रोगादी' ग-घ. 'रागादयोऽवियास्मिताद्रेपामिनिवेशाः' इति टीका. १४. 'पथान्तेऽपि पथान्तयागः' इति टीका. १५. 'ऽव्यो' ख-ग-घ. १६. 'छान्नाद्यन्ते' ख-ग-घ.

- मण्डभेदे पलपिण्डे सुपकाङ्गिकेऽपि च । भूस्पृग्मैत्रये मानने च राशिमंवादिपुत्रयोः ॥ ५५६
- यशो जनस्पृहायत्तोप्यायत्तत्वप्रभुत्वयोः । वशा नार्था वन्ध्यगव्यां हस्तिन्यां दुहितर्षपि ॥ ५५७
- यंशः संचेऽन्वये वेणौ घृष्टाच्ययनेऽर्षि च । वेशो वेश्यागृहे गेहे नेपथ्ये च दाशः पशौ ॥ ५५८
- योले लोभे गृभेदे च स्पशो हेरिकयुद्धयोः । स्पशौ वर्गाक्षरे दाने स्पशने सशोकैः रजि ॥ ५५९
- अक्षौ ग्भस्यायये व्ययहारे विभीतके । पाशने शकटे कर्षे ज्ञाने चात्मनि गवर्णा ॥ ५६०
- अक्षं सौत्रर्षले तुष्ये हपीके स्वाधुपा निशि । पाणपुत्र्यां च ऋक्षस्तु स्वाशक्षत्राञ्जभङ्गयोः ॥ ५६१
- महीधरविशेषे च शोणके कृतवेधने । ऋषिर्वेदे मुनी कर्षः कर्षणे मानविधायि ॥ ५६२
- कक्षो वीरुविदोर्मूले कच्छे शुष्कयने वृणे । पापे कक्षा लिभरज्जौ काङ्क्षां गेहप्रकोष्ठके ॥ ५६३
- भित्तौ साम्ये रथभागेऽन्तरिण्यश्चिमाशले । उद्गाहण्यां च कर्षून्तु तुषामौ कृषिमुत्सवयोः ॥ ५६४
- घोषः कार्त्तये सैने गोपघोषर्काभीरुपङ्क्ति । घोषा तु शतपुष्पायां चोक्षः सुन्दरगीतयोः ॥ ५६५
- शुचौ क्षपस्तु मरुते कने मीने ज्ञापा पुनः । संगम्यलापां तुपस्तु धान्यत्वचि विभीतके ॥ ५६६
- दक्षः प्रजापतौ रुद्रवृषभे कुकुटे पटौ । द्रुमे दक्षा तु मेदिन्यां ध्याद्गुः काके शकेऽर्षिनि ॥ ५६७
- गृहे ध्याद्गी तु कर्काल्यां न्यक्षः कात्स्वर्निकृष्टयोः । जामदग्नयेऽपि पक्षस्तु मासार्थे गृह्णगणयोः ॥ ५६८
- चुडीगन्धे धले पार्श्वे धर्मो केशात्परश्वये । पिच्छे विरोधे देहाङ्गे सहये राजकुञ्जरे ॥ ५६९
- गृक्षो द्रुपे गर्दभाण्डेऽन्वये जटिनि पक्षके । प्रेक्षा भीरीक्षणं वृत्तं प्रैषौ प्रेषणीडने ॥ ५७०
- पापो मामप्रभेदे स्यात्पापं तु महर्षुदयोः । भिक्षा सेवाप्रार्थनयोर्मृतौ भिक्षितवस्तुनि ॥ ५७१
- मापो माने धान्यभेदे मूर्खे स्वद्योपविधायि । मिषं व्याजे स्वर्धने च मेपो गण्यन्तरे दृडौ ॥ ५७२
- मोक्षो निःश्रेयसे वृक्षविशेषे मोचने मृतौ । यक्षः श्रीदे गुह्यके च रक्षा रक्षणभग्मनोः ॥ ५७३
- रुक्षोऽक्षिराधपरुपर्यौर्लक्षं व्याजदारव्ययोः । संख्यायामपि वर्षस्तु गमाद्गीपांशुपट्टिषु ॥ ५७४
- र्षिर्वेदेऽपि वर्षास्तु प्राष्टयथ विषं जले । हनेडे विषा ततिविषा घृषो गव्यानुषमयोः ॥ ५७५
- पुंगविभेदयोः शृङ्गां वासके शुक्रलेऽपि च । श्रेष्ठे स्वादुसररथश्च स्युषी तु प्रतियिष्टरे ॥ ५७६
- घृषा पुनः कपिकन्द्रां शुषिः शुषिरघोषयोः । शोषोऽनन्ते वधे सीरिण्युगुतेः तरेऽपि च ॥ ५७७
- शोषा निर्माल्यदाने स्याच्छोषः शोषणपक्ष्मणोः । र्ध्विर्मयुगशिवयोरेदोऽत्र च परत्र च ॥ ५७८
- आगः स्वादेनोत्रवधे मन्तावाशीहितैषिणि । उरगश्च च दंष्ट्रायामुषः संख्याप्रमाणयोः ॥ ५७९
- उरो वक्षसि मुख्ये स्यादोजौ दीप्तिप्रकाशयोः । अकष्टम्भे धले धानुनेत्रस्योर्कस्तु मघनि ॥ ५८०
- ओकात्स्वाभयमात्रे स्वात्कंसस्वैत्रममानयो । पानवाद्ये दैत्यभेदे कासूः शक्यायुधे रजि ॥ ५८१
- पुटौ विकलत्राचि स्वाहृतसः नम्यगुणुच्छयोः । हागभेदे प्रन्धिवर्णे गौमो शोन्विमात्रयोः ॥ ५८२
- पास रक्षुपक्षिभेदोद्वन्दः पतेच्छयोः भुनी । ज्यायान्दृष्टे प्रशर्ये च ज्योतिर्गर्हदिनेशयोः ५८३

प्रकाशे दृशि नक्षत्रे तपः कृच्छ्रादिकर्मणि । धर्मे लोकप्रभेदे च तपाः शिशिरमावयोः ॥ ५८४
 तमो राहो गुणे पापे ध्वान्ते तरो जये धले । त्रासो भये मणिदोषे तेजस्विदूरेतसोर्वले ॥ ५८५
 नवनीते प्रभावेऽगौ दासो धीवरभृत्तयोः । वृषले दानपात्रे च दासी क्षिण्ट्यपि चैत्र्यपि ॥ ५८६
 धेनुः शरासने राशौ पिंपालद्रौ धनुर्धरे । नभो व्योम्नि नभा घ्राणे विस्ततन्तौ पतद्गहे ॥ ५८७
 प्रावृषि श्रावणे नासा षोणाद्दारोर्ध्वदारुणोः । पयः क्षीरे च नीरे च प्रसूर्श्वा जनन्यपि ॥ ५८८
 बहिः कुशेऽग्नौ भासस्तु भासि गृध्रशकुन्तयोः । महस्तेजस्युस्सवे च भिसिर्मास्यजमोदयोः ॥ ५८९
 शतपुष्पामधुर्योश्च मृत्सा वासी स्रष्टृत्तिका । रसः स्वादे जले वीर्ये शृङ्गारादौ त्रिषे द्रवे ॥ ५९०
 बोले रीगे देहधातौ तिक्कादौ पारदेऽपि च । रसा तु रसनापाठामहकीक्षितिकङ्गुषु ॥ ५९१
 रहो गुह्ये रते तच्चे रजौ रेणुपरागयोः । स्त्रीपुण्ये गुणभेदे च रासः क्रीडासु मोदुहाम् ॥ ५९२
 भापाशृङ्गलके वत्सा उरस्तुर्गवपतर्णकाः । वयस्सारुण्ये वाल्यादौ खगे वर्चस्तु तेजसि ॥ ५९३
 गूपे रूपे वसुस्वसौ देवभेदे नृपे रुचि । योक्त्रे शुक्रे वसु र्वादाौ रत्रे शृद्धौपधे धने ॥ ५९४
 वपुः शस्ताकृतौ देहे व्यासो मुनिप्रपथयोः । वासो वेदमन्यवस्थाने वासा स्यादाटरूपके ॥ ५९५
 विद्वान् ज्ञातमविदोः प्राज्ञे वेधा धातृत्रविष्णुषु । शंसा वचसि वाञ्छायां शिरो मूर्धप्रधानयोः ॥
 सेनामभागे श्रेयस्तु मङ्गले धर्मशस्तयोः । सहो वले ज्योतिषि च सहा हेमन्तर्मासयोः ॥ ५९७
 स्रोतः प्रवाहेन्द्रिययोर्हंसोऽकं मस्तरेऽच्युते । खगाश्वर्यागिमन्त्रादिभेदेपु परमात्मनि ॥ ५९८
 निर्लोभनृपतौ प्राणवाते श्रेष्ठेऽप्रतः स्थिते । हविः सर्पिषि होतव्ये हिंसा चौर्यादिके वधे ॥ ५९९
 अहिः सर्पे वृत्रे चप्रे स्यादीहोद्यमवाञ्छयोः । कुहर्नेष्टेन्दुदर्शे स्यात्कणिते कोकिलस्य च ॥ ६००
 ग्रहो ग्रहणनिर्वन्भानुमहेषु रणोद्यमे । उपरागे पूतनादावादित्यादौ विधुंतुदे ॥ ६०१
 ग्राहो ग्रहे जलचरे गुहः स्कन्दे गुहा पुनः । गह्वरे सिंहपुच्छ्यां च गृहा दारेषु सञ्चनि ॥ ६०२
 ग्राहो निपुणतर्के साहज्याद्भिषवर्णोर्गपि । बर्हं पणं परीवारे कलापे बहु भूयसि ॥ ६०३
 व्यादिकासु च संख्यासु महायुस्तवतेजसि । मही भुवि नदीभेदे मोहौ मूर्च्छाविपर्ययो ॥ ६०४
 लोहं कालायसे सर्वतेजसे जोङ्गिकेऽपि च । बहो वृषस्कन्धदेशे वायौ बाहोऽश्वमानयोः ॥ ६०५
 वृषे बाहा तु बाहौ स्याद्व्यूहो निर्माणतर्कयोः । समूहे बलविन्वासे सहः क्षमे वलेऽपि च ॥ ६०६
 सहोर्न्यां सहदेवायां कुमार्यां नखभेपजे । मुद्गपर्ण्यां च सिंहस्तु राशिभेदे मृगाधिपे ॥ ६०७
 श्रेष्ठे स्यादुत्तरस्थश्च सिंही र्वाभौगुमातरि । वासावृहत्योः क्षुद्रायां स्नेहः प्रेमिणि वृतादिके ॥ ६०८

इत्याचार्यहेमचन्द्रविरचितेऽनेकार्थसंग्रहे द्विस्तरकाण्डे द्वितीयः ।

त्रिस्तरकाण्डः ।

अणुको निपुणेऽल्पे चाशोका कङ्कलिवन्तुलौ । निःशोकपारदौ चाप्यशोका तु कटुरोहिणी ॥ ६०९
 अभीको निर्भये कञ्जेऽप्यनीकं रणसैन्ययोः । अलीकमप्रिये भाले वितथेऽनूकमन्वये ॥ ६१०

१. 'दिशि' ग-घ. 'दृगत्र कनीनिकामध्यः यन्महः' इति टीका. २. 'स्थात्' ख. ३. 'वापे' ग-घ.
 ४. 'दासपात्रे' ग-घ. ५. 'धनुर्निष्वासने' ख. ६. 'पिंपालद्रौ' ख-ग-घ. ७ 'अश्वेति सगर्भा वडवा' इति
 टीका. ८. 'रीगे ख-ग-घ. 'रागोऽनुरागः' इति टीका. ९. 'वृत् अल्पम' इति टीका. १०. 'शुक्रे' ख.
 ११. 'स्वपे' ख. १२. 'मासयोः' ग-घ. १३. 'योग' ख. १४. 'स्वर्भात' ख-ग-घ. 'पूर्वपदात् इति गत्वम्'
 इत्यभिधानचिन्तामणिः.

शीलेऽनुको गतजन्मन्यंशुकं सूक्ष्मवाससि । उतरीये वस्त्रमात्रेऽप्यलकाश्चूर्णकुन्तलाः ॥ ६११
 अंलका तु कुचेरस्य नगर्गामन्तिकं पुनः । पार्श्वेऽन्तिका तु चुहयां स्यात्सातलाख्यौपधेऽपि च ॥ ६१२
 अंलको वैबलाकं स्याद्योगोन्मादितश्चुन्यपि । अम्बिकोमापाण्डुमात्रोद्वेयताभिदि मातरि ॥ ६१३
 अन्धिका तु कैतवे स्यात्संपपीमिद्वेपोरपि । अम्बिका तिनित्डीकाम्लोद्गाराचाङ्गेरिकासु च ॥ ६१४
 आलोको दर्शने र्विन्दधोपणोद्घोतपोरपि । आनकः पटहे भेर्था ध्वनन्मेघमृदङ्गयोः ॥ ६१५
 आन्तको रुजि शङ्कयां संतापे मुरजध्वनौ । आह्निकं स्यात्पुनरह्निर्हृत्ते निलकर्मणि ॥ ६१६
 भोजने ग्रन्थभागे चाढकः प्रस्पचतुष्टपम् । आढकी तुवरीक्ष्वाकुः कटुतुम्यां नृपान्तरे ॥ ६१७
 उदकेस्तुत्तरकालफले मदनकण्टके । उष्णको धर्म उद्युत्तातुरयोर्हर्मिका पुनः ॥ ६१८
 उत्कण्ठायां भृङ्गनादे वस्त्रभङ्गेऽङ्गुलीयके । वीच्यां च कनकं हेमि कनको नागकेसरे ॥ ६१९
 धन्तरे चम्पके काश्नारकिंशुकयोरपि । करको दाडिमे पक्षिभेदे केरे कमण्डलौ ॥ ६२०
 लङ्काकरजयोर्वैर्षोले च कटुकं कटु । कटुरोहिणी वैर्षोपं च कञ्जकञ्जोल्लैर्मणोः ॥ ६२१
 वर्षांपकगृहीताङ्गवसने वैरवाणके । निर्मिके कटकस्त्वद्रिनितम्वे ब्राह्मभूषणे ॥ ६२२
 सेनायां राजधान्यां च क्रमुको भद्रमुस्तके । गूवाके पट्टिकालोभ्रे कण्टकः क्षुद्रवैरिणि ॥ ६२३
 वेणौ हुमाङ्गे रोमाङ्गे कलङ्कोऽङ्गापवादयोः । कालापसमले चापि कर्णिका कर्णभूषणे ॥ ६२४
 धीजकोशे सरोजस्य करमण्णालावपि । कुट्टिन्यां हस्तिहस्त्राद्ये कणिका सूक्ष्मवस्तुनि ॥ ६२५
 अग्निमन्थे कामुकास्तु काम्यशोकातिमुत्तकाः । कारकं कर्तृकर्माद्ये कारिका यातना नटी ॥ ६२६
 कृतिविवरणश्लोको नापितादिककर्म च । काष्ठकः कुकुटे कोके पीतमुण्डेऽथ कार्मुकः ॥ ६२७
 वंशे कार्मुकमिष्यासे कर्मठे क्षारको रसे । कोरके पक्ष्यादिपाशे कालिका योगिनीभिदि ॥ ६२८
 स्वर्णादिदोषे मेघाल्यां सुरागौर्यानिवाम्बुदे । क्रमदेयवस्तुमूले काष्ण्यष्टशिकपत्रयोः ॥ ६२९
 रोमाल्यां धूमरीमांश्वीः काकीपटोलशाखयोः । किपाको वृक्षभियंत्रे कीटको निपुरे कर्मौ ॥ ६३०
 कीचको ध्वनिमद्वंशे दैत्यभेदे हुमान्तरे । कुलकं पथादिश्लोकसमन्वये पटोलके ॥ ६३१
 कुलकः कुलप्रधाने वल्मीके काकतिन्दुके । कुलिकस्तु कुलश्रेष्ठे द्रुमनागविशेषयोः ॥ ६३२
 कुशिको मुनिभेदे स्यात्काले सर्जे विभीतके । क्षुल्लकः पामरे स्वल्पे कनिष्ठे कृत्स्निते खले ॥ ६३३
 कूर्चिका क्षीरविकृतौ कुशिकायां च कुम्भले । आलेख्यनूर्धिकासूच्योः कृपको फालकर्षको ॥ ६३४
 कोरकं तु कुम्भले स्यात्कञ्जोलकमृणालयोः । कौतुकं नर्मणीच्छापामुत्सवे कुतुके मुदि ॥ ६३५
 पारम्पर्यागतख्याते मङ्गलोद्गाहसूचयोः । गीतादौ भोगकाले च कौशिकः शकचूकयोः ॥ ६३६
 कोशङ्गे गुग्गुलावाहितुण्डके नकुले मुनी । कौशिकी चण्डिकानयोः खनकः संधितरन्तरे ॥ ६३७

१. 'गतजन्मा परिणतव्याः' इति टीका. २. 'नाट्योक्ती श्वेष्टभगिनी अन्तिका मोच्यतेऽपि सा' इत्यधिक-
 मितः प्राक् ख-ग-घ. ३. 'रूपे श्वेतार्कं योगो' ख-ग-घ. ४. 'सर्षप्यां रात्रियोपितोः' ख; 'सर्षपीसिद्धयोः'
 ग-घ. ५. 'मिदं निद्राकैतवम्' इति टीका. ६. 'वन्दिमापणो' ख-ग-घ. ७. 'नदन्मे' ख. ८. 'उल्लूकः
 स्वात्काकशत्राविन्दे भारतयोधिनि । उट्टिका मृत्प्राण्डभेदे करमस्य च योपिति ॥' इत्यधिकमितः प्राक् ख-ग-घ.
 ९. 'इस्ते' ख. १०. 'व्योषयोश्च' ग-घ. ११. 'वर्मणोः' ख; 'वखयोः' ग-घ. 'चर्म कवचम्' इति टीका.
 १२. 'वारवाणके ननिचोले' इति टीका. १३. 'हृत्वी विषरणश्लोके नापितादिककर्मणि' ख. १४. 'कास्योः' ग-घ.
 १५. 'अशो मूलः' इति टीका. १६. 'करो' ख. १७. 'कले' ख. १८. 'दुःखिते' ख-ग-घ. १९. 'कूपको
 गुणवृक्षे स्यात्कैलपात्रे वकुन्दरे' इत्यधिकमितः प्राक् ख-ग-घ.

मूपिके भूमिवित्तज्ञे खट्टिको मांसविक्रयी । महिपीक्षीरफेनश्च खलुकः स्वल्पनीचयोः ॥ ६३८
 खोलुकः पूगकोशे स्याच्छिखरे नाशुपाकयोः । ग्रन्थिकं पिप्पलीमूले ग्रन्थिपर्णकभेपजे ॥ ६३९
 ग्रन्थिको गुग्गुली दैवज्ञे मात्रेयकरीरयोः । गण्डको चित्रे विद्यायां संख्यावच्छेदखङ्गिषु ॥ ६४०
 गण्डकी तु सरिरेदे गणको ग्रहवेदिनि । गणिकेभ्यां यूपिकायां तर्कार्या पण्ययोपिति ॥ ६४१
 ग्राहको ग्रहीतरि स्याद्ब्राह्मणो घातियक्षिणि । गान्धिको लेखके गन्धवाणिजे गुण्डकः पुनः ॥ ६४२
 कलौत्तौ भैलने धूलौ खेहपात्रेऽथ गैरिकम् । स्वर्णे धातौ गोलकस्तु जारतो विधवासुते ॥ ६४३
 अलिखरे गुडे वापि गोरकुर्नप्रवन्दिनोः । खगे च चपको मये सरके मघभाजने ॥ ६४४
 चलुकः प्रसृतौ भाण्डप्रभेदे चुलुको यथा । चारकोऽध्यादिपाले स्याद्ग्रन्थे संचारकेऽपि च ॥ ६४५
 चित्रकस्तु चित्रकाये द्रुमौपधविशेषयोः । चुम्बकः कामुके धूर्त्तं बहुगुर्वंशभेदयोः ॥ ६४६
 चुलुकी कुण्डिकाभेदे शिशुमारो कुलान्तरे । चूतकः कूप आग्रे च चूलिका नाटिकाङ्गके ॥ ६४७
 करिणः कर्णमूले च जनकः पितृभूषयोः । जम्बुको वरुणे फेरौ जतुकं हिङ्गुलाक्षयोः ॥ ६४८
 जतुका चर्मघटका जीवको वृद्धिजीविनि । क्षेपणे प्राणके पीतसालसेवकयोर्द्वये ॥ ६४९
 ज्वालमाहे जीविका तु जीवन्सां वर्तनेऽपि च । झिङ्गीका झिल्लिकावत्स्याचीर्यां रुच्यातपस्य च ६५०
 विलेपनस्य च मले तक्षकस्तद्विण पन्नगे । द्रुमभेदे तण्डकस्तु समस्तपदजातके ॥ ६५१
 तरुस्कन्धे वेदमदारुमायाबहुलयोरपि । फेनखज्जनयोश्चापि तारकः कर्णधारके ॥ ६५२
 दैसे च तारकमुडौ नेत्रतन्मध्ययोरपि । तिलैकोऽथद्रुमभिदोः पुण्ड्रके तिलकालके ॥ ६५३
 तिलकं रुचके 'क्षौमि' त्रिशङ्कुः शलभे नृपे । मार्जारे च तुरुष्कस्तु देशे श्रीवासिसिलहयोः ॥ ६५४
 तूलिका तूलशय्या सादालेखस्य च लेखनी । दर्शको दर्शयितरि प्रतीहारप्रवीणयोः ॥ ६५५
 द्रावकस्तु शिलाभेदे स्याद्द्रोपकविदग्धयोः । दारको भेदके पुत्रे दीपकं स्यादलंकृतिः ॥ ६५६
 दीपका दीप्तिकृद्दीपौ दीप्यकं त्वजमोदके । मयूरशिखायवान्योर्धनिर्निको धान्यके धवे ॥ ६५७
 धनाद्ये धनिका वध्वां धेनुका धेनुरिभ्यपि । धेनुकं धेनुसंहलां करणेऽपि च योपिताम् ॥ ६५८
 नरकौ दैत्यनिरयो नन्दकः कुलपालके । हर्षके विष्णुाङ्ग्रे च नर्तकः केलके नटे ॥ ६५९
 द्विपे पोटगले चापि नर्तकी लासिका छिपी । नीलीकोऽज्ञे शरे शल्ये नालीकं वध्मर्त्तने ॥ ६६०
 नायको मणिभिन्नेतृप्रधानेऽथ नालिका । नाले काले चुल्लिरन्ध्रे विवरे देणुभाजने ॥ ६६१
 निर्पाकः पचने स्वैदासत्कर्मफलयोरपि । निर्माको व्योमि संनाहे मौक्षके सर्पकञ्चुके ॥ ६६२

१. 'खलुकः' ख-ग-घ, २. 'ग्रन्थिको' ख, ३. 'मलिन' ग-घ, 'मलनं धारणम्' इति टीका, ४. 'पिण्डे' ख-ग-घ, ५. 'चुलुको' ख, ६. 'चतुष्पती महाकहर्षी पुष्करिण्यान्तरेऽपि च' इत्यधिकमितः प्राक् ख-ग-घ, ७. 'चिन्कारे' ख-ग-घ, 'चित्रकायः श्वापदविशेषः' इति टीका, ८. 'चुलुकी' ग-घ, ९. 'भूषयोः' ग-घ, १०. 'क्षेपणे' ख, 'क्षपणः अग्रणः' इति टीका, ११. 'समस्तपदपुस्तके' ग-घ, 'समस्तपदजातके कृतसमासपदसमूहे' इति टीका, १२. 'तालाङ्कः' करणत्रे स्याच्छाकभेदेऽन्युताग्रजे । महालक्षणसंपूर्णपुरुषे कञ्चपे हरे ॥ इत्यधिकमितः प्राक् ख-ग-घ, १३. 'लोमि' ग-घ, 'क्षौम इदयस्य दक्षिणे उदयो जलाधारः' इति टीका, १४. 'स्तालीपक' ग-घ, १५. 'दीपिका तूलिका स्मृता । नयनस्य मलेऽपि स्याद्दन्तिको' ख-ग-घ, १६. 'शिलपि' ख-ग-घ, १७. 'नभिकानुवृत्तकन्यायां नम्रको जिनवन्दिनोः' इत्यधिकमितः प्राक् ख-ग-घ, १८. 'वध्मने' ख, 'वधने' ग-घ, १९. 'निराकः' ग-घ, २०. 'नीलिका नीलिनीशुद्रोगशेषालिकास्वपि' इत्यधिकमितः प्राक् ख,

पर्यङ्को मशपर्यस्तोः प्रतीकोऽङ्गप्रतीपयोः । पताकाङ्गे ध्वजे केतौ सौभाग्ये नाटकांशके ॥ ६६३
 पानुको जलमातङ्गे पतयालुप्रपातयोः । प्राणको जीवकतरौ सत्त्वजातीययोर्लघोः ॥ ६६४
 ाटको रोधसि ग्रामैकदेशेऽक्षादिपातके । वायुभेदे महाकिष्कौ मूल्यस्यापचयेऽपि च ॥ ६६५
 ालङ्कः शाकभेदे स्यात्सल्लक्ष्यां वाजिपक्षिणि । पिनाकः शिवकोदण्डे पांशुष्टुष्टिश्शलयोः ॥ ६६६
 प्रेषकस्तु चशरीके नीपे कश्मीरजन्मनि । प्रियंगौ चित्रहरणे पीतसालतरावपि ॥ ६६७
 पेट्टको नेत्ररोगे स्याद्दान्यादिचमसेऽपि च । पिण्याकः कुङ्कुमे हिङ्गौ सिलहके तिलचूर्णके ॥ ६६८
 गुलको गैत्रात्रापिण्डे रोमाञ्चे प्रस्तरान्तरे । अक्षुराज्यां मणिदोषे गत्वर्के तालके कृमी ॥ ६६९
 गुलाको भक्तसिक्थे स्यात्संक्षेपासारधान्ययोः । पुष्पकं मृत्तिकाङ्गारशकट्यां रत्नकङ्कणे ॥ ६७०
 हासीसे श्रीदविमाने नेत्ररोगे रसाङ्गने । लोहकांस्ये रीरिकायां पुत्रकः शरभे शठे ॥ ६७१
 शैले वृक्षप्रभेदे च पुत्रिका पावतूलिके । पाञ्चालिकादुहिन्नोश्च पूर्णकः स्वर्णचूडके ॥ ६७२
 पूर्णिका नासिकाच्छिभ्यां पृथुकश्चिपिटेऽर्भके । पृदाकुश्चित्रकव्याघ्रवृश्चिकेपु सरीसृपे ॥ ६७३
 पेषकः करिलाङ्गलमूले घूकेऽथ पेटकम् । मञ्जूपायां समूहे च बहुको जलखादके ॥ ६७४
 दात्पूहे कर्कटेऽर्के च वन्धूकः पीतसालके । वन्धुजीवे वन्धकस्तु सत्यकारेऽथ वन्धकी ॥ ६७५
 खैरिण्यां च करिण्यां च बालिका कर्णभूपणे । पिच्छेलायां बालुकायां बालायां भस्मकं रुजि ६७६
 विडङ्गे कलधौते च भ्रामकः फेरधूर्तयोः । सूर्यावर्तेऽश्मभेदे च भालाङ्कः कच्छपे हरे ॥ ६७७
 महालक्षणसंपूर्णपुरुषे कारपत्रके । रोहिते शाकभेदे च भूर्तीकं कट्फलौपथे ॥ ६७८
 यवान्यां घनसारे च भूमिभ्ये भूस्त्रेणोऽपि च । भूमिका तु रचनायां रूपान्तरपरिभे ॥ ६७९
 मशकः क्षुद्ररुजन्तुभेदयोर्मधुकं त्रपु । मधुपिष्टश्च मधुको वन्दिंश्चीवदपक्षिणोः ॥ ६८०
 मण्डूकी मण्डूकपर्ण्यां मण्डूकी भेकशोणकौ । मल्लिको हंसभेदे स्यान्मल्लिका कुसुमान्तरे ६८१
 मीने मृत्पात्रभेदे च मातृका करणेश्वरे । मातृवर्णसमाम्नायोपमातृष्वथ मालिका ॥ ६८२
 पक्षिमल्ले सत्त्रिभेदे प्रैवेये पुष्पदामनि । मेचकः श्यामले कृष्णे तिमिरे बर्हिचन्द्रिके ॥ ६८३
 मोचको मोक्षकदलीशिशुद्रुमविरागिणु । मोदको हृषुले खाद्ये यमको यमजे व्रते ॥ ६८४
 यमकं वागलंकारे याजको रीजकुञ्जरे । याज्ञिके च युतकं तु पीतके युग्मपुत्तयोः ॥ ६८५
 संशये चैलनाभे स्त्रीवस्त्रभेदे पटाशले । रजकौ धावकशुकी रसिका कटिसूत्रके ॥ ६८६
 रसनायां रसालायां रीत्रकं पञ्चरात्रके । रात्रकस्तु षण्णधू शृहान्तर्वर्षवासिनि ॥ ६८७
 राजिका पञ्चौ रेखायां केदारो राजसर्पे । रुचकं तु मातुलङ्गे निष्के सौवर्चलेऽपि च ॥ ६८८

१. 'पञ्चकः स्यात्पञ्चकाष्ठे विन्दुजालकयोरपि । पक्षकस्तु पार्श्वद्वारे पार्श्वभागेऽपि कथ्यते ॥' इत्यधिकमितः प्राक् ख-ग-घ. २. 'वाल्योः' ख. ३. 'पावकोऽमी सदाचारे बहिम्न्ये च चित्रके । महातके विडङ्गे च बोधयित्तरेऽपि च ॥' इत्यधिकमितः प्राक् ख-ग-घ. ४. 'पिटकः स्यात् विस्फोटे मञ्जूपायामपीप्यते' इत्यधिकमितः प्राक् ख-ग-घ. ५. 'यज्ञाङ्गलण्डे' ख. ६. 'अशुराज्यां' ग-घ. ७. 'रीतिकायां' ख-ग-घ. ८. 'डित्या' ग-घ. ९. 'बालकः पुनः । शिशौ मूर्तेऽध्वगजयोर्बालधौ' इत्यधिकमितः प्राक् ख-ग-घ. १०. 'धीवह' ख. ११. 'मण्डूको भेकशोणयोः' ग-घ. १२. 'भ्रायकं तु मदीये स्यान्मामकौ मातुले स्थतः' इत्यधिकमितः प्राक् ख-ग-घ. १३. 'हृषिके' ग-घ. १४. 'राजकुञ्जरी भूप्रेष्ठः' इति टीका. १५. 'चलनाभे चण्डातकाभे' इति टीका. १६. 'रट्टकः कम्बले स्थतः । तथैव कम्बलमृगे' इत्यधिकमितः प्राक् ख-ग-घ.

रूपकं नाटकाद्येषु काव्यालंकारधूर्तयोः । रेणुका तु हरेण्वां स्याज्जमदभेद्य योपिति ॥	६८९
लम्पाको लम्पटे देशे लासकां केकिनर्तकौ । लूनकस्तु पशौ भिन्ने लोचको नीलवाससि ॥	६९०
काञ्जले मांसपिण्डेऽक्षितारे स्त्रीभालभूषणे । निर्बुद्धौ कर्णिकामोचाज्योस्तु भ्रूशुभचर्मणि ॥	६९१
वररकः शोच्यरणयोर्वर्तकोऽधखुरे खगे । वञ्चको जम्बुके गेहनकुले खलधूर्तयोः ॥	६९२
वैल्मीको नाकुवाल्मीकयो रोगभेदेऽथ वर्णकः । त्रिलेपने मलयजे चारणे वसुकं पुनः ॥	६९३
रोमके वसुकस्तु स्याच्छिवमहयर्कपर्णयोः । व्यलीकं व्यङ्गवैलक्ष्याप्रियाकार्येषु पीडने ॥	६९४
वार्पिकं त्रायमाणायां वर्षाभवेऽथ चाल्हिकः । देशभेदेऽथभेदे च चाल्हिकं हित्तु कुङ्कुमम् ॥	६९५
वाल्हीकवद्द्वार्धकं तु वृद्धत्वे वृद्धकर्मणि । वृद्धानां समवाये च बालुकं हरिवालुके ॥	६९६
वालुका तु सिकतासु वितर्कः संशयोहयोः । विपाकः परिणामे स्यादुर्गतिस्वादुनोरपि ॥	६९७
विवेकः पुनरेकान्ते जलद्रोणीविचारयोः । वृषाङ्गः साधुमहातशंकरेषु महल्लके ॥	६९८
वृश्चिकस्तु द्रुणे राश्यावौषधे शूककाटके । वैजिकं कारणे शिश्रुतेले च वैजिकोऽङ्कुरे ॥	६९९
शङ्खकं वलये कम्बौ शङ्खकस्तु शिरोरुजि । शम्पाकस्तु विपाके स्याद्यावके चतुरङ्गले ॥	७००
शम्बूको दैवविशेषे करिकुम्भान्तशङ्खयोः । शलाका शारिका शल्यं श्वाविदालेख्यपूर्विका ॥	७०१
छत्रपञ्जरकाष्ठीषु शल्लकी श्वाविधि द्रुमे । शार्किकः स्यादुग्धफेने शर्करायाश्च पिण्डके ॥	७०२
शिशुकः पादपे बाले शिशुमारोऽथ शीतकः । शीतकालेऽलसे स्वस्ये शूककः प्रावटे रसे ॥	७०३
स्वस्तिको मङ्गलद्रव्ये गृहभेदचतुष्कयोः । स्थमीकः पादपे नाकौ स्यात्स्थमीका तु नीलिका ॥	७०४
सरको मदिरापाने मदिरापानमद्ययोः । सस्यको नालिकेरान्तः सस्याभमणिखड्गयोः ॥	७०५
संपर्कः सुरते पृच्छौ सायको वाणखड्गयोः । स्थानसको हस्तभिमन्ने स्यात्स्फुरकादेश्च चुहुदे ॥	७०६
सूतकं जन्मनि रसे सूचकः शुनि दुर्जने । कथके सौवनद्रव्ये मार्जारे वायसेऽपि च ॥	७०७
सूदाकुर्वन्ने दावाप्रौ प्रतिसूर्ये समीरणे । सेचकोऽनुगे प्रसेवे सेचकः सेचुमेधयोः ॥	७०८
हारको गद्यविज्ञानभिदोः कितवचौरयोः । हुडुको यदमत्ते स्यादात्युहे वाद्यभिद्यपि ॥	७०९
हेतुकस्तु महाकालगणबुद्धविशेषयोः । गोमुखं वाद्यमाण्डे स्याद्धेपने कुटिलौकसि ॥	७१०
त्रिशिखो रक्षत्रिशिखं स्यात्किरीटत्रिशूलयोः । दुर्मुखो मुखरे नागराजे वाजिनि वामरे ॥	७११
प्रमुखं प्रथमे मुखे मयूखा ज्वालरुक्मिखपः । विशिखा खनित्रिकायां रथ्यायां विशिखः शरे ७१२	
विशाखो वाचके स्कन्दे विशाखा भेकाट्टिके । वैशाखः खजके रंधे सुमुखो गरुडात्मजे ७१३	
पण्डिते फणिभेदे स्यादयोगः कठिनोद्यमे । विश्लेषे विधुरे कूटेऽपाङ्गो नेत्रान्तपुण्ड्रयोः ॥	७१४
अङ्गहीनेऽप्यनङ्गं खे चित्तेऽनङ्गस्तु मन्मथे । आभोगः परिपूर्णत्वे वरुणच्छत्रपत्नयोः ॥	७१५
आयोगो गन्धमाल्योपहारे व्यावृत्तिरोधयोः । आशुगोऽर्के शरे वायवुत्सर्गस्त्यागदानयोः ॥	७१६
वर्जने सामान्यविषाद्युद्वेगं पूगिकाफले । उद्वेगस्तुद्वजने स्यात्कलिङ्गो नीवृदन्तरे ॥	७१७
पूतीकरज्जे धूम्याटे स्यात्कलिङ्गा नितम्बिनी । कलिङ्गं क्रोटजफले कालिङ्गस्तु भुजङ्गमे ॥	७१८
ह्रिदे भूमिकर्कारौ कालिङ्गी रागकर्कटी । चक्राङ्गः श्वेतगरुति चक्राङ्गी कटुरोहिणी ॥	७१९

१. 'नाटके प्रोक्तं' ख-ग-घ. २. 'ज्याभ्रप्रलय' ख-ग-घ. ३. 'व्यलीकं व्यङ्गवैलक्ष्याप्रियाकार्येषु पीडने' इतीतः प्राक् ख-ग-घ. ४. 'वारणे' ख. ५. 'महल्लकः सीविदल्लः' इति टीका. ६. 'प्रबुद्धोऽवटः कृपः' इति टीका. ७. 'समीहा तु' ख. ८. 'मद्ययोः' ख. ९. 'हाडको' ख. १०. 'गासे' ख. ११. 'स्तिमिते शी-प्रगाभिनी । उदाही च भयेऽपि स्यात्' इत्यधिकमितः प्राक् ख-ग-घ.

जिह्वगो मन्दगे सर्पे तुरगो वाजिचित्तयोः । तुरगी स्वश्वगन्धामां धाराङ्गस्तीर्षखङ्गयोः ॥ ७२०
 नरङ्गं शफे वरण्डे नारङ्गं विटजन्मिनोः । कणारसे नागरङ्गे निपङ्गस्तूणसङ्गयोः ॥ ७२१
 निसर्गः छंदौ स्वभावे ह्यवगः कपिभेकयोः । अर्केसूते पन्नगस्तु पेकाकाष्ठे भुजङ्गमे ॥ ७२२
 परागध्वन्द्वे रेणौ गिरौ ग्यात्युपरागयोः । ह्यानीयपुष्परजसोः पतङ्गः सूर्यपक्षिणोः ॥ ७२३
 पारते शलभे शालौ पत्राङ्गं रक्तचन्दने । भूर्जपद्मकयोश्चापि प्रयागो वाजिशक्रयोः ॥ ७२४
 यज्ञे तीर्थविशेषे च प्रयोगस्तु निदर्शने । कर्मणे च प्रयुक्तौ च प्रियङ्गु राजसर्पे ॥ ७२५
 विष्ण्यां फलिनीकङ्गयोः पुञ्जागः पादपान्तरे । जातीफले नरश्रेष्ठे भुजङ्गः सर्पशिङ्गयोः ॥ ७२६
 मातङ्गः श्वपचो हस्ती मृदङ्गो घोषवाययोः । रक्ताङ्गो भौमे रक्ताङ्गं कम्पल्लये विद्रुभेऽपि च ॥ ७२७
 रक्ताङ्गा जीवन्तिकायां रथाङ्गः कोकपक्षिणि । रथाङ्गं चक्रे वराङ्गं योनौ शीर्षे गुहृत्वचि ॥ ७२८
 कुञ्जरे च विडङ्गस्तु स्यादभिज्ञकृमिन्नयोः । विसर्गो विसर्जनीये वर्चसि त्यागदानयोः ॥ ७२९
 संभोगो भोगरतयोः शुण्डायां सर्वगं जले । सर्वगस्तु विभौ रुद्रे सारङ्गो विहगान्तरे ॥ ७३०
 चातके चञ्चरीके च द्विपैणशबलेषु च । अमोघः सफलेऽमोघा पुनः पश्याविडङ्गयोः ॥ ७३१
 अनघः स्याद्गतपापे मनोज्ञे निर्मलेऽपि च । उल्लाघो निपुणे ह्येष्टे शुचिनीरोगयोरपि ॥ ७३२
 काचिघस्तु मूपके स्याच्छान्तकुम्भे छैमण्डके । परिघोऽस्त्रे योगभेदे परिघातेऽर्गलेऽपि च ॥ ७३३
 पलिघः काचकलशे घटे प्राकारगोपुरे । प्रतिघौ रुद्रप्रतीघातौ महाघौ लावकाण्डजे ॥ ७३४
 महामूल्येऽप्यंवीचिस्त्वतरङ्गे नरकान्तरे । कवचस्तु तनुत्राणे पटहे नन्दिपादपे ॥ ७३५
 क्रकचः करपत्रे स्याद्गन्धिलाल्यतरायपि । कर्णीचिः पुष्पतलतागुञ्जयोः शकटेऽपि च ॥ ७३६
 नमुचिर्दितिजे कामे नाराचो लोहसायके । जैलेभे नाराच्येऽप्यां प्रपञ्चो विप्रलम्बने ॥ ७३६
 विस्तारे संचये चापि मरीचिः कृपणे पृणौ । ऋषिभेदे च मारीचः ककाले यौजकद्विपे ॥ ७३७
 रक्षोभेदेऽर्थाण्डजः स्यादैकैक्येऽहौ खगे ज्ञपे । अण्डजा तु मृगनाभावङ्गजो मन्मथे सुते ॥ ७३८
 मदे केशेऽङ्गजं रक्ते कम्बोजो नीवृदन्तरे । शहृहस्तिभेदयोश्च करजो नखवृक्षयोः ॥ ७३९
 काम्योजः पुनरश्वानां भेदे पुंनागपादपे । बलक्षत्रदिरे चापि काम्योजी मापपर्णिका ॥ ७४०
 कारुजः कलभे फेने वल्मीके नागकेसरे । गैरिके शिल्पिनां चित्रे स्वयंजाततिलेऽपि च ॥ ७४१
 कुटजोऽगस्त्ये द्रुभेदे द्रोणे गिरिजमभ्रके । शिलाजतुनि लोहे च गिरिजा मातुलुङ्गयुमा ॥ ७४२
 जलजं कमले शङ्गे नीरजं पद्मकुष्ठयोः । परङ्गोऽसौ तैलयज्ञे क्षुरिकाफलफेनयोः ॥ ७४३
 बाहुजस्तु स्वयंजाततिले क्षत्रियकीरयोः । भूमिजा नरकाङ्गारौ भूमिजा जनकात्मजा ॥ ७४४
 बलजं गोपुरे सस्ये क्षेत्रसंगरेपोरपि । सदाकारे बलजा तु श्रियव्यां वरयोपिति ॥ ७४५

१. 'मदने' ग-घ. २. 'नराङ्गः' ग-घ. ३. 'सर्पे' ग-घ. ४. 'नीलाङ्गः' कृमिजातिके । भम्भाराल्यां प्रद्वे च'
 इत्याधिकमितः प्राक् ख-ग-घ. ५. 'पन्नकोष्ठे' ख-ग-घ. ६. 'कर्णणि' ग घ. ७. 'रिङ्गयोः' ख. ८. 'द्विपे' ग-
 घ. ९. 'शैमण्डके' ग-घ. 'छमण्डकः' प्रदेशविशेष' इति टीका. १०. 'वीचिस्तु तरङ्गे' ख; 'वीचिस्तर'
 ग-घ. ११. 'जलहस्ती' इति टीका. १२. 'याशिकद्विजे' ख. 'ध्याजकस्य द्विपे' इति टीका. १३.
 'पण्डजः' ख. १४. 'चउरटे' ग-घ. 'ककिलण्डः' कृकलास. इति टीका. १५. 'मृगनाभ्यां स्याद' ख; 'तु
 मृगीनाभ्यां' ग-घ. १६. 'सुन्दरे च कम्बोजो' ख. १७. 'संगमयोर' ख.

१. भेदिन्यामपि 'काचिघः काचनेऽपि स्याच्छैमण्डे मूपकेऽपि च' इत्येकारप्रथम एव दृश्यते.

वनजो, मुस्ताके सम्भवे वनजमम्बुजे । वनजा तु मुद्गपर्णी सहजः सहसंभवे ॥	७४६
निसर्गं च सामजस्तु सामोत्थे कुञ्जरेऽपि च । हिमजो मेनकापुत्रे हिमजा पार्वती श्रद्धा ॥	७४७
क्षेत्रज्ञावाप्यनिपुणौ दोषज्ञः प्राज्ञवैद्ययोः । सर्वज्ञस्तु जिनेन्द्रे स्यात्सुगते शंकरेऽपि च ॥	७४८
अघटः कूपखिलयोगेते कुहकजीविनि । अरिष्टो लघुने निम्बे फेनिले कङ्ककाकयोः ॥	७४९
अरिष्टं सूलगारेऽन्तर्बिहे तन्ने शुभेऽशुभे । अवटुर्गताभुषाटासूत्कटस्तीव्रमत्तयोः ॥	७५०
उच्चटा दम्भचर्चायां प्रभेदे लघुनस्य च । करटः करिगण्डे स्यात्कुसुम्भे निन्द्यजीवने ॥	७५१
काफे वाघे दुर्दुर्लभे नवश्राद्धेऽथ कर्कटः । कुलीरे करणे खीणां राशौ खगेऽथ कर्कटी ॥	७५२
शात्मलीफलवालुङ्गयोः कार्यटो जतुकारिणोः । कीटकः कृपणे निःस्त्रे देशभेदे तुरङ्गमे ॥	७५३
कुरण्टो क्षिण्टिकाभेदे कुरण्टी दारुपत्रिका । कुक्कुटः कुकुम्भे ताम्रचूडे वह्निकणेऽपि च ॥	७५४
निपादशूद्रयोः पुत्रे कृपीटस्तूपरे जले । चक्राटो धूर्तं दीनारे विषवैद्येऽथ चर्पटः ॥	७५५
चपेटे स्फारविपुले पर्पटे चिपुटः पुनः । प्रपुके पिचटेऽपि स्याच्चिरण्टी तु सुवासिनी ॥	७५६
तरुणी च जकूटस्तु वार्ताककुसुमे शुनि । यमले ज्यङ्गटो धौताञ्जनां शिष्यभिदीश्वरे ॥	७५७
त्रिकूटं सिन्धुलवणे त्रिकूटस्तु छवेलके । त्रिपुटी तीरसातीनां त्रिपुटा त्रिवृदौषधी ॥	७५८
सूक्ष्मैलायां महिकायां द्रोहाटो मृगलुब्धके । चतुष्पदीप्रभेदे च विटालव्रतिकेऽपि च ॥	७५९
धाराटश्चातकेऽथ च निर्दटो निष्पयोजने । निर्दयेऽन्यदोपरते निष्कुटो गृह्वाटिका ॥	७६०
केदारकः कपाटश्च पर्पटो भेषजान्तरे । पिष्टविकृतौ परीष्टिः परीक्षापरिचर्ययोः ॥	७६१
स्यात्पर्कटी ह्रस्वतरौ प्गादेर्नूतने फले । पिचटस्तु नेत्ररोगे पिचटं त्रपुसीत्तयोः ॥	७६२
वर्षटी व्रीहिभिद्वेष्या भाकूटः शैलमीनयोः । भावाटो भावके साधुनिवेशे कामुकेऽपि च ॥	७६३
मर्कटस्तु कपावूर्णनाभे स्त्रीकरणान्तरे । मर्कटी करञ्जभेदे शुकशिर्षिष्ठेऽथ मोरटम् ॥	७६४
सप्तरात्रात्परे क्षारेऽङ्गोष्टुपुष्पेक्षुर्मूलयोः । मोरटा तु मूर्धिकायां मोचाटः कृष्णजीरके ॥	७६५
चन्दने कदलीगर्भे वर्णाटश्चित्रकारिणि । गायने स्त्रीकृताञ्जिने वरटा हंसयोपिति ॥	७६६
गन्धोल्यां चाथ विकटः कराले पशुभ्ययोः । वेकटो जाततारुण्ये मणिकारेऽथ वेरटः ॥	७६७
मिश्रीकृते च नीचे च वेरटं वैदरीफले । शैलाटो देवले शुक्रकाचे सिंहकिरातयोः ॥	७६८
संसृष्टं तु संगते स्याच्छुद्धे च वमनादिना । अम्बष्ठो विप्रतो वेश्यातनये नीवृदन्तरे ॥	७६९

१. 'शची' ग-घ. २. 'न्तश्चिहे' ख-ग-घ. 'अन्तश्चिहे मण्णचिहे' इति टीका. ३. 'धूर्तदीनार-विष' ग-घ. ४. 'पिचटे प्वाचभेदे स्याद्विस्तृतावयि । चिरण्टी तु सुवासिन्या स्याद्वितीव्रयःस्तियाम् । जकूटं वार्ताकपुष्पे जकूटो मलये शुनि । ज्यङ्गट शिष्यभेदे स्याद्वीताञ्जनामपि स्मृतम् ।' ख. ५. 'यमल मुगमम्' इति टीका. ६. 'स्यास्यैव पिष्टविकृतौ परीक्षा' ग-घ. ७. 'स्यात्पर्पटी' ख; 'स्यात्कर्कटी' ग-घ. 'पृष्यते पर्कटी' इति टीका. ८. 'कार्पेटः कात्पिपुङ्गके । वारुण्डे मकरे गोत्रे भाकूटः' ख. ९. 'भावाटः पटहाञ्जिने लोभास्त्वलीसमर्पके । भावाटः' ख. १०. 'नेट' ख. ११. 'बीबा वानरी' बीज च राजकर्कट्या प्राचीनामल-कस्य च । गवेपुकाफल चापि चक्राङ्गी करजान्तरम् । मोरटं विजुमूले स्यादङ्गोष्टुपुष्पेऽपि च । सप्तरात्रात्परिचारे मोरटा मूर्धिका मता । मोचाटः कदलीगर्भे चन्दने कृष्णजीरके । रवटो दक्षिणावर्तेश्चैव बाङ्गलिकेऽपि च । रेपटो मोरटे रेणो स्यादात्कलवराहयोः । वर्णाटो गायने चित्रकारे स्त्रीकृतजीवने । वरटा हंसयोपायां गन्धोल्यां विकटः पृथ्वी । कराले मुन्दरे चोरे वेकटो जातनीवने । वैकटिके मणिकारे वेरटो मिश्रीनीचयोः । वेरटं बदरीफले शैलाटो मृग-वैरिणि । शुक्रकाचे किराते च देवले गिरिवारिणि । संसृष्टं ख. 'भ्यां च मोरटम्' ग-घ. १२. 'मूले' ग-घ. १३. 'पृषुले' ग-घ. १४. 'वरटी' ग-घ. १५. 'हर्मटः कच्छपे प्रोक्तः सहस्रकिरणेऽपि च । अम्रतो' ख.

अम्बद्या स्यादभ्रलोण्यां पाठाप्यधिकयोरपि । कनिष्ठोऽल्पेऽनुजे यमि कनिष्ठा त्वन्विमाङ्गुलौ ॥ ७७०
 कमठः कच्छपे दैत्यविशेषे मुनिभाजने । जरठः कर्कशे जीर्णे नर्मठौ पिङ्गुचुकौ ॥ ७७१
 प्रकोष्ठः कूर्पराधस्ताद्रूपक्रान्तरेऽपि च । हस्ते च विस्तृतकरे प्रतिष्ठा गौरवे स्थितौ ॥ ७७२
 छन्दोगावौ योगसिद्धौ मकुष्ठौ धान्यमन्थरौ । लघिष्ठो भेलकेऽल्पवे स्याद्दरिद्रस्तु तित्तिरौ ७७३
 वरिष्ठं भरिचे नाम्ने वरोक्तमयोरपि । वैकुण्ठो वासवे विष्णौ श्रीकण्ठः कुरुजाङ्गले ॥ ७७४
 शंकरे चाथ साधिष्ठोऽल्पार्थे दृढतमेऽपि च । कारण्डो मधुकोष्ठोऽसौ कारण्डवे दलाटके ॥ ७७५
 कूर्माण्डौ गणकर्कारु कूर्माण्डवायम्बिकौपथी । कोदण्डः कार्मुके देशभेदे भूलतयोरपि ॥ ७७६
 गारुडं तु मरकते विपशाखेऽथ तित्तिडः । दैत्यभेदे तित्तिडी तु कालदासे महीरुहे ॥ ७७७
 तित्तिडी वृक्षे चिखायां निर्गुण्डी सिन्दुवारकः । नीलशोफाल्यञ्जकन्दः प्रचण्डः स्यात्पतापिनि ॥
 वलक्षकरवीरेऽपि प्रकाण्डः स्तम्भशस्तयोः । स्तम्भमूलान्तरे च द्रो. पिचण्डोऽप्यथे पशोः ॥ ७७९
 उदरे चाथ पूत्यण्डो गन्धैवे गन्धकीटके । भेरुण्डौ भीषणखगौ भेरुण्डा देवतामिदि ॥ ७८०
 मारण्डोऽण्डे भुजङ्गानां मार्गे गोमपमण्डले । मार्तण्डस्तरणौ फोटे वरण्डो वैदनामये ॥ ७८१
 अन्तरावेदौ संघे च वैतण्डा शारिका क्षुरी । वार्तिर्वाण्डस्तु कर्णद्वगले सेकभाजने ॥ ७८२
 गणित्यराजे वितण्डा कच्छीशाके शिलाह्वये । करवीर्या वादभेदे शिखण्डो बर्हचूडयोः ॥ ७८३
 संरण्डः स्यात्कुकलासे भूपणान्तरभूर्तयोः । अच्यूट ईश्वरेऽच्यूटा कृतसापत्रययोपिति ॥ ७८४
 आपादो मलयगिरौ वैतिदण्डे च मासि च । उपोद ऊढे निकटेऽप्युदूढः पीवरोढयोः ॥ ७८५
 प्ररूढो जरेठे वृद्धे प्रगाढो दृढकच्छयो । वारूढः शयले वषावलेऽसौ पञ्जरेऽरौ ॥ ७८६
 विरूढोऽङ्कुरिते जाते विगूढो गार्हगुप्तयोः । समूढः पुञ्जिते सद्योगाते भुमेऽनुपङ्कते ॥ ७८७
 संरूढोऽङ्कुरिते प्रौढेऽरुणोऽङ्कूणुपिङ्गयोः । संध्यारामे कुंभे फुटे निःशुच्यन्तरागयोः ॥ ७८८
 अरूणा त्रिवृति श्यामामाङ्गिष्ठातिविपासु च । अर्भीक्ष्णं तु भृशं निलमीरिणं शून्य ऊरे ॥ ७८९

१. 'अम्बद्या' ग-घ. २. 'योग' ग-घ. ३. 'कूर्माण्डौ त्वम्बिकौपथी' ख. ४. 'विपोद्भवे । तरण्डो
 विसिनीसूत्रयद्वपस्तुनि भेलके । तित्तिडो दैत्यभेदे स्यात्तमदासेऽथ तित्तिडी । कालदोषे पादपे च ति-
 न्तिडी लुक्चिद्वयोः । द्रविडो वेषप्रत्ये स्वाधीश्वन्तराह्वयोः । निर्गुण्डी नीलशोफाली सिन्दुवारो-
 ऽञ्जकन्दुकः । प्रचण्डो दुर्बहे श्वेतकरवीरे प्रतापिनि । प्रकाण्डो विद्ये शस्ते मूलस्तम्भान्तरे ततोः । पिचण्डो
 उदरे प्रोक्तः पशोःवयवेऽपि च । पूत्यण्डः स्यात्तन्मृगे सर्पभिद्रन्धवीटयोः । भेरुण्डौ' ख. ५. 'तित्तिडीके'
 ग-घ. ६. 'सिन्धुवारकः' ग-घ. ७. 'तरोः' ग-घ. ८. 'भेरुण्डा' ग घ. ९. 'मारण्डस्तु भुजङ्गाण्डे' ख,
 १०. 'वदनव्यथा' ख. ११. 'वैदिसंघी' ख. १२. 'अरतनोवीति वरण्डा' इति टीका. वरण्डा' ख-ग-घ.
 १३. 'गणितराजद्वारपिण्डयोर्वार्तण्डः' एग उद्भिणि । वितण्डा वादभेदे स्यात्कच्छीशाके शिलाह्वये । करवीर्यामपि
 प्रोक्तः शिखण्डो' ख. १४. 'वरति सरण्डः' इति टीका. 'शरण्डः' ग-घ. १५. 'प्रतितां दण्डे मासे च
 मलयवले' ख. १६. 'जठरे' ग घ. १७. 'अरे' ख. 'भारिः कपाटम्' इति टीका. १८. 'सं-
 मूढो मृतेते घने । अर्भीक्ष्णं तु भृशे निलेऽप्यरुणोऽङ्कूपिङ्गयोः । कृष्णा' ख. १९. 'कुष्ठभेदे' ग-घ. २०.
 'प्याकुले कपिले सर्पे रत्तचर्णेऽपि काच्यन्त । अरूणा' ख. २१. 'पित्रता' ख. २२. 'अरणिस्तु भेदेऽमिन्धे निम्-
 धदापिनि । इन्द्राणी तु राचीधिन्दुवारयोः वरणे मिया । ईरिणं वृषे शून्येऽपीक्ष्णं दन्ति इधि । ऊपणा तु
 कणाया स्यादूपणं मरिचे सतम् । एषणी भ्रममार्गातुसारिण्यां च तुलामिदि । फण्डं कर्तृमृगयो हस्तप्रे च
 घेन्ने । कञ्जुं शैदिप वस्रा फरुणां देमि मङ्गले । वरणः श्या विट्पुत्रे करणं श्येयगात्रयोः । गी-

इन्द्राणी शच्यां निर्गुण्ड्यां स्त्रीकरणेऽप्यथोपणा । कर्णोपणं तु मरिचे करुणो रसवृक्षयोः॥७९०	
करुणा तु कृपायां स्यात्करणं क्षेत्रगात्रयोः । गीताङ्गहारसंवेशमित्तु फापस्थसंहती ॥	७९१
वर्णानां स्पष्टतादी च योगिनामासनादिषु । हृषीके साधकतमे ववादी च कृतावपि ॥	७९२
करणः शूद्रावित्पुत्रे कङ्कणं करभूषणे । मण्डने हस्तसूत्रे च कल्याणं हेमि मङ्गले ॥	७९३
कचृणं रौहिणं फला करेणुस्तु मतङ्गजे । द्विरदस्य च योपायां कर्णिकारतरावपि ॥	७९४
कारणं घातने हेतौ करणे कारणा पुनः । घातना कार्मणं मन्त्रादियोगे कर्मकारके ॥	७९५
कैकणी मौनदण्डस्य तुरीयांशे पणस्य च । कृष्णलायां वराटे च कृपाणी कर्तरी दुरी ॥	७९६
कृपाणोऽसौ क्षेपणी तु नौदण्डजालभेदयोः । कोङ्कणः स्याज्जनपदे कोङ्कणं त्वायुधान्तरे ॥	७९७
ग्रहणं स्वीकृतौ वन्द्यां धीगुणे शब्द आदरे । ग्रहोपरागे प्रत्याये ग्रामणीः शुरमर्दिनि ॥	७९८
प्रधाने भौगिके पत्नौ ग्रामिणी पण्ययोपिति । ग्रामेय्यां नीलिकायां च गोकर्णः प्रमथान्तरे ॥	७९९
अङ्गुष्ठा नामिकोन्माने मृगेऽश्वतरसर्पयोः । गोकर्णी तु मूर्धिकायां चरणो मूलगोत्रयोः ॥	८००
वह्वादी च पादे च चरणं भ्रमणेऽदने । जरणो रुचके हिङ्गौ जीरके कृष्णजीरके ॥	८०१
सरुणः कुलापुष्पे स्यादेरुण्डे यून नूतने । तरणिस्तरणेऽकंऽशौ कुमार्योपधिनीकयोः ॥	८०२
यदावबधौ दक्षिणस्तु परच्छन्दानुवर्तिनि । दक्षेऽपसव्ये सरलेऽधाचीनेऽप्यथ दक्षिणा ॥	८०३
दिकप्रतिष्ठा यज्ञदानं द्रुघणः पशुवेधसोः । मुद्गरेऽप्यथ तुर्वर्णं कलघौतकुवर्णयोः ॥	८०४
दौर्वीणं श्रेष्ठपणं साद्वरितालीरसेऽपि च । धरणोऽहिर्पती लोके स्तने धान्ये दिवाकरे ॥	८०५
धरणं धारणे मानविशेषे धरणी भुवि । धर्पणं रतेऽभिभवे धर्पणी तमिसारिका ॥	८०६
धिपणाखिदशाचार्यां धिपणा तु मनीषिका । निर्याणं निर्गमे मोक्षगजापाङ्गप्रदेशयोः ॥	८०७
निर्वाणं मोक्षनिर्मुक्तोर्विध्याते करिमज्जने । निर्माणं सारनिर्मितोः कर्मभेदे समजसे ॥	८०८
निःश्रेणिरधरोहिण्यां खर्जूरीपादपेऽपि च । प्रघणोऽलन्दके ताम्रकलशे लोहमुद्गरे ॥	८०९
प्रघणस्तु क्षणे प्रहे क्रमनिम्ने चतुष्पथे । भ्रमणस्य च प्रमाणं तु मर्यादासलवादिनोः ॥	८१०
प्रमातर्यैकतेयत्तानित्येप्य हेतुशास्त्रयोः । पत्तोर्णं धौतकौशेये स्यात्पत्तोर्णस्तु शोणके ॥	८११
पक्षिणी पूर्णिमास्त्रयोः शास्त्रिनीरात्रिभेदयोः । प्रवेणिवेणिकुपयोः पुराणं प्रतशास्त्रयोः ॥	८१२

ताङ्गहारसंवेशभिधुकायस्थसंहती । वर्णानां स्पष्टतादी च योगिनामासनादिषु । हृषीके साधकतमे ववादी च कृतावपि । करुणा तु कृपायां स्यात्करुणो रसवृक्षयोः । करेणुगंजदस्त्रिनोः कर्णिकारतरावपि । कारणं ख.

१. 'कव्यते काकणिः । 'कफेणित्' इत्यणिः' इति टीका. 'काकिणी' ख-ग-घ. २. 'मानदण्डे स्यात्' ख.
३. 'दस्त' ग-घ. ४. 'ग्रहणी तु रगन्तरे । ग्रामणीभौगिके पत्नौ प्रधाने शुरमर्दिनि । ग्रामणीः पण्ययोया सा-
हमेयी नीलिकापि च । गोकर्णोऽश्वतरे सर्पे मृगभेदे गणान्तरे । अङ्गुष्ठानामिकोन्माने गोकर्णी मूर्धिकायां ।
चरणो वह्वादी स्यात्पादे च मूलगोत्रयोः । चरणं भ्रमणे अश्वे रावमस्य धननावपि । जरणो' ख. ५. 'ग्रामः
पेटकं संवसयो वास्यस्था ग्रामिणी' इति टीका. 'ग्रामणीः' ख-ग-घ. ६. 'ग्रामेयायां' ग-घ. ७. 'द्रुविण
काजने धने । पराश्रमे बलेऽपि स्याद्वृषणः' ख. ८. 'पशु' ग-घ. ९. 'पृष्ठ' ख. १०. 'धिपती' ग-घ.
११. 'प्रघणः एलिले स्वर्गे परमेष्ठिनि धर्मणः । कर्मभेदे वृक्षभेदे धर्पणी तमिसारिका । धर्पणं स्यात्परिभे-
धारणी नाटिकाभिदि । धारणा स्वातु योगाङ्गे धारणं प्रहे मतम् । धिपण' ख. 'परण' ग घ. १२.
'विधाते' ख. 'विधाने' ग-घ. १३. 'आवर्त' ग घ. १४. 'पत्तोर्णः शोणकृद्भे' ख.

पुराणः षोडशपणे पूर्णं वानतन्तुषु । पूरके पिष्टभेदे च (पूरणी शाल्मलिदुमे ॥	८१३
प्रोक्षणं सेकवधयोर्भरणं वेतने भृती । भरणी शोणके भे च) भ्रमणी स्वादधीशितुः ॥	८१४
कौटारौ कारुण्डिकायां भीषणं सङ्कीरसे । भीषणो दारुणेऽर्घाटे मत्कुणोऽश्मशुपूरुषे ॥	८१५
वेदंशे नारिकेरे च निर्विषणगजेऽपि च । मसृणोऽकटिने स्त्रिधे मसृणा स्यादतस्वपि ॥	८१६
मार्गणं याचनेऽन्वेये मार्गणस्तु शरेऽर्षिनि । चन्द्रणं चन्वने त्राणे नियमे रमणं पुनः ॥	८१७
पटोलमूले जघने रमणो रासभे प्रिये । रोषाणो रोपणे हेमवर्षे पारद ऊपरे ॥	८१८
रोहिणी सोमवल्के भे कण्ठरोमोमयोर्गवि । लोहिताकटुरोहिण्योर्लवणो राक्षसे रसे ॥	८१९
अस्त्रिभेदे लवणा त्दि लक्षणं नामचिह्नयोः । लक्ष्मणं च लक्षणस्तु सौमित्रौ लक्ष्मणो यथा ॥	८२०
लक्ष्मणः श्रियुते लक्ष्मणोपधौ सारसस्त्रियाम् । वरुणोऽर्केऽपतो वृक्षे वरणो वरुणदुभे ॥	८२१
प्रकारे वरणं वृत्त्यां वारणः स्यान्मतद्गजे । वारणं तु प्रतिषेधे ब्राह्मणं विप्रसंहतौ ॥	८२२
वेदे च ब्राह्मणो विप्रे वारुणी पश्चिमा सुरा । गण्डदूर्वा विपाणं तु शृङ्गे कोलेभदन्तयोः ॥	८२३
विपाणी मेपशृङ्गायां स्याद्विपणिः पण्यहृदयोः । पण्यवीथ्यां श्रमणस्तु निर्ग्रन्थे निन्द्यजीविनि ॥	८२४
श्रवणो नक्षत्रभेदे श्रवणं श्रवसि भ्रुतौ । शरणं रक्षणे गेहे वधरक्षकपोरपि ॥	८२५
श्रीपर्णमभिमान्येऽब्जे श्रीपर्णी शाल्मली हठे । संकीर्णौ निर्विचिताशुद्धौ सरणिः श्रेणिमार्गयोः ॥	८२६
सरणः स्वादतीसारे दशकन्धरमञ्जिणि । सिंहाणं तु प्राणमलेऽपःकिट्टे काचभाजने ॥	८२७
सुपेणो विष्णुसुधीववैद्ययोः कर्मदर्दके । सुवर्णं काञ्चने कर्पे सुवर्णालौ मखान्तरे ॥	८२८
कृष्णागुरुणि विरहेते च सुपर्णः कृतमालके । गरुडे स्वर्णचूडे च सुपर्णा विनताञ्जिनी ॥	८२९
हरणं तु हतौ दोष्णि यौतकादिधनेऽपि च । हरिणौ पाण्डुसारङ्गौ हरिणी चारुयोषिति ॥	८३०
सुवर्णप्रतिमायां च हरितावृत्तभेदयोः । हर्षणस्तु आद्भदेवे हर्षके योगरुग्भदोः ॥	८३१
हरेणुः कुलयोपायां रेणुकायां सतीनके । हिरणं हिरण्यमिव वराटे हेन्नि रेतसि ॥	८३२
अमृतं यज्ञशेषेऽम्बुसुधामोक्षेष्वाचिते । अन्नकाञ्चनयोर्जघौ खं स्वादुनि रसायने ॥	८३३
गृहे ह्ये गोरसे चामृतो धन्वन्तरौ सुरे । अमृतामलकी पथ्यागदूचीर्मागधीषु च ॥	८३४
अनृतं कर्पणेऽलीके चाक्षतं स्वादहिसिते । पण्डे लाजेष्वादिर्तं तु वातव्याधौ हर्तेऽर्षिते ॥	८३५
अजितस्तीर्थकृद्भेदे वुद्धे विष्णावनिर्मिते । अच्युतो द्वादशरवेर्गे केशवाभ्रष्टोरपि ॥	८३६
अच्यक्तं प्रकृतावात्मन्यव्यक्तोऽस्तुटमूर्खयोः । अनन्तं खे निरवधायनन्तस्तीर्थकृद्भिदि ॥	८३७
विष्णो शेषेऽप्यनन्ता तु गदूची भूर्दुरालभा । विशल्या लाङ्गली दूर्वा सारिवा हेमवल्पपि ॥	८३८

१. घञुश्चिह्नद्वयान्तःपाठो ग-घ-पुस्तकयोर्नास्ति. २. 'जगोतेऽपामार्गः' इति टीका. 'गाटे' ग-घ.
 ३. 'उदंशे शुद्रजन्तौ' इति टीका. 'उदंशे' ख. ४. 'हृष्यति रोपणः कल्याणपर्याणदयः इति सायुः' इति
 टीका. 'रोपणः क्रोधने' ख; 'रोपणोऽभरणे' ग-घ. ५. 'शोमोमयो' ख; 'शोमान्तरे' ग-घ. ६. 'बले'
 ग-घ. ७. 'अन्वि' ख. ८. 'ब्राह्मणी वाडवस्त्रियाम् । सृक्कायां पञ्जिकाया च वारुणी' ख. ९. 'श्रमणा
 मुत्वा मांवी मुषिनी च मुद्रशंना । अचणो' ख. १०. 'निविडा' ख. ११. 'सारणी लल्पसरिति प्रधा-
 रण्यीपधावपि । सिद्धाणं' ख. १२. 'विस्तः पष्टिः पलशताभि' इति टीका. 'विचे' ख-ग-घ. १३. 'सुवर्णः'
 ग-घ. १४. 'यौतकद्रव्येऽप्यङ्गहारे मुजे हतौ' ख; 'च हतौ' ग-घ. १५. 'शेषाम्बु' ख; 'शेषे तु सुधामो-
 क्षाप्स्वाचिते' ग-घ. १६. 'खे' ग-घ. १७. 'माधवीषु' ख. १८. 'धिनि' ख. १९. 'धर्म' ग-घ.

अस्वन्तमशुभे क्षेत्रे चुहयामनवधौ मृतौ । अमतिः काले चण्डे चाप्यकृतिर्विधेयतोः ॥ ८३९
 अग्निहोत्रिष्यगस्तिर्दुमुन्योः स्याददितिर्भुवि । देवमातरि पार्वत्यामंहतिस्त्रागरोगयोः ॥ ८४०
 आपातः पाते तत्कालेऽप्याहतः सादरेऽर्चिते । आख्यातं भाषितेऽदावाघ्राते प्रस्तर्शिक्षिते ८४१
 आद्भुतः ज्ञातके ज्ञातेऽप्यावर्तः पयसां भ्रमे । आवर्तने चिन्तने चानर्तो जनपदे जने ॥ ८४२
 समरे नृत्यशालायामाहतं तु मृगार्थके । गुणिते ताडिते चाप्याध्मातः शब्दितदग्धयोः ॥ ८४३
 वातरोगेऽप्यथास्फोटः कोविदारार्कपर्णयोः । आस्फोता गिरिकर्ण्यां च वनमहयामथाचितः ८४४
 छादिते शकटोन्मये पलानामयुतद्वये । संगृहीतेऽप्यपायस्तः द्वेशिते तेजिते हते ॥ ८४५
 क्रुद्धे क्षितेऽधायतिः स्यात्प्रभावोत्तरकालयोः । दैर्घ्ये सङ्गेऽप्याकृतिस्तु जातौ रूपे यमुष्यपि ॥ ८४६
 आयत्तिर्वासरे स्नेहे वशित्वे स्थाग्नि सीग्नि च । आसत्तिः संगमे लाभेऽप्यापत्तिः प्राप्तिदोषयोः ॥
 आपचपीङ्गितं तु स्याद्येष्टायां गमनेऽपि च । उत्तप्तं चथले शुष्कमांससंततयोरपि ॥ ८४८
 उचितं विदितेऽभ्यस्ते मिते युक्तेऽप्यथोत्थितम् । वृद्धिमत्प्रोचतोत्पन्नेषूदितं तूद्धतोक्तयोः ॥ ८४९
 उद्धृतं स्याद्दुच्युलिते परिभुक्तोऽञ्जितेऽपि च । उपितं व्युपिते पुष्टेऽप्युच्छ्रितं तूद्यजातयोः ॥ ८५०
 प्रष्टुद्धे स्यादथोद्धान्तं ज्हीर्णे निर्मदक्षिणे । उदात्तो दातृमहतोद्देश्ये च स्वरभिद्यपि ॥ ८५१
 उन्मत्तो मुचुकुन्दे स्याद्वक्ष्योन्मादयुक्तयोः । उदन्तः साधौ वार्तायामुद्धातः नमुपनामे ॥ ८५२
 मुद्गरेऽभ्यासयोगाय कुम्भकादित्रयेऽपि च । पादस्त्रलन उद्गङ्गेऽप्युद्धतिस्ताक्षर्ययोपिति ॥ ८५३
 उदये च समृद्धायप्येधतुर्नरि पायके । क्रन्दितं रुदिते हृतौ कलितं विदितातयोः ॥ ८५४
 किरातः स्यादल्पतनौ भूमिभ्रम्लेच्छयोरपि । किराती कुट्टिनी गङ्गा कृतान्तोऽक्षेमकर्मणि ॥ ८५५
 सिद्धान्तयमदैवेपु गर्जितो मत्तकुञ्जरे । गर्जितं जलदध्याने त्रैन्थितं हतदृचयोः ॥ ८५६
 आक्रान्ते च गरुत्मांस्तु विहगे पत्रगाशने । गभस्तिः स्याद्दिनकरे स्याद्हाकिरणयोरपि ॥ ८५७
 गोदन्तो हरिताले स्यात्संनद्धे दंशितेऽपि च । गोपतिः शंकरे षण्डे नृपतौ त्रिदशाधिपे ॥ ८५८
 सहस्रकिरणे चापि ज्वलितौ दग्धभास्वरी । जयन्तावैन्द्रिगिरिशौ जयन्त्युमापताक्रयोः ॥ ८५९
 जीवन्त्यौमिन्द्रपुत्र्यां च जगती छन्दसि क्षितौ । जम्बूधरे जने लोके जामाता दुहितुः पतौ ८६०
 सूर्यावर्ते बहमे च जीमूतो वासवेऽभ्युदे । घोषकेऽद्रौ भृतिकरे जीवन्ती शमिवन्दयोः ॥ ८६१
 'औरव्यां च गद्दुच्यां च जीवानुर्जावनौपथे । जीविते च जृम्भितं तु विचेष्टितप्रष्टुद्धयोः ॥ ८६२
 जृम्भायां रैकुटिते चापि त्वरितो वेगतद्वतोः । त्रिगर्तो गणिते देशे त्रिगर्ता कामुकरिष्याम् ८६३
 पुष्प्यामप चण्डता वृणत्वे कार्मुकेऽपि च । दंशितो घर्मिते दष्टे स्रवन्तीर्धे द्रवन्त्यपि ॥ ८६४
 नरामौपथिभेदे च द्विजातिप्राग्गणेऽण्डजे । दुर्जातं व्यसनासभ्यगजातयोरथ दुर्गतिः ॥ ८६५
 नरैके निःस्वतायां च दृष्टान्तः स्यादुदाहृतौ । शास्त्रेऽथ निकृते विप्रलब्धे विप्रकृतेऽथमे ॥ ८६६
 निरस्तः प्रेषितशरं संलचे त्वरितोदिते । निष्ठचूने प्रतिहते च निमित्तं हेतुलक्ष्मणोः ॥ ८६७

१. 'अस्मन्त' स; 'अश्वन्त' ग-घ. २. 'स्यादन्तिकविद्येयतोः' स. ३. 'अग्निहोत्रेऽप्यगति' स. ४. 'संधिनि' ग-घ. ५. 'शाने' ख-ग-घ. ६. 'उद्ध' ग-घ. ७. 'दृष्टित्वे' स. ८. 'उद्गयो' ग-घ. ९. 'उद्धौ' स. १०. 'कपोतः पारायते स्यात्कवकात्पविहगे' । कपोतं मन्त्रने स्यात् कपोतानां च संह्वौ । किरातः' स. ११. 'प्रथित' ग-घ. १२. 'न्यां विहृष्ट्या' ग-घ. १३. 'जाकभेदे' स. १४. 'प्रष्टुद्धे च विचेष्टिते' स. १५. 'श्रुदिते' स. १६. 'तामितं ह्यमिते यथे याचनान्ते गुणे स्यूतौ । त्रिगर्तो' स. १७. 'सित्तोः' ग-घ. १८. 'वद्रवन्त्यपि' स; 'चन्द्रवत्यपि' ग-घ. १९. 'दास्ये नरके चापि' स.

निवातो वातरहिते दृढसंनाह आश्रये । निर्मुक्तो मुक्तनिर्मोकभुजङ्गे निष्परिग्रहे ॥ ८६८
निशान्तं सदनं शान्ते प्रभातेऽप्यथ निर्वृतिः । मोक्षे श्रुत्यै सुखे सौख्ये निकृतिः शठशाश्रवयोः ॥
मत्सनेऽभिभवे क्षेपे निर्ऋत्तिनिरुपद्रवे । अलक्ष्म्यां दिक्पतौ चापि नियती देवसंयमौ ॥ ८७०
प्रभृतमुद्गते प्राज्ये प्रसूतं जातपुण्ययोः । प्रतीतः सादरे प्राज्ञे प्रथिते ज्ञातहृद्ययोः ॥ ८७१
प्रहृतं विसृतां क्षुण्णे पलितं पङ्कतापयोः । पक्केशे केशपाके पण्डितः सिद्धधीमतो ॥ ८७२
प्रणीत उपसंपन्ने कृते क्षिते प्रवेशिते । संस्कृतामौ पर्याप्तं तु शक्ते पूर्णे निवारणे ॥ ८७३
षष्ठे प्रसूतस्वर्धाञ्जलौ वेगिविनीतयोः । तते च प्रसृता जह्वा प्रमीतं प्रोक्षितेऽमृते ॥ ८७४
र्यस्तं तु हते सस्ते प्रपातः सौप्तिके भृगौ । पर्वतो गिरिदेवयोः पक्षतिः प्रतिपत्तयो ॥ ८७५
क्षमूले प्रसूतिः स्यादपत्ये प्रसवेऽपि च । पद्धतिः पथि पङ्कौ च प्रकृतिर्षानिश्चित्योः ॥ ८७६
रामालादिलिङ्गेयु गुणसाम्यस्वभावयोः । प्रत्ययात्पूर्विकायां च प्रततिर्विसृतिर्लता ॥ ८७७
पंचुत्तिर्दृष्टौ धातीयां प्रवाहे प्राथितं हते । याचिते शत्रुसंख्ये पार्वती दुपदात्मजा ॥ ८७८
सक्तौ जीवनी गौरी पिण्डितं गुणिते धने । पिशितं मांसं पिशिता मांसिका पीडितं पुनः ८७९
वाधिते करणे स्त्रीणां यन्त्रान्तर्मादितेऽपि च । प्रोक्षितं सिक्तहतयोर्भरतः शयरे नटे ॥ ८८०
क्षेत्रे रामानुजे शास्त्रे दौर्घ्येन्तावृपभात्मजे । तन्नुवागे भारतं तु शास्त्रे द्वीपांश्चिद्यपि ॥ ८८१
भारती पक्षिणीवृत्तिभिर्दोषोच्यथ भायितम् । वासिते प्राप्ते भासन्तो भे सूयै रम्यभासयोः ८८२
मथितं निर्जलघोले व्यालोडितनिष्पृष्टयोः । मूलती युवतौ काचयाच्यं जातिविश्लयोः ॥ ८८३
ज्योत्स्नायां निशि नद्यां च मुषितं खण्डिते हते । मूर्च्छितं सोच्छ्रये मूढे रजतं दन्तिदन्तयोः ८८४
धवले शोणिते हारे दुर्धर्षे दृढशैलयोः । रसितं स्वर्णादिलिप्ते कर्तसैनितयोरपि ॥ ८८५
रेवती धलभार्यायां नक्षत्रभिदि भानृपु । रैवतः स्यादुज्जयन्ते सुवर्णालौ पिर्नाकिनि ॥ ८८६
रोहितो लोहिते मीने मृगे रोहीतकद्रुमे । रोहितमृजुशक्रास्त्रे धीरे ललितमीप्सिते ॥ ८८७
लडिते हारमेदे च लोहितो मङ्गले नदे । वैर्णभेदे लोहितं तु कुङ्कुमे रक्तचन्दने ॥ ८८८
गोशीर्षे रुधरे युद्धे वर्धितं छिन्नपूर्णयोः । प्रसृते वनितं तु स्यात्प्राथिते सेवितेऽपि च ॥ ८८९
वनितोत्पादितात्पर्यरोगानार्थपि नाथपि । वसतिः स्यादवस्थाने निशायां सदनेऽपि च ॥ ८९०

१. 'पुषी' ख. २. 'शैल्ये' ख. ३. 'केसस्य पाक. शौक्यम' इति टीका. 'शैलजाते' ख. ४. 'वृते' ख; 'वृते' ग-घ. ५. 'कुच्छ्रे' दोषे च पर्याप्ति. परिश्रणे । प्राप्ती कामे प्रसृतोर्षां ख. ६. 'प्रयातः' ग-घ. ७. 'सौप्तिको रात्रिधारी' इति टीका. 'निर्हरे' ख. ८. 'अवधे पत्ने वृच्छे'. पक्षतिः प्रतिपत्तयो । पद्यमूले पर्वतस्य देवर्षी धरणीधरे । प्रसूतिः प्रसवोत्पत्तिः पुत्रेषु दुर्हितवर्षि । पद्धतिः ख. ९. 'प्रचुत्तिर्दृष्टिचान्तप्रवाहो प्रवर्तते । प्रचिन्ताः शक्योन्मेषे पलानामसुतद्वये । प्रकृतं च प्रसृतेऽपि प्रकृतः प्रकृतिस्थिते । प्राथितं शत्रुसंख्ये याचिते निरतेषयोः । पार्वती सहस्री गौरी जीवनी दुपदात्मजा । पिण्डितं गुणिते सान्द्रे पिशितं मासवाचनम् । पिशिता मांसिकया स्थालीर्णितं करणे त्रिधाः । वाधिते यन्त्रसमर्थे पुटित. स्युतपादिते । हस्तियुद्धे पृथतस्य मृगे विन्दो स्वरोहिणे । श्वेतविन्दुयुद्धेऽपि स्यात्प्रेषितं मेरिते भते । प्रोक्षितं' ख. १०. 'पार्वती' ग-घ. ११. 'धने' ग-घ. १२. 'वन्वित मर्दिते' ग-घ. १३. 'दोषमन्तो भर-तात्मजे' ग-घ. १४. 'यन्त्रयथ' ख. १५. 'महती तु वृद्ध्या स्याद्रोगाया नारदस्य च । मालती' ख. १६. 'मुद्धत-मत्स्यकाले स्याद्विद्विद्विद्वेऽपि च । मूर्च्छितं' ख. १७. 'स्वनित' ग-घ. १८. 'दोऽमृते' ख. १९. 'धलमेदे' ग-घ. २०. 'वृद्धयोः' ख.

प्रततिस्तु प्रतानिन्यां विस्तारेऽप्यथ वापितम् । बीजाकृते मुण्डिते च व्याघातो योगविद्योः ८९१
 वातेऽथ व्यायतं दीर्घं व्याघृतेऽतिशये दृष्टे । वासन्तः परपुष्टे स्यात्करभेऽवहिते विष्टे ॥ ८९२
 वासन्ती माधवीयूषी पाटलास्वथ वासितम् । वसुछन्ने ज्ञानमात्रे भावितेऽप्यथ वासिता ॥ ८९३
 स्त्रीकरिण्योर्विवस्वांस्तु देवे सूर्येऽथ विश्रुतम् । जाते हृष्टे प्रतीते च विदितं युधिते श्रुते ॥ ८९४
 विगतो निप्रभे वीते विविक्तो वसुनन्दके । विविक्तं स्यादसंपृक्ते रहः पूतविवेकिणु ॥ ८९५
 विधुतं कम्पिते लक्ते विकृतो रोग्यसंस्कृतः । बीभत्सश्च विनीतस्तु निभृते निर्जितेन्द्रिये ॥ ८९६
 वाणिजे साधुवाङ्मन्त्रे विनयमहाहिते हृते । विनतः प्रणते भुम्ने विनता पिटकाभिदि ॥ ८९७
 सुपर्णायां विहस्तस्तु विहले षण्डकेऽपि च । विश्वस्तः कृतविश्वासे विश्वस्ता विधवा स्त्रियाम् ८९८
 विजातो विकृते जाते विजाता तु प्रसूतिका । विवर्तो नर्तने संघेऽपावृतौ विकृती रुजि ॥ ८९९
 द्विष्ये विकारे भेद्यादौ विपत्तिर्यातनापदोः । विच्छित्तिः स्यादङ्गरागे हाँवविच्छेदयोरपि ॥ ९००
 विघाता दुहिणे कामे विनेता देशके नृपे । वृत्तान्तस्तु प्रकरणे काल्पर्ये वार्ताप्रकारयोः ॥ ९०१
 वृहती क्षुद्रवार्ताक्यां छन्दोवसनभेदयोः । महत्यां वाचि वार्धान्यां वेष्टितं कुटिले ध्रुवे ॥ ९०२
 पुते वेष्टितं लक्षके रुद्धे स्त्रीकरणान्तरे । शकुन्तो विहगे भासे श्रीपतिर्षिष्णुभूपयोः ॥ ९०३
 शुद्धान्तः स्याद्रहः कक्षान्तरे राज्ञोऽवरोधने । संख्यावान्निर्मतसुधियोः सरस्वानुदधौ नदे ॥ ९०४
 संवर्तः प्रलयेऽर्क्षद्री संहतं मिलिते दृष्टे । स्वलितं छलिते भ्रेशे संस्कृतं लक्षणान्विते ॥ ९०५
 भूपिते कृत्रिमे शस्ते संघातो घातसंघयोः । संहिता वर्णसंगोगे शास्त्रवेदैकदेशयोः ॥ ९०६
 स्थपतिः सौविदेऽधीशे वृहस्पतिष्टियज्वनि । कारुके च संततिस्तु तनये दुहितर्यपि ॥ ९०७
 परम्पराभवे पङ्क्तौ गोत्रविस्तारयोरपि । संनतिः प्रणतिध्वनयोः संगतिज्ञानसङ्गयोः ॥ ९०८
 संमत्तिर्वोक्त्रेणुमल्योः समित्तिर्बुधि संगमे । साम्ये सभायांभीर्यादौ संवित्तिर्धर्मविवादयोः ॥ ९०९
 स्थापितं निश्चिते न्यस्ते स्तिमितौ द्विन्ननिश्चलौ । सिकताः स्युर्वालुकायां सिकता सैकते रुजि ॥
 सुकृतं तु शुभे पुण्ये सुविधानेऽथ सुव्रता । सुखदोह्यसौरीभेष्यां सुव्रतोऽर्हति सङ्गते ॥ ९११
 सुनीतिर्धुवमाता स्यात्सुनयोऽप्यथ सूनुतम् । मङ्गले प्रियसलोक्तौ हस्तन्ती शाकिनीभिदि ॥ ९१२
 मङ्गिकाङ्गारधान्योश्च हारीतो विहगान्तरे । मुनौ छन्नन्यथाश्वत्थः पिप्पले गर्दभाण्डके ॥ ९१३

१. 'विस्तारे बहनुः पथि । वृषभे वहतिर्धेन्वा यचिषेऽप्यथ वापितम्' ख. २. 'कोकिले मुद्धे' ख. ३. 'ज्ञानमात्रे यथा—'वासितं पादपेष्वपि' इति' इति टीका. 'शतमात्रे' ख. ४. 'भाविते विहगारये । वासिता करिणीनामो विहितं तु वृते श्रुते । विदितं स्त्रीकृते शस्ते विवस्यान्देवगर्भयोः । विश्रुतं तु प्रतीते स्यात्शतहापितयोः रपि । विगतो' ख. ५. 'वसुनन्दकः स्फुरकः' इति टीका. 'वस्तु निन्दके' ख. 'वसुनन्दने' ग-घ. ६. 'विपृतं' ग-घ. ७. 'वासयस्ये' ख. ८. 'षण्डकेऽकरे' ख. ९. 'मद्यादयो मयमांशनवनीतमपुद्गुभदपितेलपकाजगुष्टरुपा दस' इति टीका । 'मद्यादौ' ग-घ. १०. 'हावविच्छेदयो' ग-घ. ११. 'द्विषिके' ग-घ. १२. 'सुपमितयोः' ख. १३. 'क्षुद्रौ' ग-घ. १४. 'नरके च समाप्तिः स्यादवसाने समर्पणे । संहिता' ख. १५. 'वाक्वाणु' ख. १६. 'ईयां आदिर्मरवायी ईर्यादिः । यदाह—'ईयां भाषेयभादाननिधेपोत्सर्गसंज्ञाः । पञ्चान्नः समितिः' इति' इति टीका. 'समायां संवित्तिः प्रतिपत्त्यविवादयोः' ख-ग-घ. १७. 'मुनयः सुरतं पुनः । नैमुने सुव्रता देवभाषे च सुहितः पुनः । वृत्तानुके मुपुहिते सूनुतं मियस्यन्वयम् । मङ्गलं च हृष्यन्ती तु मीलकाङ्गारधनिना । रिमताद्याद्यानिभेदो हृम्मिर्तं धितदभयोः । हारीतो मुनिभेदे स्यात्सैकते विहगान्तरे । छपितं विरिभो प्रीते प्रपते हृष्टोमनि । अश्वत्थो गर्दभाण्डे स्यात्पिप्पले संवर्ता जडे । अश्वत्थे'ग' ख.

- अश्वत्थेपौर्णमास्यामतिथिः कुशनन्दने । कुध्यार्गन्तावधोपस्थः पायुमेद्वाङ्कयोनिषु ॥ ९१४
 उन्माथो मारणे फूटयत्रघातकपोरपि । क्ष्वयुः कासे छिकापां कायस्योऽक्षरजीवकः ॥ ९१५
 परमात्मा च कायस्था हरीतक्यामलक्यपि । दैमथो दैमने दण्डे निर्ग्रन्थो निःस्वमूर्खयोः ९१६
 (श्रमेण च निशीथस्तु रात्रिमात्राधरात्रयोः । प्रमथः शंकरगणे प्रमथा तु हरीतकी ॥ ९१७
 मन्मथः कामचिन्तायां पुष्पत्रापकपित्थयोः) । रुदथः कुकुटशुनोर्वैश्वथः पिककालयोः ॥ ९१८
 वरुथं तु तनुत्राणे रथगोपनवेशमनोः । वयःस्थो मध्यमवया वयःस्था शास्मलीट्टमे ॥ ९१९
 श्राद्धी गडूची काकोलीसूक्ष्मैलामलकीपु च । चमथुर्वमने कासे र्गजस्य करसीकरे ॥ ९२०
 विदथो योगिनि प्राज्ञे शमथः सचिवे शमे । शपथः कार आक्रोशे शपने च ह्युतादिभिः ॥ ९२१
 शैथथः स्यादजगरे निर्द्रौलौ मरणेऽपि च । पद्मग्रन्थः करजभेदे पद्मग्रन्था तु वचा सती ९२२
 समर्थः शक्तिसंपन्ने संवद्धार्यं हितेऽपि च । सिद्धार्थः संपने शाक्यसिंहेऽस्यैजिनवस्त्रि ॥ ९२३
 अर्जुदः पर्वते मांसकीलके दशकोटिषु । अर्धेन्दुः स्यादतिप्रौढस्त्रीगुह्याङ्गुलियोजने ॥ ९२४
 गलहस्ते नखाङ्गेऽर्धचन्द्रेऽङ्गदस्तु वालिजे । अङ्गदं तु केयूरे स्यादङ्गदा याम्पदिग्गजी ॥ ९२५
 आस्पदं कृत्वपदधोरामोदो गन्धहर्षयोः । आक्रन्दो दाहणरणे सारावसुदिते नृपे ॥ ९२६
 क्षणदं तोपे क्षणदो गणके क्षणदा निशि । कपर्दी पार्वतीभर्तुर्जटाजूटे वराटके ॥ ९२७
 कर्णान्दुः स्यात्कर्णपाशुत्क्षितिका कुमुदः कर्पी । दिग्गनागारयोर्द्वैलविशेषे च सितोत्पले ॥ ९२८
 कुमुदा कुम्भीगम्भायांः कुसीदं वृद्धिजीवने । वृद्धयाजीवे कौमुदस्तु कार्तिके कौमुदीर्दुमा ॥ ९२९
 गोविन्दस्तु गवाध्याक्षे चासुदेवे बृहस्पतौ । गोप्यदं गोखैरधधे गवां च गतिगोचरे ॥ ९३०
 जलदो मुस्तके मेघे जीवदो रिपुवैद्ययोः । ग्रन्थिपर्णे तैर्नोनुत्तु शशिमैतण्डवह्रिंषु ॥ ९३१
 दौरदो विपभेदे स्यात्वारदे हिङ्गुलेऽपि च । दायदाौ सुतसपिण्डौ धैर्नदौ दातृगुह्यकौ ॥ ९३२
 नलदा मांस्यां नलदमुशीरमरुन्दयोः । नर्मदा रैवानिर्माल्योनिपादः श्वपचे स्वरे ॥ ९३३
 निर्वादिस्त्वैत्तानादेऽपवादे च प्रमुदो मुदि । प्रमदा स्त्री प्रसादोऽनुमहस्याख्यैर्लक्षितु ॥ ९३४
 कान्यगुणे प्रल्हादस्तु निनादे दानवान्तरे । प्रतिपत्संविदि तिथौ प्रासादो राजमन्दिरे ॥ ९३५
 देवतायतने चापि मर्यादा स्थितिसीमयोः । माकन्दः स्यात्सहकारे माकन्द्यामलकी फले ॥ ९३६
 मुकुन्दः पारदे रत्नविशेषे गरुडध्वजे । मेनादः केरिनि च्छागे भार्जारे वरदः पुनः ॥ ९३७
 प्रसन्ने शान्तचित्ते च चरदा तु कुमारिका । विशदः पाण्डुरे व्यक्ते शारदो वस्त्रे नवे ॥ ९३८
 शरद्वे पीतमुद्गे शालीनेऽप्यथ शारदी । सैत्रपणीम्बुपिप्पल्योः सुँजन्दा रोचनाङ्गना ॥ ९३९

१. 'गन्तावज्यपस्तु व्ययाहीने च पजने । अव्यया तु हरीतक्यामुपस्थो योनिलिङ्गयोः । उत्तङ्गमुदपोश्चापि समीपरिधतवल्पि । उन्माथो' ख. २. 'उदधस्ताम्रबूडे स्यान्महेन्द्रमहकामुके । क्ष्वयुः' ख. ३. गोमन्थिषु करीपे स्याद्रोडे गोविहिकौपथी । दमथो' ख. ४. 'दमके' ग-च. ५. भिक्षुमूर्खयोः' ख. ६. धनुश्चिन्दागतं-तपाडो ग-च-पुस्तकयोस्तुटितः. ७. 'वद्वतीति वद्वथ' इति टीका. 'वचंय' ख; 'वरूप.' ग. ८. 'मातङ्ग व' ख. ९. 'क्षीकरे' ग. १०. 'अुतादि' ख; 'शपन गुवादिशरीररपर्वः' इति टीका. ११. 'शयसु' ग. १२. 'निद्रादौ' ख. १३. 'अन्त्यजिनो महावीरस्तस्य वसा जनकः' इति टीका. 'व्यञ्जनय' ख; 'अपि जिनवस्त्रि' ग. १४. 'अहजा' ग. १५. 'रवे' ग. १६. 'तु भा' ख. १७. 'सुर' ख. १८. 'तमोमितु' ख. १९. 'मार्तङ्ग' ख. २०. इतः परमिष्यधिकः पाठः—'तोषदो मुस्तके मेघे तौषदं नवनीतजे' ख. २१. 'दरदो वि' ख. २२. 'दोहदो गर्मलधने । अमिलापे तथा गर्मे' ख. २३. 'लोकवादे' ग. २४. 'प्रवक्षितु' ग. २५. 'वतपण्यं' ग. २६. 'संभेदः क्षिण्युसंगमे । पुण्यादीनां विवासेऽपि स्यात्सुनन्दा तु रोचने' ख.

जननी बाहुवलिनीऽप्यगाधोऽस्तावरन्प्रयोः । अवधिः स्वादवधाने कालसीमविलोष्वपि ॥ ९४०
 आनन्दं यद्भ्रमुरजाद्याविद्धः क्षिप्तचैक्रयोः । आवन्धो भूषणे प्रेम्णि बन्धेऽधोत्सेध उच्छ्रये ९४१
 संहननेऽप्युपाधिस्तु कर्मध्याने विशेषणे । कुटुम्बव्यापृते छद्मन्युपधिर्व्याधिर्चक्रयोः ॥ ९४२
 कवन्धं तुन्दे रुण्डेऽप्यु कवन्धो राहुरक्षसोः । दुर्विधो दुर्जने निःस्वे न्यग्रोधो वटपादपे ॥ ९४३
 शम्पां व्यामे न्यग्रोधी तु मोहैनाख्यौपधीभिदि । वृषपर्ण्या निर्घषस्तु पर्वते कठिने स्वरे ॥ ९४४
 देशतद्राजयोश्चापि निरोधो नाशरोधयोः । प्रसिद्धो भूषिते रूपाते प्रणिधियाचने चरे ॥ ९४५
 परिधिर्यज्ञितरतोः शाखायामुपसूर्यके । मागधो मगधोद्भूते शुकुजीरकबन्दिनोः ॥ ९४६
 वैदयतः क्षत्रियापुत्रे मागधी स्यात्तु पिप्पली । यूथी भापाविशेषश्च विबुधः पण्डिते सुरे ॥ ९४७
 विश्वबन्धोऽनुद्रटे शान्ते विश्वस्तात्यर्षयोरपि । विवधो वीवधो भारे पर्याहाराध्वनोरपि ॥ ९४८
 संवाधः संकटे योगौ संरोधः क्षेपरोधयोः । संनद्धो वामिते व्यूढे समाधिः स्यात्समर्पणे ॥ ९४९
 चित्तैकाम्यनिपमयोर्मैनि संनिधिरन्तिके । प्रत्यक्षे चाथ संसिद्धिः सम्पत्सिद्धिस्वभावयोः ॥ ९५०
 अयनं पथि गेहेऽर्कस्योदग्दक्षिणतोगतौ । अम्लानस्त्वमले क्षिण्टीभेदेऽर्जुनं तृणे सिते ॥ ९५१
 नेत्ररोगेऽर्जुनः पार्यं 'हैहेपे' 'केकिनि' द्वये । मातुरेकसुते चार्जुन्युपा गौः कुट्टिनी सरित् ॥ ९५२
 अङ्गनं प्राङ्गणे यानेऽप्यङ्गना तु नितम्बिनी । स्वादपानं गुदेऽपानस्तु तद्रायावज्जनं मैशौ ॥ ९५३
 रसाङ्गनेऽक्तौ सौवीरेऽथाङ्गनो दिङ्मत्तङ्गजे । अङ्गना हनुमन्मातर्त्यङ्गनी लेप्ययोपिति ॥ ९५४
 अवनं रक्षणप्रीत्योर्यसा पितृदैवते । तरणौ सूर्यभक्तायामशनिर्वैश्विद्युतोः ॥ ९५५
 अरतिः कूर्परे पाणौ सैप्रकोष्टताहुलौ । आसनं विष्टरे 'हैस्तिस्त्वन्धे' यात्रानिवर्तने ॥ ९५६
 आसनो जीवकतरा वींसनी पण्यवीषिका । अँपन्नं सापदि प्राप्तेऽप्यादानं वाजिभूषणे ॥ ९५७
 ग्रहणेऽथोत्थानं सैन्यपौरुषे युधि पुस्तके । उद्यमोद्गमहर्षेषु वास्त्वन्तेऽङ्गनचैत्ययोः ॥ ९५८
 मैलोत्सर्गेऽप्यथोत्थानः सुप्तोन्मैखागभीरयोः । उद्यानं स्यान्निःसरणे वनभेदे प्रयोजने ॥ ९५९
 उद्धानमुद्गमे चुड्यामुदानः पवनान्तरे । सर्पभिद्युदरावर्ते कमनोऽशोकपादपे ॥ ९६०
 कामिकामामिरूपेषु कठिनं निमुरोर्ध्वयोः । कठिनी तु खँटिका स्यात्कठिना गुडैर्शर्करा ॥ ९६१
 कर्तनं योपितां तूलसेवने छेदनेऽपि च । क्रन्दनं रोदने हाने कँल्पनं क्लृप्तिकर्तने ॥ ९६२
 कँल्पनेभस्वज्जनायां कलापी भ्रक्षकेकिनोः । कञ्चुकी जोङ्गकतरौ मँहले पत्रगे विटे ॥ ९६३
 काञ्चनं हेमि किञ्चुके काञ्चनो नागकेसरे । उदुम्बरे काञ्चनारे पुत्रागे चम्पकेऽपि च ॥ ९६४
 काञ्चनी तु हरिद्रायां कानीनः कन्यकासुते । कर्णे व्यासे काननं तु प्रद्यास्ये विपिने गृहे ॥ ९६५
 कुह्नो मँषिके सर्पे कुहना दम्भकर्मणि । कुण्डली वरुणे सर्पे मयूरे कुण्डलान्विते ॥ ९६६
 केतनं सदने चिह्ने कृते चोपनिमन्त्रणे । कैसर्वैर्षणि पुत्रागे नागकेसरसिंहयोः ॥ ९६७

१. 'बाहुवलिनी आदिनाथपुनस्य' इति टीका. 'मयादया स्थितौ नार्थाम्' ख. २. 'अत्याघरन्प्रयो.' ख.
 ३. 'वक्र' ख-ग. ४. 'धर्म' ख-ग. ५. 'वक्र' ख. ६. 'सलिले तृण्डे' ख; 'उदके' ग. ७. 'सोहानाख्यौपधीभिदि'
 ग. ८. 'निपेच' ख. ९. 'खरे' ख. १०. 'विधयोऽनु' ख-ग. ११. 'हैहेपे' ख-ग. १२. 'कुकुमद्ग' ग.
 १३. 'कुट्टिनी' ख. १४. 'पसी' ख; 'मस्तै' ग. १५. 'सकोष्ठवितताद्' ग. १६. 'हस्तस्व' ग. १७. 'असी-
 नी' ख. १८. 'आपन्न' ख-ग. १९. 'चित्य' ख; २०. 'मलोत्स' ख-ग. २१. 'उन्मुत्सग' ख ग. २२.
 'शेषयोः' ख-ग. २३. 'खँटिका' ग. २४. 'शर्करा' ग. २५. 'कल्पने' ख-ग. २६. इभस्वज्जनायां हस्तिवज्ज-
 नायाम्. 'कल्पने भस्वज्ज' ख. २७. 'यौषिदहे नटेऽप्यहौ' ख. २८. 'मूपके' ख.

कौपीनं गुह्यदेशे स्यादकार्यं नीवरान्तरे । कौलीनं जनवादे हि पशुपाक्षशुनां युधि ॥	९६८
अकार्यं गुह्यकौलीन्ये गहनं वनदुःखयोः । गह्वरे कलिले चापि गन्धनं तु प्रकाशने ॥	९६९
सूचनोत्साहहिंसासु गर्जनं स्वनिते म्रुधि । गृह्जनं विपदिर्गन्धस्य पशोर्माप्ति रसोनके ॥	९७०
गोस्तनो हारभेदे स्याद्गोस्तनी हारहृत्कि । घट्टना चलनाष्टलोश्चलनः पादकम्पयोः ॥	९७१
चलनं कम्पे चलनीचारीभिद्बन्धवर्षरी । चन्दनो वानरभिदि श्रीखण्डे चन्दनी नदी ॥	९७२
चेतनः स्यात्सहृदयप्राणिनोश्चेतना तु धीः । चीलकी तु नागरज्ञे क्रिष्णुपर्वकरीरयोः ॥	९७३
छर्दनोऽलम्बुषे निम्बे छर्दनं वमनेऽपि च । छदनं पर्णगरुतोदछेदनं कर्तने भिदि ॥	९७४
जयनं विजयेऽश्वादिंसनाहे जघनं कटौ । खियां श्रोणिपुरोभागे जवनो वेगिवेगयोः ॥	९७५
वेग्यश्वे नीश्रुति जवन्यपट्यामौपधीभिदि । जीवनस्तु 'पुत्रंजीवे जीवनं वृत्तिवारिणोः ॥	९७६
स्याञ्जीवना तु भेदायां जीवनी तु मधुसूवा । तैलिनं विरले स्वच्छे स्तोकेऽथ तपनो रवौ ॥	९७७
भहाते नरके मीष्मे तल्लनो पूनि मारुते । तमोष्ठी वह्निसूर्येन्दुबुद्धकेशवशंमुपु ॥	९७८
तपस्थी तापसे दीने तरस्थी वेर्गेश्वरयोः । तेमनं व्यञ्जने द्वेदे तेमनी चुल्लिभिद्यपि ॥	९७९
तोदनं व्यपने तोत्रे दहनो दुष्टचेष्टिते । भहाते चित्रकेऽमौ च दमनो वीरपुष्पयोः ॥	९८०
दर्शनं दर्पणे धर्मोपलब्धयोर्बुद्धिशास्त्रयोः । स्वप्रलोचनयोश्चापि दर्शनं वर्मदर्शयोः ॥	९८१
द्विर्जन्मा वौ रदे विप्रे दुर्नामा पुनरर्शसि । दुर्नामा दीर्घकोर्ध्यां स्याद्देवनोऽक्षेऽथ देवनम् ॥	९८२
व्यवहारे जिगीषायां क्रीडायां धमनोऽर्नले । क्रूरे भस्त्राध्यापके च धमनी कंधरा तिरैरौ ॥	९८३
दरिद्रा च धावनं तु गते शौचेऽथ नन्दनम् । इन्द्रोद्याने नन्दनस्तु तनये हर्षकारिणि ॥	९८४
नलिनं नलिकातोपाम्युजेषु नलिनी पुनः । पद्माकरे गद्गाङ्गिन्यो निधनं कुलनाशयोः ॥	९८५
निदानं कारणे शुद्धौ तपसः फलपाचने । वस्तदाभ्यवसाने च प्रैधनं युधि दौरणे ॥	९८६
प्रधानं प्रकृतौ युद्वावुत्तमे परमात्मनि । महामात्रे प्रसूनं तु प्रसूते फलपुष्पयोः ॥	९८७
प्रज्ञानं युद्धौ चिद्वे च स्यात्प्रसन्नं प्रसादवत् । प्रसन्ना तु मदिरायां पवनो वायुवहयोः ॥	९८८
पवनं पुनरापाके पद्मिनी योषिदन्तरे । अञ्जेऽञ्जिन्यां सरस्यां च पावनं जलकृच्छ्रयोः ॥	९८९
पावनः पावके सिंहोऽध्यासे पावयितर्षपि । पावनी तु हरीतक्यां पाठीनो गुग्गुलद्रुमे ॥	९९०
पाठके मीनभेदे र्धे पिशुनः सूचके खले । कंध्यास्ये पिशुना शृङ्का स्यात्पिशुनं तु कुङ्कुमम् ॥	९९१
पीतनं तु हरिताले पीतदारुणि कुङ्कुमे । पीतनः पुनराश्रते पूतना तु हरीतकी ॥	९९२
वैध्या च वासुदेवस्य पूतनानीकिनी चमूः । सेना सैन्यविशेषश्च फाल्गुनो मासपार्श्वयोः ॥	९९३
नदीजेऽर्जुनवृक्षे च फाल्गुनी पूर्णिमाभिदि । भवनं सद्ने भावे भण्डनं कवचे युधि ॥	९९४

१. 'चाम्बरान्तरे' ग. २. 'कायगुह्ये च कौ' ख. ३. 'स्वनिते' ग. ४. 'दग्धस्य' ख. ५. 'तूरिका' ख. ६. 'कम्पयोः' ख. ७. 'वारीनिः' ग. ८. 'चोलना तु' ख; 'चोलन तु नागरङ्गम्' ग. ९. 'पर्णे गच्छते' ग. १०. 'खियाः श्रेणि' ग. ११. 'मवेत्पुत्रे' ग-घ. १२. 'अवा' ख. १३ 'तल्लनं' ख. १४. 'विगियु' ग-घ. १५. 'दहनो दु' ख; 'दहने दु' ग-घ. १६. 'द्विजन्मानौ रदविप्रौ' ग-घ. १७. 'दुर्नाम' ग-घ. १८. 'वीरौ' ग-घ. १९. 'अनले' ग-घ. २०. 'शिरा' ग-घ. २१. 'प्रपाण' ग-घ. २२ 'दाक्षणे' ख. २३. 'सिद्धे व्यासे' ग. २४. 'प्रापेना' माचने स्मृता । अभिघाते रोषने च' इति ख-पुस्तकेऽपिच; पाठः. २५. 'कप्यास वपिमुलम्' इति टीका. 'कापोते' ग-घ. २६. 'दुग्धदा वा' ग-घ. २७. 'फल्गुनीपू' ख.

खलीकारे भट्टिनी तु ब्रह्मण्यां नृपयोपिति । भावना वासना ध्यानं भुवनं लोकखाम्युषु ॥ ९९५	
भूतात्मा द्रुहिणे देहे मदनः सिक्पके रंभरे । राढे वसन्ते धत्तूरे मलिनं कृष्णदोषयोः ॥ ९९६	
मलिनी रजस्वलायां मण्डनं तु प्रसाधने । मण्डनोऽलंकरिणौ स्यान्मार्जनो लोभशस्त्रिणि ॥ ९९७	
मार्जनं शुद्धिकरणे मार्जना मुरजध्वनौ । मालिन्युमायां गङ्गायां चम्पावृक्षप्रभेदयोः ॥ ९९८	
मालक्यां मिथुनो राशौ मिथुनं पुंषियोर्युगे । मुण्डनं रक्षणे क्षौरं मेहनं मूत्रशिश्रयोः ॥ ९९९	
मैथुनं रतसंग्लोर्यमनं यमवन्धयोः । यापनं कालविक्षेपे निरासे वर्तनेऽपि च ॥ १०००	
योजनं तु चतुःप्रोश्यां स्याद्योगपरमात्मनोः । रसनं ध्वनिते स्वादे रसज्ञाराज्योरपि ॥ १००१	
रञ्जनं रक्षके रक्तचन्दनेऽप्यथ रञ्जनी । मञ्जिष्ठारोचनानीलीगुंडासु रजनी निशि ॥ १००२	
लाञ्जानीलीहरिद्रासु राधनं प्राप्तितोषयोः । साधने रेचनी गुण्डादन्ती रोचनिका त्रिवृत् ॥ १००३	
रोदनं त्वश्रुणि क्रन्दे रोचनः कूटशालमलौ । रोचना रक्तकहारे गोपिते वरयोपिति ॥ १००४	
लङ्घनं भोजनत्यागे प्लवने क्रमणेऽपि च । ललामवर्द्धलामाश्वे शृङ्गे चिह्नपताकयोः ॥ १००५	
रम्ये प्रधाने भूपायां पुण्ड्रे पुच्छप्रभावयोः । ललना खीनैर्द्विजिह्वा लौञ्जलं लक्ष्मसंज्ञयोः ॥ १००६	
लाङ्गली स्याद्बलभद्रे नालिकेरेऽथ लेखनम् । भूजं छेदे लिपिन्यासे व्यसनं निष्फलोचमे ॥ १००७	
दैवानिष्टफले सत्तौ स्त्रीपानमृगयादिषु । पापे विपत्तावशुभे व्यञ्जनं श्मश्रुचिह्नयोः ॥ १००८	
तेमनेऽवयवे कादौ चमनं छर्दनेऽर्दने । वसनं छादने वस्त्रे वर्जनं लागहिंसयोः ॥ १००९	
वर्धनं छेदने वृद्धौ वर्धनी तु गलन्तिका । वपनं मुण्डने बीजाधानेऽथ वर्तनी पपि ॥ १०१०	
वर्तने तर्कुपिण्डे च वनश्वा विप्रतारके । शार्दूले गन्धमार्जारे वामनो दिग्गजेऽच्युते ॥ १०११	
खर्वेऽङ्कोठे वाहिनी तु सेनातद्भेदसिन्धुषु । स्याद्वाणिनी तु नर्तक्यां छेकमत्तखियोरपि ॥ १०१२	
वितानं र्दकके यजे वितारे क्रतुकर्मणि । तुल्ये मन्दे वृत्तभेदे शून्यायैसरयोरपि ॥ १०१३	
विज्ञानं कार्मणे ज्ञाने विलग्नं मध्यलभयोः । विक्रिन्ना जीर्णशीर्णां चिलीनौ लीनविद्रुतौ ॥ १०१४	
विपद्मः शिरीषतरौ विपद्मा त्रिवृतामृता । विच्छन्नं तु कुटिले स्यात्समालब्धविभक्तयोः ॥ १०१५	
विमानं देवतायाने संतभूमिशृङ्गेऽपि च । विधानं हस्तिकवले प्रेरणेऽभ्यर्चने धने ॥ १०१६	
वेल्गोप्राणविधिषु प्रकारे वैरकर्मणि । विपद्मो भुजगे नष्टे विश्वप्सा वहिचन्द्रयोः ॥ १०१७	
समीरणे कृतान्ते च विलासी भोगैसर्वयोः । विपयी विषयासत्ते वैपयिकजने नृपे ॥ १०१८	
कामे विषयि हृषीके व्युत्थानं प्रतिरोधने । विरोधैवरणे स्वैरवृत्तौ समधिपारणे ॥ १०१९	
वृजिनः केशे वृजिनं भ्रुमेऽपे रक्तचर्मणि । वेष्टनं मुकुटे कर्णशष्कुल्युष्णीषयोर्वृत्तौ ॥ १०२०	
वेदना ज्ञाने पीडायां ज्ञयनं स्वापशय्ययोः । रते शमनस्तु यमे शमनं शान्तिर्हिंसयोः ॥ १०२१	
श्वसनं खासे श्वसनः पवने मदनह्रुमे । शकुनं स्यादैवशंसिनिमित्ते शकुनः खगे ॥ १०२२	
शकुनिः खगे करणभेदे कौरवमातुले । शतघ्नी तु वृश्चिकाल्यां शस्त्रभेदकरजयोः ॥ १०२३	

१. 'खलीकारे' ख. २. 'ब्राह्मण्यां' ख-ग-घ. ३. 'लोकनाकारखाम्युषु' ग-घ. ४. 'अस्मरे' ग-घ. ५. 'वृक्ष प्र' ख-ग. ६. 'निराशे' ख. ७. 'राजिनी' ग-घ. ८. 'खुहीषु' ख; 'गण्डासु' ग-घ. ९. 'पुन्द्रादं' ग-घ. १०. 'रोचनका' ग-घ. ११. 'कलामा' ग-घ. १२. 'नारी' ग-घ. १३. 'लाञ्जनी' ख. १४. 'लक्ष्यविह' ग-घ. १५. 'पीठे' ग-घ. १६. 'अपि प्रता' ख. १७. 'कोठे' ख; काण्ठे' ग-घ. १८. 'कदक उल्लोचः' इति टीका. 'कडोले' ख. १९. 'वधययो' ख. २०. 'सतभूमय' ख; 'सर्वभूमय' ग-घ. २१. 'मोगिस' ख-ग-घ. २२. 'आचरणे' ख-ग-घ. २३. 'शान्तिर्हि' ग-घ.

शासनं नृपदचोर्व्यां शास्त्राज्ञालेखशास्त्रिणु । शिखरी कोट्टकोपष्टपोर्दुमेऽपामार्गशैलयोः ॥ १०२४
 शिखण्डी कुमुदे चित्रमेखले वहिर्वहयोः । भीष्मारौ धाणे शृङ्गारी सुवेपे क्रमुके द्विपे ॥ १०२५
 श्लेष्मद्वा स्यान्मल्लिकायां कम्पिल्यकफणिज्जयोः । शोभनः सुन्दरे योगे सवनं खानयागयोः ॥ १०२६
 सोमनिर्दलने चापि सदनं जलसद्यनोः । स्तननं कुन्पने मेघगजितध्वनिमात्रयोः ॥ १०२७
 स्पर्शनं हृषीके दाने स्पर्शे च स्पर्शनोऽनिले । स्यन्दनं श्रवणे तोये स्यन्दनस्तिनिशे रथे ॥ १०२८
 संच्यानं छादने वस्त्रे समानो देहमारुते । वर्णमित्सत्समैकेषु संतानोऽपत्यगोत्रयोः ॥ १०२९
 संततौ देववृक्षे च संस्थानं त्वाकृतौ मृतौ । चतुष्पथे संनिवेशे सज्जनं घट्टगुल्मके ॥ १०३०
 सज्जनस्तु कुलीने स्यात्सज्जनापि च कल्पना । संधानं तु संघट्टनेऽभिपवे संधिनी तु गौः ॥ १०३१
 वृषाकान्ता कालदुग्धा [स्थीपानं तु निवेशने । पुंसवने समाधौ च] साधनं सिद्धिसैन्ययोः ॥ १०३२
 उपायेऽनुगमे मेष्ट्रे निवृत्तौ कारके वधे । दापने मृतसंस्कारे प्रमाणे गमने धने ॥ १०३३
 सुकर्मा योगभेदे स्यात्सत्क्रिये द्वेषशिल्पिनि । सुदामा पर्वते मेघे सुधन्वा त्वष्टृधन्विनोः ॥ १०३४
 सुपर्वा पर्वणि शरे त्रिदशे वंशधूमयोः । सूचना स्यादभिनये गन्धने व्यथने दृशि ॥ १०३५
 सेवनं सीरनोपास्योः सेनानीः सैन्यपे गुहे । ह्योनोऽर्चिर्त्रिर्वाहर्वर्षं ह्यादिनी वञ्चविद्युतोः ॥ १०३६
 हिण्डनं क्रीडारतयोर्पानेऽनूपस्तु सैरिभे । जलप्रायेऽप्यथावापः पानभेदालवालयोः ॥ १०३७
 प्रक्षेपे भाण्डपंचेनेऽप्याक्षेपः परिभर्त्सने । काव्यालंकरणाकृष्टयोः स्यादाकल्पस्तु मण्डने ॥ १०३८
 कल्पने चाप्युलपस्तु गुल्मिनीवृणभेदयोः । उडुपः पूर्वशशिनोः कलापो बहैतूणयोः ॥ १०३९
 संहतौ भूषणे काश्यां कच्छपो महबन्धके । कमठे कच्छपी वीणा कंसिपुर्भोज्यवस्त्रयोः ॥ १०४०
 ण्वैकस्मिन्द्वयोश्चापि कैश्यपो मुनिमीनयोः । काश्यप्युर्व्यां कुतपस्तु छागकम्बलदर्भयोः ॥ १०४१
 वैश्वानरे दिनकरे द्विजन्मन्यतिपौ गवि । भागिनेयेष्टमारोऽह्नो वाधेऽथ कुटपो मुनौ ॥ १०४२
 निष्कुटे मानभेदे च कुणपः पूतिगन्विनि । श्वे जिह्वापस्तु शुनि व्याघ्रे द्वीपिबिडालयोः ॥ १०४३
 पादपो द्रौ पादपीठे पादपा पादरक्षणे । रक्तपः स्याद्यातुधाने रक्तपा तु जलौकसि ॥ १०४४
 विटपः पल्लये लम्बे विस्तारे पिङ्गशाखयोः । सुरूपस्तु बुधे रम्ये प्राप्तरूपाभिरूपवत् ॥ १०४५
 कदम्बः सर्पे नीपे कैदम्बं निकुरम्बके । कलम्बो नालिनाशाके वृषत्के नीपपादपे ॥ १०४६
 कादम्बः कैलहंसेष्वोर्नितम्बः कटिरोधसोः । क्षिया पश्चात्कटौ सानौ प्रलम्बस्तु प्रलम्बनम् ॥ १०४७
 दैलस्तालाङ्कुरः शाखा प्रालम्बस्तु पयोधरे । त्रेपुसे हारभेदे च भूजम्बस्तु विकङ्कते ॥ १०४८
 गोधूमाह्वयधान्ये च हेरम्बः शौर्यगर्विते । महिषे विन्नराजे चारम्भस्तु वधदर्पयोः ॥ १०४९
 वरायामुच्ये चाप्यात्मभूर्भ्रंशणि मन्मथे । ऋपभः स्यादादिजिने वृषभे भेषजे स्वरे ॥ १०५०
 कर्णरन्ध्रे कोलपुच्छे अष्ट्रे चाप्युत्तरे स्थितः । ऋपभी तु शक्रशिम्ब्यां पुरुषाकारयोषिति ॥ १०५१

१. 'शान्तर्हि' ग-घ. २. 'चिनामलेखे वधिर्वहयो' ग-घ. ३. 'ऋष्माध्या' ग-घ. ४. 'शोचनः' ग घ. ५. 'जनस' ग-घ. ६. 'त्रिदशे' ख. ७. 'श्रवणे' ख. ८. 'वृषेषु' ग-घ. ९. 'उपष्टिते' ग घ. १०. 'अभिपेके' ख. ११. धनुश्चिह्नान्तर्गतपाठः ख-पुस्तके पुठितः. १२. 'उपगमे' ख. १३. 'मेष्ट्रे' ख-ग-घ. १४. 'हापनोऽर्चिर्त्रिहि' ग-घ. १५. 'पचने' ग-घ. १६. 'प्रवशीतांशोः' ख. १७. 'कशिपु' ग-घ. १८. 'काश्यपो मु' ग घ. १९. 'प्रतापस्तेजसि स्वेदे पादपो वृक्षपीठयोः' इति ख पुस्तकेऽधिकः पाठः. २०. 'रक्तपो रक्षो रक्तपा तु जलोवा विटप पुनः' इति ख-पुस्तक एवं पाठः. २१. 'पल्लवेऽपि च वृक्षे च विस्तारे पिङ्गशाखिनो.' ख-पुस्तक एवम्. २२. 'कदम्बे' ख. २३. 'निकुरम्बके' ग घ. २४. 'कलदेवेऽशोनि' ख. २५. 'त्रपये' ग-घ.

विधवायां तिरालायां करभौ मेघ उष्ट्रके । अङ्गुलेश्च कनिष्ठाया मणिवन्धस्य चान्तरे ॥	१०५२
ककुभो वीणाप्रसेवे रागभेदेऽर्जुनद्रुमे । कुसुम्भं तु शातकुम्भे स्यादह्वयायां कमण्डलौ ॥	१०५३
गर्दभो रासभे गन्धे गर्दभी जन्तुरुग्भिदोः । गर्दभं कुमुदभेदे तुर्लभः कैच्छुरे प्रिये ॥	१०५४
दुष्प्रापेऽपि बुन्दुभिस्तु भेयां दितिसुते विषे । अक्षविन्दुत्रिकद्वन्द्वे निकुम्भः कुम्भकर्णजे ॥	१०५५
दन्त्यां च ब्रह्मभोऽध्यक्षे कुलीनाथे प्रियेऽपि च । वर्षाभूः पुनर्नवायां स्याद्गण्डूपदभेरुयोः ॥	१०५६
विष्कम्भो विस्मृतौ योगविशेषप्रतिबन्धयोः । योगिनां च बन्धभेदे रूपकावयवेऽपि च ॥	१०५७
विश्रम्भः केलिकलहे विश्वासे प्रणये वधे । वृषभः स्यादादिजिने वृषपुंगवयोरपि ॥	१०५८
सनाभिर्ज्ञातिसदृशोः सुरभिर्हेम्नि चम्पके । जातिफले मातृभेदे रम्ये चैत्रयसन्तयोः ॥	१०५९
सुगन्धौ गवि संह्रक्यामधमो न्यूनगर्ह्ययोः । आगमस्त्वागतौ शास्त्रेऽप्याश्रमो व्रतिनां मठे ॥	१०६०
ब्रह्मचर्यादिचतुष्टकेऽप्युत्तमा दुग्धिकौपथौ । उत्तमं तु प्रधाने स्यात्कलमः शालिचौरयोः ॥	१०६१
कुसुमं खीरंजोनेत्ररोगयोः फलपुष्पयोः । कृत्रिमं लवणभेदे कृत्रिमः कृतसिंहयोः ॥	१०६२
गोधूमो भेषजे नागरङ्ग्रीहिप्रभेदयोः । गोलोमी वारयोपायां पद्मप्रधानास्तितदूर्वयोः ॥	१०६३
गौतमो गणभृद्भेदे शाक्यसिंहादिभेदयोः । गौतम्युमायां रोचन्वां तल्लिमं तल्पखड्गयोः ॥	१०६४
विनाते कुट्टिमे चापि दाडिमः करकैलयोः । निष्कमो निर्गमे बुद्धिसंपत्तौ दुष्कुलेऽपि च ॥	१०६५
नियमः स्यात्प्रतिज्ञायां निश्चये यन्त्रणे व्रते । निगमाः पूर्वाणिगवेदनिश्चयाध्वैवणिकपथाः ॥	१०६६
नैगमो नयपौरोपनिर्दृतिपु वाणिजे । प्रथमः स्यात्प्रधानाथोः प्रक्रमोऽवसरे क्रमे ॥	१०६७
पञ्चमो रुचिरे दक्षे पञ्चानामपि पूरणे । रागभेदे पञ्चमी तु द्रौपद्यां परमः परे ॥	१०६८
अप्रेसरप्रथमयोरोङ्गारे परमं पुनः । स्यादव्ययमनुज्ञायां प्रतिमा प्रतिरूपके ॥	१०६९
गजस्य दन्तबन्धे च मध्यमो मध्यजे स्वरे । देहमध्ये मध्यदेशे मध्यमा कार्णकाङ्गुलिः ॥	१०७०
रौंका रजस्वला चापि व्यायामः पौरुषे अथे । वियामे दुर्गसंचारे विलोममरघट्टके ॥	१०७१
विलोमो वरुणे सर्पे प्रतीपे कुंकुरेऽपि च । विलोमी स्यादामलक्यां विक्रमः शक्तिसंपदि १०७२	
क्रींन्तौ च विद्रुमो वृक्षे प्रवालेऽप्यथ विश्रमः । शोभायां संशये ह्रींवि सत्तमः श्रेष्ठपूज्ययोः १०७३	
साधिष्टे संभ्रमो भीतौ संवेगादरयोरपि । सुपीमः शिशिरे रम्ये सुपुमं रुचिरे समे ॥	१०७४
सुपमा तु स्यात्परमशोभायां कालभिरपि । अत्ययोऽतिक्रमे दोषे विनाशे दण्डकृच्छ्रयोः ॥	१०७५
अवध्यमवधाहं स्यादनर्थकवचस्यपि । अभयमुशीरामीलोरभया तु हरीतकी ॥	१०७६
अनयोऽश्रुमदैवे स्याद्विषयसनयोरपि । अर्थायमन्त्रसङ्घेऽश्रुहितेऽधृष्यः प्रगल्भके ॥	१०७७
अधृष्या निम्नगाभेदेऽहृत्या गौतमयोपिति । सरोभेदेऽप्यभिरुद्या तु शोभायां कीर्तिसंज्ञयोः १०७८	
अहार्यो हर्तुमशक्ये शैलेऽथाशय आश्रये । अभिप्रायपनसयोरदित्यखिदशाक्योः ॥	१०७९

१. 'भय उ' ख. २. 'रोगमे' ग घ. ३. 'मखिद्यया क' ख. ४. 'कुमुदे श्वेते' ख; 'सितकुमुदे' ग-घ. ५. 'कच्छुरे' ख. ६. 'विधे' घ. ७. 'अर्धवि' ग-घ. ८. 'शालक्याम्' ख-ग-घ. ९. 'राजन्वाम्' ग-घ. १०. 'द्वयपि' ख. ११. 'दतिपु' ख-ग-घ. १२. 'आकरि' ख; 'अकारे' ग-घ. १३. 'प्रतिमः प्रतिरूपके' ए; धनुश्चिदान्तर्गतपाठो ग-घ-पुस्तकयोस्तु दितः. १४. 'कन्वार' ग घ. १५. 'कुंकुरे' ग-घ. १६. 'क्री' ख. १७. 'भावे' ख. १८. 'सुपमम्' ख. १९. 'विक्रमे' ख. २०. 'अर्थायमन्त्रनिवधे तथाधस्य हितेऽपि च । अव्यय शब्दभेदेऽपि निर्व्यये परमेश्वरे । अगस्त्यो मुनी हुमेदे स्यात्' इति ग-घ पुस्तकयोरधिकः पाठः. २१. 'अप्याश' ए-ग-घ.

आत्रेयो मुनिरात्रेयी पुष्पवत्यां सरिद्धिदि । आतिथ्योऽतिथी तद्योगेऽप्याम्नायः कुल आगमे १०८०
 षपदेशे चैन्द्रियं तु चक्षुरादिषु रेतसि । उदयः पर्वतोन्नत्योरूपीयुरविकम्बले ॥ १०८१
 ऊर्णनाभे च मेघे चैणेयमेणीत्वगादिके । रैतवन्धभिदि स्त्रीणां कृपायः सुरभौ रसे ॥ १०८२
 रागवस्तुनि निर्यासे श्रोत्रादिषु विलेपने । वर्णे कालेयस्तु दैत्ये कालेयं कुङ्कुमं यकृत ॥ १०८३
 कुलायः पक्षिणां स्थानगेहयोः क्षेत्रिया स्त्रियः । अन्यदेहचिकित्सार्हा साध्यरूपारदारिका १०८४
 क्षेत्रियं क्षेत्रजवृणे गाङ्गेयं स्वर्णमुसलयोः । कँसेरुष्यथ गाङ्गेयो गाङ्गवत्कन्दभीष्मयोः ॥ १०८५
 चक्षुष्यः सुभगे पुण्डरीकवृक्षे रसाक्षने । कनकेऽक्षिहिते चापि चक्षुष्या तु कुलत्थिका ॥ १०८६
 चाम्पेयो हेमि किञ्जल्के चम्पके नागकेसरे । जघन्यं शिंभे गर्होऽन्त्ये जटायुर्गुगुलौ खगे १०८७
 तपस्यः फाल्गुने मौसे तपस्या नियमस्थितौ । द्वितीया तिथिगेहिन्योर्द्वितीयः पूरणे द्वयोः १०८८
 नादेयी जलवानीरे भूजम्बूनागरङ्गयोः । कौङ्कुटे च जपायां च निकायः सद्यसहयोः ॥ १०८९
 परमात्मनि लक्षे च प्रैक्षण्यः प्रेमयाच्चयोः । विभ्रम्भे प्रसरे चापि प्रत्ययो ज्ञानरन्ध्रयोः ॥ १०९०
 विश्वासे शपथे हेतावाचारप्रैथितत्वयोः । अधीने निश्चये र्यौदौ प्रणाप्यः कामवर्जिते ॥ १०९१
 असंमते प्रैसव्यस्तु प्रतिकूलानुकूलयोः । प्रतीक्ष्यः प्रतिपाल्ये स्यात्पूज्ये च प्रलयो मृतौ ॥ १०९२
 संहारे नष्टचेष्टत्वे पर्यायोऽवसरे क्रमे । निर्भोगे ब्रह्मधर्मे च पर्जन्यो र्गर्जदम्बुदे ॥ १०९३
 वासवे मेघशब्दे च पर्यस्यं तु पयोभवे । पयोहिते पयस्या तु काकोलीदुग्धिकापि च ॥ १०९४
 प्रक्रिया नृत्पादने स्यादधिकारप्रकारयोः । पानीयं पेयजलयोः पारुष्यस्तु बृहस्पतौ ॥ १०९५
 पारुष्यं पुरुषभावे संक्रन्दनवनेऽपि च । पौलस्त्यो रावणे श्रीदे भ्रातृव्यो भ्रातृजे रिपौ ॥ १०९६
 भुजिष्यः स्याद्वनधीने किङ्करे हस्तसूत्रके । भुजिष्या भणिक्तादासोर्मल्लेयः पर्वतान्तरे ॥ १०९७
 शैलांशे देश आरामे मलया त्रिवृतौपधौ । मङ्गल्यो रुचिरेऽधत्थे त्रायमाणे मसूरके ॥ १०९८
 विंत्वे मङ्गल्यं तु दग्नि मङ्गल्या रोचना शमी । शतपुण्या शङ्खवचा त्रिषङ्गः शङ्खपुष्पयि ॥ १०९९
 अन्धपुंर्यौ मृगयुस्तु फेरौ ब्रह्मणि लुब्धके । रहस्यं गोपनीये स्याद्रहस्या सरिदन्तरे ॥ ११००
 लौहित्योऽवधौ नदे ग्रीहौ ब्रह्मण्यो प्रैक्षणे हिते । शनैश्चरे व्यवायस्तु मैथुनव्यवधानयोः ॥ ११०१
 वदान्यः प्रियवर्गदानशीलयोरुभयोरपि । वक्तव्यो वाच्यवर्द्धं वचोर्हहीनयोरपि ॥ ११०२
 वलयः कङ्कणं कण्ठरुवालेयस्तु गर्दभे । वलयं कोमलेऽङ्गारवलयं विजयो जये ॥ ११०३
 पार्थे विमाने विजयो मातस्सख्योस्तिथावपि । विषयो यस्य योऽज्ञातलत्र गोचरदेशयोः ॥ ११०४
 शब्दादौ जनपदे च विस्मयोऽद्भुतदर्शयोः । विनयः शिक्षाप्रणयोर्विनया तु वलौपधौ ॥ ११०५
 विशल्या लाङ्गलीदन्तीगङ्गीत्रिपुटास्तु च । शल्येन रहितायां च प्रियायां लक्ष्मणस्य च ॥ ११०६

१. 'पर्वतोत्पन्नोः' ग-घ. २. 'रतवन्धादिषु स्त्री' ख. ३. 'त्रयः' ख-ग-घ. ४. 'वधेर' ख. ५. 'गहिरे
 विभे' ख. ६. 'अत्ये' ग-घ. ७. 'मासि' ख; 'पार्थे' ग-घ. ८. 'द्वये' ग-घ. ९. 'काङ्गुणा च' ख; 'व्यङ्ग्ये
 च' ग-घ. १०. 'निलयोऽस्तमवे श्चे । गोपनस्य प्रदेशेऽपि नेपथ्यं तु प्रमाधने । रङ्गभूमौ वेपथेदे' इति ख-
 पुस्तकेऽधिकः पाठः. ११. 'विस्मयो' ग-घ. १२. 'प्रेथित' ख. १३. 'स्वादी' ग-घ. १४. 'प्रसय्यस्तु' ख.
 १५. 'निर्वाणे' ख. १६. 'गर्जदम्बुजे' ख. १७. 'पयस्यस्तु' ख. १८. 'अनधीने' ग-घ. १९. 'हस्तसूत्रके' ख.
 २०. 'भुवन्त्युर्विद्विषयोः । मलयीदेश आरामे शैलासे पर्वतान्तरे । मलया विश्वम्भङ्गल्यत्रायमाणे मसूरके ।' इति
 ख-पुस्तकस्थः पाठः. २१. 'विभे' ग-घ. २२. 'पुण्या' ग-घ. २३. 'ब्रह्मणो दि' ग-घ. २४. 'वागुदारयो' ग-घ.
 २५. 'यलौ' ग-घ.

श्वशुर्यां देवरे श्याले शाण्डिल्यः पावकान्तरे । विल्वे मुनी च शालेयं शतपुष्पाह्वयीपैथी ॥ ११०७
 क्षेत्रे च शैलिधान्यस्य शीर्षण्यं शीर्षरक्षणे । शीर्षण्यो विशदे केशे शैलेयं शैलसंभवे ॥ ११०८
 सिन्धूये तालपण्यां च शैलेयस्तु मधुव्रते । समयः शपथे भापासंपदोः कालसंविदोः ॥ ११०९
 सिद्धान्ताचारसंकेतनियमावसरेषु च । क्रियाकारे च निर्देशे संस्त्यायो विस्तृता गृहे ॥ १११०
 संनिवेशे संनयस्तु समवायानुसैन्ययोः । [सौमर्थ्यं गोगयताशक्त्योः सौरभ्यं गुणगौरवं ॥ ११११
 सौगन्ध्यं चारुतायां च हिरण्यं पुनरक्षये । प्रधानधातौ कनके मानभेदे कपर्दके ॥ १११२
 द्रविणाकुप्ययोश्चापि हृच्छयो मन्मथात्मनोः] हृदयं वक्षसि स्वान्ते वृक्षायाममरः सुरे ॥ १११३
 सुहीवृक्षेऽस्थिसंहारेऽप्यमरा त्वमरावती । स्थूणा दूर्वा गड्डी चान्तरं रन्ध्रावकाशयोः ॥ १११४
 मध्ये विनार्थे तादर्थ्ये विशेषेऽप्रसरेऽवधौ । आत्मीयात्मपरीधानान्ताधिवाह्येष्वथावरम् ॥ १११५
 चरमेऽवरा तु गौरीगजजहान्त्यदेशयोः । अक्षरं स्यादैपवर्गे परमप्रवर्णयोः ॥ १११६
 गगने धर्मतपसोर्ध्वरे मूलकारणे । अधरोऽनूर्ध्वहीनोष्टेष्वम्बरं व्योमवस्त्रयोः ॥ १११७
 कर्पांते सुरभिद्रव्येऽरं छदकपाटयोः । अङ्कुरो रौमिण सलिले रुधिरेऽभिनवोद्भवे ॥ १११८
 अजिरं दक्षुरे कापे विपये प्राङ्गणेऽनिले । अशिरोऽर्के राक्षसेऽप्रावङ्कारो लातभौमयोः ॥ १११९
 अपडीरः शक्तनरयोरसुरः सूर्यदैवयोः । असुरा रजनीवीस्योरगुरुस्त्वगरी लघौ ॥ ११२०
 शिशपायाभैथाहारो हार आहरणेऽशने । आसारो वेगवद्भ्रं सुहृद्भ्रंलप्रसारयोः ॥ ११२१
 आकार इङ्गिताकृलोराधारो जलधारणे । भातकालेधिकरणेऽप्याकरो निकरे खनी ॥ ११२२
 इतरः पामरेऽन्यस्मिन्नित्वरः क्रूरकर्मणि । पथिके दुर्विधे नीचे स्यादित्वर्यभितारिका ॥ ११२३
 ईश्वरः स्वामिनि शिवे मन्मथेऽपीश्वरात्रिजा । उदरं तुन्दरणयोरुत्तरं प्रैवैरोर्ध्वयोः ॥ ११२४
 उदीच्यप्रतिवचसोरुत्तरस्तु विराटजे । उद्धारः स्यादणोदृलोरुदारो दक्षिणो महान् ॥ ११२५
 दातोर्धरा तु भूमात्रे सर्वसत्यालघुभुव्यपि । ऋक्षरं वारिधारायामृक्षरः पुनर्कटिजि ॥ ११२६
 एकाग्रौ तद्गतान्यमावौशीरं शयनासने । उशीरजे चामरे च दण्डे च कर्करः तगे ॥ ११२७
 करीरे क्रकचे दीने कर्तुरं काशने जले । कर्तुरो राक्षसे पापे शबले कन्दरोऽङ्कुशे ॥ ११२८
 विवरे च गुहायां च कर्करो मुकुरे दृढे । कदरः श्वेतखदिरं क्रकचशुद्ररोगयोः ॥ ११२९
 कर्परस्तु कटाहे स्याच्छस्त्रभेदकपालयोः । कङ्करं कुत्सिते तत्रे कडारो दासपिङ्गयोः ॥ ११३०
 [कङ्कारः कुञ्जरे सूर्ये जठे दुर्गहे मुनी । करीरः कलशे वंशाङ्कुरवृक्षविशेषयोः ॥ ११३१
 कलत्रं श्रोणी भार्यायां दुर्गस्थाने च भूमजाम् । कटित्रं तु कटीत्रले रसनाचर्मभेदयोः ॥ ११३२
 कच्छुरः पुंश्रले पामासहिते कच्छुरा सँदी । दुःश्यां शैकशिम्बी च कवरं लवणाम्लयोः ॥ ११३३
 कवरी केशविन्यासशाकयोः कन्धरोऽम्बुदे । कन्धरा तु शिरोधौ स्यात्कशोरुष्टव्रीकसे ॥ ११३४

१. 'विते' ख. २. 'औपमे' ख-ग-घ. ३. 'शालिभैत्यस्य' ख. ४. अनुश्रिहान्तर्गतपाठो ग घ-पुस्त-
 कयोस्तुष्टिः. ५. 'मानभे' ख. ६. 'आत्मीयान्तःप' ख; 'आत्मीयान्तःप' ग-घ. ७. 'अपामर्णे' ग-घ.
 ८. 'अमरे' ख. ९. 'अन्तर्दि' ख. १०. 'कर्पांते सुरभिद्रव्ये रदच्छदकपापयोः' ग-घ. ११. 'शिञ्जि'
 ग-घ. १२. 'दस्थोः' ग-घ. १३. 'अपावीरा नातिपतिमुतोकिता । रजसासंमुतापुक्ता' ख. १४. 'वेल'
 ख. १५. 'प्रवणोर्ण' ग-घ. १६. 'अकरः' ग-घ. १७. 'कन्दुरेऽङ्कुरे' ग-घ. १८. 'ककर' ख. १९.
 अनुश्रिहान्तर्गतपाठः ख-पुस्तके तुष्टिः. २०. 'शदी' ख; 'शदी' ग-घ. २१. 'सुक' ख-ग-घ.

तृणजातो बन्दभेदे कणोरुस्तु गणोरुस्तु । वेश्येभीर्कणिकारेषु कटपूरक्षदेवने ॥	११३५
विद्याधरेऽस्ये रुद्रे कान्तारं दुर्गवर्त्मनि । महारण्योपसर्गाद्यो काननेक्षुविशेषयो ॥	११३६
काश्मीरं पुष्करमूले टङ्कतुङ्गयोरपि । कावेरी तु हरिद्राया घेश्याया सरिदन्तरे ॥	११३७
किर्मारः शरले दैत्ये किशारो ह्यशशवके । सूर्ये यून्यथ किशारुर्धन्यशके शरेऽपि च ॥११३८	
कुहरं गह्वरे छिद्रे कुकुरं ग्रन्थिपर्णके । कुकुरः श्वा कुजेरस्तु धनदे नन्दिपादपे ॥	११३९
कुर्परौ जानुक्फणी कुमारोऽश्वानुचारके । युवराजे शिशौ स्मन्दे शुक्रे वरुणपादपे ॥	११४०
कुमारं जालकनने कुमारी लपराजिता । नदीभिर्भ्रामतरणी कन्यमानवमात्युमा ॥	११४१
जम्बूद्वीपविभागश्च कुटार केपले रते । कुञ्जरोऽनेकपे केशे कुञ्जरा धातकीदुमे ॥	११४२
पाटलाया कुठारुर्दुर्धौशयो कूवरः पुन । कुञ्जे युगधरे रम्ये केसरो नागकेसरे ॥	११४३
तुरङ्गसिंहयो स्मन्धकेशेषु वसुलदुमे । पुत्रागवृक्षे किञ्जले स्यात्केसर तु हिङ्गुनि ॥	११४४
केदारः क्षेत्रत्रिद्यालवाले शङ्करशैलयो । केनारः कुम्भिनरके शिरःत्रपालसधियु ॥	११४५
केटिर्हः शनगोपे स्यान्नकुले पात्रशासने । कोट्टारो नागरे कूपे पुष्करिण्याश्च पाटके ॥	११४६
खर्परस्तस्मिन्ने भिक्षापात्रे धूर्तकपालयो । खपुरो मस्तके पूगे लसके खपुर धँटे ॥	११४७
खर्जूर रूप्यफलयो खर्जूरः कीटवृक्षयो । खण्डाभ्रमभ्रानपये स्त्रीणा दन्तक्षतान्तरे ॥	११४८
खदिरी शाने खदिरो दन्तधाननचन्द्रयो । खिङ्गिरस्तु शिवाभेदे खट्वाङ्गे वारिवालके ॥	११४९
खिङ्गीरावद्बहुत्वे च गह्वरो विलदम्भयो । कुजेऽथ गर्गरो मीने स्वाङ्गरी तु मन्यनी ॥	११५०
गान्धारो रागसिन्दूरखरेषु नीवृदन्तरे । गायत्री खदिरे छन्दोविशेषे गोपुरं पुन ॥	११५१
मुस्तके द्वारि पृद्धारे घर्घरस्तु नदान्तरे । चलद्वारिधनौ घूके चन्दिदरश्चन्द्रहरिमनो ॥	११५२
चत्वर स्यात्पथा श्लेषे स्थण्डिलैर्द्वयोरपि । चङ्कुरः स्मन्दने वृक्षे चतुरो नेत्रगोचरे ॥	११५३
चाङ्गुरो चक्रगण्डावपि चातुरको यथा । चमरश्चामरे दैत्ये चमरी तु मृगान्तरे ॥	११५४
चिकुरोऽहौ गृहे वध्नौ केशे चञ्चलशैलयो । पक्षिवृत्तमिदोश्चापि छिदिरोऽमौ पशुधे ॥	११५५
नरवाले च रज्जौ च छिर्द्वरो वेरिधूर्तयो । छित्वरं छेदनद्रव्ये जठरः कुक्षिबद्धयो ॥	११५६
कठिने च जर्जरं तु वासवध्वजजीर्णयो । जम्बीरः प्रस्थपुष्पाख्यशाके दन्तशठदुमे ॥	११५७
जलेन्द्रो जम्भकेऽम्भोधौ वरुणेऽप्यथ झङ्गिरः । वैद्ये नदे नलियुगे झलरीवत्तु झलरी ॥	११५८
वाद्यभेदे केशेचक्रे टङ्कुरो ज्योरेवेऽहुते । प्रसिद्धौ चाथ टगरश्चैत्रकेकराक्षयो ॥	११५९
टङ्गरी लघुताख्यानं लम्पापटहावययो । तमिस्र तिमिरे कोपे तमिस्रा दर्शयामिनी ॥	११६०

१. 'शणजा' म-घ. २ 'कर्कुरं श' ताडयो । कठोरी पूर्णकठिनी' ख ३ 'अञ्ज' ग घ ४ 'पुष्करे मूले' ख; 'पौष्करे मूले' म-घ ५ 'जानुकफणी' ग घ ६ 'रामतरण्योपधि' इति टीका 'तण्णी' ख ग घ ७ 'कुटीर कमले' ख 'कुटीर' ग घ ८. 'कोशे' ख. ९ 'कीटयो' ख १० 'केटवि केटिख विद्युय रुनमेर्वादय' इति टीका ११ 'केटिर श' ख; 'कीटिर श' मेदिन्याम् 'पुष्करिण्या नमर्था पाटके एकदेशे' इति टीका. १२ 'खर्पर' ख १३ 'बडे' ग १४. 'वाखुके' ख १५ 'खिङ्गिरा' ख; 'खिङ्गिरी' ग घ १६ 'अङ्गनयो' ग घ. १७ 'चाटुकारे तुषे चक्रगण्डे चा' ख; 'चटुकारे' ग घ १८ 'छित्त्वरो दैत्ये' ख; 'छिदुरो वे' ग घ १९. 'बुद्ध' ख २०. 'काये नदे कलियुगे झलरीवत्तु झङ्गरी' ख; 'वाद्यमाण्डे कणिकयो झलरीवत्तु झलरी' ग घ. २१ 'केशवके' ग घ २२ 'भवेऽट्ट' ख. २३. 'टङ्कने केकराक्षके' घ, 'टङ्कणेकेकराक्षके' ग घ

तमस्ततिस्तिमिरं तु दृष्टिरोगान्धकारयोः । तित्तिरिः पक्षिणी मुनी तुपारो हिमदेशयोः ॥ ११६१	
शीकरे हिमभेदे च तुम्बरी धान्यकं शुनी । तूवरो इमश्रुपुरुषे प्रौढा शृङ्गानलुक्षपि ॥ ११६२	
दहरो मूषिकास्वल्पभ्रात्रोद्विम्भेऽथ दन्तुरः । उन्नतदन्ते विषमे दहुरो भेकमेवयोः ॥ ११६३	
वाद्यभण्डे शैलभेदे दर्दुरं ग्रामजालके । दर्दुरोऽमा दर्दुरः स्यादीपद्वेभे गिरावपि ॥ ११६४	
दण्डारो वहने मत्तवारणे शरयन्त्रके । कुम्भकारस्य चक्रे च द्वारपरं संशये युगे ॥ ११६५	
दासेर उष्ट्रे चेटे च दुर्द्धरस्तृपभौषधौ । दुःखर्थाय धूसरस्तु रासभे स्तोत्रपाण्डुरे ॥ ११६६	
नरेन्द्रो वार्तिके राज्ञि विपवैद्येऽथ नागरम् । शुण्ठीमुस्तकपौरेषु निर्जरस्त्वजरे चुरे ॥ ११६७	
निर्जरा तु तालपत्र्यां गूहृच्यां तत्त्रभिद्यपि । निर्नरोऽर्काद्ये तुपामौ निर्करः सारसङ्गयोः ॥ ११६८	
न्यायदातव्यवित्ते च निर्वरं तु गतत्रपे । कठिने निर्भये सारे निकारस्तु पराभवे ॥ ११६९	
धान्योक्षेपे 'नीवारस्तु वास्तव्येऽपि वणिज्यपि । प्रवरं संततौ गोत्रे श्रेष्ठे च प्रखरः पुनः ॥ ११७०	
वेसरे ह्यसन्नाहे कुङ्कुरेऽतिभृशं खरे । प्रकरः 'कीर्णं पुष्पादौ संहतौ प्रकरं पुनः ॥ ११७१	
जोङ्गे प्रकरी लर्थप्रकृतौ चलरावनौ । प्रस्तरः प्रस्तारे श्रौण्डिण मणौ च प्रदरः शरे ॥ ११७२	
भङ्गे रोमे प्रसरस्तु संगरे प्रणये जवे । प्रकारः सहशे भेदे पङ्कारो जलकुञ्जके ॥ ११७३	
सोपाने सेवले सेतौ पदारः पादधूलिषु । पादालिन्दे पवित्रं तु मध्ये ताम्रे कुशे जले ॥ ११७४	
अर्घोपकरणे चापि पवित्रा तु नदीभिदि । प्रान्तरं कोटरेऽरण्ये दूरस्थान्यपथेऽपि च ॥ ११७५	
पार्षरो भस्मनि यमे जराटे नीपकेसरे । क्षयरोगे भक्तसिक्तये पामरो मूर्खनीचयोः ॥ ११७६	
पाटीरो मूलके वङ्गे तितऔ वार्तिकेऽम्बुदे । केदारो वेणुसारे च पाण्डुरो वर्णतद्वतोः ॥ ११७७	
पाण्डुरं तु मरुवके पिण्डारो भिक्षुके द्रुमे । महिषी पालके क्षेपे पिठरं मणि मुस्तके ॥ ११७८	
उत्पायां च पिञ्जरस्तु 'पीतरक्तेऽश्वभिद्यपि । पिञ्जरं शातकुम्भे स्यात्पीवरः स्थूलकूर्मयोः ॥ ११७९	
पुष्करं द्वीपतीर्थाहिलगरापीपधान्तरे । तूर्याद्येऽसिफले काण्डे शुण्डाभे खे जलेऽम्बुजे ॥ ११८०	
बठरो वैष्टशठयोर्वन्धुरो रम्यनम्रयोः । वन्धुरस्तु तयोर्हस्ते बन्धुजीवविटङ्गयोः ॥ ११८१	
बन्धुरा षण्यपोपायां बर्बरा नीष्टदन्तरे । बर्बरस्तु हृत्त्रिकायां पामरे केशचक्रले ॥ ११८२	
पुष्ये च बर्बरा शाके चर्करः पशुनर्मणोः । वैदरा स्यादेलाषण्यां निष्णुनान्तापीपधानपि ॥ ११८३	
बदरी कोलिकर्षास्योर्बहुँरौ वक्रनश्वरी । आमरं मधुरपदोर्भास्करो धत्तिसूर्ययोः ॥ ११८४	
भार्यारुन्यस्त्रीपुत्रोत्पादके मृगशैलयोः । भृङ्गारी तु चीरिकायां भृङ्गारः कनकालुका ॥ ११८५	
मत्सरः परसंपर्युक्षमायां तद्वति श्रुधि । कृपणे मत्सरा तु स्वान्मक्षिका मकरो निधौ ॥ ११८६	
नम्रे राशिविशेषे च मन्दरो मन्थपर्वते । स्वर्गमन्दारयोर्भेदे पहले मधुरं त्रिपे ॥ ११८७	
मधुरस्तु त्रिपे स्वादौ रसे च रसवत्यपि । मधुरा मथुरा पुर्वा यष्टीमेदामधूलिषु ॥ ११८८	

१. 'तुयरी वा' ख-ग-घ. २. 'श्रान्तद्विम्भे' ख. ३. 'भेदे' ग-घ. ४. 'भेदे' ख. ५. 'दण्डारो वाहने' घ. ६. 'यन्त्रे' ख. ७. 'चेष्टे' ख. ८. 'धैर्ये' ग-घ. ९. 'अजुरे' ख; 'निर्जरे' ग-घ. १०. 'निर्हरः' ग-घ. ११. 'निसारः' ग-घ. १२. 'नीवारस्तु वास्तव्ये विपणिज्यपि' ख. १३. 'कीर्णपुष्पादौ' ख-ग घ. १४. 'प्रावणिम' ग-घ. १५. 'भीत' ख. १६. 'राजौष' ख. १७. 'मूर्ख' ग; 'अम्यद्रव्य' ग-घ. १८. 'बन्धुरो र' ग-घ. १९. 'बन्धुरं तु' ग-घ. २०. 'बर्बरो नी' ग-घ. २१. 'बर्बरस्तु दक्षिणायाम' ग; 'बर्बरं तु पञ्जिकाया' ग-घ. २२. 'वक्रले' ख. २३. 'बन्दरः' ख. २४. 'पादरं तु तयोः कले । पादरस्तु कर्पास-क्षि' ख; 'बदरं तु' ग-घ. २५. 'स्यादितालिकायाम्' ग-घ.

मधुकुटिकायां च मिश्रेयाश्चतुष्पुण्योः । मन्दिरो मकरावासे मन्दिरं नगरे गृहे ॥ ११८९
 मन्धरः सूचके कोशे वक्त्रे मन्दे पृथौ मधि । मन्धरं तु कुसुम्भ्यां स्पान्मन्दारखिदशद्रुमे ॥ ११९०
 पारिमन्त्रेऽर्कपणे च मसूरो मसुरोऽपि च । मसुरा च मसूरा च चत्वारः पण्यवोपिति ॥ ११९१
 तथा ब्रीहिविशेषेऽपि मर्मरो वसनान्तरे । शुष्कपद्मध्वनौ चापि मर्मरी पीतदारुणि ॥ ११९२
 मयूरः केकिचूडाख्यौपथेऽपामार्गैकेकिनोः । महेन्द्रो चासवे शैले मञ्जरी तिलकद्रुमे ॥ ११९३
 वहर्षा स्पूलमुक्तायां माठरो व्यासविप्रयोः । सूर्यानुगेऽथ मार्जारः स्यात्खट्वांशविडालयोः ॥ ११९४
 मिहिरोऽर्केऽम्बुदे बुद्धे मुद्गरः कोरकाखयोः । लोटादिभेदेने चापि मुहिरो मूर्खकामयोः ॥ ११९५
 मुदिरः कामुके मेघे मुकुरो मकुरो यथा । कुलालदण्डे वंकुले कोरकादर्शयोरपि ॥ ११९६
 मुर्मुरो मन्मथे सूर्यतुरगे तुपवावके । रुधिरं पुसृणे रक्ते रुधिरौ धरणीसृते ॥ ११९७
 वल्लरं कुञ्जमञ्जरीः क्षेत्रेऽनम्भसि शाद्वले । वल्लरं तु वनक्षेत्रे वाहनोपरयोपिति ॥ ११९८
 शुष्कमांसे कौलमांसे वरत्रा वर्तिकक्षयोः । वागरो वारके शाणे निर्नरे वाडवे वृके ॥ ११९९
 मुमुक्षौ पण्डिते चापि परिलक्तमयेऽपि च । चासरो रागभेदेऽङ्घ्रि चार्दरं कृमिजे जले ॥ १२००
 काकचिम्भ्यांश्वधीञ्चै वाग्दक्षिणावर्तशङ्खयोः । वासुरा वासितारात्रयोर्भुवि विष्टर आसने ॥ १२०१
 पादपे कुशमुष्टौ च विस्तारौ स्तम्भविस्तृती । विदुरो नागरे धीरे धृतराष्ट्रानुभेऽपि च ॥ १२०२
 विकारो विकृतौ रोगे विहारस्तु जिनालये । लीलायां भ्रमणे रून्धे विदारो युधि दारणे ॥ १२०३
 विदारी रोगभेदे स्याच्छालपर्णाक्षुगन्धयो । विधुरं स्यात्प्रविश्रंभे विकले विधुरा पुनः ॥ १२०४
 रसालायां विसरस्तु समूहे प्रसरेऽपि च । शबरो म्लेच्छभेदेऽप्यु हरेऽथ शम्बरं जले ॥ १२०५
 चित्रे बौद्धप्रतभेदे शम्बरो दानवान्तरे । मत्स्यैणगिरिभेदेपु शम्बरी पुनरौपथौ ॥ १२०६
 शर्करा खण्डविकृतौ कर्परांशे रुगन्तरे । उपलायां शर्करायुग्देशे च शकलेऽपि च ॥ १२०७
 शर्वरी निशि नाथी च शकरी सरिदन्तरे । छन्दोजातौ मेखलायां शारीरं देहजे वृषे ॥ १२०८
 शार्वरं धातुके ध्वान्ते शावरो रोधपापयोः । अपराधे शार्वरी तु शकशिम्ब्यथ शाक्तरम् ॥ १२०९
 छन्दोभिर्झाङ्गारस्तुक्षा शालारं पक्षिपञ्जरे । सोपानहस्तितनखयोः शिखरं पुलकामयोः ॥ १२१०
 पकादाडिमधीजाममाणिक्यशकलेऽपि च । वृक्षाम्ने पर्वतापे च शिशिरः शीतले हिमे ॥ १२११
 क्तुभेदे शिलिन्ध्रस्तु तरुमानप्रभेदयोः । शिलिन्ध्रं कदलीपुष्पे कवकत्रिपुटाख्ययोः ॥ १२१२
 शिलिन्ध्री विहगी गण्डूपदीमुदथ शीकरः । वीतास्तजलेऽप्युक्ते शुपिरं वाद्यगर्तयोः ॥ १२१३
 शुपिरोऽमौ सरन्ध्रे च शृङ्गारो र्गजमण्डने । सुरते रसभेदे च शृङ्गारं नागसंभवे ॥ १२१४
 चूर्णं लवङ्गपुष्पे च संस्तरः र्क्षेत्रे मखे । संगरोऽङ्घ्रिकृती बुद्धे क्रियाकारे विपापदोः ॥ १२१५
 संगरं तु फले शंभ्याः संभारः संभूतौ गणे । संस्कारः प्रतियत्नेऽनुभवे मानसकर्मणि ॥ १२१६
 गुणभेदेऽथ संकारोऽवकरेऽन्निचट्टकृती । संकारी भुक्तकन्यायां सामुद्रं लवणान्तरे ॥ १२१७

१. 'पट्टाङ्गवि' ख; 'पट्टाङ्गवि' ग घ. २. 'च कुले' ग घ. ३. 'वल्लरं कु' ग-घ. ४. 'निर्नरे रविदुगः'
 इति टीका. 'नगरे वाडवेऽवके' ट; 'निर्नरे वाड' ग-घ. ५. 'स्याद्' ग घ. ६. 'वासरा' ग-घ. ७. 'रागभेदे'
 ट. ८. 'चित्रौ' ख. ९. 'शिम्या च' ग-घ. १०. 'शाकरं स्या' ग-घ. ११. 'गिरिधामवाधातु' ख.
 १२. 'शिलिन्ध्रस्तु' ग-घ. १३. 'शिलिन्ध्रं' ग-घ. १४. 'शिलिन्ध्री' ग घ. १५. 'वातास्तेऽप्युक्ते शारे'
 ख. १६. 'राज' ग-घ. १७. इतः परम् 'संस्कारः प्रतियत्ने स्यात्प्रत्येऽनुभवेऽपि च । सामुद्रं देहन्धये
 वमुद्रलवणेऽपि च' ट. १८. 'प्रतेऽवरे' ग-घ. १९. 'वृषे' ग-घ. २०. 'शम्या' ग-घ. २१. 'शु' ग-घ.

लक्षणे च शरीरस्य सावित्रस्तु महेश्वरे । सावित्री देवताभेदे सिन्दूरं नागसंभवे ॥	१२१८
सिन्दूरस्तु वृक्षभेदे सिन्दूरी रक्तचेलिका । रोचनीभातकी सुन्दर्यङ्गनायां वृमान्तरे ॥	१२१९
सुनारस्तु श्वनीस्तन्ये सर्पाण्डे चटकेऽपि च । संरन्ध्री परवेश्मस्यशिल्पकृत्स्ववशास्त्रियाम् ॥	१२२०
वर्णसंस्कारसंभृतस्त्रीमहल्लिकयोरपि । सौवीरं काञ्जिकाद्योतोऽक्षनयोर्धैरीफले ॥	१२२१
स्यादर्गलं तु केंद्रेण परिषेऽप्यनलोऽनिले । वसुदेवे वसौ वहावराळः समदद्विषे ॥	१२२२
वक्त्रे सर्जरसे चाप्यवेलेस्तु स्यादपह्ववे । अवेला तु पूगचूर्णंऽचलस्तु गिरिकीलयोः ॥	१२२३
अचला भुव्यञ्जलिस्तु कुडवे करसंपुटे । अङ्गलिः करशाखायां कर्णिकायां गजस्य च ॥	१२२४
आभीलं भीषणे कृच्छ्रेऽपील्वलो मत्स्यदैलयोः । इल्वलास्वारकभेदेऽप्युपलो प्रावरत्नयोः ॥	१२२५
उपला तु शर्करागामुत्पलं कुष्ठभूरुहे । इन्दीवरे मांसशून्येऽप्युज्ज्वलस्तु विकासिनि ॥	१२२६
शृङ्गारे विशदे दीप्तेऽप्युत्तालस्त्ररिते कपौ । श्रेष्ठोत्कटकरालेपूत्फुलः स्त्रीकरणान्तरे ॥	१२२७
विकस्वरोत्तालयोश्च कमलं श्लोत्रि भेषजे । पङ्कजे सलिले ताघ्रे कमलस्तु मृगान्तरे ॥	१२२८
कमला श्रीवरनायोः कपिलो वह्निपिङ्गयोः । कुंकुरे मुनिभेदे च कपिला शिशिपातरी ॥	१२२९
गुण्डरीकफरिण्यां च रेणुकागोविशेषयोः । कपालं कुष्ठरुग्भेदे घटादिशकले गणे ॥	१२३०
शिरोस्थनि कन्दलं तु नवाङ्कुरे कलध्वनौ । उपरागे मृगभेदे कलापे कदलीं वृमे ॥	१२३१
करालो रौद्रतुङ्गोरुर्ध्वणतैलेपु दन्तुरे । करालं तु कुँठेरे स्यात्कम्बलः कृमिसाक्षयोः ॥	१२३२
नागप्रभेदे प्रावारे वैकल्प्ये कम्बलं जले । कल्लोलीऽरी हर्षवीच्योः कदली हरिणान्तरे ॥	१२३३
रम्भायां वैजयन्त्यां च कामलः कामिरोगयोः । मरुदेशेऽवतंसे च काकोलो मौकलौ विषे ॥	१२३४
कुलाले काहलं तु स्याद्दृशे चाप्युत्तवाचि च । शुष्के च वाद्यभेदे च काहली तैरुणस्त्रियाम् ॥	१२३५
किट्टालस्तु लोहगूषे ताम्रस्य कलशेऽपि च । कीलालं रुधिरं नीरे कुशलं क्षेमपुण्ययोः ॥	१२३६
पर्याप्तौ कुशलोऽभिज्ञे कुवलं धैरीफले । मुक्ताफलोत्पलयोश्च कुम्भिलो शैपचौरयोः ॥	१२३७
श्लोकछायाहरे श्याले कुहालो भूमिदारणे । गुंगपत्रेऽथ कुटिलं महुरे कुटिला नदी ॥	१२३८
कुण्डलं बलये पाशे तोडङ्के कुण्डली पुनः । कौशिनद्रौगुदूच्यां च कुन्तलो हलकेशयोः ॥	१२३९
कुन्तलाः स्युर्जनपदे कुकूलं तु तुपानले । शङ्कुसंयुक्तगर्ते च कुलालो गृकपक्षिणि ॥	१२४०
कुंकुभे कुम्भकारे च कुचेलः स्यात्फुवांससि । कुचेलो चिं बद्धकर्ण्यां केवलं त्वेककृतस्योः ॥	१२४१
निर्णति कुहने ज्ञाने केवली ग्रन्थभिषयि । कोमलं मृदुले तोषे कोहलो मुनिमद्ययोः ॥	१२४२
ग्रन्थिलो ग्रन्थिसहिते विकङ्कतकरौरयोः । गरलं पत्रगविषे वृणपूलकमानयोः ॥	१२४३
गन्धोली बरटार्शथोर्भद्रायामथ गोकिलः । मुसले लाङ्गले चापि गोपालो गोपैर्भूपयोः ॥	१२४४

१. 'रोचना' ग-घ. २. 'महल्लक' ख; 'महल्लीक' ग. ३. 'वर्वरी' ख. ४. 'दण्डोमि' ख. ५. 'या' ग-घ. ६. इतः परम् 'अमला कमलायां स्यादमलं विशदेऽत्रके' ख. ७. 'व्योत्रि' ख. ८. 'कुकुरे' ख; 'कुकुरे' ग-घ. ९. 'नवाङ्कुरे कल' ख; 'नवाङ्कुरे कर' ग-घ. १०. 'कपाले कदली' ख. ११. 'त्रण' ख; 'पूण' ग-घ. १२. 'कुशारे' ग-घ. १३. 'मुरे खले' ग-घ. १४. 'असंख्यकवा' ख. १५. 'वरुण' ख. १६. 'तोषे' ग-घ. १७. 'विज्ञे' ग-घ. १८. 'कदलीफले' ग-घ. १९. 'चौरशालयोः' ग-घ. २०. 'गुगपत्रे' ग-घ. २१. 'ताडके' ख-ग-घ. २२. 'काङ्गनाद्रौ' ख. २३. 'कुकुभे' ग-घ. २४. 'स्यात्' ख; 'त्वविकर्ण्यां च' ग-घ. २५. 'निष्पाते' ख. २६. 'शच्यो' ख; 'शुण्डयो' ग-घ. २७. 'वृणपयोः' ख.

स्याद्गौरिलस्तु सिद्धार्थं लोहचूर्णंऽथ चन्द्रिलः । नापिते वास्तुके रुद्रे चञ्चलोऽनिलकामिनोः ॥ १२४५
 चञ्चला तु तडिलक्ष्म्योश्चपलश्वोरके वैले । क्षणिके चिकुरे शीघ्रे पारते प्रस्तरान्तरे ॥ १२४६
 मीने च चंपला तु स्यात्पिप्पल्यां विद्युति श्रियाम् । पुंश्चल्यामथ चात्वालो यज्ञकुण्डकगर्भयोः ॥ १२४७
 चूडालश्चूडया युक्ते चूडालापि च चक्रला । छगलश्छागे छगली धृष्टदौरकभेषजे ॥ १२४८
 छगलं तु नीलवखे जगलो मदनद्रुमे । मेदके कितवे पिष्टमयेऽथ जटिलो जटी ॥ १२४९
 जटिला तु मांसिकायां जम्बूलः क्रकचच्छदे । जम्बूदुमेऽथ जम्बालं कर्दमे शैवलेऽपि च ॥ १२५०
 जङ्गलो निर्जले देशे पिशितेऽप्यथ जम्भलः । जम्बीरे देवताभेदे जाङ्गलः स्यात्कपिल्लले ॥ १२५१
 जाङ्गली तु शूकशिम्व्यां जाङ्गलं जालिनीफले । जाङ्गली पिपविद्यायां तरलो भास्वरे चैले ॥ १२५२
 हारमध्यगणौ पिङ्गे तरला मधुमष्टिका । तमालो वरुणे पुण्ड्रेऽसौ तापिच्छेऽथ तण्डुलः ॥ १२५३
 विडङ्गे धान्यसारे च ताम्बूलं क्रमुकी फले । ताम्बूली नागवह्यां स्यात्तुमुलं रणसंकुले ॥ १२५४
 तुमुलो विपीतकद्रौ तैतिलं करणान्तरे । तैतिलो गण्डरूपशौ दुकूलं सूक्ष्मवाससि ॥ १२५५
 क्षौमवखेऽथ धवलो महोक्षे सुन्दरे तिते । धवली गौर्नकुलस्तु पाण्डवप्राणिभेदयोः ॥ १२५६
 नकुली कुकुटीमांस्थोर्नाभीलं तूत्तमखियोः । वंक्षणे नाभिर्गोर्भण्डे नाकुली च व्यराखयोः ॥ १२५७
 कुकुटीकन्दे निचूलस्त्रिवेजलद्रौ निचोलके । निस्तलं तु धैले वृत्ते निर्मलं विमलेऽध्रके ॥ १२५८
 निर्माल्ये च निष्कलस्तु नष्टवर्षे कलोष्जिते । नेपाली मनःशिला स्यात्सैवहा नवमाल्यपि ॥ १२५९
 प्रवालो विद्रुमे धीणादण्डेऽभिनवपहवे । प्रतलः पातालभेदे तताङ्गुलिकरेऽपि च ॥ १२६०
 पटलं तिलके नेत्ररोगे छदिपिसंचये । पिटेंके परिवारे च पञ्चाला गीवृदन्तरे ॥ १२६१
 पञ्चाली पुत्रिकागीलोः पललं पङ्कमांसयोः । तिलचूर्णे पललस्तु राक्षसे पाँवल्लोऽनले ॥ १२६२
 अँनिले राधनद्रव्ये पाकलो द्विरदण्वरे । पाकलं कुष्ठमैपज्ये पातालं षडचानले ॥ १२६३
 रसातले पाटलं तु कुँसुमधेतरक्तयोः । पाटलः स्यादाशुग्रीहौ पाटला पाटलीद्रुमे ॥ १२६४
 पाँशलो हरखट्वाङ्गे पुंश्चले पांसुला भुवि । पाँतली मृत्तिकापात्रे नारीनागुरथोरपि ॥ १२६५
 पिप्पलं सलिले वक्षच्छेदभेदेऽथ पिप्पलः । निरंशुने वृक्षपत्रिभेदयोः पिप्पली केंणा ॥ १२६६
 पिङ्गलः कापिले वह्नौ रुद्रेऽर्कैरिपारिष्वके । कपौ मुनी निधिभेदे पिङ्गला कुमुदखियाम् ॥ १२६७
 केंरायिकायां वेद्रपायां नाडीभेदेऽथ पित्तलम् । पित्तवत्यारकूटे च पित्तला तोपपिप्पली ॥ १२६८
 विचुलो निचुले तोक्वपासे हींशुकद्रुमे । पिङ्गलं स्यात्कुलपत्रे इरिद्राभेऽथ पिच्छिलः ॥ १२६९

१. 'गौरिलस्तु' ए. २. 'चन्दति चन्द्रिलः' इति टीका. 'चण्डिलः' ए. ग-घ. ३. 'अचले' ग-घ. ४.
 'चञ्चला' ख-ग-घ. ५. 'चाण्डालः' ख; 'चत्वालः' ग-घ. ६. 'पुण्डल' ग-घ. ७. 'चूडाल्यपि' ग-घ. ८.
 'चक्रला' ख. ९. 'दायक' ख. १०. 'निर्जले देशे' ख; 'निर्जने देशे' ग-घ. ११. 'जालिनी लताभेदः' इत्यने-
 वार्थकैरवाकरकौमुदी; 'जालिनीफले' ख; 'जलिनीफले' ग-घ. १२. 'अचले' ग-घ. १३. 'मधुमष्टिका' ग-घ. १४.
 'गाम्भीर्' ग-घ. १५. 'रञ्जलद्रौ अण्वेतवविधेर्' इत्यनेकार्थैरेत्यानकौमुदी. १६. 'वालट्टे' ख; 'तले वृत्ते'
 ग-घ. १७. 'गुहवा' ख; 'गुहावा' ग-घ. १८. इतः पूर्वम् 'पटोलस्तु उमाख्यातः पलवक्रविशेषयोः' ए. १९.
 'पिटिके' ख. २०. 'पाचपटीति पाचलः' इति टीका. 'पाकलः' ए. २१. 'अनिले' ग-घ. २२. 'अचले' ग-घ.
 २३. 'कुसुमधेत' ग-घ. २४. 'पातवति पातली' इति टीका. 'पाटली' ख; 'पातिली' ग-घ. २५. 'कटा'
 ए. २६. 'पारिषाक्षके' ख; 'परिषाक्षके' ग-घ. २७. 'करायिका पक्षिपीभेदः' इति टीका. 'कौंकाया' ग-घ.
 २८. 'कामुक' ख.

विज्जले पिच्छला पोतकिकायां सरिदन्तरे । शाल्मलौ शिशियायां च पिण्डिलो गणनापटौ ॥ १२७० ॥
 स्थूलजह्ने पुष्कलस्तु पूर्णे श्रेष्ठेऽथ पुद्गलः । काये रूपादिमहूष्ये सुन्दराकार आत्मनि ॥ १२७१ ॥
 पेशलः कुशले रम्ये केनिलोऽरिष्टपादपे । केनिलं मदनफले वदरे केनवल्पि ॥ १२७२ ॥
 बहुलं भूरिविपतोर्बहुलः पावके शिंतौ । कृष्णपक्षे बहुला तु सुरभ्यां नीलिकैलयोः ॥ १२७३ ॥
 बहुला सकृत्तिकासु विडालो वृषदंशके । पक्षिभेदेऽक्षिगोले च मण्डलो विम्बदेशयोः ॥ १२७४ ॥
 भुजङ्गभेदे परिधौ शुनि द्वादशराजके । संघाते कुष्ठभेदे च मञ्जुलं च जलाशले ॥ १२७५ ॥
 रम्ये कुञ्जे मञ्जुलस्तु दात्यूहे मञ्जुलं पुनः । कल्याणे मञ्जुलो भौमे मञ्जुला श्वेतदूर्विका ॥ १२७६ ॥
 महिला नीयां गुन्द्रायां मातुलो मदनद्रुमे । धत्तूरेऽहित्रीहिभिदोः पितुः श्यालेऽथमाचलः ॥ १२७७ ॥
 पन्दिचौरे रुजिप्राहे मुसलं स्यादयोप्रके । मुसली तालमूल्याखुकार्णिकाग्रहृष्येयिका ॥ १२७८ ॥
 मेखलाद्रिनितम्ये स्याद्रशनाखङ्गवन्धयोः । रसाल इक्षौ चूते च रसालं बोलसिंहयोः ॥ १२७९ ॥
 रसाला दूर्वाविदार्यां जिह्वामांजितयोरपि । रामिलो रमणे कामे लाङ्गलं शिश्रुपुच्छयोः ॥ १२८० ॥
 लाङ्गलं तालहलयोः पुष्पभिद्रुहृदारुणोः । लाङ्गली जलपिप्पल्यां लोहलोऽस्फुटवादिनि ॥ १२८१ ॥
 शृङ्खला धार्ये वञ्जुलस्त्वशोके तिनिशृद्रुमे । वानोरे चाप 'बंधवालः शूरपुत्रौरनित्रयोः ॥ १२८२ ॥
 वातूलो वातले वातसमूहे मारुतासंज्ञे । वामिलो दाम्भिके वामे विपुलः वृध्वेगाधयोः ॥ १२८३ ॥
 विपुलार्याभिदि क्षोण्यां विमलोऽर्हति निर्मले । वृषलस्तुरगे शूद्रे शकलं रागवस्तुनि ॥ १२८४ ॥
 वल्कले त्वचि खण्डे च शम्बलं मत्सरे तटे । पापेये च शयालुस्तु निद्रालौ वाहसे शुनि ॥ १२८५ ॥
 श्यामलः पिप्पले श्यामे शार्दूलो राक्षसान्तरे । व्याघ्रे च पशुभेदे च सत्तमे रूत्तरस्थितः ॥ १२८६ ॥
 शाल्मलिः पादपे द्वीपे शीतलः शिशिरेऽर्हति । श्रीखण्डे पुष्पफांसीसासनपण्णोः शिलोद्भवे ॥ १२८७ ॥
 शृगालो दानवे फेरो शृगाली स्यादुपप्लवे । शृङ्खलं पुंलैकटीकाश्यां लोहरज्जौ च वन्धने ॥ १२८८ ॥
 शौष्कलः शुष्कमांसस्य पणिके पिशिताशिनि । पण्डाली सरसीतैलमानयोः कामुकस्त्रियाम् ॥ १२८९ ॥
 सङ्खलोऽस्पष्टवचने व्याप्ते च सरलरुधृजौ । उदारे पूतिकाष्ठे च सप्तला नवमालिका ॥ १२९० ॥
 सौतला पाटला गुञ्जासन्धिलौकः सुरङ्गयोः । नयां सिध्मलः किलासी सिध्मला मत्स्यचूर्णके ॥ १२९१ ॥
 सुतलोऽर्हति कावन्धे पांतालभुवनान्तरे । सुबेलः प्रणते शान्ते गिरिभेदेऽथ हेमलः ॥ १२९२ ॥
 कलादे सरटे प्रावभिद्यभावः पुनर्मृतौ । असत्तायामथाक्षीवं वशिरे मदवर्जिते ॥ १२९३ ॥
 आहवः सैमरे यजेऽप्याश्रवो वचनस्थिते । प्रतिज्ञायां च द्वेषे च स्यादार्तवस्तुद्भवे ॥ १२९४ ॥
 नारीरजसि पुष्पे चोद्धवः केशवमातुले । उत्सवे क्रतुवह्नौ चोत्सवोऽमर्षे महेशपि च ॥ १२९५ ॥
 इच्छापसर उत्सेके कारवी कृष्णजीरके । दीप्ये मथुरालक्षपत्रयोः कितवः कनकाह्वये ॥ १२९६ ॥

१. 'विज्जले' ख. २. 'पादे' ख. ३. 'पूर्णश्रेष्ठे' ग-घ. ४. 'शितौ' ग-घ. ५. इतः परम् 'वारला वरला चापि गन्धोलीहृष्योपितोः । शार्दूलं दुदिने मत्स्यां मण्डलं देवविम्बयोः ॥' ग-घ. ६. 'जलाशले' सेवालं इति टीका. 'च जलान्तरे' ख. 'सुन्दरेऽपि च' ग-घ. ७. 'अङ्गनामाम्' ख. ८. 'शाले' ख. ९. 'अयोग्रामायुषविशेषः' इति टीका. 'अयोग्रहरे' ख. १०. 'मूर्ध्निवाङ्महोत्तरपि' ग-घ. ११. 'तिनिधे द्विमे' ख. १२. 'बंधयोरालम्ब बंध-रन्ध्रयो वा बंधालः' इति टीका. 'वण्डालः' ग-घ. १३. 'सुरणे' ख. १४. 'होते' ग-घ. १५. 'वृषुगाधयोः' ख. १६. 'वृत्तमः' ख. १७. 'काशीशतालपण्णोः' ग-घ. १८. 'चलीका' ख. १९. 'वारला' ख. २०. 'द्वितिकावन्धे' ख. २१. 'पाताले भुवनान्तरे' ख. २२. 'संगरे' ख.

मत्ते च यवने चापि केशवः केशसंयुते । पुंनागे वासुदेवे च कर्तव्यं द्यूतदम्भयोः ॥ १२९७
 कैतवः कितवे शत्रौ कैरवं शैतपङ्कजे । कैरवी तु चन्द्रिकायां गन्धर्वस्तु नभश्चरे ॥ १२९८
 पुंश्लोकिले गायने च मृगभेदे तुरङ्गमे । अन्तरामवदेहे च गालवो मुनिलोभयोः ॥ १२९९
 गाण्डीवगाण्डिवौ चापमात्रे पार्थेधनुष्यपि । ताण्डवं नृपणिभाद्र्यभेदयोस्त्रिदिवं तुंरे ॥ १३००
 स्वर्गे च त्रिदिया नद्यां द्विजिह्वः खलसर्पयोः । निह्वः स्वादविश्वासेऽपलायेनिकृताचमि ॥ १३०१
 निष्पावः पैवने शूर्पवने निर्धिरुल्पके । वैहे कटङ्गे शिम्ब्यां प्रभवो जन्मकारणे ॥ १३०२
 आद्योपलभ्ये स्थानेऽपांमूले मुनिमिद्यपि । प्रसवः पुष्पफलपोरपले गर्भमोचने ॥ १३०३
 उदादे च प्रसेचस्तु वीणाङ्गस्यूतयोर्दत्तौ । प्रभावलेजसि शक्तौ पल्लवः किंसले चले ॥ १३०४
 विटपे विसरेऽलक्तारगे शृङ्गारपिङ्गयोः । पञ्चत्वं भावे पथानां प्राणानामत्येऽपि च ॥ १३०५
 पार्थिवो नृपतौ भूमिविकारे पार्थिवी तुंका । पुंगवो गधि भैरव्ये प्रथाने चोत्तरिथितः ॥ १३०६
 फेरवो राक्षसे केरी वान्धवो बन्धुमित्रयोः । भार्गवः परशुरामे सुभन्वनि मतङ्गजे ॥ १३०७
 दैर्लेगुरौ भार्गवी तु कृष्णदूर्वामयोः धियाम् । भैरवो भीषणे रुद्रे रागभेदेऽथ माधवः ॥ १३०८
 विष्णो वसन्ते वैशाखे माधवी मधुशर्करा । वासन्ती कुट्टिनी हाला राघवोऽभिसप्तान्तरे ॥ १३०९
 रंघुजेऽप्यथ राजीवो मीनसारङ्गभेदयोः । राजीवमञ्जे रीरवो भीषणे नरकान्तरे ॥ १३१०
 यल्लवः सात्सूपकारे गोदीगधरि वृकोदरे । यल्लवाश्यायां खीभेदे कुम्भदास्यां द्विभस्त्रियाम् ॥ १३११
 पाडवं करणे खीणां यडवीये रसातले । वाडवो विप्र भौर्वे च विद्रवो धीः पलायनम् ॥ १३१२
 विभावः सार्धैरिचये रत्नादीनां च कारणे । विभवो घननिर्घृत्योः शात्रवं शंभुसंचये ॥ १३१३
 शशुले शात्रवः शैशो संभवः कारणे जनौ । अधेपस्याधारागणित्तकले जिनेऽपि च ॥ १३१४
 सचिवः सैहायेऽमाले सुपवी कृष्णजीरके । जीरके कारवेहे च मेन्धवः सिन्धुदेवाने ॥ १३१५
 सिन्धुपथे सादादर्शस्तु टीकायां प्रतिपुस्तके । दर्पणे चाप्यधोद्वीशश्रणद्वीशे शास्त्रमिद्यपि ॥ १३१६
 उपांशुभेपभेदे साटुपांशु विजनेऽप्यपम् । कर्कशो निर्दये क्रूरे कर्मिल्यककृपाणयोः ॥ १३१७
 रक्षी साहसिके वासमर्दके परुषे ददे । कपिशो मिल्हकश्यैवौ कपिशो मीधवी सरा ॥ १३१८
 कीनाशः क्षुद्रार्पमयोः कर्पकोपांशुवातिनोः । कुलिशो मलयमित्यव्योमिरीशो धाम्पतौ हरे ॥ १३१९
 अत्रिराजेऽथ तुद्रिरीशः शशाङ्गे शशिदेश्यरे । निर्विशो निर्गुणे खजे निर्देशः कथनाजयोः ॥ १३२०

१. 'कोटवी चञ्चिवा मत्ता । यल्लवीना च वनिता' इति एत-मुस्तासेऽभिधः पाठः. २. 'वितपङ्के' ख-ग-य.
 ३. 'गाण्डीव' एत. ४. 'वे' इति टीका. 'शुले' एत. ५. 'पावने सर्वे पवने' ख. ६. 'वतो धान्यभेदः कटङ्गरे
 कुंठे शिम्बी वीजकोशी' इति टीका. 'गोदे कटङ्गके शिम्बां' ग-य. ७. 'आया प्रथमा उपलब्धि दत्तं नग्रादीनां
 पदर्थे आन वय' इति टीका. 'आयोपलम्भनस्तथाने' एत. 'आयोपलम्भनमुपधाने' ग-य. ८. 'द्विताराऽर्धममयी' इति
 टीका. 'दत्तौ' ख. ९. 'किञ्चले घने' ग-य. १०. 'विद्रवो' एत. ११. 'ग्रहा वंशरोचना' इति टीका. 'ग्रहा'
 एत. 'दुमा' ग-य. १२. 'चोत्तरः स्थितः' ग-य. १३. 'देवाचार्ये' एत. १४. 'मयुजे' ग-य. १५. 'मनौ' ग-य.
 १६. 'परिमये रसादीनां च' एत. १७. 'संभवे' एत. १८. 'पान्नी' ग-य. १९. 'पाडवो वगमानवोः । मीधवी
 जनने हेतो मेलके चापङ्गमनि' एत. २०. 'समये' एत. २१. 'युक्ते' एत. २२. 'कारयेते च जीरे य सुमीवो
 पानराधिने । चारवीवे सैन्यवद्य सिन्धुदेशोन्ने ह्ये ॥ मतिमत्येऽप्यथादर्शटीकायां' एत. २३. 'कर्मिल्यक'
 एत-ग-य. २४. 'कशी' ग-य. २५. 'मापुती' ग-य. २६. 'भवतोः' एत. २७. एतःपरम् 'दुःसदोद्ये वारतानौ
 कटङ्गायां यवाकके' एत.

निर्वेशः स्यादुपभोगे मूर्च्छने वेतनेऽपि च । निवेशः सैन्यविन्यासे न्यासे द्रव्यविवाहयोः ॥१३२१
 निदेशः स्यादुपकण्ठे शासने परिमाणे । नीकाशो निश्चये तुल्ये प्रकाशः स्फुटहासयोः ॥१३२२
 उद्योतेऽतिप्रसिद्धे च प्रदेशो देशमात्रके । भित्ती मानविशेषे च पलाशः किंशुकेऽस्ये ॥ १३२३
 हरिते पलाशं पत्रे पिङ्गाशं जालकाशने । पिङ्गाशो मत्स्यपद्मीशौ पिङ्गाशी स्यात् नैलिका १३२४
 वालिशस्तु शिशौ मूले भूकेशः शैबले वेटे । लोमशो लोमयुक्तेऽथौ लोमशा शाकिनीभिदि ॥१३२५
 महामेदाकाकजङ्घामृगालीजटिलासु च । कासीसेऽतिवलाशकश्चिन्मोमर्कटिकासु च ॥ १३२६
 विवशः स्यादवश्यात्मानिष्टदुष्टमतिश्च यः । विकाशो रहसि व्यक्ते विपाशः पाशवर्जिते ॥ १३२७
 विपाशा तु सरिजेदे सदेशोऽन्तिकदेशयोः । सदृशं सूचिते तुल्ये संकाशः सदृशेऽन्तिके ॥१३२८
 संवेशः शयने पीठे सुखाशस्तु प्रचेतसि । शुभाशे रजतिनिशे हताशो निष्कृपे खले ॥ १३२९
 अध्यक्षोऽधिकृते तक्षेऽभीषुः प्रमहरोचिषोः । आरक्षो रक्षके हस्तिकुम्भाभश्चामिपं पले ॥१३३०
 सुन्दराकाररूपादौ संभोगे लोमलेभयोः । आकर्षः पाशके धन्वाभ्यासाङ्गे घृतइन्द्रिये ॥ १३३१
 आकृष्टौ शारिकलकेऽप्युष्णीषं लक्षणान्तरे । शिरोवेदि किराटे च कलुषं त्वाविलांसोः ॥१३३२
 कल्मापो राक्षसे कृष्णे श्वलेऽप्यथ किल्विपम । पापे रोगेऽपराधे च कुल्माषं स्यात् कुल्लिके १३३३
 कुल्मापोऽर्धस्त्रिभ्रान्त्ये गवाक्षो जालके काशौ । गवाक्षी खिन्द्रवारुण्यां गण्डूषो मुखपूरणे ॥१३३४
 गजास्ये च कराङ्गुल्यां प्रस्तृत्यां प्रमितेऽपि च । गोरक्षौ गोपनारङ्गौ जिगीषा तु जयस्पृहा ॥१३३५
 व्यवसाये प्रकर्षश्च तरीपः शोभनाकृतौ । भेलेऽथौ व्यवसाये च ताविषोऽन्धिसुवर्णयोः ॥१३३६
 स्वर्गं च नहुषो राजविशेषे नागमिद्यपि । निकषः शाणफलके निकषा यातुमातरि ॥ १३३७
 निमेषनिमित्तौ नेत्रमालगे कालभिद्यपि । प्रत्यूपः स्याद्वसौ प्रातः प्रदोषः कालदोषयोः ॥ १३३८
 परुषं कैशुरे रुक्षे स्यान्निपुरवचस्यपि । पियूपममृते नव्यसूतधेनोः पयस्यपि ॥ १३३९
 पुरुषस्वर्गात्मनि नरे पुत्रागे चाथ पौरुषम् । ऊर्ध्वविस्तृतदोःपाणिपुरुषोन्मानतेजसोः ॥ १३४०
 पुंसः कर्मणि भावे च महिषी नृपयोपिति । सैरिभ्यामीपधीभेदे मारिपस्त्वार्थशाकयोः ॥ १३४१
 मारिपा दक्षजननी मृगाक्षी मृगलोचना । त्रियामेन्द्रवारुणी च रक्ताक्षो रक्तलोचने ॥ १३४२
 चतुरे महिषे क्रूरे पारावतेऽथ रोहिषः । मृगकृत्तृणमत्स्येषु विश्लेषस्तु विर्योजने ॥ १३४३
 विधुरे चैष शुश्रूषोपासनाश्रवणेच्छयोः । शैलूपः स्यान्नटे बिल्वे संहर्षः पवने मुदि ॥ १३४४
 सदायां च समीक्षा तु ग्रन्थभेदे समीक्षणे । अलसः स्याद्दुमे भेदे पादरोगे क्रियाजडे ॥ १३४५
 अलसा तु हंसपायां नृगीकौवदगोरुसः । विहङ्गसिंहशरभा आश्वासः स्यात्तु निर्द्वृत्तौ ॥ १३४६
 आरुष्यायिकापरिच्छेदेऽपीर्ष्यासो धन्वधन्विनोः । उच्छ्वासः प्राणनेत्रासे गंधधन्वान्तरेऽपि च १३४७
 उत्तंसः शोषरे कर्णपूरे चापि वतंसवत् । उदचिर्द्वैभेऽसौ च कनीयाननुजेऽल्पके ॥ १३४८

१. 'द्रव्योन्मरम्' इति टीका. 'धितिरोद्वाहयोः' ग-घ. २. 'किञ्चुकः शरी' ख. ३. 'हरिद्वर्णो राघवश्च पलाशं
 छन्दने स्मृतम् । पक्षीशो गण्डे विष्णो' ख. ४. 'नालिका' ग-घ. ५. इतः परम् 'भूकेशी क्वचनेषु स्याल्लोमशो
 लोमसयुते । मुनिभेदे च मेपे च' ख. ६. 'कासीस धातुभेद.' इति टीका. 'काशीसे' ख-ग-घ. ७. 'अरिष्ट'
 ग-घ. ८. इतः परम् 'नद्यवात्ते हुताशस्तु पावके हुतमोजिनि' इति रज-पुस्तकेऽधिकः पाठः. ९. 'सचये' ग-घ.
 १०. 'स्यादुत्प्रेक्षा व्यवधानके । काव्यालकरणे चापि' ख. ११. 'पवके चणकेऽपि च' ख. १२. 'राग' ख.
 १३. 'कठिने' ख. १४. 'स्वात्मनि' ग-घ. १५. 'गौरिभ्या' ग-घ. १६. 'विशेषस्तु व्यक्तावयवेऽपि च । आ-
 धिव्ये चाथ' ख. १७. 'विदस' ख. १८. 'पीष्टासो' ग-घ. १९. 'पदान्त' ग-घ. २०. 'वही' ख.

अतियूनि कीकसस्तु कृमौ कीकसमस्वनि । तामसः संपंखलयोस्तामसी स्यान्निशोमयोः ॥ १३४९
 त्रिस्रोता जाह्नवीसिन्धुभिदोरथ दिवीकसौ । चातकखिदशश्चापि दीर्घायुर्जीवके द्विके ॥ १३५०
 मार्कण्डे शालमलितरौ नभसस्तु नदीपतौ । गगने ऋतुभेदे च पनसः कफिरुग्भिदोः ॥ १३५१
 कण्टके कण्टकफले प्रचेता वरुणे मुनौ । ह्रष्टे पायसः श्रीवासे पायसं परमानके ॥ १३५२
 वीभत्सो विकृते क्रूरे रसे पायं वृणात्मनि । बुद्धसी कालिकानील्योर्लूकसः श्यपचेऽधमे ॥ १३५३
 मानसं स्वान्तसरसो रभसो वेधहर्षयोः । राक्षसी कौण्ठी दंष्ट्रा रोद इव तु रोदसी ॥ १३५४
 दिनि भुव्युभयोश्चापि लालसो लोलयाच्ययोः । तृष्णातिरेक औत्सुक्ये वरीयाश्चेष्टयोगयोः १३५५
 अतियून्यतिरिक्तीर्णं वायसस्त्वगुरौ द्विके । श्रीवासे वायसी काकोदुम्बरी कावमाच्यपि ॥ १३५६
 बाहसोऽजगरे वारिनिर्वाणे सुनिपण्णयोः । विलासो हावे लीलायां विहायो व्योमपक्षिणोः १३५७
 श्रीवासः स्याद्द्रुक्धूपे कमले मधुसूदने । श्रेयसी गजपिण्लयामभयाराक्षयोरपि ॥ १३५८
 समासः समर्थनाया स्यात्संक्षेपैरुपचयोः । सप्तार्चिः क्रूनेत्रेऽमौ साधीयानतिशोभने ॥ १३५९
 अतिवाढे साहसं तु दमे दुँप्द्ररुर्मणि । अविमृश्यकृतौ धाट्यं सारसं सरसीरुहे ॥ १३६०
 सारसः पुंभकारत्येन्द्रेः सुमनाः प्राज्ञदैवयोः । जाला पुष्पे सुमेधास्तु ज्योतिष्मला विदुष्यपि १३६१
 सुरसः र्वादी पर्णासेऽप्यत्पूहश्चित्रमेखले । अत्यूहा तु नीलिकायामाग्रहोऽनुग्रहे ग्रहे ॥ १३६२
 आसङ्गाकमणयोश्चाप्यारोहो दीर्घ उच्छ्रये । आरोहणे गजारोहे स्त्रीकृत्यां मानभिवर्धि ॥ १३६३
 कलहो भण्डने खड्गकोशे सैमररीढयोः । कटाहः स्यात्कूर्मशृष्टे कर्परे महिषीशिशौ ॥ १३६४
 तैलादिपाकपात्रे च दात्यूहः कालरुण्डके । चातकेऽपि नद्याहस्ताघतिषौ नयवासरे ॥ १३६५
 निर्यूहो द्वारि निर्यासे शेखरे नागदन्तके । निरूहो निश्चिते तर्के वस्तिभेदेऽप्य निग्रहः ॥ १३६६
 वन्धने भर्त्सने सीमि प्रग्रहः किरणे भुजे । तुलासूत्रेऽधादिरश्मौ सुवर्णहलिपादपे ॥ १३६७
 वन्धने वन्द्यां प्रवाहो व्यवहाराम्बुवेणयोः । प्रवहो वायुभेदे स्याद्वायुमात्रे बहिर्गती ॥ १३६८
 प्रमाहः स्यात्तुलासूत्रे वृपादीनां च वन्धने । पटहो वाद्य आरम्भे वररोहो नैर्णके किरौ ॥ १३६९
 मेवे मुस्तं गिरौ विष्णौ वाराही शृष्टिभेषजे । मातृपि विदेहस्तु निर्देहे मैथिलेऽपि च ॥ १३७०
 विग्रहो युधि विस्तारे प्रथिभागशरीरयोः । संग्रहो बृहदुद्गारे प्राहसंक्षेपयोरपि ॥ १३७१
 सुवहस्तु सम्पग्वहे सुवहा र्हस्त्रीहुमे । राक्षाशेफालिनागोर्षापैषेलापणिकास्तु च ॥ १३७२

श्लाचार्यहेमचन्द्रविरचितेऽनेकार्थसंग्रहे त्रिसरकाण्डस्तनीयः ।

१. 'कीकसकारिणि' घ-पुस्तक एव पाठ उपलभ्यते. २. 'तामस्ते स्यात्' ग. ३. 'मार्कण्डेये' ग घ. ४. 'ह्रष्टे पायसः वापस श्रीवासपरमानयो.' ग-घ पुस्तक एवाद्य पाठ उपलभ्य. ५. 'विस्तारे' ग. ६. 'कावमानी औपधीभेदे' इति टीका. 'कावमाची' ग-ग घ. ७. 'दुष्टुव' ग घ. ८. 'द्वेये' ग घ. ९. 'पथिशीवाशो.' ग घ. १०. 'स्यात्सुमधुरे सुरसा लौपथीभिदि । अत्यूहस्त मयूरे स्वादत्यूहा निष्कौपथौ ॥ आग्रहोऽनुग्रहावत्प्रिग्रहेभ्यक्रमणेऽपि च । आरोहो दीर्घ उच्छ्रये स्त्रीकृत्या मानभिवर्धि ॥ आरोहणे गजारोहेऽप्युत्साहः एव उच्यते ।' ग-पुस्तकरस्योऽयं पाठ. ११. 'युद्धवराटयो.' ग. १२. 'रादो देवविद्येय' इत्यनेनार्थकैरवाहनीशुदी. १३. 'निष्कौहो द्वारि' ग-घ. १४. 'इतामालय' इति टीका. 'नुपने हरिपादपे' ग. १५. 'शुणोतीति वराहः इति टीका. 'वाराह' ग-घ. १६. 'नाणके रूपवर्दि' इति टीका. 'नागके' ग घ. १७. इत्यपरम् 'नैदेहो विष्णो' शीतारोचनासु यतिनिष्वायाम्' क-ग. १८. 'वहस्त्रीहुमे' ग-घ. १९. 'पयोली' ग.

चतुःस्वरकाण्डः ।

अङ्गारक उल्मुकांशे महीपुत्रे कुरण्टके । अङ्गारिका विशुकाण्डे किंशुकस्य च कारके ॥१३७३॥
 अलिपकः पिके भृङ्गेऽलैमकः पयकेसरे । मधुके कोकिले भेकेऽश्मन्तकं मालुकाछदे ॥ १३७४॥
 चुह्यां चाक्षेपको व्याधिनिन्दके वातरुज्यपि । आकल्पकस्तमोमोहमन्धावुत्कलिकामुदोः ॥१३७५॥
 आखनिकस्वाखुरिव किरावुन्दरचौरयोः । उत्कलिका तु हेलयां तरङ्गोत्कण्ठयोरपि ॥ १३७६॥
 एडमूकोऽनेडमूक ईवावाक्श्रुतिके शठे । कटिल्लकस्तु वर्षाभ्यां पर्णासे कारवेहके ॥ १३७७॥
 ककॉटकोऽहौ विल्वे च कनीनिकाक्षितारके । स्यात्कनिष्ठाङ्गुलिरपि काकरूको दिग्म्बरे ॥१३७८॥
 उलूके खोजिते दम्भे भीरुके निर्धनेऽपि च । कुरुवकः शोणाम्बानेऽरुणा पीता च क्षिण्टिका ॥१३७९॥
 कृकवाकुस्ताम्रचूडे मयूरकृकलासयोः । कोशातकः कैचे कोशातकी ज्योत्स्नीपटोलिका ॥१३८०॥
 घोषकेऽथ कौल्यकः सारमेयकुलीनयोः । कौकुटीको दाम्भिके स्याददुरेरितलोचने ॥ १३८१॥
 गुणानिका तु शून्याङ्गे नर्तने पाठनिश्चये । गोमेदकं पीतवने काकोले पत्रकेऽपि च ॥ १३८२॥
 गोकण्टको गोलुरके गोलुरैः स्पुटीकृते । गोकुणिकः फेकरे स्यात्पद्मस्यगव्युपेक्षके ॥ १३८३॥
 घर्घरिका भृष्टधान्ये किङ्कण्यां सरिदन्तरे । वादित्रस्य च दण्डेऽपि चण्डालिकौपधीमिदि ॥१३८४॥
 किन्दरायामुमायां च जर्जरीकं जर्जरे । बहुच्छिद्रेऽथ जैवातृकः स्याद्रजनीकरे ॥ १३८५॥
 कृशात्पद्मत्रेपजेपु तर्तरीकं वहिन्नके । पारगे त्रिवर्णिकस्तु गोक्षुरेऽथ त्रिवर्णिकम् ॥ १३८६॥
 त्रूपणं त्रिफला तिक्तशाकस्तु पत्रसुन्दरे । वरुणे खदिरे दन्दशूकस्तु फणिरक्षसोः ॥ १३८७॥
 दलाडकोऽरण्यातिले गैरिके नामकेसरे । कुन्दे महत्तरे फेने करिकर्णशिरीषयोः ॥ १३८८॥
 बालायां खातके प्रश्नां* नियामको नियन्तरि । पोतवाहे कर्णधारे निश्चारकः समीरणे ॥१३८९॥
 पुरीपस्य क्षये स्वैरे प्रचलाको भुजङ्गमे । शराघाते शिखण्डे च प्रकीर्णकं तुरङ्गमे ॥ १३९०॥
 चामरे विस्तरे ग्रन्थभेदे पिप्पलकं पुनः । चूचुके शीवनसूत्रे पिण्डीतकः फणिजके ॥ १३९१॥
 तगरे मदनद्रौ च पुण्डरीकं सिताम्बुजे । सितच्छत्रे भेपजे च पुण्डरीकोऽभिदिग्गजे ॥१३९२॥
 सहकारे गणधरे राजिलाहौ गजज्वरे । कोशकारान्तरे व्याघ्रे पुष्कलकस्तु कीलके ॥ १३९३॥
 कृपणे रन्धिमृगे च स्यात्पूर्णांकमानके । पात्रे च पूर्णपात्रे च फर्फरीकं तु मार्वे ॥ १३९४॥
 फर्फरीकश्चेपटयां बलाहकोऽम्बुदे गिरौ । दैले तामे चर्वरीकः केशविन्यासकर्मणि ॥ १३९५॥
 शाकभेदे महाकाले बकेरुका वैलाङ्गिका । वातावाञ्जितशाखा च भ्रमरको मधुव्रते ॥ १३९६॥
 गिरिके चूर्णके केशे भयानकस्तु भीषणे । व्याघ्रे राहौ रसे भट्टारको राक्षि मुनौ सुरे ॥ १३९७॥

१. 'कुरुण्टके' ग-घ. २. 'न लिम्पतीति अलिपकः' इति टीका. 'अलिपिकः' ख. ३. 'अलमत्यर्थमकति अलमकः' इति टीका. 'अलिमकः' ख; 'अलिम्पकः' ग-घ. ४. 'मालुका छदो वृक्षः' इति टीका. 'मलि-काछदि' ग-घ. ५. 'तु निचांणी श्रुतिके' ग-घ. ६. 'कटतीति कटिल्लस्ततः कः' इति टीका. 'कचिल्लकः' ख; कटिल्लकः' ग-घ. ७. 'कठे' ग-घ. ८. 'गोमेदकः' ग-घ. ९. 'किन्दरा चण्डालवादित्रम्' इति टीका. 'कन्द-रायाम्' ख-ग-घ. १०. 'जरावुरे' ख. ११. 'तरति तर्तरीकः' 'कूपुवृष्ट' इति बहुवचनादीके साधुः' इति टीका. 'कर्तरीकम्' इति ख. १२. 'पत्रसुन्दरे' ख. १३. 'दलाडकः' ख. १४. इतः परम् 'दासेरकस्तु धीने । दासीपुत्रे च करमे' इत्यप्युपलभ्यते पाठः ख-पुस्तके. १५. 'फणिजके' ग-घ. १६. 'ग्रन्थहरिणे' ख. १७. 'ब-लाङ्गिका' ग-घ.

कङ्कशङ्काटयोश्चापि मलिम्लुचस्तु तस्करे । वाते काश्मीरजं कुष्टे कुङ्कुमे चोष्करेऽपि च ॥ १४२४	
काश्मीरजातिविषयां क्षीराब्धिजं मौक्तिके । वशिरे क्षीराब्धिजस्तु चन्द्रे क्षीराब्धिजा अग्राम् ॥	
ग्रहराजः शशिन्यर्के जघन्यजोऽनुजन्मनि । शूद्रे च द्विजराजस्तु शेषे ताक्ष्ये निशाकरे ॥ १४२६	
धर्मराजस्तु सुगते श्राद्धदेवे पुषिष्ठिरे । भरद्वाजः पक्षिभेदे वृहस्पतिस्तुतेऽपि च ॥ १४२७	
[भारद्वाजो मुनौ भारद्वाजी वनपिचुडुमे] भृङ्गराजो मधुकरे मार्कवे विहगान्तरे ॥ १४२८	
राजराजो नृपेशेन्द्रोः कुबेरेऽथ सफूत्प्रजः । कांके सिंहेऽथोच्चिङ्गटः कोपने मीनभिद्यपि ॥ १४२९	
करहाटः पद्मकन्दे देशेन्द्रमविशेषयोः । कार्यपुटोऽनर्थकारे क्षपणोन्मत्तयोरपि ॥ १४३०	
कामकूटो वेश्याविभ्रमेष्टावथ कुटन्नटः । शोणके कैवर्तीमुक्ते कुण्डकीटस्तु जारत्तः ॥ १४३१	
विप्रीपुत्रे दासीपतौ चार्वाकोक्तिविशारदे । खञ्जरीटस्तु खञ्जनेऽसिधाराप्रतचारिणोः ॥ १४३२	
गाढमुष्टिस्तु कृपणे कृपाणप्रभृतावपि । चक्रवाटस्तु पर्यन्ते क्रियारोहे शिखातरौ* ॥ १४३३	
तुलाकोटिर्मानभेदेऽर्बुदे स्यान्नूपुरेऽपि च । नारकीटः सदत्ताशाविहन्तर्वैश्वमीटके ॥ १४३४	
प्रतिशिष्टः पुनः प्रत्याख्याते च प्रेषितेऽपि च । प्रतिकृष्टं तु गुह्ये स्याद्विराष्ट्रया च कर्षिते ॥ १४३५	
परपुष्टः कलकण्ठे परपुष्टा पणाङ्गना । वर्केराटस्तु तरुणादिलरोचिःकटाक्षयोः ॥ १४३६	
स्त्रीणां पयोभरोत्सङ्गकान्तदत्तनखेऽपि च । शिपिचिष्टस्तु खलवाटे दुश्चर्मणि पिनाकिनि ॥ १४३७	
श्रुतिकटः प्राथलोहे प्रायश्चित्तभुजङ्गयोः । कलकण्ठः पिके पारावते हंसे कलध्वनौ ॥ १४३८	
कालकण्ठनीलकण्ठौ पीतसरि महेश्वरे । दात्यूहे ग्रामचटके खञ्जरीटे शिखावले ॥ १४३९	
कालपृष्ठं तु कोदण्डमात्रके कर्णधन्वनि । कालपृष्ठो मृगभेदे कङ्के दन्तशठः पुनः ॥ १४४०	
जम्बीरे नागरङ्गे च कर्मरङ्गरूपितयोः । पूतिकण्ठं तु सरले देवदारुद्वयेऽपि च ॥ १४४१	
सूत्रकण्ठः खञ्जरीटे द्विजन्मनि कपोतके । हारिकण्ठः हारयुक्तरुण्डे परभृतेऽपि च ॥ १४४२	
अपोगण्डोऽतिभीरौ स्याच्छिशुके विकलाङ्गके । चक्रवाडं गणे चक्रवाडोऽर्द्रौ चक्रवालवत् ॥ १४४३	
जैलरुण्डः पयोरेणौ जलावर्ते भुजङ्गमे । देवताडो धोपकेऽमौ राहौ वातसुडा पुनः ॥ १४४४	
वाल्यायां पिच्छिलस्फोटे वागायां वातशोणिते । अध्यारुढः समारुढेऽभ्यधिकेऽङ्गारिणी पुनः ॥ १४४५	
भास्करे त्यक्तदिक्षुह्योराथर्वणः पुरोधसि । अथर्वज्ञप्राज्ञणे चाप्यारोहणं प्ररोहणे ॥ १४४६	
समारोहे सोपाने च स्यादुद्धरणमुन्नये । भुक्तोऽज्ञितोन्मूलनयोरुत्क्षेपणमुदध्वनम् ॥ १४४७	

१. इत्यत्र 'शेषे ताक्ष्ये निशाकरे । अमृतादिसमूहे च भवेत्' ग-पुस्तकेऽधिकः पाठः. २. 'शशोङ्के गरुडेऽपि च' ख. ३. 'मुनी जीवसुतेऽपि च' ग-घ. ४. 'भरद्वाजस्यापत्यं भारद्वाजः' इति टीका. 'भरद्वाजः' ख. कोष्ठान्तगतपाठो ग-घ-पुस्तकयोर्निरित. ५. 'द्विके' ख. ६. 'पुष्प' ख. ७. 'धवे दात्याः' ख. ८. 'कलके' ख. ९. इतःपरम् 'गन्धकुटी मदिराया बुद्ध्यायावसनेऽपि च' ख. १०. इतःपरम् 'चतुःपष्टिभृत्तुःपष्टि-कलागु वृक्षेऽपि च' ख. ११. 'प्रतिशिष्यते प्रतिशिष्टः' इति टीका. 'प्रतिसूष्ट' ग-घ. १२. 'भुक्तिं शालं कदति श्रुतिकटः' इति टीका. 'श्रुतिकण्ठः' ग-घ. १३. 'हारी हारवान् मनोहरो वा कण्डो गलः स्वरो वा यस्य हारिकण्ठः' इति टीका. 'हारकण्ठः' ख. १४. 'जलं रुण्डि जलरुण्डः' इति टीका. 'जलरुण्डः' ग-घ. १५. 'अत्र अप्यधिकेऽप्यभिधेयवत् । अङ्गारिणीह संख्या स्यात्त्राकत्त्यक्तदिद्यपि । आपर्वणोऽपर्वविधिं प्राज्ञणे च पुरोधसि । आरोहणं समारोहे सोपाने च प्ररोहणे । आतर्वणं तु सौहित्ये विन्वादादिङ्गनेऽपि च । उत्क्षेपणं तु व्यजने धान्यमर्दनवस्तुनि । उदध्वने चोद्धरणं स्यादुन्मूलन उन्नये । वाताज्ञे च कामगुणो विषयामोग्यो रती । कार्यापणः कार्याके स्वात्पणयोऽशकेऽपि च । जीर्णपणस्तु निम्ने स्वात्तर्जरी भूहेऽपि च ॥' ख-पुस्तके एवं पाठः.

व्यजनं धान्यमलनवस्तु कामगुणो रतौ । विषयभोगयोश्चापि कार्पापणस्तु कार्पिके ॥ १४४८
 पर्णं पोडशके चीर्णपर्णः खर्जूरनिम्बयोः । चूडामणिः काकाचचाफले मूदमणावपि ॥ १४४९
 जुहुराणोऽध्वयुवहयोस्तपट्टुरीणस्तु वर्षरे । तण्डुलाम्बुनि कौटे च तैलेपर्णी तु सितहके ॥ १४५०
 श्रीवासे चन्दने दाक्षायप्युभायां च भेषु च । रोहिण्यां च देवमणिविष्णुवज्ञोमणौ हरे ॥ १४५१
 अश्वस्य कण्ठावते च नारायणस्तु केशवे । नारायणी शतावयुमा श्रीनिःसरणं मृतौ ॥ १४५२
 उपाये गेहादिमुखे निर्वाणे निर्गमेऽपि च । निरूपणं विचारावलोचनयोर्निदर्शने ॥ १४५३
 निस्तरणं तु निस्तारे तरणोपाययोरपि । निगरणं भोजनं स्यान्निरगरणः पुनर्गले ॥ १४५४
 प्रकरणं स्यात्स्त्रावे रूपकेऽथ प्रवारणम् । काम्यदाने निषेधे च पैररीणं तु पर्वणि ॥ १४५५
 पर्णवृन्तरसे पर्णसिरायां घृतकम्बले । पैरायणं स्यादभीष्टे तत्पराश्रययोरपि ॥ १४५६
 परवाणिवर्धमाध्यक्षे वयं पारायणं पुनः । फाल्ग्व्यं पारगतौ सङ्गे पीलुपर्ण्यां पधीभिदि ॥ १४५७
 मूर्वायां विम्बिकायां च पुष्करिणी जलाशये । हस्तिन्यां कमलिन्यां च मीनाश्रीणस्तु खज्जने ॥ १४५८
 दंर्दराश्रे रक्षरेणुः पलाशकलिकोद्भवे । सिन्दूरे रागचूर्णस्तु खदिरे मकरध्वजे ॥ १४५९
 रेरिहाणो वरे रुद्रे लम्बकर्णाः पुनश्छगे । अङ्कोटे चारवाणस्तु कूर्पासे कवचेऽपि च ॥ १४६०
 विदारणं भेदने स्यात्संपराये विडम्बनं । वैतरणी प्रेतनयां जनन्यामीप रक्षताम् ॥ १४६१
 शरवाणिः शरमुखे पदातौ शरजीविनि । शिखरिणी वृचभेदे रोमालीपेभेदयोः ॥ १४६२
 खीरक्षे मडिकारां च समीरणः फणिवृक्षके । पान्ये चापौ संसरणं त्वञ्जवाधमूगतौ ॥ १४६३
 संसारे च समारम्भे नगरस्थोपनिर्गमे । हस्तिकर्णाः स्यादेरुण्डे पलाशगणभेदयोः ॥ १४६४
 अचदातस्तु विमले मनोक्षे सितपीतयोः । अपाघृतोऽपरायत्सेऽपिहितेऽवसितं गती ॥ १४६५
 भेद्रे ज्ञानेऽवसाने चाप्यधगीतं विगहिते । मुहुर्दृष्टेऽपवादे चात्वाहितं तु महाभये ॥ १४६६
 जीवितिरपेक्षकर्मण्यभिजातः कुलोद्भवे । न्याये प्राज्ञेऽभिनीतस्तु न्यायेऽर्मापिणं संरहते ॥ १४६७
 अभियुक्तः परिरुद्रे तत्परेऽन्तर्गतं पुनः । मद्यप्राप्तविरमृतयोरङ्गारितं तु भस्मिते ॥ १४६८
 पलाशकलिकोद्भेदे चातिमुक्तस्तु निष्फले । वासन्तिकारायां तिनित्रेऽप्यवध्वस्तोऽवचाणिते ॥ १४६९
 लकनिन्दितयोश्चाधिधिक्षितीं निहितभस्मितौ । अपचितिव्यये हानौ पूजायां निष्कृतात्रपि ॥ १४७०
 अनुभितिः स्यादनुज्ञापीर्णमासीविशेषयोः । अनुशस्तिः पुनर्लोकापवादे प्राणनेऽपि च ॥ १४७१
 उदास्थितशरे द्वाःस्येऽध्यक्षे शोपाहितः पुनः । आरोपितेऽनलोत्पत्तेऽप्युपाकृत उपद्रे ॥ १४७२
 मन्थेण प्रोक्षितपशाबुद्धिखितं तनूकृते । उत्कीर्णं चांपरक्तस्तु रजमानी व्यसनानुरे ॥ १४७३
 राहुमलाकेशशिनीरुपचितः समाहिते । रंद्धे दग्धेऽथोज्ज्मिमतस्तुले चेषितेऽपि च ॥ १४७४
 उद्गाहितमुपन्यस्ते षड्माहितयोरपि । उपसत्तिः सङ्गमात्रे प्रतिपादनसेवयोः ॥ १४७५
 ऋष्यप्रोक्ता शकशिन्ध्यां शतावयी वलाभिदि । ऐरावतोऽही नागरुहं लकुचे त्रिदशद्विषे ॥ १४७६
 ऐरावतं तु शकस्य ऋजुदीघेशरासने । ऐरावती विष्णुद्विषाद्रिदोः शतहृदा यथा ॥ १४७७

१. 'तेल वणेंऽस्त्यात्तैलपर्णी' इति टीका. 'तिलपर्णी' ग.घ. २. 'दिभाभे' ग.घ. ३. 'परीपणः' ख.
 ४. इतः परम् 'दग्धे कृमे पाटघाटे पर्वरीणं तु पर्वणि' इति र. ५. 'परीरणम्' ग.घ. ६. 'मीनानामशवि
 मीनाश्रीणः' इति टीका. 'मीनाश्रीणः' ग.घ. ७. 'दंर्दराश्रे वृचभेदः' इति टीका. 'दंर्द-
 राश्रे' ख; 'दंर्दराश्रे' ग.घ. ८. 'अपरावृत्ते' ग.घ. ९. 'वदे' र. १०. 'उत्पत्ते' र. ११. 'ऋद्धे' ग.घ.
 १२. 'अद्रौ' र. १३. 'शरित्' र.

कलधौतं रूपहेत्रोः कलधौतः कलध्वनौ । कुहरितं तु रटिते पिकालापे रतस्वने ॥	१४७८
कुमुद्वती कैरविण्यां दयितायां कुशस्य च । कृष्णवृन्ता मापपर्ण्या पाटलाख्यद्रुमेऽपि च ॥	१४७९
गन्धवती मुरापुर्याः पृथ्वीयोजनगन्धयोः । गृहपतिगृही सत्री चन्द्रकान्तं तु कैरवे ॥	१४८०
चन्द्रकान्तो रत्नभेदे चर्मण्वती नदीभिदि । कदल्यां चित्रगुप्तस्तु कृतान्ते तस्य लेखके ॥	१४८१
दिवाभीतः काकरिपौ कुम्भिले कुमुदाकरे । दिवाकीर्तिनीपिते स्यादुलूकेऽन्तावसायिनि ॥	१४८२
धूमकेतू चङ्गुल्यालौ नन्द्यावर्तो गृहान्तरे । तगरेऽथ नदीकान्तौ निर्गुण्डीनिचुलाब्धिषु ॥	१४८३
नदीकान्ता लताजम्बवोः काकजङ्घौपथेऽपि च । नागदन्तो हस्तिदन्ते गेहान्निःसृतदारुणि ॥	१४८४
नागदन्ती श्रीहस्तिन्यां कुम्भाख्यभेपजेऽपि च । निष्पुपितं वर्जिते स्याद्गतत्वचि लघूकृते ॥	१४८५
निराकृतिरस्वाध्याये निराकारनिषेधयोः । प्रतिहतस्तु त्रिद्विष्टे प्रतिस्खलितरुद्धयोः ॥	१४८६
प्रणिहितं तु संप्राप्तनिहितयोः समाहिते । प्रतिक्षिप्तं प्रतिहते निषिद्धे प्रेषितेऽपि च ॥	१४८७
प्रधूपिता क्लेशितायां रविगन्तव्यदिश्यपि । प्रव्रजिता तु मूण्डीर्यां तापस्यां मांसिकौषधौ ॥	१४८८
प्रजापतिर्ब्रह्मराज्ञोर्जामातरि दिवाकरे । बहौ लष्टरि दशदौ प्रतिकृतित्तु पूजने ॥	१४८९
प्रतिमायां प्रतीकारे प्रतिपत्तिस्तु गौरवे । प्राप्ता प्रवृत्तौ प्रागल्भ्ये बोधे परिगतं गते ॥	१४९०
प्राप्तचेष्टितयोर्ज्ञाने पल्लवितं सपल्लवे । लाक्षारक्ते तते पथगुप्तश्चार्वाकदर्शने ॥	१४९१
कमठे परिवर्तस्तु कूर्मराजे पलायने । युगान्ते विनिमये च परिघातस्तु घातने ॥	१४९२
असौ चाप पशुपतिः पिनाकिनि हृताशने । पाशुपतः शिवमहर्षां पशुपत्प्राधैवते ॥	१४९३
पारिजातस्तु मन्दारे पारिभद्रे सरद्रुमे । पारापतः कलरवे गिरौ मर्कटतिन्दुके ॥	१४९४
पारापती तुल्यलीफलगोपालगीतयोः । पुष्पदन्तस्तु दिग्भागे जिनभेदे गणान्तरे ॥	१४९५
पुष्पदन्तौ च चन्द्रार्कावेकोत्तयाथ पुरस्कृतम् । पूजिते स्वीकृते सितोऽभिशक्तेऽप्रकृतेऽपि च ॥	१४९६
भोगवती तु सर्पाणां नगरे च सरिख्यपि । रङ्गमाता जतुर्चुन्धोर्लक्ष्मीपतिर्जनार्दने ॥	१४९७
पूगे लवङ्गवृक्षे च व्यतीपात उपद्रवे । योगभेदेऽपयाने च वनरपतिर्दुर्मात्रके ॥	१४९८
विना पुष्पं फलेऽद्रौ च विनिपातस्तु दैवतः । ध्यसने चावपाने च वैजयन्तो गुहे ध्वजे ॥	१४९९
इन्द्रालये वैजयन्ती लम्पिप्रन्यपत्तकयोः । जयन्त्यां च समाघातस्त्राहवे घातनेऽपि च ॥	१५००
समाहितः समाधिस्थे संश्रुतेऽथ समुद्धतः । अविनीते समुत्कीर्णे समुद्रान्ता दुरालभा ॥	१५०१
कार्पासिका च सूका च सदागतिः सदीश्वरे । निर्वाणे पवमाने च सरस्वती सरद्रिदि ॥	१५०२
वाच्यापगायां खीरले गोवाग्देवतयोरपि । सूर्यभक्तौ बन्धुजीवे भास्करस्य च पूजके ॥	१५०३
हैमवत्यद्रिजा स्वर्णक्षारी शुक्लचाभया । अनीकस्थो रक्षिवर्जे युंरत्नले वीरमर्दने ॥	१५०४
चिह्ने गजशिक्षके चेतिकथा व्यर्थभाषणे । अश्रद्धये नष्टभर्तेऽप्युदरथिवियन्मणौ ॥	१५०५

१. 'मुरा औषधिः' इति टीका. 'मुरा' ख-ग-घ. २. 'स्वाधिष्ठे' ग-घ. ३. 'भेपजे' ग-घ. ४. 'लागे चेष्टितयोः' ख-ग-घ. ५. 'अज्ञान्तरे' ख. ६. 'पारम्पावति पारापतः' इति टीका. 'पारावतः' ग-घ. ७. 'पारावती' ग. ८. 'चुन्दी कुट्टिनी' इति टीका. 'चेख्योः' ख. 'जुख्योः' ग-घ. ९. अतः परम् 'शुभ्र-दन्ती पुष्पदन्तागस्त्रियाम् । मुद्रन्या च' ख. १०. इतः परम् 'सेनापतिर्गृहेऽप्यक्षे हिमारातिः खगेऽनिले' इत्यधिकः पाठः ख-पुस्तके. ११. 'पुषः खलं रणभूमिः' इति टीका. 'पुश्ले वीरमर्दले' ख; 'अप्यश्रथे वीरमर्दले' ग-घ.

- अथौ चित्ररथो विद्याधरे गन्धर्वसूर्ययोः । चतुष्पथश्चतुर्मागसंगमे ब्राह्मणेऽपि च ॥ १५०६
- दशमीस्थः रेषविरे स्यात्क्षीणतोमे घृताशने । यानप्रस्थो मधूकद्रौ किंशुकाश्रमभेदयोः ॥ १५०७
- अष्टापदश्चन्द्रमल्लयां लूतायां शरभे गिरौ । कनके शारिफलकेऽभिमर्दौ मन्थयुद्धयोः ॥ १५०८
- स्यादभिस्पन्द आश्रावनेत्ररोगाविद्विषु । अववाद्दस्तु निर्देशे निन्दाविश्रमयोरपि ॥ १५०९
- उपनिपत्तु वेदान्ते रहस्यधर्मयोरपि । एकपदं तदाले स्यादेकपदी तु वर्धने ॥ १५१०
- कटुकन्दः गृह्णैरे शोभाञ्जनरसोनयोः । कुरुविन्दः पशरागे मुकुरत्रीहिभेदयोः ॥ १५११
- कुल्माषे हिङ्गुले मुस्ते कोकनदं तु रत्ताके । अम्भोजनकुमुदयोश्चतुष्पदो गवादिषु ॥ १५१२
- खीणां करणभेदे च रैक्तपादो मतङ्गजे । स्पन्दने च जनपदः स्यात्पुनर्जनदेशयोः ॥ १५१३
- परिवादस्तु निन्दायां वीणावादनवस्तुनि । प्रियंवदः प्रियवादिनभश्चरविशेषयोः ॥ १५१४
- पीठमर्दोऽर्तिविषाति नाट्योक्त्वा नायकप्रिये । पुटभेदस्तु नगरावोचयोस्तटिनमुखे ॥ १५१५
- महानादो वर्णकान्दे महाध्वाने शायनके । गजे च मुचुकुन्दस्तु द्रुभेदे मुनिदैत्ययोः ॥ १५१६
- भेषनादो मैथशब्दे वरुणे रावणात्मजे । विशारदो युधे धृष्टे विष्णुपदं नमोत्तमयोः ॥ १५१७
- विष्णुपदस्तु क्षीरोदे विष्णुपदी सुरापगा । संग्रान्तिद्रोत्रिका चापि स्मर्यादं तु संनिधौ ॥ १५१८
- मर्यादाया च सहितेऽप्यनुबन्धोऽप्रयोगिणि । मुख्यानुयायिनि शिशौ प्रकृतस्थानुवर्तने ॥ १५१९
- दोषोत्पादेऽनुबन्धी तु द्विकायां नृप्यति क्वचित् । अवरोधस्तु शुद्धान्ते तिरोधाने नृपौकसि ॥ १५२०
- अचष्टधमविदूरे समाक्रान्तेऽवलम्बिते । अनिरुद्धश्चरे पुष्पचापसूनावनर्गले ॥ १५२१
- आशावन्धः समाधासे मर्कटस्य च वीसके । इष्टगन्धः सुगन्धिः स्यादिष्टगन्धं तु बालुके ॥ १५२२
- बृक्षगन्धा काशकौट्ठी कोकिलाक्षेपु गोक्षुरे । उग्रगन्धा वचाक्षेत्रयवान्योश्चिक्रिकापथौ ॥ १५२३
- उपलविधर्मतौ प्रातौ कालस्कन्धस्तु तन्दुके । तमाले जीवकद्रौ च तीक्ष्णगन्धा वचौपथौ ॥ १५२४
- शोभाञ्जने राजिकायां परिव्याधो द्रुमोत्पले । वेतसे महौषधं तु विषौशुण्ठयो रत्सनके ॥ १५२५
- ब्रह्मवन्धुर्निन्धाविप्रे वान्धवे ब्राह्मणस्य च । समुन्नद्धस्तूर्ध्ववदे पण्डितमन्थदृष्टयोः ॥ १५२६
- अपाचीनं विपर्यस्तेऽपागर्धेऽभिजनः कुले । कुलध्वजे जन्मभूम्यामभिमानस्त्वहंकृतौ ॥ १५२७
- हिंसायां प्रणये ज्ञानेऽवलम्बो मध्यलम्बयोः । अवदानमिति वृत्ते खण्डने शुद्धकर्मणि ॥ १५२८
- अधिष्ठानं प्रभावेऽध्यासने नगरचक्रयोः । अनूचानः साङ्गवेदकोविदे विनयान्विते ॥ १५२९
- अन्यासतं स्नेहवत्सौ सेवायावतुशोचने । अग्रजन्मायजे विप्रेऽन्तेवारी पुनरन्यजे ॥ १५३०
- शिष्यप्रान्तगयोश्चाप्यायोधनं समरे वधे । आराधनं पारुषाण्योः साधने तोषणेऽपि च ॥ १५३१
- आच्छादनं तु वसने संविधानेऽवधारणे । आकलनं परिसंख्यालाङ्घ्योर्बन्धनेऽपि च ॥ १५३२
- आतञ्जनं स्याज्जवने प्रीणनप्रतिवापयोः । आवेशनं भूतावेशे प्रवेशे दाल्पिवेशनि ॥ १५३३
- आस्कन्दनं तिरस्कारे संशोषणसमीकयोः । आत्माधीनः सुते प्राणाधारे श्याले विदूपके ॥ १५३४

१. 'अतिवृद्धे' ख. २. 'प्रमदयोः' ख. ३. 'कृमौ' ग-घ. ४. 'चतुर्गर्द' ख. ५. 'रत्ताः पादा अत्य'
इति टीका, 'चक्रपादः' ख. ६. 'प्रतिधृष्टे' ख-ग-घ. ७. 'अमुदध्वाने' ख. ८. 'शुभहृदा उ विवृति ॥
वज्रेऽपि च समर्यादं मर्यादावहितेऽन्तिके । अनुबन्धोऽप्रयोगे र्दाक्षिण्यौ मुख्यानुयायिनि ॥ प्रकृतस्थानुवर्तने च
दोषोत्पादनेऽपि च । अनुबन्धयोः दृष्टा द्विकावरोधस्तु नृपौकसि ॥ शुद्धान्ते च तिरोधाने गर्वादौ तोषनेऽपि
च । ख-पुस्तकस्थोऽयं पाठः. ९. 'सुधिते' ग-घ. १०. 'अवलम्बिनि' ग-घ. ११. 'मर्कटनावरो लूतापुटम्' इति
टीका, 'वावलि' ग-घ. १२. 'शुण्ठ्या विचारसोनयोः' ग-घ. १३. 'वीवेशे' ग-घ.

आत्मयोनिः स्मरे वेधस्युद्धर्तनं विलेपते । अषाशृत्तायुत्पतने स्वादुपासनमासने ॥	१५३५
शुभ्रूपायां शराभ्यासेऽप्युपधानं तु गण्डके । प्रते विशेपे प्रणये स्वादुत्पतनमुत्तुतौ ॥	१५३६
उत्पत्तायुदयनस्तु वस्त्रराजे घटोद्भवे । उत्सादनं सयुद्धैर्गोद्धर्तनोद्वाहनेष्वथ ॥	१५३७
उद्वाहनं द्विसौले स्वादुद्वाहनी वराटके । कपीतना गर्दभाण्टशिरीषाम्नातपिपलाः ॥	१५३८
कलध्वनिः परभूते पारापतकलापिनोः । कात्यायनो वरुचौ कात्यायनी तु पार्वती ॥	१५३९
कापायवस्त्रविधवार्षशृङ्गमहिलापि च । कामचारी कलविद्वेः स्वेच्छाचारिणि कामुके ॥	१५४०
कारन्धमी धातुवैदनिरते कांस्यकारिणि । किष्कुपर्वा पोटगले स्वादिक्षुत्त्वचिसारयोः ॥	१५४१
कुचन्दनं शृक्षपेदे पत्राङ्गे रक्तचन्दने । कुम्भयोनिर्त्राणेश्वरौ कृष्णवर्त्मा विभुंतुदे ॥	१५४२
दुराचारे हुताशे च गवादनीन्द्रवाकणी । वासस्थानं गवादीनां गदयित्तुः शरासने ॥	१५४३
जल्पाके पुष्पचापे च घनाघनो निरन्तरे । वासये घातुके मत्तगजवपुङ्कवारिदे ॥	१५४४
घोपयित्तुः पिके विप्रे चिर्नजीवी तु वापसे । अजे च चित्रभानुस्तु हुताशनदिनेशयोः ॥	१५४५
जलाटनः कङ्कखगे जलाटनी जलौकमि । तपोधना तु मुण्डीर्या तपोधनस्तपस्विनि ॥	१५४६
तपस्विनी पुनर्मासी कदुरोहिणिकापि च । तिक्तपर्वा हिलमोचीमट्टचीमधुयष्टिषु ॥	१५४७
देवसेनेन्द्रकन्यायां सैन्ये दिविषदामपि । नागाञ्जना नागपट्टौ द्विरदस्य च मुद्रे ॥	१५४८
निर्यातनं वैरशुद्धी दाने न्याससमर्पणे । निधुवनं रते कम्पे निर्वासनं तु मारणे ॥	१५४९
पुरादेश्य बहिष्कारे निरसनं निरसूदने । निष्ठीवने निरासे च निशमनं निशामनम् ॥	१५५०
निरीक्षणश्रवणयोर्निर्भर्त्सनमलक्तके । खलीकारे प्रजननं प्रैगमे योनिर्जन्मनोः ॥	१५५१
प्रणिधानमभियोगे समाधानेप्रवेशयोः । प्रयोजनं कार्यहेत्वोः स्यात्प्रवचनभागमे ।	१५५२
प्रकृष्टवचने प्रस्फोटनं दूषं प्रकाशने । ताडने प्रतिपन्नस्तु विज्ञेतेऽङ्गीकृतेऽपि च ॥	१५५३
प्रतियत्नः संस्कारे स्वादुप्रमहणलिप्तयोः । प्रहसनं तु प्रहासाक्षेपयो रूपकान्तरे ॥	१५५४
प्रतिमानं प्रतिविम्बे गजदन्तद्वयान्तरे । प्रसाधनी कङ्कविकासिद्धयोः प्रसाधनं पुनः ॥	१५५५
वेपे प्रैचलाक्री सर्वे मयूरेऽथ पयस्विनी । विभावर्या गोधेन्यां च पुण्यजनस्तु सज्जने ॥	१५५६
गुह्यके यातुधाने च पृथग्जनोऽधमे जडे । पृष्टशृङ्गी भोमसेने पण्डसैरैभयोरपि ॥	१५५७
महाधनं महामूल्ये सित्त्वहे चारुवासति । महासेनो महासैन्ये रून्देऽप्यथ महामुनिः ॥	१५५८
अगास्तिकुस्तुयुरुणोर्मातुधानी लताभिदि । मातुधानो मातुलाहौ मातुलानि पुनः शणे ॥	१५५९
कलापे मातुलपत्न्यां रसायनो विहङ्गमे । पक्षीन्द्रे रसायनं तु जराव्याधिर्जिदैपथे ॥	१५६०
राजादनः पियालद्वौ क्षीरिकायां त्रिपन्नके । वर्धमानो वीरजिने स्वस्तिकैरङ्कविष्णुषु ॥	१५६१
प्रश्रभेदे शरावे च विरोचनोऽमित्पूर्वयोः । प्रह्लादनन्दने चन्द्रे विहेठनं विडम्बने ॥	१५६२
हिंसायां मर्दने विस्मापनाख्या कुङ्के स्मरे । गन्धर्वनगरे चापि विष्वक्सेनो जनार्दने ॥	१५६३

१. 'गण्डुके' ग. २. 'विशे च' ग-घ. ३. 'लेत्वो' ख. ४. 'पु च' ख-ग-घ. ५. 'द्वाम्यां संगतं द्विसौलं द्विःकृद-
मिल्लभेः' इत्यनेकार्थकैरवाकरकौमुदी. ६. 'पारावत' ग-घ. ७. 'नादे' ग-घ. ८. 'मत्तगजे' ख-ग-घ. ९. 'नागा-
नामञ्जनमनया नागाञ्जना' इति टीका. 'नागाङ्गना नागपत्न्यां' ग-घ. १०. 'निपूदने' ख. ११. 'निदर्शने' ग-घ.
१२. 'प्रगमे यो' ख; 'प्रगते यो' ग-घ. १३. 'योनिजन्मयोः' ग-घ. १४. 'प्रयोगयोः' ग-घ. १५. 'सौषं' ख;
'शुषं' ग-घ. १६. 'विक्रान्ति' ग घ. १७. 'प्रचलाकः कलापोऽस्यस्मेति प्रचलाका' इति टीकाकारः. १८. 'सैरिभ'
ख-ना-घ. १९. 'भिदौ' ग-घ. २०. 'त्रिपन्नकः किम्बुकः' इति टीका. 'त्रिपन्नके' ग-घ. २१. 'वीरजने' ख.
२२. 'कुहकमिन्द्रजालम्' इत्यनेकार्थकैरवाकरकौमुदी. २३. 'जनार्दने' ग-घ.

विष्वक्सेना तु फलिनी विश्राणनं विहायिते । संप्रेषणे परित्सागे विह्वननं तु पिङ्गने ॥	१५६४
वधेऽथ विश्वकर्माकं मुनिभिर्देवशिल्पिनोः । विघ्नकारी विघातस्य कारकं घोरदर्शने ॥	१५६५
विलेपनी स्याद्यवाणां चारुवेपंस्त्रियामपि । वृक्षादनो मधुच्छत्रे चलपत्रकुठारयोः ॥	१५६६
वृक्षादनी तु बन्दायां विंदायां गन्धकौवधे । वृषपर्वा तु शृङ्गारहरदैत्यकशेरुषु ॥	१५६७
विरोधनी रैषिसुते सुगते घलिदानवे । श्वेतधामा घनसारे कलानापाठिफेनयोः ॥	१५६८
श्वेत्प्रघना तु केतव्यां मह्यामथ समापनम् । परिच्छेदे समाधाने समाप्तिवधयोरपि ॥	१५६९
संमूर्च्छनमभिव्याप्तौ मोहे सनातनोऽच्युते । पितृणामतिथौ रुद्रवेधसोः शान्धते स्थिरे ॥	१५७०
सदादानो गन्धमजे हेरम्वेऽध्रमतङ्गजे । संयमनं प्रते बन्धे संयमनी यमस्य पूः ॥	१५७१
समादानं सैमीचीनम्रहणे निलकर्मेणि । समापन्नं वधे क्रिष्टे समाप्तप्राप्तयोरपि ॥	१५७२
संवदनं तु संवादे समालोचे वशीकृतौ । संमुत्थानं निदानेऽभिषेगे संवाहनं पुनः ॥	१५७३
वाहनेऽङ्गमर्दने च संप्रयोगी तु कामुके । कलाकेलौ सुप्रयोगे सरोजिनी सरोरुहे ॥	१५७४
सरोरुहिण्यां कासारे स्तनयित्नुः पयोमुचि । मृल्यौ स्तनिते रोगे च सारसनमुरश्छदे ॥	१५७५
काश्चां च सामयोनित्सु समीत्ये द्वैहिणे गजे । सामिधेनी समीहचोः सुयामनो जनार्दने ॥	१५७६
वत्सराजे प्रसादेऽग्निभेदे चाथ सुदर्शने । विष्णोश्चक्रे सुदर्शन्यमरावल्यां सुदर्शना ॥	१५७७
अज्ञायामौपधीभेदे मेरुजम्ब्यां सैरीमिदि । सौदामिनी तडिद्धेदतडितोरप्सरोरभिदि ॥	१५७८
हर्षयित्नुः सुते स्वर्णेऽवलेपो गर्बलेपयोः । दूषणेऽप्यपलापस्तु प्रेमापद्मयोरपि ॥	१५७९
उपतापो गदे तापे जलकूप्यन्धुगर्भके । सरस्यां जीवपुष्पं तु दमनके फणिञ्जके ॥	१५८०
नागपुष्पस्तु पुङ्गवे चम्पके नागकेसरे । परिव्रापो जलस्थाने पशुतिपरिवारयोः ॥	१५८१
पिण्डपुष्पं जपायां स्यादशोके सरसीरुहे । बहुरूपः स्मरे विष्णौ सरटे धूमके शिवे ॥	१५८२
मेघपुष्पं तु मैत्रेये पिण्डाभे सलिलेऽपि च । विप्रलापो विद्वेदोक्तावनर्थकवचसपि ॥	१५८३
वृकधूपो वृक्षधूपे सिरुहकेऽथ वृषाकपिः । वासुदेवे शिवेऽसौ च हेमपुष्पं तु चम्पके ॥	१५८४
अशोकद्रौ जपापुष्पे राजजम्बूस्तु जम्बुभिः । पिण्डराजैरृक्षंश्चाप्यवष्टम्भस्तु काशने ॥	१५८५
संरम्भारम्भयोः सप्तमे शातकुम्भोऽध्रमात्के । शातकुम्भं तु कनकेऽध्रयागमः समरेऽन्तिके ॥	१५८६
घाते रोधेऽभ्युपगमेऽनुपगमस्तु म्निरेमे । अनुपमा सुप्रवक्तिस्त्रियामुपगमः पुनः ॥	१५८७
अङ्गीकारेऽन्तिकगतार्जुपक्रमस्तु विक्रमे । उपधायां तद्वद्याचिख्यासाचिन्तितसयोरपि ॥	१५८८
आरम्भेऽथ जलगुल्मो जलावर्तेऽम्बुचक्षरे । कमठे दण्डयामस्तु दिवसे कुम्भजे जमे ॥	१५८९
प्रवैङ्गमः कपो भेके पराक्रमस्तु विक्रमे । सामर्थ्ये चाभिषेगे च महापद्मः पुनर्निधौ ॥	१५९०

१. 'वेध' ग-घ. २. 'विदापीगन्धयोरपि' ख. ३. 'रविविष्णुसुते च' ग-घ. ४. 'समासीन' ग-घ. ५. 'उ-
मुषीयतेऽस्मिन्निति समुत्पानम्' इति टीका. 'समुत्पाने' ग-घ. ६. 'मृतौ स्तमिते' ग-घ. ७. 'दुरिणो ग'
ग-घ. ८. 'सुलेन दृश्यते सुदर्शने' 'शासुमुषीत्यनः' पुंसि 'वाचस्पति'स्तु 'चक्रं सुदर्शनोऽस्त्रियामित्याह'—यथा-
इत्यनेत्येति वदुः पदबन्धुसा बन्धुषुप जगता सुदर्शनेः' इत्यनेकार्थकेरवाकारकौमुदी. 'सुदर्शनम्' ख-ग-घ.
९. 'सुरा' ग-घ. १०. इत ऊर्ध्वम् 'परिक्रमो भये कप्ये मातरूपोऽध्रम्ययोः' इत्यपिठः पाठः ख-पुस्तके.
११. 'नादे स्यात् वि' ग-घ. १२. 'विरोधोक्ता' ग-घ. १३. 'संरम्भारयोः' ग-घ. १४. 'भवेद्वयम्' ग-घ.
१५. 'उपमारहितेऽनुपभेन्वामुष' ग-घ. १६. 'उपगमस्तु' ख. १७. 'प्रवेण गच्छति प्रवङ्गमः' इति टीका.
'द्वयद्वयम्' ख-ग-घ.

नागसंख्याभिदोर्यातयामो भुक्तसमुद्भिः । जीर्णे च सार्वभौमस्तु दिग्गजे चक्रवर्तिनि ॥	१५९१
अनुशयः पश्चात्तापे दीर्घद्वैपानुवन्धयोः । अन्वाहार्यममावास्याभ्रादमिष्टेश्च दक्षिणा ॥	१५९२
अवश्यायो हिमे दपेऽप्यपसव्यं तु दक्षिणे । प्रतिकूलेऽन्तशय्या भूशय्या पितृवचं मृतिः ॥	१५९३
उपकार्या राजनेहमुपकारोचितापि च । चन्द्रोदयो शशुदयोऽलोचौ चन्द्रोदयौपथौ ॥	१५९४
जलाशयमुशीरे स्याज्जलाशयो जलाश्रये । तण्डुलीयः शाकभेदे विडङ्गतरुतीष्योः ॥	१५९५
तृणशूल्यं महिकायां केतकीशाखिनः फले । धनञ्जयो नागभेदे ककुभे देहमारुते ॥	१५९६
पार्थेऽग्री निरामयस्तु स्याद्विदिके गतामये । प्रतिभयं भये भीष्मे प्रतिश्रयः समौकतोः ॥	१५९७
परिधायः परिकरे जलस्थाननितम्बयोः । पाञ्चजन्यः पोष्टगले शङ्खे दामोदरस्य च ॥	१५९८
पौरुषेयं पुरुषेण कृतेऽस्य च हिते वधे । समूहे च विकारे च फलोदयो शुलाभयोः ॥	१५९९
विलेशयो मूपिकेऽहौ भागधेयः पुनः करे । दायादे भागधेयं तु भाष्ये महालयः पुनः ॥	१६००
तीर्थे विहारपरमात्मनोर्महोदयं पुरे । महोदयः स्वाम्यमुक्तयोर्महामूल्यं महाधिके ॥	१६०१
पद्मरागमणौ मार्जार्लीयः शूद्रविडालयोः । शरीरघोधने राहिण्यो वत्से बुधे बले ॥	१६०२
संमुच्छ्रयो वैरोजलोः समुदायो गणे रणे । संमुदपस्तूद्रमेऽपि संपरायस्तु संयुगे ॥	१६०३
आपद्युत्तरकाले च स्यात्समाह्वय आह्वये । पशुभिः पश्चिमिच्युते स्थूलोच्चयो वरण्डके ॥	१६०४
गजानां मध्यमगते गण्डाश्माकात्तर्ष्योरपि । हिरण्ययो लोकधातौ सौवर्णेऽभिमरो वधे ॥	१६०५
स्वबलसाध्वसे युदेऽवसरो यत्सरे क्षणे । अरुष्करं प्रणकरे महावकफलेऽपि च ॥	१६०६
अश्वतरो नागभेदे वेसरेऽनुत्तरः पुनः । निरुत्तरे च श्रेष्ठे चावस्करो गौगुह्ययोः ॥	१६०७
अभिहारः 'सैनहने' शैरिक्तोद्यमयोरपि । अवहारस्तु युदादिविधांतीं प्राहचौरयोः ॥	१६०८
निर्मन्त्रणोपनेतव्येऽलंकारः कङ्कणादिषु । उपमादावकूपारः कूर्मराजसमुद्रयोः ॥	१६०९
अवतारस्तु नद्यादितोर्धेऽवतरणेऽपि च । अग्निहोत्रोऽनले हव्येऽसिपन्नो तरकान्तरे ॥	१६१०
कोशकारेऽर्धचन्द्रस्तु गलहस्तेन्दुखण्डयोः । चन्द्रके बाणभेदे चार्धचन्द्रा त्रिष्टताभिदि ॥	१६११
आत्मवीरो बलवति त्रैथालपत्रे विदूपके । आडम्बरस्तु संरम्भे बृंहिते तूर्पनिस्वने ॥	१६१२
इन्दीवरं नीलोत्पलमिन्दीवरा शतावरी । उपकारस्तूपकृतौ विकीर्णकुसुमादिषु ॥	१६१३
उपचारस्तु लैम्बायां व्यवहारोपैर्धेयोः । उदुम्बरः कुडुभेदे देहिल्यां पण्डके तरो ॥	१६१४
उदुम्बरं ताम्र उपहरं रहसि संनिधौ । उदुन्तुरः कराले स्यादुत्तुद्रोत्कटदन्तयोः ॥	१६१५
औदुम्बरो यमे रोगभेदे कर्मकरोऽन्तके । भूतिजीविनि भूले च कर्मकरी तु विम्बिका ॥	१६१६

१. 'अनशय्या' ख. २. 'दतिः' ग-घ. ३. 'ताप्यो विद्वन्माधिकः' इत्यनेकार्थकेरवाकरत्नीमुदी. ४. 'तृणैः शूल्यते तृणशूल्यम्' इति टीका. 'तृणमूल्यं' ख; 'तृणशूल्यं' ग-घ. ५. 'इदिकः विमुवाहकः' इति टीका. 'ण्डके' ख; 'इदिके' ग-घ. ६. 'अश्वतहिते' ख. ७. 'समुच्छ्रयणं समुच्छ्रयः' इति टीका. 'समुच्छ्रयः' ग-घ. ८. 'समुदयनं समुदयः' इति टीका. 'समुदायः' ग-घ. ९. 'अपिशब्दाजने रणेऽपि' इत्यनेकार्थकेरवाकरत्नीमुदी. १०. इत उच्यते 'अजगरः स्मृतः सर्पभेदेऽपि कवचे बुधे' इति ख-पुस्तकेऽधिकः पाठः. ११. 'अवः करोति अरुष्करम्, समासे समस्तस्येति पालम्' इति टीका. 'अरुष्करः' ग-घ. १२. 'प्रणकरे' ख. १३. 'अतिश्रेष्ठे च' ख. १४. 'गोष्य' ग-घ. १५. 'सैनहने' ख. १६. 'चौपैयवधयोरपि' ग-घ. १७. 'विधाभि' ख. ग-घ. १८. 'निमन्त्रणोपनेतव्यं शर्करादि स्वादुहृतं मशयम्' इति टीका. 'निमन्त्रणैऽपनेतव्ये' ग-घ. १९. 'स्याल्लपुत्रे' ख; 'स्याल्ले पुत्रे' ग-घ. २०. 'शेवायाम्' ग-घ. २१. 'वार्ययोः' ग-घ. २२. 'देहिल्यां' ख-ग-घ. २३. 'कर्मकारी' ग-घ.

मूर्धा च कर्णिकारस्तु कृतमाले द्रुमोत्पले । करवीरो हयमारे कृपणे दैत्यभिद्यपि ॥	१६१७
करवीरी पुत्रवलां सद्गव्यामदितावपि । कलिकारस्तु धूम्याटे पीतमुण्डकैरङ्गयोः ॥	१६१८
कर्णपूरः स्याच्छरीपे नीलोत्पलवसन्तयोः । कर्तभरा प्रसारिण्यां गोलायां गजयोपिति ॥	१६१९
कलम्बिकायां रोहिण्यां वर्षाभूमूर्वयोरपि । कालञ्जरो भैरवाद्योर्योगचक्रस्य मेलके ॥	१६२०
कादम्बरं दधिसारे शैधुमशप्रभेदयोः । कादम्बरी कोकिलायां वैष्णोशारिकयोरपि ॥	१६२१
कुम्भकारः कुलाले स्यात्कुम्भकारी कुलत्थिका । कृष्णसारः शिशापायां मृगभेदे स्तुहीतवी ॥	१६२२
गिरिसारः पुनलौहे लिङ्गे मलयपर्वते । घनसारस्तु कर्पूरे दक्षिणावर्तपारदे ॥	१६२३
चर्मकारः पादकृति चर्मकार्यौपधीभिदि । चक्रधरो विष्णुसर्पचक्रिषु ग्रामजालिनि ॥	१६२४
चराचरं जङ्गमे स्यादिव्विष्टयोरपि । चित्राटीरो घण्टाकर्णवलिच्छागास्रधिन्दुभिः ॥	१६२५
अङ्कितमाले चन्द्रे च तालपत्रं तु कुण्डले । स्यात्तालपत्री रण्डायां तुङ्गभद्रो मदीतकटे ॥	१६२६
तुङ्गभद्रा नदीभेदे तुलाधारस्तुलागुणे । वाणिजे तुण्डकेरी तुर्कपासी विम्बिकापि च ॥	१६२७
तोयधारो जलधरे सुनिपण्णाख्यभेपजे । दशपुरं पत्तने सान्मुस्तायां नीवृदन्तरे ॥	१६२८
दण्डधारो यमे राशि दण्डयात्रा तु दिग्गजे । संपाने नरयात्रायां दिग्म्बरस्तु शंकरे ॥	१६२९
अन्धकारे क्षपणके स्याद्द्वारहितेऽपि च । दुरोदरः पुनद्युते घृतकारे पणेऽपि च ॥	१६३०
देहयात्रा यमपुरीगमने भोजनेऽपि च । द्वैमातुरो जरासंधे हेरम्बेऽथ धराधरः ॥	१६३१
कृष्णेऽद्रौ धाराधरस्तु पयोदकरवालयोः । धाराङ्कुरः शीकरे सान्नासीरे जलदोपले ॥	१६३२
धार्तराष्ट्रः कौरवेऽहो कृष्णास्योद्भूतसितच्छदे । धुन्धुमारो गृहभूमे नृपभेदेन्द्रगोपयोः ॥	१६३३
पदालिकेऽप्यथ धुरंधरो धुर्यं धवद्रुमे । घृतराष्ट्रः खगे सर्वे सुराशि क्षत्रियान्तरे ॥	१६३४
घृतराष्ट्री हंसपयां नभश्चरः खगेऽम्बुदे । विद्याधरे समीरे च निशाचरस्तु राक्षसे ॥	१६३५
सर्वे घृके ऋंगाले च निशाचरी तु पांसुला । निपद्मरः स्मरे पङ्के निपद्मरी पुनर्निशि ॥	१६३६
नीलाम्बरो यलभद्रे राक्षसे क्रूरलोचने । प्रतीहारो द्वारि द्वाःस्थे प्रतीकारः समे भटे ॥	१६३७
प्रतिसरश्चमूषुष्टे नियोज्यकरसूत्रयोः । मन्त्रभेदे अणशुद्धावारक्षे मण्डने सजि ॥	१६३८
फड्गणेऽथ परिकरः पर्यङ्कपरिवारयोः । प्रगाढे भात्रिकाबन्धे विवेकारम्भयोगे ॥	१६३९
परिवारः परिजनेऽसिकोशेऽथ परम्परः । मृगभेदे प्रपौत्रादौ परम्परान्यये वधे ॥	१६४०
परियाट्यां परिसरः प्रान्तभूदेवयोर्गृता । पक्षचरो यूथभ्रष्टपृथक्चारिगजे विधौ ॥	१६४१
पयोधरः कुचे भेधे कोशकारे कैशेरुणि । नीलिकेरे पात्रटीरत्नपण्यापारमन्त्रिणि ॥	१६४२

१. 'करजो वृक्षः' इति टीका. 'करण्डयोः' ग-घ. २. 'खीषु' ख; 'मिन्धु' ग-घ. ३. 'वीणाद्या' ख; 'वाणीया' ग-घ. ४. 'अहो' ग-घ. ५. 'इङ्गमन्त्रुत्तम' इति टीका. 'इष्टवि' ग-घ. ६. 'वण्यकर्णो यक्षस्तस्य बलिनिमित्तं यो हतदजगस्तस्यासं रक्तं तस्य बिन्दवस्तैरङ्कितं माल यस्य तरिमन्त्रित्यर्थः' इति टीका. ७. 'तुण्डकेरी' इति टीका. 'तुण्डकारी' ख. ८. 'कर्पासी वसनी' इति टीका. 'कर्पासी' ग-घ. ९. 'तोय धरति तोयधारः' इति टीका. 'तोयाधारः' ख. १०. 'भारां धरति धाराधरः' इति टीका. 'धाराधारः' ख. ११. 'सुनासीरे शीकरे जलदोपले' ख. १२. 'अद्रुमित्त' ग-घ. १३. 'पदालिकमौपधीभेदः' इति टीका. 'पदालि' ख; 'पादालि' ग-घ. १४. 'धुरा धारयति धुरंधरः', भारेर्धवेति ख.' इति टीका. 'धुरंधुरः' ख. १५. 'टंगाले' ग-घ. १६. 'आरक्षे गजललाटममंलि' इति टीका. 'त्रणशुद्धे चारक्षे' ग-घ. १७. 'पक्षे चरति पक्षचरः' इति टीका. 'पक्षधरः' ग-घ. १८. 'कसेरु' ख. १९. 'नारिकेरे' ग-घ.

लोहकाले रजसात्रे सिंहाणकहुताशयोः । पारावारः पयोराशौ पारावारं तटद्वये ॥	१६४३
पारिभद्रौ तु मन्दारनिम्बौ पीताम्बरोऽच्युते । नटेऽपि पूर्णपात्रं तु जलादिपूर्णमाजने ॥	१६४४
वैदर्भाके बलभद्रस्वनन्ते बलशालिनि । बलभद्रा कुमारी साम्रायमाणौपधावपि ॥	१६४५
वैर्वाटीरखपुष्पात्राश्चपङ्कुरे गणिकासुते । विन्दुतन्त्रं पुनः शारिफालके चतुरङ्गके ॥	१६४६
महावीरोऽन्तिमजिने परपुष्टे जराटके । तार्क्ष्यं कर्के पवौ शूरे सिंहे मरुहुताशने ॥	१६४७
महामात्रः प्रधाने सादारोहकसमृद्धयोः । मणिच्छिद्रा तु मेदापात्राण्णाल्यौपधावपि ॥	१६४८
रथकारस्तक्षणि स्वान्माहिष्णार्त्करणीसुते । रागसूत्रं षट्सूत्रे तुलासूत्रेऽपि च क्वचित् ॥	१६४९
लम्बोदरः साहृध्वाने प्रमथानां च नायके । लक्ष्मीपुत्रो ह्ये कामे व्यवहारः सियतौ पणे ॥	१६५०
दुभेदेऽथ व्यतिकरो व्यसनव्यतिपङ्गयोः । वक्रनक्रौ खलशुकौ विश्वभरोऽच्युतेन्द्रयोः ॥	१६५१
विश्वभरा तु मेदिन्यां विभाकरोऽभिसूर्ययोः । विश्वकद्वस्तु मृगपाकुङ्कुरे पिशुने ध्वनौ ॥	१६५२
वीरभद्रौ वीरणेऽश्वमेधाश्वे वीरसत्तमे । वीरतरो वीरश्रेष्ठे शैरे वीरतरं पुनः ॥	१६५३
वीरणे वीतिहोत्रस्तु दिवाकरहुताशयोः । शतपत्रो दार्णावाटे राजकीरमयूरयोः ॥	१६५४
शतपत्रं तु राजीवे संग्रहारो गतौ रणे । सहचरः पुनर्हिण्ड्यां वयसे प्रतिबन्धके ॥	१६५५
सैमाहारस्तु संक्षेपे एकत्रकरणेऽपि च । समुद्रारुर्माहभेदे सेतुर्ध्वने तिमिद्रिले ॥	१६५६
सालसारस्यौ हिङ्गौ सुकुमारस्तु कोमले । पुण्ड्रेऽक्षौ सूत्रधारस्तु शिल्पिभेदे नटेन्द्रयोः ॥	१६५७
अतिबलः स्वाखबलेऽतिबला तु बलाभिदि । अक्षमाला वक्षसूत्रे वसिष्ठस च गोपिति ॥	१६५८
अङ्कपाली परीरम्भे स्वाक्तोऽयामुपमातरि । उल्लसलो गुग्गुलोदुखले कलकलः पुनः ॥	१६५९
कोलाहले सर्जरसे कन्दरालो जटि द्रुमे । गर्दभाण्डेऽप्यथ कण्डहलु पर्कटिङ्कुण्डिके ॥	१६६०
कुतूहलं शस्त्रेऽद्विते खतमालो बलाहके । धूमेऽथ गण्डशैलोऽद्रिच्युतस्थूलाश्ममालयोः ॥	१६६१
गन्धफली तु प्रियङ्गौ चम्पकस्य च कोरके । जलाशयं तु शैवालं खतश्च जलनिगमे ॥	१६६२
दलामलं पुनर्दमनके मरुवकेऽपि च । ध्वनिलाला तु बह्वध्यां वेणुकाहलयोरपि ॥	१६६३
परिमलो विमर्देषु हृद्यगन्धे विमर्दने । पोटगलो नलकाशे श्लेषे चहुफलः पुनः ॥	१६६४
नीपे वैहुफला फल्गौ भस्मतूलं पुनर्हिमे । ग्रामकूटे पैंगुखर्वे भद्रकाल्यौपधीभिदि ॥	१६६५
गन्धोल्यां हरपल्यां च महाकालो महेश्वरे । किपाके गणभेदे च मदकलो मदिद्रिपे ॥	१६६६
मदेनाव्यक्तवचने महानीलो मणोभिदि । नागभेदे भृङ्गराजे महाबलो बलीयसि ॥	१६६७
वायौ महाबलं सीसे महाबला बलाभिदि । मणिमाला हारि स्त्रीणां दशनक्षतभिषापि ॥	१६६८

१. 'पिङ्गले च हु' ख. २. 'नटे च पीतासारस्तु गोमेदकमणी स्मृतः । मलयजे पू' ख-पुस्तक एवं पाठः. 'तदे च' ग-घ. ३. 'वर्द्धनं वर्द्धस्तस्यातिपापको वर्द्धापकः' इति टीका. ४. 'वर्वटीरः' ख. ५. 'च भारोह' ख. ६. 'वैश्या-सुद्रायां जाता करणी' इति टीका. ७. 'उद्भवा भ्रानो वायुरस्य उद्भ्रानाः' इति टीका. 'आद्युने' ख-ग-घ. ८. 'वक्रं नक्रं नाषिकास्य वक्रनक्राः' इति टीका. 'वक्रनखौ' ख. ९. 'शवे' ग-घ. १०. 'शिष्टी' औपधिः. ११. 'समारोहः' ख. १२. 'सेतुभेदे' ख. १३. 'गुग्गुली कण्डने' खः 'गुग्गुलोदुम्बरे' ग-घ. १४. 'कन्दरां छाति कन्दरालः' इति टीका. 'कण्डरालः' ग-घ. १५. 'कण्डिके' ग-घ. १६. 'चपकस्य' ग-घ. १७. इतः परम् 'चक्रवालोऽद्रिभेदे स्वाधकवालं तु मण्डले' इति ख-पुस्तकेऽधिकः पाठः. १८. 'साताश' ख. १९. 'दमनके तथा म' ख. २०. 'ध्वनिं लालयति ध्वनिलाला' इति टीका. 'ध्वनिलाला' ग-घ. २१. 'बहुफली' ग-घ. २२. 'पांशु' ग-घ. २३. 'मदिद्रिपे मदवति द्रिपे' इति टीका. 'मदद्रिपे' ख-ग-घ. २४. 'स्त्रियां हारि द' खः 'हारि स्त्रीणां द' ग-घ.

मुक्ताफलं घनसारे मौक्तिके लवलीफले । मृत्युफलो महाफले मृत्युफली वदल्प ॥	१६६९
यवफलो मासिकाया कुटचत्रचि सार्यो । वायुफल तु जलदोपले शक्रशरासने ॥	१६७०
वातकेलिः कलात्पे पिङ्गाना दन्तलेखने । विचकिलो दमनने मह्यामप वृहजलः ॥	१६७१
महापोटगले पार्थे सदाफल उदुम्वरे । नातिकेरे स्कन्धफले हस्तिमल्लः सुरद्विपे ॥	१६७२
विशेषे हलाहलस्तु हैयलालोरेगे विपे । ज्येष्ठेषा च हरिताली तु दूर्वागमनरेखयो ॥	१६७३
कृपाणलतिकाया चानुभावो भावसूचने । प्रभावे नित्रये चापह्वः शेहापलापयो ॥	१६७४
अभिपवः क्रतौ मयसधानछानयोरपि । आदीनयः पुनर्दोषि परिहृष्टदुरन्तयो ॥	१६७५
उपप्लुर्वा राहत्यातौ कुशीलवस्तु चारणे । प्राचेतसे योचके च जलविल्वस्तु कर्कटे ॥	१६७६
जलचत्वरे पञ्चश्रे जीवञ्जीवः खगान्तरे । हुमभेदे चकोरे च धामार्गवस्तु घोषके ॥	१६७७
अपामार्गोऽप्यथ परिप्लुवावानुलवश्लौ । पराभवस्तिरस्कारे नाशे पारशवोऽपि ॥	१६७८
शत्राया विप्रतनये तनये च परखिया । पुटग्रीवस्तु गर्गायां ताम्रस फलशेऽपि च ॥	१६७९
बलदेवस्तु कालिन्दीरुर्पणे मारिश्वनि । बलदेवा त्रायमाणो रोहिताश्वो हुताशने ॥	१६८०
हरिश्चन्द्रनृपसुते सहदेवस्तु पाण्डवे । सहदेवा यलार्चण्डोत्पलयो शारिवौषधे ॥	१६८१
सहदेवी तु सर्पाक्ष्यामपदेशस्तु कारणे । व्याजे लक्ष्येऽप्यपभ्रंशो भाषाभेदापशब्दयो ॥	१६८२
पतने चाश्रयाशस्तु वहावाश्रयनाशके । उपदशोऽवदशे स्यान्मेहनामययोरपि ॥	१६८३
उपस्पर्शस्त्वाचमनछानयो स्पर्शमात्रके । खण्डपर्शुः शिवे राहौ भार्गवे चूर्णलेपिनि ॥	१६८४
खण्डामलकभैषज्ये जीवितेराः प्रिये यमे । जीवितस्वामिजीवाचोर्नागपाशस्तु योषिताम् ॥	१६८५
करणे वरुणाश्वे च प्रैतिष्कशः पुरोगमे । वार्ताहरे सहये च पुरोडाशो हविर्भिदि ॥	१६८६
हुतशेषे सोमरसे चमस्या पिष्टकस्य च । अम्बरीषो नृपे सूर्ये गुधि भाष्ट्रिकशोरयो ॥	१६८७
आघ्राते षण्डपरशाचनुकर्षोऽनुकर्षणे । रपस्याधो दाक्षिणे चानिमिप सुरमत्स्ययो ॥	१६८८
अनुतर्पोऽभिलापे स्यात्तृपाचपकयोरपि । अलम्बुपरशुर्दनेऽलम्बुपा स्त्र देगेयोपिति ॥	१६८९
गण्डीर्षा किंपुरुषस्तु वित्ररे लोभभिषधि । देचवृक्षो मन्दारादौ गुग्गुली विपमच्छदे ॥	१६९०
नन्दिघोषो वन्दिघोषे र्स्नन्दने च निरीटिन । परिवेषः परिवृत्तौ परिवौ परिवेषणे ॥	१६९१
परिघोषः स्यादवाच्ये निनादे जलदधरनौ । पलङ्कपो यातुधाने पलङ्कपा तु किशुके ॥	१६९२
गोभुरे गुग्गुली राक्षा लक्ष्मामुण्डीदिकास्तु च । भूतवृक्षस्तु शाश्वोटे श्योनायकलिट्टस्यो ॥	१६९३
महाघोषो महाशब्दे स्यान्महाघोषमापणे । महाघोषा शृङ्गयोपध्या राजवृक्षः पियालके ॥	१६९४
सुवर्णात्सुवरी चातरूपः शक्रशरासने । वानूली नोचयोश्चापि विद्यालाक्षो मेहेश्वरे ॥	१६९५

१ 'मिष्यते विचकिल' इति टीका 'विचिकिल' ग घ २ 'दृक्काले इले नि' ग घ ३ 'वृष्ट्यां च' ग घ ४ 'हरिताल इ कालरे' अनुभाव प्रभावे स्यान्निशये भावसूचने । अपह्वः पुन अडेऽपलापे यो-
रकमपि' ए पुष्टकस्य पाठ ५ 'याचकोऽर्षी' इति टीका 'यावने च' ए 'याचकोऽर्षि' ग घ. ६ 'परि-
पटीति परिवृक्व' इति टीका 'परिवृक्वा' ग घ ७ 'दण्डोत्' ए-ग घ ८ 'निर्दरा स्यान्मेहयोगेऽपि यी-
वित' ए ९ 'प्रतिशब्दीनि प्रतिष्कश' इति टीका 'प्रतिष्ठाश' ग घ १० 'पञ्चदशी इ पूर्णिमा ।
दर्शश्च पादपात्री उ सदिक्कायमुदाहृता । शृङ्गलाकट्य चापि पुषे' इति ए पुष्टकस्य पाठ ११ 'न
निलिपति अनिमिप' इति टीका 'अनिमेष' ग घ. १२ 'तुष्ठा च' ग घ. १३ 'पञ्चय' ग घ १४ 'स्य-
व्यो' ग घ

ताक्ष्यं विशालनेत्रे च वीरवृक्षोऽर्जुनद्रुमे । भङ्गाते संकटाक्षस्तु कटाक्षिणि धवद्रुमे ॥	१६९६
अधिवासः स्यान्निकासे संस्कारे धूपनादिभिः । अवर्ध्वंसस्तु निन्दायां परिव्यागेऽवचूर्णने ॥	१६९७
कलहंसो राजहंसे कादम्बे नृपसत्तमे । कुम्भीनसस्त्वहौ कुम्भीनसी लेवणमातरि ॥	१६९८
घनरसोऽस्तु कर्पूरे सान्द्रे सिद्धरसे द्रवे । मोरटे पीलुपर्ण्यां च चन्द्रहासोऽसिमात्रके ॥	१६९९
दशम्रीवकृपाणे च तामरसं तु पङ्कजे । ताम्रकाश्चनयोर्द्व्यचक्षुस्त्वन्धे सुलोचने ॥	१७००
सुगन्धभेदे च निःश्रेयसं कल्याणमोक्षयोः । नीलझसा नदीभेदेऽप्सरभेदे तद्विलपि ॥	१७०१
पुनर्वसुः स्यान्नक्षत्रे कालायनमुनावपि । पौर्णमासो यागभेदे पौर्णमासी तु पूर्णिमा ॥	१७०२
मैलीमसं पुनः पुष्पकासीसे मलिनायसोः । महारसः पुनरिद्वी खर्गूरद्री कसेरुणि ॥	१७०३
मधुरसा तु मूर्वायां द्राक्षादुन्धिकयोरपि । राजहंसस्तु कादम्बे कलहंसे नृपोत्तमे ॥	१७०४
रासेरसो रससिद्धिवली शृङ्गारहासयोः । पट्टीजागरके रासे गोष्ठ्यां विश्वावसुः पुनः ॥	१७०५
निशि गन्धर्वभेदे च विभावसुस्तु भास्करे । हुताशने हारभेदे चन्द्रे स्वःश्रेयसं सुखे ॥	१७०६
परानन्दे च भद्रे च सर्वरसस्तु धूणके । वाद्यभाण्डेऽवग्रहस्तु ज्ञानभेदे गजालिके ॥	१७०७
प्रतिबन्धे वृष्टिरोधेऽप्यभिग्रहस्तु गौरवे । अभियोगेऽभिग्रहणेऽवरोहस्तु लवोद्गमे ॥	१७०८
तरोरङ्गेऽवतरणेऽप्यश्वारोहोऽश्वयारके । अश्वारोहाश्वगन्धायामुपग्रहोऽनुकूलने ॥	१७०९
वन्द्युपयोगयोश्चोपनाहो वीणानिवन्धने । व्रणालेपनपिण्डे च गन्धवहो मृगेऽनिले ॥	१७१०
गन्धवहा तु नासायां तमोपहो जिने रवौ । चन्द्रेऽप्रौ तनूरुहस्तु पुत्रे गरुति लोत्रि च ॥	१७११
प्रतिग्रहः सैन्यपृष्ठे महभेदे पतद्गहे । क्रियाकारे दानद्रव्ये तद्गहे स्वीकृतावपि ॥	१७१२
परिग्रहः परिजने पत्न्यां स्वीकारमूलयोः । शोषेऽप्य परिवाहोऽम्बुच्छासो राजाह्वयस्तुनि ॥	१७१३
परिवर्हः परिवारे पार्थिवोचितवस्तुनि । पितामहः पद्मपौत्रौ जनके जनकस्य च ॥	१७१४
वैरारोहो गजारोहे धरारोहा कटावपि । सर्वसहः सहिष्णो स्यात्सर्वसहा पुनः क्षितौ ॥	१७१५

इत्याचार्येहमन्दाविरचितेऽनेकार्थसंग्रहे चतुःस्वकाण्डधनुषः ॥ ५ ॥

पञ्चसरकाण्डः ।

स्यादाच्छरितकं हासनवघातविशेषयोः । कक्षावेक्षकः शुद्धान्तपालकोयानपालयोः ॥ १७१६
 द्वाःस्ये किञ्चि कवौ रङ्गाजीवेऽथ कटखादकः । खादके काचकलशे शृङ्गालबलिपुष्टयोः ॥ १७१७
 कृमिकण्टकं चित्रापामुदुम्बरविडङ्गयोः । स्याद्गोजागरिकं मक्ष्यकारके मङ्गलेऽपि च ॥ १७१८

१. 'सह कयाशैर्वन्ते सकटाक्षः' इति टीका. 'सङ्कटाक्षस्तु' ग-घ. २. 'व्यणो राधसखस्य माता तस्मिन्' इत्यनेकार्थकैरवाकस्वीयुते. ३. 'नील जस्यति नीलञ्जसा' इति टीका. 'नीलाञ्जसा' ग-घ. ४. 'मलोऽस्यासि मलीमसम्' इति टीका. 'मलीमसः' ख-ग-घ. ५. 'रसयो' ग घ. ६. 'सर्वरसस्तु' ग-घ. ७. 'वाद्यभाण्डे च देशे च पङ्कसान्वितवस्तुनि । अव' ख; 'वाद्यभेदेऽवग्र' ग-घ. ८. 'अवग्रहो ज्ञानभेदे ज्ञासातन्धे ग' इति ख-पुस्तकस्य पाठः. ९. 'अनुकूलवान्' ग-घ. १०. 'गन्ध वहति गन्धवहः, लिहादित्वाद्' इति टीका. 'गन्धः वाहः' ग-घ. ११. 'मूल्ये च सम्रहे' ग-घ. १२. इति धनुर्बिहान्तर्गतपाठो ग-घ-पुस्तकयोस्तुतिः. १३. इत-ग्रन्त् 'मदासहा स्यादस्मानकुसुमे मापपर्वणि' इति ख-पुस्तकेऽधिकः पाठः. १४. इति धनुर्बिहान्तर्गतपाठः ख-पुस्तके तुतिः. १५. 'धिरे' ख. १६. 'शृङ्गारे बलिपुच्छयोः' ग-घ. १७. 'उपकारिका पिष्टभेदोपकारोऽवै-रसु' इत्यधिकः पाठः ख पुस्तके.

चिलिमिलिका खद्योते कण्ठीभेदे तडिल्यपि । जलङ्करङ्कः स्यान्मेवे नालिकेरतरोः फले ॥ १७१९
 शङ्खे नैवफलिका तु नखे नवरजः स्त्रियाम् । नागवारिको गणित्स्वरजे राजेभहस्तिपे ॥ १७२०
 चित्रमेखले गुरुद्वेष्यथ स्याद्व्यवहारिका । लोकयात्रेद्बुदीवर्द्धनीष्वथ त्रींहिराजिकः ॥ १७२१
 चीनात्रे कामलिकायामप्यथो शतपर्षिका । स्याद्भिचादूर्वयोः शीतचम्पकौ दीर्घतर्षणौ ॥ १७२२
 हेमपुष्पकश्चम्पके हेमपुष्पिका यूषिका । मलिनमुखस्तु गोलाङ्गले प्रेतेऽर्जले खले ॥ १७२३
 शीतमयूखः कर्पूरे चन्द्रेऽथ सर्वतोमुखः । विधावात्मनि रेंद्रे च सर्वतोमुखमयुखम् ॥ १७२४
 कथाप्रसङ्गो वांतुले विपस्य च चिकित्सके । नाडीतरङ्गः कौकाले हिण्डके रतहिण्डके ॥ १७२५
 रतनारीचो मन्मथे शुनि स्त्रीणां च सीत्कृती । ऋपभध्वजः प्रथमजिनेन्द्रे शशिशेखरे ॥ १७२६
 मुनिभेषजं त्रैगसिपथ्यायां लहनेऽपि च । दशनोच्छिष्टो निःश्वासे चुम्बने दन्तवाससि ॥ १७२७
 अवग्रहणं रीढायां रोधनेऽथावतारणम् । वस्त्राञ्जलार्चने भूतावेशेऽथ प्राविदारणम् ॥ १७२८
 दारणे युधि च परिभाषणं तु प्रजल्पने । नियमे निन्दोपालम्भोक्तौ चाप्यो मत्तवारणः ॥ १७२९
 प्रासादवीथीवरण्डे मत्तहस्तिन्याश्रये । मण्डूकपर्णो रंलैकक्षोणकयोः कपीतने ॥ १७३०
 मण्डूकपर्णी यज्ञिद्याश्वयोर्गोत्रिद्विकौषधे । स्याद्रोमहर्षणाख्या तु रोमौद्रमे विभीतके ॥ १७३१
 वातरायणः कंकचे सायके शरसंक्रमे । निष्प्रयोजननरे चाप्यवलोकितमीक्षिते ॥ १७३२
 अवलोकितस्तु बुद्धेऽपराजितोऽच्युते हरे । अजितेऽपराजिता तु दुर्गाश्वेतान्नयन्त्यपि ॥ १७३३
 उपधूपित आसन्नमरणे धूपितेऽपि च । स्याद्गणाधिपतिर्विघ्ननायके पार्वतीपतौ ॥ १७३४
 पृथिवीपतिस्तु भूये कृतान्ते ऋषभौषधौ । मूर्द्धाभिपिक्तः प्रंधाने क्षत्रियक्षितिपालयोः ॥ १७३५
 यादसांपतिः पौश्यन्धोर्वसन्तद्वृत्त आंश्रुके । पिके पञ्चमरागे वसन्तद्वृत्त्यतिमुक्तके ॥ १७३६
 पौटलायामथ सहस्रयादो यज्ञपूरुषे । कारण्डसूर्ययोर्बौजनगन्धा व्यासमातरि ॥ १७३७
 कस्तूरीशीतयोश्चातिसर्जनं वधदानयोः । अपवर्जनं निर्वाणे परित्यागे विहायिते ॥ १७३८
 अभिनिष्ठान्ते वणे विसर्गेऽथानुवासनम् । श्रेहने धूपने चान्तावसायी श्वपचे मुनौ ॥ १७३९
 स्यादुपस्पर्शनं स्नाने स्पर्शाचमनयोरपि । उपसंपन्नं पर्याप्ते संस्कृतप्राप्तयोर्मुनौ ॥ १७४०

१. 'नारिकेर' ग-घ. २. 'जललताया च जलनापको मत्स्यके । काकायां राजशपरै नवफलिका नूतने ॥
 नवजतरजे शार्पामप्यथो नागवारिकः । गणित्स्वरजे गुरुद्वे राजकुञ्जरहस्तिपे ॥' इति ख पुस्तकेऽधिकः पाठः.
 ३. 'गणित्स्वरजो वृक्षः' इति टीका. 'गणधरा' ग-घ. ४. 'के प्रोकः स्यादयो च' ख. ५. 'त्रीहिराजिकोऽस्य
 त्रीहिराजिकः' इति टीका. 'त्रीहिराजिकः' ग-घ. ६. 'कृत्वाद्' ग-घ. ७. 'दिनत' ग-घ. ८. 'अर्जले'
 ग-घ. ९. 'मद्रे च' ग-घ. १०. 'वार्तायाम' ग-घ. ११. 'कङ्कले' ख. १२. 'हिण्डके' ख. १३. 'अगस्ति-
 पथ्या हरीतकीभेदः' इति टीका. १४. 'भूतावेशे' ग-घ. १५. 'रत्नके शोषके च' क-ख. १६. 'रोमाद्दे च'
 ख. १७. 'उन्मले निष्प्रयोजनपूरुषे । काष्ठे च करपने च कूटे च शरसंक्रमे ॥ समुद्ररणं चान्ताने जलस्योद्धारणे
 प्रदेः । अवलोकितस्तु बुद्धे त्ववलोकितमीक्षिते ॥ स्यादपराजितो विष्णो भीकण्डे निष्प्रयोजने । अपराजिता
 तु दुर्गाश्वेता चापि जयन्तिका ॥' इति ख-पुस्तकस्यः पाठः. १८. 'भूतले प्रधाने क्षत्रियेऽपि च' इति ख पुस्तकस्यः
 पाठः. १९. 'भ्रमोपो प्रतीचीविवपतावपि' इति ख-पुस्तक एवम्. २०. 'भूते स्यात्पिकपञ्चमरागयोः' इति ख पु-
 स्तके. २१. 'वसन्तद्वृत्ती पाटलायामतिमुक्तकभूरुद्वि । सहस्रपादः कारण्डे भास्करे यज्ञपूरुषे ॥ बौजनगन्धा
 कस्तूर्यां चीताया व्यासमातरि ॥ अथैव पाठः ख-पुस्तके. २२. 'मुषणे' ख. २३. इतः परम् 'अपसर्जनं तु दाने
 परित्यागेऽतिसर्जनम् । विधाणने च हित्वायामादेशो सेवकस्य च ॥' इत्यधिकः पाठः ख-पुस्तके. २४. 'धृते' ख.

कैलानुनादी चटके चशरीके कपिञ्जले । गन्धमादनः कप्यद्रिभिदोरलनि गन्धके ॥	१७४१
गन्धमादनी सुरायामय जायानुर्जीविनः । वैकाशिननटदुःस्थाः स्याद्भूमकेतनोऽनले ॥	१७४२
प्रहमेदे च प्रतिपादनं बोधनदानयोः । पद्मलाञ्छनो धनदे लोके शे रविवेद्यतोः ॥	१७४३
पद्मलाञ्छना तारायां सरस्वत्यां श्रियामपि । पीतचन्दनं स्याद्दरिद्रायां कश्मीरजन्मनि ॥	१७४४
महारजनं कुंसुम्भे स्वर्णेषु मधुसूदनः । धर्मरे केशवे मृत्युवञ्जनः श्रीफले हरे ॥	१७४५
द्रोणकाकेऽप्यप धरचन्दनं देवदारुणि । फालेपे वरवर्णन्यङ्गनालाज्ञापिपङ्कपु ॥	१७४६
रोचनायां हरिद्रायामय स्याच्छकुलादनी । कैटमांसीपिचुलिकाजलपिण्डिकासु च ॥	१७४७
शालङ्कायनो नन्दृष्योः स्याच्छ्वेत्वाहनः शशी । पाषंऽप सहस्रवेधी चुके सहस्रवेधि तु ॥	१७४८
द्विज्ञौ चामरपुष्पस्तु केतके चूतकाशयोः । गोरक्षजम्बूगोधूमधान्ये गोरक्षतण्डुले ॥	१७४९
धूलिकदम्बस्तितिशे नीपे वरुणपादपे । शृंगालजम्बूगोधुम्बे फले च बदरीतरोः ॥	१७५०
अभ्युपगमः समोपागमने स्वीकृतावपि । नक्षत्रनेमिः शोतांशुरेवलोत्तानपादिपु ॥	१७५१
कैलानुसार्थं शैलेपे कालेपे शिशिपातरौ । अथ स्याद्गुग्धतालीयं दुग्धप्रदुग्धफेनयोः ॥	१७५२
वृषाकपायी जीवन्त्यां शतावर्युमयोः श्रियाम् । उत्पलपत्रमुत्पलदले स्त्रीणां नखक्षते ॥	१७५३
कपिलधारा त्रिदशापगायां तीर्थेभिद्यपि । तमालपत्रं तिलके तापिच्छे पत्रकेऽपि च ॥	१७५४
तालीसपत्रं तु तामलक्यां तालीसके क्वचित् । पादचत्वरः करके परद्रोपैकभापिणि ॥	१७५५
सैकते छगलेऽश्वत्थद्रुमेऽप्यपैसुचामरः । वर्द्धापके प्रशंसायां दूर्वाभिततटी भुवि ॥	१७५६
पुरोटौ धूलिगुच्छे पीतकावेरं तु कुङ्कुमे । पित्तले वस्त्रौकसारा त्विन्द्रस्य धनदस्य च ॥	१७५७
नैलिनीपुर्योधिप्रतिसारस्वनुद्गये रुपि । कौकूले सर्वतोभद्रस्त्र्योकोभित्काव्यचित्रयोः ॥	१७५८
निम्बेषु सर्वतोभद्रा गर्भमार्या नटपोपिति । समभिहारस्त्रौभीक्ष्णे भृशार्थंऽथासुतीवलः ॥	१७५९
शौण्डिके यञ्चन्युद्दण्डपालो मत्स्याहिभेदयोः । स्यादेककुण्डलो बलभद्रे किंपुरुषेधरे ॥	१७६०
कूपीटपालस्तु केनिपाते जलनिधावपि । स्यात्पाण्डुकम्बलः श्वेतकम्बलमावभेदयोः ॥	१७६१

१. 'कलं मनोशमनुवदति कलानुनादी' इति टीका. 'कालानुनादी' ख. २. 'जली च' ग-घ. ३. 'नद्रा-
श्विनवकटुःसाः' ख. ४. 'इत्येवञ्छातकुम्भकुसुम्भयोः । मधुसूदनसंज्ञा तु धर्मरे वनमालिनि । स्यान्मृत्युवञ्जनः
संभौ श्रीफलद्रोणकाकयोः । धरचन्दनमाख्यातं कालेपे देवदारुणि । स्याद्दरिद्रायां कश्मीरजन्मनि च ।
स्त्रीरले च-प्रियङ्गी च स्यादथो शकुलादनी ।' एवं पाठः ख-पुस्तके. ५. 'कटुमांसीपिचुलिका' ख; 'कटुमांसी
विश्वलिका' ग-घ. ६. 'शालङ्कायनशब्दः स्याद्विभेदेऽपि न्दिनि । शिवकर्तृनशब्दस्तु भृङ्गिरीटे सुरद्विपि ।
श्वेतवाहन इत्याख्या शशाङ्के च धनंजये । स्यात्पट्टिहायनो धान्यविशेषे च मतङ्गजे । सहस्रवेधी चुके स्यात्स-
हस्रवेधि रामटे । हरिचन्दनमात्रातगोदीयं देवपादपे । हरियाहन इत्युक्तो भास्करामरनाथयोः । भवेच्चामर-
पुष्पस्तु के' इत्यधिकः ख-पुस्तके पाठः. ७. 'धूलिकदम्बोऽस्तितिशे' ग-घ. ८. 'गोधुम्ब औपचम्' इति टीका.
'गोडिम्बे' ग-घ. ९. 'कालानुसार्थः' ग-घ. १०. 'गुग्घान्ने दुग्ध' ख. ११. इतः प्राक् 'भवेत्प्रवचनीयाख्या
प्रवाच्ये च प्रवक्तरी' इत्यधिकः पाठः ख-पुस्तके. १२. 'तापिच्छस्वमालः' इति टीका. 'तापिच्छ' ग-घ.
१३. 'वाञ्छ' ग-घ. १४. 'वस्त्रौकसारा' ग-घ. १५. 'पुतीनलिन्योवि' ख. १६. 'गम्भारी औपचम्' इति
टीका. 'गम्भीर्याम्' ख. १७. 'भृशार्थं पौनःपुन्येऽपि कथ्यते । आसुतीवलशब्दस्तु यशकर्तरी शौण्डिके । मवे-
दुद्दण्डपालस्तु मत्स्यवर्षप्रभेदयोः । एककुण्डल इत्येव बलभद्रे धनाधिपे । कूपीटपालशब्दस्तु केनिपाते पयो-
निधौ । कूपीटपालो गजपित्तज्वरे पाकमाहते ॥' इत्यधिकः पाठः ख-पुस्तके.

सुरतताली शिरःशङ्खदूलोरथाशितंभवः । अजादौ तृप्तौ च नभश्चमसश्चन्द्रमाययोः ॥ १७६२
चित्रापूपे हिङ्गुनिर्यासो हिङ्गुरसनिभ्ययोः । हिरण्यरेता ज्वलने सहस्रकिरणेऽपि च ॥ १७६३
इत्याचार्यदेमचन्द्रविरचितेऽनेकार्थसंग्रहे पञ्चस्वरकाण्डः पञ्चमः ॥ ५ ॥

पञ्चस्वरकाण्डः ।

ग्राममहुरिका युद्धशृङ्गधोर्मातुलपुत्रकः । धत्तूरकस्य च फले मातुलस्य च नन्दने ॥ १७६४
लूतामर्केटकः पुत्रीनवमालिकयोः कपौ । वर्णविडोलकः काव्यञ्जयाह्वस्तंशिचोरयोः ॥ १७६५
सिन्दूरतिलको हस्ती सिन्दूरतिलकाङ्गना । दोहदलक्षणं गर्भे स्वात्संधी यौवनस्य च ॥ १७६६
यौवनलक्षणं वक्षोरुहे च लवणिभि च । अर्द्धपारापतेश्चित्रकण्ठे स्यात्तित्तिरापि ॥ १७६७
प्रत्युद्गमनीयमुपस्थेये धौतांशुकद्वये । विष्वक्सेनप्रिया त्रायमाणौपध्यां श्रियामपि ॥ १७६८
इत्याचार्यदेमचन्द्रविरचितेऽनेकार्थसंग्रहे पञ्चस्वरकाण्डः पञ्च ॥ ६ ॥

अव्ययाधिकारः ।

अभाव्ययानि वक्ष्यन्ते प्राग्वदेव स्वरः, मातु । अ स्वरुपाथेऽप्यमावेऽपि स्यादा स्मरणवाक्ययोः ॥ १७६९
आडीपदर्थेऽभिध्वातौ क्रियायोगेऽवधावपि । आ स्यादवधृतिस्मृत्योराः संतापप्रकोपयोः ॥ १७७०
इ स्यात्खेदे प्रकोपोत्तांघ्री क्रोधे दुःखभावने । प्रत्यक्षे सनिधौ चाप्यु रोवोत्तयामन्नगार्थयोः ॥ १७७१
उत्प्राधान्ये प्रकाशे च प्राक्ख्यत्वात्स्थानशक्तिषु । विभागो यन्धने मोक्षभावे लाभोर्ध्वकर्मणोः ॥ १७७२
उं प्रश्नेऽङ्गीकृतौ रोपेऽप्युं प्रश्ने रोपवाचि च । ऋ कुत्तावाक्ययोरेपे हेहैशब्दाविव स्मृतौ ॥ १७७३
आमन्नग्राहानयोरो प्रणवेऽङ्गीकृताकपि । ओऔशब्दौ तु होहौ च इतौ संवोधनेऽपि च ॥ १७७४
कु पापीयसि कुत्सायामौपदर्थे निवारणे । कं सुखे वारिशिरसोः किं प्रश्ने कुत्सितेऽपि च ॥ १७७५
चान्योन्यार्थसमाहारान्वाचयेषु समुष्ये । हेतौ पक्षान्तरे तुल्ययोगिताविनियोगयोः ॥ १७७६

१. 'मन्त्रचूर्णलमिच्छन्ति वशीकरणवेदिति । डाकिनीदोषमन्त्रश्रे कुशाभ्रप्रोक्षणेऽपि च । मथेत्सुरतताली तु दूतिवाया शिरः, खनि । आशितंभवमजादावाशितंभवस्तर्पणे । स्यादापादभवो भीमे नवीनजलदेऽपि च । स्यान्नभ्रश्चमसश्चन्द्रेचितापूपेन्द्रजालयोः । हिङ्गुनिर्यास इत्येप निभे हिङ्गुरसेऽपि च ।' इति ख-पुस्तकेऽधिकः पाठः.
२. 'शृङ्गया ग्रामयुद्धेऽपि कीलते । स्यान्मदनशालाका तु सार्था कामोदयौपधौ । मातुलपुत्रको धत्तूरके मातु-
लात्मजे' इति ख-पुस्तकेऽधिकः पाठः. ३. 'ज्ञानचिकित्सकश्चातुर्मास्यप्रवक्तरे नरे । ज्ञानचिकित्सकं मोक्ष
नारीपुष्पतपस्ययोः ॥' इत्यधिकः ख-पुस्तके. ४. 'यौवनलक्षणा' ख, ५. इत. परम् 'समुद्गमनीयं स्यात्पूपे
च सुधाकरे' ख, ६. 'अधेन पारापतोऽर्द्धपारापत, द्वावपि पक्षिभेदौ' इत्यनेकार्थकैरुवाकरकौमुदी. ७. 'विष्वक्से-
नप्रिया लक्ष्म्या त्रायमाणौपधावपि' ख, 'विष्वक्सेन' ग घ. ८. 'अ स्यादमावे स्वल्पार्थे त्रिणाकेप एवमव्ययम्' ख.
९. 'अभिध्वातौ क्रियाभेदे' ग घ. १०. 'आ स्यादावने च सारणे स्यादा वेद्यनव्ययम्' ख. ११. 'कामदेवे एवमव्ययम्.
इ तु समावने क्रोधे ईलक्ष्म्या स्यादनव्ययम् । उ स्रुद्धी स्योचौ च शिववानी एवमव्ययम् । उत्प्राधान्ये प्रकाशे च'
ख पुस्तकस्यापाठोऽयम्, १२. 'मोक्षे' ख, १३. 'ऊ रणणे रणके च स्यात्सूतयनव्ययम् । ऋ कुत्साया च वाक्ये च
देवमातर्पनव्ययम् । ऋ वाक्यकुत्सितयोर्द्वैत्यजनव्यामप्यनव्ययम् । ल कुत्साया विसर्गे च लृशब्दोऽपि तदर्थकः ।
देवमातरी वाराह्या नृमात्तावनव्ययौ । एरेशब्दौ तु हेहैवत्स्युत्सामन्त्रणहृतिषु । क्रमाच्चतुर्भुजे शमावेपे प्रो-
त्तावनव्ययौ । ओमित्यनुमिती मोक्ष प्रणवे चाप्युपक्रमे । ओऔशब्दौ तु होहौवत्सुद्भादानयोर्मिती । विधा-
वपि क्रमादिष्णावौऔशब्दावनव्ययौ ।' इत्येव ख पुस्तकस्यः पाठः. १४. 'सुखे' ख.

पादपूर्णेऽवधृतौ तु विशेषेऽवधारणे । समुच्चये पादपूर्तौ धिग्निर्भत्सिननिन्दयोः ॥	१७७७
नि स्यात्क्षेपे भृशार्थे च नित्यार्थे दानकर्मणि । संनिधानोपरमयोः संशयाश्रयराशिषु ॥	१७७८
मोक्षेऽन्तभावेऽधोभावे वन्धने कौशलेऽपि च । नु प्रभेऽनुशयेऽतीतार्थे विकल्पवितर्कयोः ॥	१७७९
नञीपदर्थे सादृश्ये तद्विरुद्धतदन्ययोः । व्यतिक्रमे स्वरूपार्थे निषेधाभावयोरपि ॥	१७८०
निर्निश्चये भ्रान्ताद्यर्थे निःशेषप्रतिषेधयोः । प्राक्पूर्वस्मिन्प्रभाते दिग्देशकालेष्वनन्तरे ॥	१७८१
अतीतेऽप्रेऽप्यथ प्र स्याद्गताद्यर्थप्रकर्षयोः । वा समुच्चय एवार्थे उपमानविकल्पयोः ॥	१७८२
वि श्रेष्ठेऽतीते नानार्थे वै हेतौ पादपूरणे । शं कल्याणे सुखेऽर्थे स्वित्परिप्रभवितर्कयोः ॥	१७८३
सं संगार्थे प्रकृष्टार्थे शोभनार्थसमार्थयोः । स्मातीते पादपूर्तौ ह संबुद्धौ पादपूरणे ॥	१७८४
हा शृंगुःखविपादेषु हि हेताववधारणे । विशेषे पादपूर्तौ च ही विस्मयविपादयोः ॥	१७८५
दुःखहेतौ च हं रोपभाषणेऽनुनयेऽपि च । हुं वितर्के परिप्रभे स्यान्मनागल्पमन्दयोः ॥	१७८६
अङ्ग संबोधने हर्षे पुनरर्थे च किं च तु । साकल्यारम्भयोस्तिर्यकस्यात्तिरश्चीनवक्रयोः ॥	१७८७
हिरुग्मध्ये विनार्थेऽति प्रकर्षे लङ्घने भ्रूते । स्तुतावसंप्रतिक्षेपेऽप्यस्तु पीडानिषेधयोः ॥	१७८८
असूयापामनुज्ञायामारारुहसमीपयोः । इति स्वरूपे मानिष्ये विवह्नानियमे मते ॥	१७८९
हेतौ प्रकारप्रलक्षप्रकौशेषवधारणे । एवमर्थे समाप्तौ स्यादुक्त प्रभवितर्कयोः ॥	१७९०
समुच्चये विकल्पे च तावद्याचदिवावधौ । कात्स्न्येऽवधारणे माने प्रतीर्षभूतभागयोः ॥	१७९१
प्रतिदाने प्रतिनिधौ वीप्सालक्षणयोरपि । पश्चात्प्रतीच्यां चरमे वतामन्त्रणक्षेदयोः ॥	१७९२
धृत्वाश्रयानुक्रमासु यद्वत्प्रभवितर्कयोः । शश्वत्सह पुनार्निष्ये सकृत्सहैकवारयोः ॥	१७९३
स्वस्त्याशीः क्षेमपुण्यादौ साक्षात्प्रलक्षतुल्ययोः । हन्त दानेऽनुक्रमायां वाक्यारम्भविपादयोः ॥	१७९४
निश्चये च प्रभेदे चाप्यथो अथ समुच्चये । मङ्गले संशयारम्भाधिकारानन्तरेषु च ॥	१७९५
अन्वादेशे प्रतिज्ञायां प्रअसाकृत्ययोरपि । तथा स्यान्निश्चये पृष्टप्रतिवाक्ये समुच्चये ॥	१७९६
यथा निदर्शने द्वौ तूद्देशे निर्देशसाम्ययोः । हेतूपपत्तौ च वृथा त्वविधौ स्यादनर्पके ॥	१७९७
अनु लक्षणवीप्सेत्वंभूतभागेषु संनिधौ । सादृश्यायामहीनेषु पश्चादर्पसहार्थयोः ॥	१७९८
अन्वाक्षेपे परिप्रभे प्रत्युक्तावधारणे । वाक्यारम्भेऽप्यनुनयामन्त्रणानुज्ञयोरपि ॥	१७९९
नानाधिनोभयानेकार्थे तु स्थाने तु कारणे । युक्ते साम्येऽप्यप स्तेयेऽपकृष्टे वर्जने मुदि ॥	१८००
विपर्यये वियोगे च निर्देशे विकृतावपि । अपि संभावनाशङ्काग्रहणासु समुच्चये ॥	१८०१
प्रभे युक्तपदार्थेषु कामचारक्रियासु च । उपासनेऽधिके हीने सादृश्यप्रतिपत्तयोः ॥	१८०२
तद्योगव्याप्तिपूजासु शकावारम्भदानयोः । दाक्षिण्याचार्यकरणदोषाह्यानात्ययेषु च ॥	१८०३

१. 'पूर्णेऽवधृती च तु' ग-घ. २. 'समाये यथा, निरेकनेकोऽपि निराकरोति' इति टीका. 'संशयाश्रयराशिषु' ख-ग-घ-पुलाकसः. पाठः. ३. 'अनुनये' ख; 'अनुशये तीर्थे आत्' ग-घ. ४. 'विशेय' ग-घ. ५. 'अवान्तरे' ख-ग-घ. ६. 'अपि धित्स्विन्त्यात्प्र' ग-घ. ७. 'प्रसंगार्थे' ग. ८. 'समुच्चयोः' ग-घ. ९. इतः परम् 'सु पुण्यां श्रुत्यांतिमिच्छन्मृद्विषु' इति ख-पुलाकेऽधिकः पाठोऽप्यम. १०. 'सुत' ग-घ. ११. 'अनुशये' ग-घ. १२. 'हुं लङ्गायां निवारणे । मनागल्ये च मन्दे चाद्र संबोधनदर्शयोः । पुनरर्थे चाप किं च सकल्यारम्भयो- र्गतम् । तिमेधित्तोर्षे वके च निरुदादी त्वन्यपम् । इत्येवं ख-पुलाके. १३. 'प्रवर्धे' ग. १४. 'वितर्के च गावस्तावदिवारयो' ग-घ-पुस्तकयोरेवं पाठः. १५. 'प्रमादे' ग-घ. १६. 'द्वि' ख. १७. 'मणोघमनापयोः' ख.

अभि वीप्सालक्षणयोरित्थंभूताभिमुल्लययोः । स्यादमा संनिधानार्थं सहापेऽलं निवारणे ॥ १८०४
 अलंकरणसामर्थ्यपर्याप्तित्वैवधारणे । एवं प्रकृतेऽङ्गीकारेऽवधारणसमन्वयोः ॥ १८०५
 कथं प्रभ्रे प्रकारार्थं संभ्रमे संभवेऽपि च । काममसूयानुगमे प्रकामेऽनुमतावपि ॥ १८०६
 किमु संभावनायां विमर्शं जोषं सुखे स्तुतौ । मौनलङ्घनयोश्चापि नाम प्राकाशयकुत्सयोः ॥ १८०७
 संभाव्याभ्युपगमयोरलीके विस्मये मुधि । नूनं तर्के निश्चिते च प्राध्वं नमोनुकूलयोः ॥ १८०८
 भृशं प्रकपेऽलर्षं च सामि त्वर्थं जुगुप्सिते । अपि प्रभेऽनुनये स्यादये क्रोधविपादयोः ॥ १८०९
 संभ्रमे स्मरणे चान्तरन्ते स्वीकारमध्ययोः । उर्युर्धुरीवदूरी विस्तारेऽङ्गीकृतावपि ॥ १८१०
 पराभिमुख्ये प्राधान्ये विमोक्षप्रतिलोम्ययोः । गतिधर्षणाहंसासु भृशार्थं विक्रमेऽपि च ॥ १८११
 परि व्याधानुपरमे वर्जने लक्षणादिपु । आलिङ्गने च शोके च पूजायां दोषकीर्तने ॥ १८१२
 भूषणे सर्वतोभावे व्याप्तौ निवसनेऽपि च । पुरा भविष्यदासन्ने चिरातीतप्रबन्धयोः ॥ १८१३
 पुनरप्रथमे भेदे किल संभाव्यवार्तयोः । हेतरुच्योरलीके च खलु वीप्सानियेधयोः ॥ १८१४
 जिज्ञासागामनुनये वाक्यालंकरणेऽपि च । अवालम्बनर्विज्ञानवियोगव्याप्तिशुद्धिपु ॥ १८१५
 ऐवौपम्ये परिभवे ईषदर्थेऽवधारणे । उपा रात्रौ तदन्ते च दोषा निशि निशामुखे ॥ १८१६
 मद्भुक्षु शीघ्रे भृशे तत्त्वेऽतो हेतोरपदेशवत् । निर्देशे पञ्चम्यर्थं क्षितौ यतश्च विभागवत् ॥ १८१७
 पञ्चम्यर्थे नियमे च तत आदौ कथान्तरे । पञ्चम्यर्थे परिप्रभ्रे तिरोऽन्तर्थां तिरश्चि च ॥ १८१८
 नीचैः स्वैराल्पनीचेपु प्रादुर्नामप्रकाशयोः । पुरोऽप्रे प्रथमे च स्थान्मिधोऽन्योन्यरहस्यपि ॥ १८१९
 अहा धिगर्थं शोके च करुणार्थविपादयोः । अहं क्षेपे नियोगे चाप्यहो प्रभविचारयोः ॥ १८२०
 सह संबन्धसादृश्ययोगपयसंमृद्धिपु । साकल्ये विद्यमाने च हीही विस्मयहास्ययोः ॥ १८२१
 नैनु च प्रभ्रे दुष्टोक्तौ सम्पगवादे स्तुतावपि । अपष्टु चारौ निर्दोषे किमुत प्रभवाद्ययोः ॥ १८२२
 विकल्पेऽतिशये चापि पुरस्तात्प्रथमेऽप्रतः । पूर्वस्थां च पुरार्थं चाभीक्ष्णं शीघ्रप्रकर्षयोः ॥ १८२३
 पौनःपुन्ये संतते चावदर्थं निश्चयनित्ययोः । इदानीं सांप्रतं वाक्यालंकारे तद्दिनं पुनः ॥ १८२४
 दिनमध्ये प्रतिदिने सांप्रतं तूचितेऽधुना । समयानिकपा चान्तर्निकटे चान्तरा पुनः ॥ १८२५
 विनैर्षं संनिधौ मध्येऽभितोऽनिगुह्यकात्स्न्ययोः । संमीषोभयतः शीघ्रेष्वग्रतः प्रथमाप्रयोः ॥ १८२६
 अन्ततोऽवयवोपेक्षा पञ्चम्यर्थेषु शासने । पुरतोऽप्राद्ययोः पूर्वेषुर्धर्माहप्रभातयोः ॥ १८२७
 अहहेत्यनुते खेदेऽन्तरेणान्तविनार्थयोः । अहो वतानुकम्पार्थां खेदामन्त्रणयोरपि ॥ १८२८

इत्याचार्यैरेमचन्द्रविरचितेऽनेकार्थसंग्रहेऽव्ययाधिकारः ।

24222

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचितेऽनेकार्थसंग्रहः समाप्तः ।

१. 'निरर्थकौ' ग घ. २. 'च वारणे' ख. ३. 'रोपमथोरङ्गीकारेऽवधारणे' ख. ४. 'उर्युर्धुरी चोररी च ग-घ. ५. 'शुष्काशु' ग-घ. ६. इतःपरम् 'प्राज्ञः प्राकाशये वृत्तौ स्यात्समान्येऽपि प्रयुज्यते' ख. ७. 'प्रलीपयोः' ग-घ. ८. 'विक्रान्त' ग-घ. ९. 'इवौ' ख. १०. इतःपरम् 'ज्ञानं शनैश्चरे स्वैरे संहः सादृश्यतेजयो.' ख. ११. 'नभ्रपूर्वाञ्जहातेः' किपि, 'अह' इति टीका. 'अहो' ख-ग-घ. १२. 'नभ्रपूर्वाञ्जहातेः' 'अह' इति टीका. 'आह' ख-ग-घ. १३. 'अनु च' ख. १४. 'नानार्थे' ग घ. १५. 'समयो' ग-घ. १६. 'अवचितोत्प्रे' ख.

॥ श्रीः ॥

अभिधानसंग्रहः ।

(९)

श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचितो
निघण्टुशेषः ।

विहितैकार्पणानार्पदेश्यशब्दसमुच्चयः । निघण्टुशेषं चक्ष्येऽहं नवाहस्यादपङ्कजम् ॥	१
.....	२
.....	३
.....	४
.....	५
.....	६
.....	७
.....	८
.....	९
.....	१०
.....	११
.....	१२
.....	१३
.....	१४
.....	१५
.....	१६
.....	१७
.....पुष्पः शुक्रवृक्षः शुक्रप्रियः । कपीवनः फर्णपूरो मण्डिलः श्यामवल्कलः ॥	१८
पाटल्यां पाटला स्थाली मोषा सोषाधिवासिनी । वसन्तकामपोर्ध्वती कुन्ती कालवृत्तिकी ॥	१९
अन्यस्यां तत्र तु श्वेता पाटला कामपाटला । श्वेतला श्वेतकुन्मीका कुषेराक्षी फलेरुहा ॥	२०
अमुरानगुरुलोहं वंशिकं विश्वरूपकम् । कृमिजं प्रवरं राजाहं योगजमनार्णकम् ॥	२१
महिगन्धेऽत्र मङ्गल्या कृष्णे तु फलकतुण्डकः । श्रीखण्डे स्वान्मलयजं चन्दनं श्वेतचन्दनम् ॥	२२
गोदीर्घकं गन्धसारं भद्रश्रीलैलवर्णिकम् । फलकी सुरभिः सारं महाहं रोहणोज्ज्वलम् ॥	२३

अथ वर्षारके श्वेतं निर्गन्धं वर्षारोद्भवम् । स्याद्रक्तचन्दने क्षुद्रचन्दनं भास्करप्रियम् ॥	२४
ताम्रसारं रक्तसारं लोहितं हरिचन्दनम् । कुचन्दने तु पत्रार्द्धं पत्रार्द्धं पट्टरञ्जनम् ॥	२५
सुरङ्गकं रक्तकाष्ठं पत्तूरं तिलपर्णिका । अथ द्रुमोत्पलव्याधः परिव्याधः सुगन्धकः ॥	२६
निर्गन्धेऽस्मिन्कार्णिकारो निषीधः पीतपुष्पकः । पुंनामे तु महानागः केसरो रक्तकेसरः ॥	२७
देववल्लभकुम्भीकौ तुङ्गः पुरुपनामकः । अयागस्त्ये वङ्गसेनः शुकनासो मुनिद्रुमः ॥	२८
करवीरे कणवीरः श्वेतपुष्पोऽश्वमारकः । प्रतिहासः शतप्राज्ञोऽश्वरोधः कुमुदोद्भवः ॥	२९
रक्तपुष्पेऽत्र लघुद्व्यण्डातश्चण्डगुल्मकौ । कालस्कन्धसलमाले स्यात्तापिच्छो रञ्जतो वसुः ॥	३०
तमालपत्रे वज्राख्यं रोमशं तामसं दलम् । सूक्ष्मैलायां चन्द्रवाला द्राविडी निष्कुटिस्त्रुटिः ॥	३१
कपोतवर्णिका मुञ्छा कोरङ्गी बहुला तुला । स्थूलैलायां वृहदेला भद्रैला लक्ष्मणान्धिका ॥	३२
त्रिदिवोद्भवा च पृथ्वीका कार्णिका त्रिपुटा पुटा । कर्पूरे धनसारः स्याद्धिमाहो हिमवालुकः ॥	३३
सिताश्रः शीतलरजः स्फटिकश्चन्द्रनामकः । कङ्कालके कटुफलं कोमकं मागधोत्पितम् ॥	३४
कोलं कोपफलं कोरं मारीचं द्वीपमित्यपि । लवङ्गे शिपरं दिव्यं भृङ्गारं वारिजं लवम् ॥	३५
श्रीपुष्पं श्याह्वयं देवपुष्पं चन्दनपुष्पकम् । नलिकायां कपोताक्षिनिर्मथ्या शुषिरा नदी ॥	३६
धमन्यञ्जनकेशी च शून्या विद्रुमवल्लयपि । अतिमुक्ते मण्डकः स्यात्पुण्ड्रको भ्रमरोत्सवः ॥	३७
पराश्रयः सुवासन्ती कामुको माधवी लता । पिप्पले बोधिरश्वत्थः श्रीवृक्षश्चलपत्रकः ॥	३८
मङ्गल्यः केशवावासः श्यामलो द्विरदाशनः । गर्दभाण्डे कन्दरालच्छायावृक्षः कमण्डलुः ॥	३९
प्लक्षो वटप्लवः शृङ्गी सुपार्श्वश्चारुदर्शनः । कपीतने कपीनः स्यात्पीतनप्लवकावपि ॥	४०
कर्पटो पर्कटी प्लक्षः सतीरो लक्षणे नदी । वटे वैश्रवणावासो न्यभ्रोधो बहुपाङ्कवः ॥	४१
स्कन्धजन्मारक्तफलः क्षीरो शृङ्गी वनस्पतिः । उदुम्बरे जन्तुफलो यज्ञाङ्गी हेमदुग्धकः ॥	४२
सदाफलो वसुवृक्षः श्वेतवल्को मशक्यपि । काकोदुम्बरिकायां तु फालगुनी फल्गुवाटिका ॥	४३
फलाराजी फलभारी फलपूर्जघनेफला । राजादने तु रागन्या क्षीरिका प्रियदर्शनः ॥	४४
कपिप्रियो दृढस्कन्धो मधुराजफलो नृपः । विषाले तु राजशृङ्गो बहुवल्को धनुष्पटः ॥	४५
सश्रकटुः खरस्कन्धश्चारस्तापसवल्लभः । आघ्रातके वर्षपाकी कपिचूतः कपिप्रियः ॥	४६
कपीतनः पीतनकस्तनुक्षीरोऽग्रपाटकः । ॥	४७
अकं विकीरणं । क्षीरार्कपर्णो राजार्कं ललकौ गणरूपकः ॥	४८
एकाष्टीलः सदापुष्पो मन्दारश्च प्रतापसः । त्रुट्यां वञ्जो महावृक्षोऽसिपत्रः सुकसुधा गुडा ॥	४९
समन्तदुग्धा सेहुण्डः शण्डेरी चक्रकण्टकः । करमर्दे करमदः कराग्रकसुपेणकौ ॥	५०
स्थलपर्कट आविन्नः कृष्णपाकफलोऽपि च । जम्बीरे जम्बलो जम्भो जम्भीलो दन्तहर्षणः ॥	५१
यक्रजोषी दन्तशटो गम्भीरो रोचनोऽपि च । करणे तु छागलाख्यो महिकाकुसुमः त्रियः ॥	५२
धीजपूरे बीजपूर्णः पूरकः फलपूरकः । सपूरको मातुलुङ्गः केसराम्लोऽम्लकेसरः ॥	५३
वराम्लो पीजको लुङ्गो रुचतो मध्यकेसरः । कृमिघ्नो गन्धकुसुमः केसरी साधुपादपः ॥	५४
मातुलुङ्गी वर्षमाना मधुरा मधुकर्कटी । मधुवह्नी पूतिपुष्पा देवदूती महावला ॥	५५
अम्लिकायां चुक्रिकाम्ला शुक्तिकाम्ला विकाम्लिका । चुक्रा पिशा त्रिन्विडीका त्रिन्विडीगुरुपुष्पिका ॥	

- वृक्षाम्ले स्यादम्लवृक्षस्तिन्निडीको महीरुहः । शाकाम्लमम्लशाकं चाम्लपूरो रक्तपूरकः ॥ ५७
- अषाम्लवेतसे भीमो भेदनो रक्तपूरकः । शधिरस्त्रावक्रशुक्रं मांसारिर्चानिकप्रियः ॥ ५८
- शाखाम्लो वेतसोऽम्लोऽम्लस्तिन्निडीको रसाम्लकः । स शङ्खद्रावको हीनो लौहद्रावक उत्तमः ॥५९
- तावेव तु शतवेधिसहस्रवेधिनौ क्रमात् । कपिल्ये वानरवायो गन्धपत्रः कपिप्रियः ॥ ६०
- पुष्पफलो दधिकलो दधिपद्माहिमन्मथाः । अक्षिस्यंदो दन्तशयो राजाप्रश्चिरपाक्यपि ॥ ६१
- अश्मन्तके म्लक्ष्णपत्रः पाषाणावूक इन्द्रकः । अम्लपत्रस्ताम्रपत्रः कुशली यमलच्छदः ॥ ६२
- नारङ्गे स्यान्नागरङ्गस्त्वक्सुगन्धो मुखप्रियः । पेर पतो योगसारो योगी तत्राधिवासनः ॥ ६३
- खदिरे स्याद्रक्तसारः कण्टकी दन्तधावनः । गायत्री चलपत्रश्च बहुशल्यः क्षितिक्षमः ॥ ६४
- सिंते तु तत्र कदरः कामकः कुब्जकण्टकः । सोमवल्को नेमिशृङ्गः श्वेतसारः पथिद्रुमः ॥ ६५
- विट्खदिरे त्विरिमिदो गोधास्करन्धो रिमेदकः । अहिमारो रिमः पूवरिमेदो मुखशोधनः ॥ ६६
- शाल्मलौ तूलिनी मोचा पिच्छला विरजाविता । कुकुटी पूरणी रक्तकुसुमा वुण्यहमा ॥ ६७
- कण्टकाह्वया नलफली पिच्छा तु तस्य वैष्टकः । कुस्मिते शाल्मलौ प्रोक्तो रोचनः कूटशाल्मलिः ६८
- शिशिपायां महाश्यामा पिच्छला पाण्डुरच्छदा । कृष्णसारङ्गावरणागुरुहत्या तु शिशिपा ॥ ६९
- कुशिशिपा भरमगर्भा कपिला भस्मपिङ्गला । यदर्या कुवलिः कोलिः कर्कन्धुः फेनिलच्छदा ॥ ७०
- राष्ट्रशृङ्गिकरी कोली सौवीरी वज्रशिल्पिका । घुटा घोण्टा कुहा घोटा व्याघ्रशृङ्गनखील्पि ॥ ७१
- शम्बां सक्तफला लक्ष्मीः शिवा तुङ्गाभिपादपः । अजप्रिया भस्मकाष्ठा शंकरः शिवंकीलिका ॥ ७२
- शिवलोमायतफला लोमपामविनाशिनी । मङ्गल्या शुचिपत्रा च फले तस्यास्तु साह्वरः ॥ ७३
- इङ्गुलां तापसतरुर्मांजरिः कण्टकीटकः । विन्दुकस्तिक्तमज्जा च पूतिपुष्पफलोऽपि च ॥ ७४
- गुग्गुली तु पुरो दुर्गो महिषाक्षः पलङ्कपः । जटायुः कालनिर्यासो वासवोदरुनामरुः ॥ ७५
- मत्तंचरः शिवधूपः कुम्भोलूखलरुः शिवः । पारिभद्रे निम्बतरुमेन्दारः पारिजातकः ॥ ७६
- फरीरे स्यात्क्षीरक्षारः शाकपुष्पो मृदुफलः । मरुजन्मा तथा पत्रो ग्रन्थिलकरावपि ॥ ७७
- विकङ्कते सुवाष्टक्षो ग्रन्थिलः सादुकण्टकः । केकणिः फारुपादश्च व्याघ्रपादोपकण्टकः ॥ ७८
- विल्वे महाफलः अषाहः शालाटुः पूतिमारुतः । महाकपित्थं शाण्डिल्यः शैल्यो नीलमङ्गिका ॥ ७९
- श्रीवासः श्रीफलो हृद्यगन्धो मालूरुर्कटौ । हरीतक्यां जया पथ्या हेमवलयभामृता ॥ ८०
- कायस्था पूतना चेतक्यव्यथा श्रेयसी शिवा । विभीतके भूतवासो वासन्तोऽशो वहेटकः ॥ ८१
- संवर्तकः कर्पफलः कलियास्तः कलिद्रुमः । कर्पी दोलो मधुवीजो धर्मद्वेषी विभेदकः ॥ ८२
- आमलक्यां शिवाघात्री वपस्था पदरसाभृता । पर्वकाह्वया तिप्यफला माक्रन्दी श्रीफला च सा ८३
- अरणावप्रिमन्थः स्यात्तफारी वैजयन्तिका । जया जयन्ती नादेयी श्रीपर्णा गणिकारिका ॥ ८४
- तेजोमन्थो हविर्मन्थो.....वह्निशोधनः । अरलौ दुन्दको दीर्घ.....शृन्तश्चाप कुट्टनटः ॥ ८५
- श्योनाकः शोषणो जम्बुः शूरुनासः कटंभरः । मयूरजह्मकट्टङ्गः सक्करुः शिपरजीरकः ॥ ८६
- मण्टूकपर्णः पद्मोर्णो गोरशृङ्गो मुनिद्रुमः । क्षिप्रौ शोभाजन्तस्त्रीक्ष्णगन्धो मूलकहारः ॥ ८७
- विद्वध्वरातिः काक्षीवो मुखमञ्जः सप्तजनः । दशोशीरः सुरद्वी च मोषको मधुशृङ्गनः ॥ ८८
- श्वेतेऽथ श्वेतमरिचो रक्ते तु मधुशिमुकः । तिदिरो रथक्रेमिर्वसुलो रपसाधकः ॥ ८९

दीर्घवृक्षश्च कचरो रथनामातिमुक्तकः । अश्मगर्भः सर्वस्यारः क्रमसंधारणोऽपि च ॥	९०
पलाशे किंशुकः पर्णः.....खिपत्रकः । त्रिवृताख्यो रक्तपुष्पो बीजस्रोहः समिद्धरः ॥	९१
क्षारश्रेष्ठो वातपोषो याज्ञिको ब्रह्मपादपः । धवे भारोद्बहो गौरः सकटाक्षो धुरंधरः ॥	९२
कुलावो नन्दिनश्चापि सितः कृष्णश्च स द्विधा । श्रीपर्णा काश्मरी कृष्णा वृन्तिका मधुपर्णिका ॥	९३
गम्भारी सर्वतोमद्रा कट्फला भद्रपर्णिका । विहीरा कुमुदाहारी महाकुम्भी च कश्मरी ॥	९४
निलमद्रा महाभद्रा काश्मर्यो मधुपर्ण्यपि । सप्तच्छदे शुक्तिपर्णा गन्धपुष्पः सवर्णकः ॥	९५
स्थूलपर्णो दीर्घवृक्षः शारदो विषमच्छदः । मदगन्धिर्विशालत्वकुग्गजद्विद्दशात्मलीदलः ॥	९६
शिरोरुर्गोहविटपः स्रग्मनो महनाशनः । आरग्वधे कृतमालः कर्णिकारः सुवर्णकः ॥	९७
पीतपुष्पो दीर्घफलः शम्पाकश्चतुरङ्गुलः । व्याधिहा रेवतः स्थूलः प्रप्रहो राजपादपः ॥	९८
आरोग्याशम्बिका कर्णा स्वर्णशेफालिकेत्यपि । क्षीजके प्रियकः शौरिर्गौरो वन्धूकपुष्पकः ॥	९९
कृष्णसर्जो महासर्जः कल्याणः पीत्रोऽसनः । महाशालः पीतशालो जावकः प्रियशालकः ॥	१००
सुगन्धिर्नालनिर्यासस्तिप्युष्पोऽलकप्रियः । स तु द्विधा शिखिर्मीनः श्रेष्ठो गोमूत्रगन्धकः ॥	१०१
अश्वकर्णे दीर्घपत्रः कपायः सत्यसंवरः । सर्जकः.....शूरः काश्यशाळो लतातरुः ॥	१०२
अर्जुने ककुभः सेव्यः सुवर्णो धूर्तपादपः । देवशाकः शक्रतरुर्नदीसर्जोऽर्जुनाभिधः ॥	१०३
शाके कोलफलो द्वा.....दारुर्योगी हलीमकः । गन्धसारः स्थिरसारः स्थिरको ध्रुवसाधनः ॥	१०४
अश्वं.....महापत्रो बलसारो बलप्रभः । धर्मणे तु धनुर्वृक्षो गौत्रशृक्षो रुजासहः ॥	१०५
महाघलो महाशृक्षो राजाहो धन्वनः फलम् । सादुफलो मृत्पुफलः सारशृक्षः सुतेजनः ॥	१०६
सिद्धके तु सिद्धवृक्षः कोलिपत्रे तु जोरणः । महापत्रे त्रिगादी स्वाद्विपशङ्कुः पलाशकः ॥	१०७
पारिमद्रे ट्टिकालिर्म कालिर्म देवबल्लभः । दार वस्त्रेहविर् च देवदृः स्वर्गजो द्रुमः ॥	१०८
पीतपूतिमहादेवपत्रेन्द्रा काष्ठदारुणी । मधूके.....शाकः स्थान्माधवो मधुको मधुः ॥	१०९
मधुष्टीलो मधुष्टालो मधुकाष्ठो मधुखवः । रोध्नोपमधुगुटपुष्पो गोलफलोऽपि च ॥	११०
जलत्रेऽस्मिन्मधूलः स्वाद्विभिजो दीर्घपत्रकः । तीरशृक्षो गौरशालो ह्रस्वपुष्पफलोऽपि च ॥	१११
तिन्दुकै स्फूर्जकस्तुष्टः कालरकन्धो विरूपकः । निःसन्दनः कालशाको द्रावणी नीलसारकः ॥	११२
द्विधीयतिन्दुकैः फालसिन्दुर्मकटतिन्दुकः । काकेन्दुकः काकपीलुः कुपीलुकुलकावपि ॥	११३
रोध्रे लोप्रः सिते तत्र शावरस्तनुयत्कलः । उत्सादनो महारोध्रो नम्मः शवरपादपः ॥	११४
रक्तो तु पट्टिका तिल्वः पट्टीलाज्ञानसादनः । तिरौटो मार्जनश्चिह्नी बानीनः क्रमुकः शिशुः ॥	११५
स्थूलवल्को बृहत्पत्रः कृष्णरोध्रे तु गालवः । मूर्जे मुजो बहूपटो मृदुवल्को मृदुच्छदः ॥	११६
रेलापत्रश्चन्द्रपत्रो बहुत्वकनाभिणावापि । श्लेष्मान्तके भूतशृक्षः पिच्छिलो द्विजकुत्सितः ॥	११७
वसन्तकुसुमः शेटुः कफेकुर्नेत्रशाटकः । विषघाती बहुवारः शीत उद्दालकालया ॥	११८
यकुने कण्टकीमन्थिफलाभ्युपनमामदृः । लजुचः क्षुद्रपननस्तनु स्यात्कुष्मकं फलम् ॥	११९
आग्ने रसालो माकन्दः कामाङ्गः पिकवान्धवः । वनपुष्पो शवभूतः परपुष्टमदोद्भवः ॥	१२०
मधुवृत्तो मधुफलः सुफलो मदिरामराः । वसन्तपादपोऽसौ तु सहकारोऽतिसौरभः ॥	१२१
क्षुद्राग्ने स्यात्कमितगर्लाक्षाशृक्षो जतुद्रुमः । नुकीशकी घनस्वन्धः केशाभ्युक्षु नुरस्तनः ॥	१२२
टङ्को नीलकविधोऽन्धो राजपुष्पो नृपात्मजः । जम्ब्यां महाफला रामजम्बुनीलाभ्युक्षुच्छदा ॥	१२३

सुगन्धिपत्रा सांन्या तु काकजम्बूः कुजम्बुका । उशीरपत्रा नादेयी वैदेशी काकवल्लभा ॥	१२४
मदने छर्दनी राठः शल्यको विपनाशनः । फरहाटो मरुथकः पिण्डी पिण्डीतकः फलः ॥	१२५
सूर्यपुत्रकर्कटकी विपगन्धो विपोदरः । मश्यान्तकफलो राजपुत्रकः कफवर्धनः ॥	१२६
कुञ्जके कामुकं श्यामसारः फुडो मिसिट्टमः । निचुले तु नदीकान्तोऽम्बुजो हिज्जल इज्जलः ॥	१२७
गन्धपुष्पो गुच्छफलोऽनुवाकः कच्छकोल्पि । वेतसे विदुलः शीतो नदीकूलप्रियो रथः ॥	१२८
अभ्रपुष्पः पत्रमाली चाणीरो वञ्जुलोऽपि च । स्यादम्बुवेतसे भीरुनादेयी बालभीरुकः ॥	१२९
विदुलो मञ्जरीनम्रः परिव्याधो निकुञ्जकः । वरुणे गन्धवृक्षः स्यात्तिकशाकः कुमारकः ॥	१३०
श्वेतपुष्पः श्वेतफलस्तमालो मावतापहः । साधुवृक्षः श्वेतवृक्षः सेतुररमरिकारिपुः ॥	१३१
अङ्गोटे स्यात्पातसारो दीर्घकीलो निकोचकः । अङ्गोलकस्याप्रफलो रेशको गन्धपुष्पकः ॥	१३२
महातके वीतरहरहृष्कोऽरुष्करो व्रणः । भौतिको भूतनुद्विरुहः शोफकुरोऽधुः ॥	१३३
अग्निमुखी बहुपत्रो भङ्गी सूर्याग्निस्तंशकः । अरिष्टे स्याच्छृण्वणो रक्तबीजोऽर्षसाधनः ॥	१३४
शुभनात्ता पीतफेनः केनिलो गर्भपातनः । निम्बे तु सर्वतोभद्रः पारिभद्रः सुतिक्तकः ॥	१३५
पिचुमन्दो धवनेष्टः शुकेष्टः शुक्मालकः । अरिष्टो हिङ्गुनिर्यासो वेता नियमनोऽपि च ॥	१३६
महानिम्बे निम्बकश्च कार्मुको विपमुष्टिकः । रम्यकः क्षीवको वृक्षोऽक्षिपीलुः केशमुष्टिकः ॥	१३७
पीली खंसी सहस्राङ्गः शीतः करभवल्लभः । गुल्मारिगुण्डफलश्चापार्दिमस्तु गिरिसंभवे ॥	१३८
अक्षोष्टः कर्पूरालश्च फलश्लेहो गुहाशयः । पारावाते तु साराम्लो रक्तमालः परावतः ॥	१३९
आरेवतः सारफलो महापारावतो महान् । कपोताण्डतुल्यफलो रुद्राक्षे तु महामुनिः ॥	१४०
स तु चतुर्मुखो व्रद्धा द्विमुखस्तु वरार्गलः । पम्पुखस्तु कार्तिकेयः पशुमुखस्तु शंकरः ॥	१४१
माधवस्लेकवदनी त्रिजायाशस्त्रधारणः । पुत्रंजीवे लक्षफलः कुमारजीवनामकः ॥	१४२
करञ्जे स्यान्नक्तमालः पूर्तीकश्चिरविल्वकः । करजः शीपदारिश्च प्रकीर्यः कलिनाशनः ॥	१४३
भेदास्त्रस्त्र त्रयस्तत्र पद्मन्था हस्तिवारुणी । मर्कट्यां तु कृतमाल उदकीर्यः प्रकीर्यकः ॥	१४४
अङ्गारवल्यां शाङ्कल्या कासत्री करतालिका । रोहीतके रोहितको रोही दाडिमपुष्पकः ॥	१४५
रोहडकः सदापुष्पो रोचना प्रीहरक्तहा । कट्फले तु सोमवल्कः कैटर्यो गोपभद्रिका ॥	१४६
कुम्भी कुमुदिका भद्रा श्रीपर्णी भद्रवलयि । दाडिमे कुट्टिमः कीरवल्गुः फलपाण्डवः ॥	१४७
करको दन्तधीमञ्चापोद्गुणे जपा जवा । धातक्यां तु धातुपुष्पी बहुपुष्प्यग्निपुष्पिका ॥	१४८
ताम्रपर्णी सुभिज्ञा च कुञ्जरा मद्यपावनी । सल्लक्यां वल्लकी ज्ञादा सुवहा सुखवा रसा ॥	१४९
अश्वमूर्तिः कुन्दरुकी गजभक्ष्या महेरणा । गन्धवीरा गन्धकारी सुरभिर्वनकार्णिका ॥	१५०
परण्डे तरुणश्चित्रो दीर्घदण्डो व्यडम्बकः । पञ्चाङ्गुलो वर्द्धमान आमण्डो रुवको रवूः ॥	१५१
व्याघ्रपुच्छो व्याघ्रतलश्चक्षुरुत्तानपत्रकः । गन्धर्वहस्तकश्चञ्चुरादण्डो हस्तिपर्णकः ॥	१५२
उरुवृको हस्तिकर्णः शुक्रो रक्तश्च स द्विधा । किम्पाके तु महाकालः काकदः काकमर्दकः ॥	१५३
कम्पिलके तु काम्पिलो रक्ताङ्गो रक्तचूर्णकः । चन्द्राह्वयो रोचनकः फर्कशाहः पटोदयः ॥	१५४
केतकच्छदनीयोऽम्बुप्रसादनफलः कतः । कार्पीत्यां तु समुद्रान्ता बदरा तुण्डिकेर्षिणि ॥	१५५
सा तु वन्या भरद्वाजी भद्रा चन्दनवीजिका । वन्दायां स्यात्तरुहा शौरवर्धदरोहिणी ॥	१५६
वृक्षादनी वृक्षभक्ष्या जयन्ती कामपादपः । स तु क्षीरवृक्षभवो नन्दीवृक्षो जयद्रुमः ॥	१५७

आट्टरूपे वृषो वासा वाशिका वाजिदन्तकः । भिषङ्माता सिंहमुखः सिंहिका सिंहपर्णिका १५८	
तुम्बरी सानुजः सौरः सौरभो वनञ्जोऽन्धकः । तीक्ष्णवल्कलीक्ष्णफलतीक्ष्णपत्रो महामुनिः ॥ १५९	
फदल्यां तु हस्तिविपा रम्भा मोचांशुमत्फला । काष्ठीला चारणवुशा स्यात्कालीरस इत्यपि ॥ १६०	
तगरे कालानुसार्यं चक्रारूपो मधुरो नृपः । तुले ब्रह्मचारु ब्रह्मर्षं ब्रह्मकाष्ठकम् ॥ १६१	
ब्रह्मनिष्ठं च दापं च क्रमुकं ब्रह्मचारि च । मुष्कके मोक्षको घण्टा क्रन्दालो मोक्षमुद्बकी ॥ १६२	
पाटलिर्गोलिहः क्षारश्रेष्ठः कृष्णः सितश्च सः । वंशे यवफलो वेणुः शतपर्वा नृणध्वजः ॥ १६३	
मस्करस्त्वचिसारस्त्वस्वारकर्मारतेजनाः । गाङ्गेरुष्यां विश्वदेवदेवाहस्वाङ्गवेधुका ॥ १६४	
खण्डारिष्टा नागयला स्वरधन्धनिकेलपि । दार्वा दारुहरिद्रायां पीता कटङ्केटिका ॥ १६५	
पीतद्रुमः पीतदारु पीतनं पीतचन्दनम् । पर्जनी कर्कटकिनी कालेयकः पचम्पचा ॥ १६६	
प्रन्धिपर्णे ऋष्टपर्णे विक्रीर्णे शीर्णरोमकम् । कुङ्कुरं च तथा गुच्छं शुक्रपुष्पं शुक्रच्छदम् ॥ १६७	
स्थौणैयकं वह्निचूडा सुगन्धप्रन्धिकान्वपि । सृक्कायां ब्राह्मणी पङ्कमुष्टिकापि श्रुतावधूः ॥ १६८	
समुद्रान्ता मरुन्माला निर्माल्या देवपुत्रिका । लङ्कातिका कोटिवर्षा देवी पङ्कजमुष्टिका ॥ १६९	
गोमी सर्णलतैन्द्राणी मरुन्माला लता लघुः । विडङ्गे केरला मोघा तन्दुलः कृष्णतन्दुलः ॥ १७०	
वेहकः कृमिहा जन्तुघातको मृगगामिनी । इन्द्राक्षे कपभो वीरः श्रीमान्वृषभनामकः ॥ १७१	
धूर्धुरो गोपतिः शृङ्गी यन्धुरः पृथिवीपतिः । क्रद्वी सिद्धियुगं योग्यं रधाङ्गं मङ्गलं तथा ॥ १७२	
भ्रपिष्टसुखं लक्ष्मीवृद्धैरप्याह्वया अमी । पद्मके मालकः पीतो रक्तश्चरुसरुद्रयवः ॥ १७३	
सुसमः शीतवीर्यश्च पाटलः पीतवर्णकः । कङ्कष्टे स्यात्काककुष्टः पुलकः काकपालकः ॥ १७४	
रेचनः शोभनो हासो विडङ्गो रङ्गदायकः । परुषके स्यादल्पास्थिः परुषो नीलपर्णकः ॥ १७५	
परोऽपरः परश्चैव परिमण्डल इत्यपि । खजूरं लमुजः पिण्डी निःश्रेणिः स्वादुमस्तकः ॥ १७६	
खर्जूरिकायां स्याद्भूमिखर्जुरी काककर्मटी । ताले तलो लेख्यपत्रसृणराजो ध्वजद्रुमः ॥ १७७	
नालिकेरे रसफलो लाङ्गली कूर्बकेसरः । दाक्षिणात्यो दृढफलो नारिकेरो लतातरुः ॥ १७८	
पूगे गुवारः क्रमुकः पूर्गो च नीलवल्कलः । एतस्य फलमुद्गेनं चिकणे तत्र चिकणम् ॥ १७९	
केतके तु रज.पुष्पो जम्बूलः क्रमुकच्छदः । हिन्ताले तु नृणराजो राजवृक्षो लताङ्कुरः ॥ १८०	
घाल्यां तु मृशुपुष्पा स्यादेकपत्रफलापि च । खर्जूरतालखर्जूरीतालीहिन्तालकेतकाः ॥ १८१	
क्रमुको नालिकेरश्च स्युरेते नृणपादपाः ॥ १८२	

इत्याचार्यधीहेमचन्द्रविरचिते निघण्टुशेषे प्रथमो वृक्षकाण्डः ।

सिन्दुवारे तु निर्गुण्डी सिन्दुको नीलसन्धिकः । शीतसहा च सुरसा चेन्द्राणी सिन्दुवारकाः १८३	
सा नीला वमशेफाली सुपुष्पा नीलमञ्जरी । श्वेता तु श्वेतसुरसा गोलौमा भूतकेश्यपि ॥ १८४	
शेफालिकायां सुषदा निर्गुण्डी नालिकासुता । सुरसा रक्तवृन्ता च ध्वजनी पुष्पवर्षिणी ॥ १८५	
सा तु शुक्ला भूतकेशी सखनाज्ञी यहृक्षमा । त्रियङ्गी त्रियकः कहुः त्रियवह्नी त्रियालता ॥ १८६	
विष्वक्सेना गन्धफली कारम्मा फलिनी फली । गुन्द्रा गोवन्दनी श्यामा योवाहा पर्णमेदिनी १८७	
मधुरायां पद्मोममुखदक्षणा मधुस्रया । ह्रीतकं च जलजानी मधुपर्णी मधुलिका ॥ १८८	
अधगन्धायां तुरङ्गी कम्बुकाश्वापरोहकः । अधकान्दो पट्टगन्धा पुत्रदा कौलकर्ष्यपि ॥ १८९	

- मेपशृङ्गामजशृङ्गी वार्तिका सर्पाट्टिका । सैव स्यादक्षिणावर्ता वृश्चिकाला विपाणिका ॥ १९०
- षट्भूमकपुच्छा च काली च विपघातिनी । शृङ्गी तु कर्कटशृङ्गायां नताङ्गी शिशिरेफला ॥ १९१
- कर्कटाद्या महाघोषा वक्त्रा मक्षरिशिम्बिका । निदिग्धिकायां कण्टाली दुःस्पर्शा कण्टकारिका ॥ १९२
- व्याघ्रो क्षुद्रा दुष्प्रधर्षा धावनी हेमपुष्पिका । बृहत्यां क्षुद्रभण्टाकी वार्ताकी राष्ट्रिकां कुली ॥ १९३
- विशदः सिंघानाक्रान्ता महोदिका महलयि । विदार्यां तु खादुकन्दा पुष्पकन्दा मृगालिका ॥ १९४
- वृक्षादनी चर्मकैषा भूकृष्माण्ड्यश्ववहभा । विडालिका वृक्षपर्णी महावेता परा तु सा ॥ १९५
- क्षीरशुक्ला क्षीरकन्दा क्षीरवह्नी पयसिनी । कल्पगन्धेषुगन्धेषुवह्नी क्षीरविदारिका ॥ १९६
- घृत्निपपर्ण्यां पृषक्पर्ण्यां लाङ्गली क्रोष्टुपुच्छिका । शृगालवर्णा कलशो घृतिला धावनी गुहा ॥ १९७
- सिंहपुच्छी चित्रपर्ण्याङ्घ्रिपर्ण्यां तिलपर्ण्यां पि । गोक्षुरे स्थलशृङ्गालवनशृङ्गाटगोक्षुराः ॥ १९८
- कण्टीपडङ्गी गोकण्टसिकण्टस्तु त्रिकक्षिकः । श्क्षुगन्धा व्यालदंष्ट्रः स्वदंष्ट्रः स्वादुकण्टकः ॥ १९९
- पलङ्कपा कण्टफलः पडङ्गस्तुक्षुरः क्षुरः । दन्त्यां शीघ्रा विशल्या च चित्रोदुम्बरपर्णिका ॥ २००
- मकूलको रामदूती निकुम्भो घुणवह्नीभा । नागदन्त्यां हस्तिदन्ती वारुणी चापि चिर्भिटी ॥ २०१
- मृगादनी मृगैर्वीरुर्मृगाक्षी भुजगरफटा । श्वेतपुष्पा मधुपुष्पा पर्यपुष्पा विषौषधिः ॥ २०२
- अपामार्गो त्वधःशल्पः किण्णिही खरमञ्जरी । धामार्गवः शैखरिको वशिरः कषिपिपली ॥ २०३
- कपिवह्नी मर्कटिका शिखर्याषाटदुर्मह्वी । प्रत्यकपुष्पा पत्रपुष्पी केशवह्नी मयूरकः ॥ २०४
- पुनर्नवायां वृश्चीरो दीर्घपत्रा शिलाटिका । विशाखः क्षुद्रवर्णभूमः कटिहः प्राष्टपायणी ॥ २०५
- शोफत्री चापरा लेषा कूरमण्डलपत्रकः । श्वेतमूला महावर्षा भूर्वर्षकेतुरित्यपि ॥ २०६
- ज्योतिष्मलां स्वर्णलता कङ्कनी लवणाम्निभा । पारावतपदी पण्या ज्योतिष्का कटभीत्यपि ॥ २०७
- माषपर्ण्यां सूर्यपर्ण्यां पाण्डुश्चापि महासहा । अश्वपुच्छा सिंहवृन्ता कम्बोजी कृष्णघृन्तिका ॥ २०८
- मुद्गपर्ण्यां काकमुद्गा वन्या मार्जारगन्धिका । शिवा क्षुद्रसहा हासी रङ्गणी सूर्यपर्णिका ॥ २०९
- भूम्यामलकयाममला बहुपुत्रा वितुन्नकः । तामलकयुष्मदा शयतालिका नुममालिनी ॥ २१०
- हरिद्रायां वर्णवती काञ्चनी उरवर्णिनी । निशाख्या रङ्गनी गौरी पीतिका मेघघातिनी ॥ २११
- वेश्या विटप्रिया पीता तथा हृष्टविलासिनी । प्रपुत्राटे तु दद्रुप्रश्चक्राकश्चक्रमर्दकः ॥ २१२
- मेघाक्षो मेपकुसुमः पथाटैडगजावपि । मुण्ड्यां मुण्डतिका भिक्षुः श्रावणी जीववोधिनी ॥ २१३
- श्वव्या श्वव्यश्रीर्षी प्रश्चक्रा कण्ठिनी । महाश्रावणिकायां लवण्या क्रदम्पुष्पिका ॥ २१४
- प्रन्धिका लोभनीया च छिन्नमन्पुनिकापि च । वाकुल्यां स्वात्कालमेपी दुर्गन्धा कुम्भनाशिनी ॥ २१५
- पूतिपर्ण्यां सोमराजी सुवह्नी सोमवह्णिका । अवसगुजः कृष्णफला दुर्लेखा पूतिकत्यपि ॥ २१६
- राक्षसायां श्रेयसी रसा रसनाविरसा रसा । एलापर्ण्यां गन्धमूला सुवहा मारुतापहा ॥ २१७
- नाकुल्यां सर्पगन्धा तु सुगन्धा चारिपत्रका । गन्धनाकुलिकायां तु सर्पाक्षी विपमर्दिनी ॥ २१८
- महासुगन्धा सुवहा छत्राकी नकुलप्रिया । कुठेरके लज्जकः स्यात्क्षुद्रपत्रः कुठिञ्जरः ॥ २१९
- वैकुण्ठस्तीक्ष्णगन्धश्च द्वितीयो बटपत्रकः । पर्णासो विल्वगन्धश्च स तु कृष्णः सरालकः ॥ २२०
- काकतालः कृष्णमहो मालुकः कृष्णमालुकः । तुलस्यां सुरसा प्रेतराक्षसी बहुमञ्जरी ॥ २२१
- यस्या गौरी शक्रपत्नी भूतपत्नी देवदुन्दुभिः । फणिञ्जके प्रस्थपुष्पः खरपत्रोऽत्रपत्रकः ॥ २२२
- मरुपको मरुपको जम्बीरो मारुतः फणी । त्रायन्ती त्रायमाणायां कृतत्राणाद्विसानुजा ॥ २२३

वार्षिकं वदरावृष्टि वाराही बलभद्रिका । घलदेवा.....सुत्राणां विष्वक्सेनप्रियापि च ॥	२२४
यवास्तके धन्वयासो यासो धन्वयवासकः । दूरमूली दीर्घमूली बालपत्रो मरुद्भवः ॥	२२५
कुनाशकोऽधिष्टकण्टस्ताम्रमूली प्रचोदनः । दुस्पर्शः कच्छुरामन्ता समुद्रान्ता दुरालभा ॥	२२६
किराततिक्ते किरातो रामसेनः किरातकः । अनार्यतिक्तको हैमो भूनिम्बः काण्डतिक्तकः ॥	२२७
कुष्टे तु पाकलं रामं वानीरं वाप्यमुत्पलम् । वानीरजं वाविभान्यं कौरवं व्याधिनामकम् ॥	२२८
बालके जलकेशाख्यं बार्हृष्टं दीर्घरोमकम् । हीवेरो दीच्यवज्जाणिपिङ्गमाचमनं रुचम् ॥	२२९
शठ्यां पलाशः पङ्गन्था गन्धाली हिमजा वधूः । कर्बुरः सुप्रता मन्धमूली पृथुकलाशिका ॥	२३०
पलावालुके लैलेयं बालुकं हरिवालुकम् । सुगन्ध्यालुकमेल्बालु दुर्वणप्रसरं दृढम् ॥	२३१
कुङ्कुमे रक्तपर्वायं संक्रोचपिशुनं शुक्रम् । हीरं कुसुम्भं पुसृणं पीतं वाह्रीकपीतने ॥	२३२
काश्मीरजं बद्धिशिखं वरं लोहितचन्दनम् । जाल्यां तु रजनीपुष्पा मालती तैलभाविनी ॥	२३३
प्रियंवदा हृद्यगन्धा मनोज्ञा सुमनालता । तस्यास्तु कलिकायां स्यात्पत्री सौमनसायिनी ॥	२३४
जातीफले जातिकोशं शालुकं मालतीफलम् । मज्जसारं जालमृतं शौण्डं सौमनसपुटम् ॥	२३५
यूधिकायां बालपुष्पा मागधीं शङ्खयूधिका । गुणोद्भवा पुण्यगन्धा चारुमोटा शिखण्डिनी ॥	२३६
अम्बुष्ठा गणिका सा तु पीता स्यादेभपुष्पिका । कुन्दे माध्यः सदापुष्पो मकरन्दो मनोहरः ॥	२३७
अट्टहासो भृङ्गमिवं शाल्योदनो यमश्वसः । स्यान्नवमालिकायां तु मोमाली नवमालिनी ॥	२३८
सत्सला सुकुरारातिः सुरतिः शिशुगन्धिका । कान्ता विभावरी भीष्मा त्रैपिका शिखरिण्यपि ॥	२३९
मङ्गिकायां शीतभीरुमदयन्ती प्रमोदनी । अष्टापदी तृणशूल्यं गवाक्षा भूपदीत्वपि ॥	२४०
वार्षिक्यां पद्मदानन्दी श्रीमती सुभगा प्रिया । सुवर्पा त्रिपुटा त्र्यससुररूपा मुक्तबन्धनात् ॥	२४१
कुमार्यां तु वर्णिचारुकेसरा भृङ्गसंमता । तरणी रामतरणिर्गन्धाढ्या कन्वका सहा ॥	२४२
अमिलाने स्यादम्बुलानी.....महासहा । रक्तपुष्पः कुरुवकः पीतपुष्पः कुरण्टकः ॥	२४३
सैरेपके सहचरो शिण्डी महावरश्च सः । स तु रक्तः कुरुवकः स्यात्पीतस्तु कुरण्टकः ॥	२४४
नील आर्तगलो दिसी घाण ओदनपाक्यपि । किंकिराते किंकिराटः पीतभद्रः प्रलोभ्यपि ॥	२४५
त्रिभ्रके वल्लीव्यालः पाठीनो दारुणः कुटः । ज्योतिष्को जरणोऽम्प्राख्यो बालिनर्था पिपाठिनः ॥	२४६
वासन्त्यां स्यात्प्रहसन्ती सुवसन्ता वसन्तजा । सेव्यालिवान्धवा शीतसंवासा सीतव्यावसा ॥	२४७
नील्यां थीफलिका काला दोलामेलाविशोधनी । तूणी तुच्छा भारवाही रञ्जनी मधुपर्णिका ॥	२४८
द्रोणी क्लीतकिका आम्या नीलकेशी महारसा । दमने स्याद्वाज्रजट्ट मुनिदान्तापिपुत्रकौ ॥	२४९
गन्धोत्कटः पुण्डरीकः पाण्डुरागस्तपस्थपि । धत्तूरे धूर्तधत्तूरी कितवो देवता शटः ॥	२५०
घण्टापुष्पस्तलफलो मातुलः कनकाह्वयः । उन्मत्तो मदनश्यास्य फलं मातुलपत्रकम् ॥	२५१
शङ्खपुष्पी क्षीरपुष्पी शिवप्रन्नकिरीटिनी । मधुपुष्पी मधुगन्धा शङ्खाहा शङ्खमालिनी ॥	२५२
भूमरच्छदना श्वेतपुष्पी वनविलासिनी । कर्बूरे द्रविडः काल्यो वेपथान्यो गन्धमूलकः ॥	२५३
मोचामस्तजमोदार्यां मयूरो लोचमस्तकः । यराश्या कारवी वस्वगन्धा हस्तिमगूरकः ॥	२५४
दीप्यो वल्ली प्रद्वर्भा लोचमर्कट इत्यपि । यवान्यां स्यादुभगन्धा यमनी यवमाह्वयः ॥	२५५
सहदेव्यां तथा दण्डोत्तला गोचन्दना वसा । गन्धवर्णां सितैः पुष्पैर्विश्वदेवानुमाकणैः ॥	२५६
वर्षटके वरतिको रजः क्वचनमप्रकः । गोजिकायां शृङ्गवेरो वार्षिका भूमिकादिका ॥	२५७

बलायां शीतपाकी स्याद्भ्रूवोदनयोदनाह्वया । वाट्यालकस्तथा घ्राद्यपुष्पिका पीतपुष्पिका ॥	२५८
देवसहा सहदेवातिबला बाह्यपुष्पिका । ऋष्या प्रोक्ता ऋष्यगन्धा कङ्कतां वर्षपुष्पिका ॥	२५९
वाट्यायिनी भूरिवला तिप्य वीर्या वृहद्बला । महागन्धा गन्धवती मङ्गल्यार्थप्रसाधनी ॥	२६०
मुसल्यां तु तालमूली दुर्नामारिर्म...विषा । वृष्यकन्दा तालपर्णी समूला बलदा शिवा ॥	२६१
हिङ्गो जतुकवाल्हीकागूढगन्धानि रामटम् । सहस्रवेधि सूतत्रं जरणं सूषधूपनम् ॥	२६२
हिङ्गुपत्र्यां पृथुः पृथ्वी दीधिका चारिपत्रिका । जातूका रामठी वंशपत्रा पिण्डा शिवाटिका ॥	२६३
कारवी करवी तन्वी बाष्पिका त्रिल्वकेत्यपि । काकजह्वापां तु दासी लोमहीना प्रवाबलः ॥	२६४
नदीकान्तो नद्यास्या च पारावतपदीत्यपि । काकनासायां सुरङ्गा वायसी वायसाङ्गिका ॥	२६५
वारुणी तस्करस्त्रायुः काकतुण्डफला च सा । पाषाणभेदे नगमिच्छिलाभिश्चित्रपर्णकः ॥	२६६
हमुपायां विस्रगन्धा वपुषा मस्यगन्धिनी । सान्याश्रयफला घ्याह्वनामिका कच्छुनाशिनी ॥	२६७
घण्टारवायां स्यान्मल्यपुष्पिका श...घण्टका । अरघण्टा वृहस्पती शणपुष्पी महाशणः ॥	२६८
शणे तु किंकिणी जाली जन्तुननुर्मेहाशणः । शीघ्रप्ररोही बलवान्सुपुष्पः क्षेत्रमण्डनः ॥	२६९
कुसुम्भेऽभिश्चिखं महारक्षत्रं कमलोत्तरम् । शालपर्ण्या दीर्घमूला त्रिपर्णी पीतिनी ध्रुवा ॥	२७०
विदारि गन्धातिगुहा स्थिरा भौमांशुमत्यपि । भार्ग्या ववैरकः पद्मा वन्दकोऽङ्गारवह्निका ॥	२७१
गर्दभेशाकप्राणशयौ हृषी प्राणनयष्टिका । आवर्तक्यां चर्मरङ्ग विभाण्डी पिच्छिका लता ॥	२७२
रक्तपुष्पां दुकिनी स्यान्महाजालिनिका च सा । माकुल्यां स्मारक्षीपीडा वेत्रमूला विसर्पिणी ॥	२७३
शङ्खनी वृद्धपादा च पवतिकपासीश्वराः । तेजस्विन्यां परिजाता पीताश्रमा महीजसी ॥	२७४
तेजोवती तेजिनी च तेजोह्वाबलकेत्यपि । पथिकार्यां तु तुलसी तालपत्री लवङ्गकम् ॥	२७५
कन्दपत्रखचं पत्रा मलपत्रकमुत्तरा । मांस्यां यशी कृष्णजटा नलदा जटिला जटा ॥	२७६
तपस्विन्यामिषी हिंसा ऋष्यादी पिशिता वसा । गन्धमांस्यां पुनः केशी भूतकेशी पिशाचिका ॥	२७७
सुलोमशा भूतजटा भूतनाकेशिकेत्यपि । सुरायां सुरभिर्देव्या गन्धाह्व्यां गन्धमादनी ॥	२७८
भूरिगन्धा गन्धवती कुटी गन्धकदी वसा । प्रपौण्डरीके शौण्डर्यं सानुजं पौण्डरीपकम् ॥	२७९
प्रपौण्डरीकं चक्षुष्यं ससुष्यं सगुमानकम् । जतुकायां तु जतुका जतुकचक्रवर्तिनी ॥	२८०
जन्तुका जनुकारी च सहर्षा जननीजनी । मांसरोहायां विकसा वृत्ता चर्मकपा रुहा ॥	२८१
रक्तपायां नमस्कारी समङ्गाङ्गलिकारिका । गण्डकाली शमीपत्रा राक्षा खदिरिका च सा ॥	२८२
तद्विशेषविपादी स्यात्सुपादी हंसपादिका । विषमन्थिर्हंसपदी मृतमण्डलिकारि च ॥	२८३
अथ स्याज्जलपिण्ड्यां शारदीं शकुलादनी । मस्यादनी मस्यागन्धा लाङ्गली तीपपिपली ॥	२८४
शिवमहयां पाशुपतः सुप्रतो वसुको बुकः । कुलपुष्पः किण्वमूलः पाण्डुरोगप्रियः कुलः ॥	२८५
अतिविपायां तु विश्वा भङ्गुरा श्वेतकन्दिका । उपविषा श्यामकन्दा शृङ्गी प्रतिविषारुणा ॥	२८६
मेदायां स्यान्मणिच्छिद्रा मधुरा श्लयपर्षपि । महाभेदाप्रां तु वसुच्छिद्रा देवमणिवसुः ॥	२८७

इत्याचार्यधीहेमचन्द्रविरचिते त्रिपण्डसेवे द्वितीये गुल्मकाण्डः ।

गुज्यायां कृष्णला काकचिचिका काकणिन्दिका । काकादनी काकनखी रक्तिका काकनन्तिका ॥	२८८
काकपीलुश्चक्रशल्या दुर्मेया ताञ्जिकौचटा । चूडामणिर्दुमौघा च शतपाकी शिखण्डिनी ॥	२८९
पाठ्यां श्रेयसी पपचेलिका वृद्धकर्णिका । वृकं तिस्रा वरतिका प्राचीना स्थायिनी वृषी ॥	२९०

- एकाष्टीला रसांघ्राम्घ्राभ्यष्टकी वृकदन्तिका । शतावरी यद्भुसुता पीवरीन्दीवरी वरी ॥ २९१
- शतमूला शतपदी शतवीर्या मधुस्रवा । नारायणी द्वीपिशत्रुद्वीपिकाभीरुपत्रिका ॥ २९२
- महापुरुषदत्तोर्ध्वकण्टका वरकण्टका । सहस्रधीर्यां सुन्यभीरुः सवरणीत्यपि ॥ २९३
- कटुकपायां मत्स्यपित्ता रोहिणी कटुरोहिणी । अशोकरोहिणी कृष्णभेदा तिलकरोहिणी ॥ २९४
- कटम्भरा काण्डरुहा राक्षा तित्त्कारोहिणी । तित्त्कारिष्ठा कटुर्मत्स्या चक्राङ्गी शकुलादनी ॥ २९५
- कपिकच्छा मध्यागुता कण्डुरा दुरभिमहा । अजहा मर्कटी व्यण्डा कच्छुरा कपिकच्छुरा ॥ २९६
- ऋष्यप्रोक्ता शकशिम्बी लाङ्गली प्रावृपायणी । आर्यभी वह्निपर्याया कपिरोमा दुरालभा ॥ २९७
- मक्षिष्ठायां रक्त्यष्टिः समङ्गा विकसारुणा । भण्डीरी मञ्जुका भण्डी जिह्वी योजनवह्यपि ॥ २९८
- कालमेपी कालगोष्ठी मण्डूकपणिकापि च । गरिचे मलिनं कृष्णं वेहजं धर्मपत्तनम् ॥ २९९
- पवनेष्टं शिरोवृन्तं मूपणं कोलकं च तत । पिप्पल्यां च पला कृष्णा वैदेही मागधी कणा ॥ ३००
- शौण्डी श्यामोपणा कोलोपकुल्या कृष्णतन्दुला । तन्मूलं ग्रन्थिकं सर्वग्रन्थिकं चटकाशिरः ॥ ३०१
- समूलकं कोलमूलं कटुग्रन्थिकमूपणम् । चविकायां तथा चव्यं चयनं कालवह्यपि ॥ ३०२
- तत्फले वसिरो हस्तिपिप्पली श्रेयसीत्यपि । गिरिपण्यां मरस्कोता विष्णुक्रान्ता पराजिताः ॥ ३०३
- सा तु श्वेता नामा फटभी श्वेतपुष्पिका । श्वेतस्पन्दा श्वखुरश्च कृष्णा स्वव्यक्तग्रन्थिका ॥ ३०४
- नीलस्पन्दा नीलपुष्पी महाश्वेताङ्गचन्दना । स्यादिन्द्रवारुणी त्विन्द्री विपादनी गवादनी ॥ ३०५
- इन्द्रैर्वोरुः क्षुद्रफला गोद्रुवावगवाक्ष्यपि । द्वितीयेन्द्रवारुण्यां तु चित्रफला महाफला ॥ ३०६
- आत्परक्षा विशाला च त्रपुसी तुम्बसीत्यपि । वचायामुम्रगन्धोष्ठा जटिला शतपर्विका ॥ ३०७
- इक्षुकार्णिका गोलोमी लोमशा सूतनाशिनी । अन्या श्वेतवचा मेध्या पद्मन्धा हैमवत्यपि ॥ ३०८
- शारिवायां गोपकन्या गोपवल्ली प्रतानिका । गोप्यास्कोता लता श्वेता शरटा काष्ठशारिवा ॥ ३०९
- नागजिह्वा सा कृष्णभद्रा चन्दनशारिवा । भद्रवल्ली कृष्णवल्ली चन्दनोत्पलशारिवा ॥ ३१०
- सूर्वायां मोरटा देवी मधुश्रेणी मधूलिका । देवश्रेणी मधुरस्ता गोकर्णा तेजनी स्रवा ॥ ३११
- धनुःश्रेणी यापगुणी पीलुर्नी तित्त्कवल्कली । पीलुपर्णा स्निग्धपर्णा ॥ ३१२
- लाङ्गल्यां हलिनी नन्दा विशाल्या गर्भपातिनी । अनन्ताग्निशिखा शक्रपुष्पिका कलिहारिका ॥ ३१३
- गुडूच्याममृता सोमवल्ली बत्तादनी धरा । छिन्नोद्भवा छिन्नरुहा विप्री देवनिर्मिता ॥ ३१४
- विशाल्या कुण्डली छिन्ना तत्रिका चक्रलक्षणा । देवपन्ता मधुपर्णा जीवन्त्यमृतवह्यपि ॥ ३१५
- देवताडे देवदाली वृत्तकोशा गरागरी । जीमूतकस्तालकश्च वेण्या सुविपघातिनी ॥ ३१६
- कोशातक्यां कृतच्छत्रा जाली घोषा सुतित्त्का । मृदङ्गफलि क्षटा घण्टाली रक्तधेनवा ॥ ३१७
- धामार्गेवे पीतपुष्पो महाजला महाफला । कर्कोटकी कोशफला राजकोशातकीति च ॥ ३१८
- हस्तिकोशातकी त्वन्या विशाला कर्कशच्छदा । क्षीरिण्यां स्यात्कदुपर्णा धर्षणी पीतदुग्धिका ॥ ३१९
- फेनक्षीरा हेमक्षीरा पीतक्षीरा करीपर्णी । हैमाह्वया हेमशिखी हेमवती हिमावती ॥ ३२०
- शङ्खिन्यां स्याद्गन्धरी तस्करी चौरपुष्पिका । किशिनी ग्रन्थिका चण्डा श्वेतवृष्ठा निशाचरी ॥ ३२१
- आखुपर्णा पुत्रश्रेणी न्यग्रोधा शम्बरी वृषा । चित्रोपचित्रा रण्डारुः प्रत्यकश्रेणी ब्रवत्यपि ॥ ३२२
- पद्मिन्यां तु महावल्ली विसिनी विसनाभयः । पलासिनी नालकिनी नलिनी पुटकिन्यपि ॥ ३२३
- कमले गलिनं पद्ममरविन्दं कुशेशयम् । परं शतसहस्राभ्यां परं राजीवपुष्करे ॥ ३२४

विसप्रसूर्नं नालीकं तामरसं महोत्पलम् । तजलात्सरसः पकानपरं नहजन्मजैः ॥	३२५
पुण्डरीकं सिताम्भोजमथ रक्तसरोरुहम् । रक्तोत्पलं कोकनदं कैरवेण्यां कुमुद्वतीं ॥	३२६
उत्पले स्यात्कुवलयं कुबेलं फवलं वलम् । श्वेतं तु कुमुवं चैव कैरवं गर्दभाह्वयम् ॥	३२७
नीले तु स्यादिन्द्रीवरं हृल्लकं रक्तसंधिकम् । खौगन्धिके तु फल्हारवीजकोशे वराटकः ॥	३२८
पद्मनाले तु मृणालं.....तन्तुलं घिसम् । किञ्चलके केसरं नव्यदले संवर्तिका भवेत् ॥	३२९
पद्मकन्दे करद्वाटशिफे शालूकमौत्पले । पद्मवीजे तु पद्माक्षं पद्मनर्कटिकैलपि ॥	३३०
मारिपर्ण्यां तु पानीषष्ट्रुगा कुम्भिका इटः । जलशूके जलनीली तथा शैवालशैवले ॥	३३१

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते तिपण्डरोपे तृतीयो उताकाण्डः ।

शतपुण्यायां तु घोषा शताह्वा माधवी मिषिः । अतिछन्ना छत्रपुण्या वाक्पुण्या कारवी सहा ॥३३२	
जीरके तु कणाजाजी जरणः कणजीरकः । कृष्णेऽस्मिन्कारवी पृष्ठी सुगन्धा तुषवी पृषुः ॥३३३	
उपकुशी कुशिका च कालोपकुशिकापि च । रसोने लशुनो म्लेच्छकन्दोरिष्टो महोपधम् ॥	३३४
इमहाकन्दो पद्मोऽप्येव गुञ्जनो दीर्घपत्रकः । पलाण्डौ यवनेष्टः स्यात्सुकन्दो वक्त्रभूषणः ॥	३३५
फरणः स तु हृरितो लताको हुद्रमोऽपि च । सप्तलायां बहुफेना सातला विन्दुलामली ॥	३३६
सारी मरालिका दीता फेना च मकिसा यवा । प्रसारण्यां चारुपर्णी भद्रपर्णी प्रतानिका ॥	३३७
भद्रवला भद्रलता भद्रकाली महाबला । सारणी सुप्रसारा च राजबला च सापि च ॥	३३८
प्राक्षी वयःस्था मस्वाक्षी प्राक्षणी सोमवहरी । सरस्वती सलवती सुखं.....प्रस्रचारिणी ॥	३३९
सूर्ये कण्डुरः कन्दोऽश्यांघाती चित्रदण्डकः । वृद्धदारुके लावेगी जीर्णवालुकसुङ्गकौ ॥	३४०
अजाण्टी ऋक्षगन्धा स्यादन्तकोटकपुष्पपि । सुवर्चलायां मण्डूकी वदरादिलवहभा ॥	३४१
मण्डूकपर्णिकेभस्तादिलवहरी सुखोद्दिदा । भृङ्गराजे भृङ्गरजो भृङ्गारः केशरजनः ॥	३४२
अमारको भैकरजो भृङ्गो मार्कव इत्यपि । कासमर्दे त्वरिर्मर्दः कालं कतककर्कशः ॥	३४३
यान्तुके तु शाकश्रेष्ठः प्रवाल क्षारपत्रकः । शाकवीरो वीरशाकस्ताम्रपुष्पः प्रसादकः ॥	३४४
पालङ्कषायां तु पालङ्कषा हुरिका मधुसूदनी । जीवन्त्यां स्याज्जीवनीयजीवनी जीववाङ्मिनी ॥	३४५
माङ्गल्यनामधेया च शाकश्रेष्ठा यशस्करी । स्यादम्ललोणिकायां तु चाङ्गेरी चुम्बिका रसा ॥	३४६
अम्बष्ठाम्लोलिका दन्तशटाटोलाम्लटोलकः । नरेन्द्रमाता क्षुद्राम्ली चतुपर्णी च लोणिका ॥	३४७
तन्दुलीये मेघनादस्तान्दुली तन्दुलेरकः । गण्डीरको रक्तकाण्डो विपहार्यल्पमारिपः ॥	३४८
समण्डो तु तोयवृत्तिर्गण्डीरस्तोयमञ्जरी । समण्डिला शोषहरी जलापामर्गतुल्यकः ॥	३४९
अन्यः सुस्थलगण्डीरः कर्वरष्टकदेशजः । काकमाच्यां काकमाची काकसाहा वृषापणी ॥	३५०
श्रीहस्तिन्यां तु भूरुण्डी कुरुण्डी काश्मरीरिपुः । सुनिपर्णे तुचिपत्रः स्वस्तिकः शिरीवारकाः ॥३५१	
श्रीवारकः शितियरो वितुन्नः कुङ्कुटः शितिः । मूलके तु मंहाकन्दो रुविष्यो हस्तिदन्तकः ॥	३५२
वुस्तिका नीलकण्ठश्च सेकिमो हरिपर्णकः । चाणाकपमूलके शालमर्कटो मरुसंभवः ॥	३५३
त्रिष्णुगुप्तं.....तोमिध्रः स्थालयो मर्कटोऽपि च । हिलमोच्यां शङ्खधरा जलप्राप्ती च मोचिना ॥३५४	
कलम्ब्यां तु शतपर्वा केलम्बुर्षायसी च सा । कारवेड्यां तु सुपवी कटिष्ठा मृदुपर्णिका ॥	३५५
पटोले तु पाण्डुकलः कुलकः कर्कशच्छदः । राजीकलः कफहरो राजिमानमृताकलः ॥	३५६
कङ्कोटे तु किलासप्रस्तित्तपर्वः सुगन्धकः । कूष्माण्डके तु कर्काकः कलिङ्गायां बहुपुञ्जिका ॥	३५७

तुम्ब्यां पिण्डफलेक्ष्वाकुस्तिक्त्वीजा महाफला । अलामूः क्षत्रियवरा कटुका लामुनी च सा ॥ ३५८
 त्रिभिष्टयां प्रपुसी बालुक्षयेर्वाहर्व्यद्विपत्रिका । ऊर्गाः कर्करः कर्कटीस्तत्रा फलावरः ॥ ३५९
 छर्दनीच विषाडुश्च तरयाः पक्कफलरफुटी । कूर्भके शृङ्गकः सर्जो दीर्घायुः कूर्भशीर्षकः ॥ ३६०
 मङ्गल्पनामधेये प्रजीवकः प्रियजीवकः । हस्ताङ्गको मधुरकः प्राणकक्षिरजीव्यपि ॥ ३६१
 पुष्करमूले स्थान्मूलं धीरपुष्करनामकम् । पौष्करं पुष्करजटा कश्मीरं पद्मवर्णकम् ॥ ३६२
 मस्तुगन्धायां तु गन्धा खरपुष्पा शरुम्भरा । कर्वरी कर्वरी जुङ्गी पूतिमयूर इत्यपि ॥ ३६३
 विम्ब्यां रक्तफला गोहृहा प्रवालफलघोषिका । ओष्ठोपमफला तुण्डी तुण्डिका पीलुपर्णपि ॥ ३६४

इत्याचार्यश्रीद्वैमचन्द्रविरचिते निघण्टुशेषे चतुर्थः शाककाण्डः ।

रोहिणं कामकं पौरं भूतिकं भूतिकतृणम् । स्तोगन्धिकं धिकं देवजग्धं शकलिपुद्गले ॥ ३६५
 भूस्तृणं रोहितं छत्रातिच्छत्रकटुम्बके । भूतिकं भूतिकतृणं माला तृणसुगन्धके ॥ ३६६
 दर्भं दभ्रः खरो बर्हिर्वारास्तथीकुषः कुशः । सारीवानी रजो गुन्द्रा पवित्रा कुतसावपि ॥ ३६७
 काशे स्यादिक्षुगन्धेक्षुकाण्डश्चामरपुष्पकः । वायसेक्षुः पीटगलः कासेक्षुः कीकिनां क्षकः ॥ ३६८
 चलपवस्त्वजो बालकेशी दडलतापि च । इक्षू रसालो गण्डीरी गण्डकी क्षुद्रपत्रकः ॥ ३६९
 तस्यैकादश भेदाः स्युः पुण्ड्रकान्तारकादयः । नले मडः शून्यमध्यो गमनी नर्तको नटः ॥ ३७०
 अरण्यनलको रन्ध्री पीटगली विभीषणः । नलिनुर्मानलिका नाकुली लेखकाक्षिता ॥ ३७१
 शरे तु मुञ्जो वाणारुणः स्थूलदर्भः पितामहः । गुञ्जस्तजनको भद्रमुञ्जो वाजनकक्षुरः ॥ ३७२
 मुञ्जस्तु यञ्जिको मध्ये दडलम्बद्दामेखलः । अथ बालतृणे शर्षं शुक्रं शालिकमङ्गुलम् ॥ ३७३
 तृणं स्यादजुनं पासे यवसं चारि इत्यपि । दुर्वायां तु शतपर्वा भार्गवी विजया जया ॥ ३७४
 मङ्गल्या स्यादलानन्ता मरी प्रतानिका रुहा । सहस्रवीर्या श्यामाङ्गी हरिता हरितात्यपि ॥ ३७५
 श्वेतदूर्वा तु गोलोमी शतवीर्या शता लता । गण्डदूर्वायां गण्डाली वारुणी शकुलाक्षकः ॥ ३७६
 मुस्तायां भद्रको भद्रमुस्ताराजकशेरुकः । गुन्द्री वरोहो गाङ्गेयः कुरुविन्दोऽम्बुदाह्वयः ॥ ३७७
 कुटं जटे तु कैवर्तीमुस्तकं जीवनाह्वयम् । आकाण्डीरकं जीमुञ्जं गोन्दं गोपुरद्वयम् ॥ ३७८
 शतपुष्पं दारपुरं वानेयं परिपेलवम् । जलमुक्ता मुस्तकामं शैवालवलसंभवम् ॥ ३७९
 धीरणे तु धीरतरं धीरभद्रं सुमूलकम् । मूलेऽस्योशीरमभयं समगन्धि रणप्रियम् ॥ ३८०
 लामज्जके तु नलदमम्णालं लवं लघु । इष्टकापथकं शीघ्रं दीर्घमूलं जलाशयम् ॥ ३८१

इत्याचार्यश्रीद्वैमचन्द्रविरचिते निघण्टुशेषे पञ्चमस्तण्डकाण्डः ।

अथ धान्ये सस्यं सीलं शीहिः स्तम्बकमि अपि । भाशौ स्यात्पाटलो मीहिर्गर्भवाकिणि पट्टिकः ॥ ३८२
 शाली तु कलमायाः स्युः कलमे तु कलापकः । लोहिते रक्तशालिः स्थान्महाशाली सुगन्धिकः ३८३
 यवे ह्यप्रियस्ताह्वयैश्चकर्तौक्थयस्तुत्तो हरितः । मङ्गल्पके स्थान्मसूरः कलाये तु सतीनकः ॥ ३८४
 हरेणुः खण्डिकश्चाथ चणके हरिमन्थकः । माये तु मदनो नन्दो प्तरी धीजवरो बली ॥ ३८५
 मुद्गे तु प्रयनो लोभ्यो बलाटो हरितो हरिः । पीतेऽस्मिन्बसुखण्डीरः प्रवेलजयशारदाः ॥ ३८६
 कृष्णे प्रवरनासन्तहरिमन्थजशिविकाः । वनमुद्गे तु बरका निगूढकफुलीमकाः ॥ ३८७
 खण्डिको राजमुद्गे तु मनुष्टकमपुष्टकौ । गोधूमे सुमनो बले निष्पावः शितिविम्बिकः ॥ ३८८

कुलत्पे तु कालवृन्तस्नाम्वृन्ते कुलत्थिका । आढक्यां तुगरी वर्णा स्यात्कुल्माषे तु यावकः ॥ ३८९
 नीवारस्तु वनप्रीहिः श्यामाके श्यामक समौ । कङ्गौ तु कङ्गुनी कङ्गु प्रियङ्गो पीततन्दुला ॥ ३९०
 सा वृष्णा मधुका रक्ता शोधिता मुशटी शिवा । पीतमाषव्यघोद्वाले कोद्वर' कोरदूपरु' ॥ ३९१
 चीनके तु कारुकङ्गुर्गञ्जाले तु योनलः । जूर्णाहुयो देवधान्यं जोर्णान्ना बीजपुष्पिका ॥ ३९२
 शणे मङ्गा मातुलानी स्यादुमात्रञ्जुमातसी । गवेधुकायां गवेधुर्गन्यतिले तु जर्जिलः ॥ ३९३
 षण्डकिले तिलपिजस्तिलपेजोऽथ सर्पे । कदम्बरुस्तु तुमोऽथ सिद्धार्थे श्वेतसर्पेपः ॥ ३९४
 मापादि तु शमीधान्यं शूकधान्यं यत्रादयः । स्यात्सस्वशूके किंसार. कणिशं सस्यशीर्षकम् ॥ ३९५
 स्तम्भे तु गुच्छो धान्यादेर्नीलः काण्डोऽकले लिङ् । पलालो धान्यस्वचि तु तुये बुसे कडङ्गरः ॥ ३९६

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते निघण्टुशेषे षष्ठो धान्यकाण्डः ।

इति श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचितो निघण्टुशेषः समाप्तः ।

अभिधानसंग्रहः ।

(१०)

श्रीहेमचन्द्राचार्यविरचितं

लिङ्गानुशासनम् ।

'पुलिङ्गं कंठगणपभमवरपसस्वन्तमिमनलौ किशित्व् ।

ननञौ घघञौ दः किर्भवे खोऽकर्तरि च कः स्यात् ॥

हैस्तस्तनौष्ठनखदन्तऋपोलगुल्फकेशाध्वगुच्छदिवसर्तुपतद्ब्रह्माणाम् ।

निर्घोसनाकरंसकण्ठकुठारकोष्ठहैर्मारिवर्षविषबोलरधाशनीनाम् ॥

श्वेत्प्लुवात्मगुरुजासिकफाश्रपङ्कमन्धस्त्रिषां जलधिशेषधिदेहमाजाम् ।

मानद्रुमात्रिविषयाशुगशोणमासधान्याधरामिमरुतां सभिदां तु नाम ॥

बहोऽच्छदेऽहिर्वेप्रे श्रीछाग्न्योर्होयनवर्हिषौ । मस्तुः सत्तौ रफटिकेच्छे नोलमिन्नौ षणोतयोः ॥

कोणेऽस्त्रक्षपके कौशस्तलस्तालचपेटयो । अनातोये घनो भूभि दारप्राणासुवस्वजा ॥

कान्तस्वन्त्रार्कनामापःपरो पानार्थतो युगः । पश्च स्यादसमाहारे द्वन्द्वोऽश्वखड्गविविति ॥

वैकोत्तरा नक्तकरलकाङ्का न्युङ्कोत्तरा संज्ञतरङ्गरङ्गाः ।

परागपुगौ ष्टगमस्तुलङ्गकुडङ्गकालिङ्गर्मैङ्गर्मैङ्गाः ॥

१. वक्ष्यमाणं विशेषविधानमन्तरा पुलिङ्गं स्यादित्यन्वयः. २. अकारान्तेषु कोपधा आनकवराटकादयः, टोपधा विटकरहाटादयः, णोपधा गुणक्षणादयः, योपधा निशीथोपस्थादयः, पोपधाः क्षुपकस्थादयः, भोपधा दर्भनिकुम्भादयः, मोपधा गोभूमडिण्डिमादयः, योपधा लपतण्डलीयादयः, रोपधाः कडैतारकुटारादयः, पोपधा गवांशपोपादयः, षोपधाः कृपासहसादयः, सकारान्ताः पुरुदशोदमूनःप्रभृतयः, नकारान्ताः ब्राह्मणुपशोदयः, उकारान्तास्तर्कुभाषादयः, ञन्तास्ताः अश्रितपर्यन्तदीपान्तजिह्वान्तदृशः, इन्तास्त्यन्ताः प्रथितस्तदिस्रट्टिमहद्वयः, अल्(गु)-प्रत्ययान्ताः प्रभवनियमादयः, कि(इक्)प्रत्ययान्ताः पनिप्रभृतयः, शित्प्रत्ययान्ताः पचतिभवत्यादयः, नप्रत्ययान्ताः यत्स्वमप्रभृतयः, नल्प्रत्ययान्ता विश्वप्रभप्रभृतयः, घप्रत्ययान्ताः प्रच्छदोरच्छदप्रभृतयः, घम्प्रत्ययान्ताः पादरोगप्रभृतयः, दा(धु)संज्ञकादिदितकिप्रत्ययान्ता आदिव्याधिप्रभृतयः, भावार्थकत्वप्रत्ययान्ता आशितभवप्रभृतयः, कर्तृभिरार्थककप्रत्ययान्ता आत्तूपविप्रभृतयः. ३. समेदाना इत्यादीना निर्वासादीना श्वेतादीनां जलप्यादीनां मानादीना च नाम पुलिङ्गं स्यादित्यन्वयः. ४. निर्घोसनाम गुग्गुलुः श्रीवेष्ट इत्यादि. ५. रचनाम रसाः शृङ्गारादपक्षत्राम. ६. किराततिकौ हैमश्च कण्डतिकः किरातकः. ७. श्वेतः कपर्दलनाम. ८. चन्द्रकान्तः सूर्यकान्तः अपस्कान्त इत्यादि. ९. इतः परं स्वान्त्यञ्जानान्तक्रमेण शब्दानुदाहरिष्यन्ते. तत्र ककारोपान्त्यादिक्रमेणाकारान्ता उदाहियन्ते. अनुपाकशयुवाकसूक्तवाकादयः. १०. खान्तः. ११. गान्ताः. १२. तमङ्ग इन्द्रकोशः. १३. गङ्गाः धर्मः, नौशिरभ.

वेगसमुद्रात्रपाङ्गवर्गो घाघा मैथसेपुच्छपिच्छगुच्छाः ।	
वौजौजकिलिजपुञ्जमुञ्जा अत्रपट्टट्टैठप्रकोष्ठकोष्ठाः ॥	८
अङ्गुष्ठयैण्डौ लगुष्ठप्रगण्डकरण्डकूष्माण्डगुढाः शिखण्डः ।	
धरण्डरुण्डौ च पिचण्डनाडीम्रिणौ गुणभ्रूणमेलत्तकुन्तो ॥	९
पोतः पिष्टातः पृपतश्चोत्पत्सप्रतावर्धकैपदी ।	
धृदुदगदमगेदा मकरन्दो जनपदगन्धस्कन्धमगाधः ॥	१०
अधैर्दुर्दानदेवनर्मैहाभिजनजनाः परिघातनफेनौ ।	
पूषापूपौ सूपकलापौ रेफैः शोफसैम्पनितम्बाः ॥	११
शम्पाम्यौ पराभजन्यतिष्ठ्यौ पुष्यः सिचयन्तिक्वथरीत्रैत्रैः ।	
मन्त्रामित्रौ कटप्रपुण्ड्राः केल्लोलौलौ च खल्लतल्लौ ॥	१२
कण्ठोलपोटगलपुद्गलकालघाला वेला गलो जगलहिङ्गुलगोलफालाः ।	
स्यारैवलो गदुलतण्डुलपत्रपालवालतालजडुला भूमलो निचोलः ॥	१३
कामलकुलालौवयवस्याः शिवगौरवयावाः शिवदावी ।	
माधवपणवादीनवहानधुरैकौटीशांशाः स्पशवंशौ ॥	१४
कुशोड्डीशपुरोडाशष्टैपयुस्मासनिष्कुहाः । अहनिर्पृहकलहाः पक्षरैशिवराशुपि ॥	१५
दुन्दुभिधमतिवृष्णिपाण्यविज्ञातिरालिकलयोजलिवृणिः ।	
अभिवहिकुमयोद्विदीदिविमन्थिकुक्षिवृत्तयोर्दनिध्वनिः ॥	१६
गिरिशिशुजायुक्रुजो हौहाहृह्र्य नभहूर्गुर्गैः । पादरमानावात्मा पाप्मस्थेमोष्मयक्षमाणः ॥	१७

इति पुलिहाधिकाः ।

खीलिलङ्गं योनिर्मैद्वस्त्रीसेनावहितडिभिशाम् । वीचितन्द्रात्रट्टुमीवाजिहाशस्त्रीदयादिशाम् ॥	१८
शिंशैपाद्यानदीवीणाज्योत्स्नावीरीतिथीधियाम् । अङ्गुलीकलसीकङ्कुहिङ्गुपथीसुरानैसाम् ॥	१९
राज्ञाशिलावचालालाशिम्याकृष्णोष्णिकार्थियाम् । शृक्पापण्यात्तसीधाय्यासरचारोचनभुवाम् ॥	२०
हरिद्रामांसिद्वालूललाकाकृष्णलागिराम् । ईक्षु प्राण्यङ्गवाचि म्यादीदूदेकसरैर्कृतः ॥	२१
पात्रादिवर्जितादन्तोत्तरपदः समहारे । द्विगुरत्राचन्तान्तो वान्यस्तु सर्वो नपुंसकः ॥	२२
लिन्मिन्यनिष्पणिरुयुक्ताः क्वचित्तगल्पहृद्वर्धुः । विशयाद्योशताहन्द्रे सा चैक्ये द्वन्द्वमेययोः ॥	२३

१. घान्ताः. २. चान्ताः. ३. छान्ताः. ४. जान्ताः. ५. टान्ताः. ६. टान्ताः. ७. डान्ताः. ८. णान्ताः. ९. तान्ताः.
 १०. यान्ताः. ११. दान्ताः. १२. पान्ताः. १३. नान्ताः. १४. अहादेशान्ताः. पूर्वाह्नप्रभृतयः. १५. पान्ताः.
 १६. फान्ताः. १७. वान्ताः. १८. यान्ताः. १९. कृतमगान्तरात्रशब्दान्ताः. पूर्वाह्नप्रभृतयः. २०. रान्ताः. २१. कान्ताः.
 २२. वान्ताः. २३. शान्ताः. २४. पान्ताः. २५. सान्ताः. २६. ङान्ताः. २७. अह इति एताहप्रभृतयः.
 २८. अयेदन्ताः. २९. अयोकारान्ताः. ३०. समुदित दीर्घाकारान्तम्. ३१. अय व्यञ्जानान्ताः. ३२. समेदानां
 योनिमदादीना वीष्वादीना शिखायादीनामङ्गुल्यादीना रालादीना शृक्पादीना हरिद्रादीना च नाम श्रीलिङ्गं व्याप्य.
 ३३. शिखापादिराकृत्सिगणः. ३४. हिङ्गुपनी कम्बोजी. ३५. नवो नाथिकायाः. ३६. प्राण्यङ्गवाचीकारान्तं
 यथा—गोधिपालिप्रभृतयः. ३७. ह्रीमीभ्रूमभृतयः. ३८. लक्ष्मीतीवृत्प्रभृतयः. ३९. लिदादिप्रत्ययान्ता यथा—
 जनता-गोत्रा भूमि-वेनि-अटनि-वाणि वेणि काकणि-भूति-चिकीर्षाप्रभृतयः. ४०. तन्तिप्रभृतयः. ४१. अल्पे ह्रस्वे चाधे
 कन्प्रत्ययान्ता यथा—कथिकापुटिकाप्रभृतयः.

सुग्गीतिलताभिदि ध्रुवा विडनरि वारि घटीभयन्धयोः ।

शल्पध्वनिवाद्यभिरसु तु क्ष्वेडा दुन्दुभिरक्षयिन्दुषु ॥ २४

पृष्ठा शाखापुरेऽऽमन्तेऽन्तिका कीला रताहतौ । रज्जो रश्मिर्वयादिर्दोपादौ गञ्जा सुरापृहे ॥ २५

अहंपूविकादिवर्षामया अष्कृत्तिका बहौ । वा नु जलौकोप्सरसः सिकतासुमनःसमाः ॥ २६

गोयत्र्यादय ईष्टका बृहतिका संवर्तिका सज्जिका-

दूपिके अपि पादुका क्षिप्रकया पर्यस्तिका मानिका ।

नीका कञ्जुलिकाक्षुका कलिकया राका पताकान्धिका

शुक्रा पूषलिका त्रिका चविकयोस्का पज्जिका पिण्डिका ॥ २७

ध्रुवका क्षिपिका कनीनिका शम्बुका शिथिका गवेधुका ।

कणिका केका विपादिका मिहिका पूका मक्षिकाष्टका ॥ २८

कूर्चिका कूषिका टीका कोशिका कोणिकोर्मिका । जलौका प्राचिका धूका कालिका दीर्घकोष्टिका ॥

शलाका बालुकैपीका विहङ्गिकैपिके उँला । परिखा विशिखा शाखा शिखा भेङ्गा सुरङ्गा ॥ ३०

जैह्वा चञ्जा कच्छा पिच्छा पिङ्गा गुञ्जा खजा प्रजा । संञ्जा र्थटा जटा घोष्ठा पोटा भिस्सटया छटा ॥ ३१

विष्टा मञ्जिष्टया काष्ठा पाठा शुण्डा गुडा जडा । वेडा वितण्डया दीढा राढा रीढा च लीढया ॥ ३२

धृणोर्णा चरुणा स्पूणा दक्षिणा लिखिता लता । नृणता त्रिभृता ज्ञेता गीता सीता सिता चिता ॥ ३३

मुक्ता वार्ता लूतानन्ता प्रसृता माञ्जितामृता । कँन्था र्मथीदा गदेक्षुगन्धा गोधा स्वधा सुधा ॥ ३४

सौंक्षा सूना धाना र्मेया शम्पा रम्पा प्रया शोफा । कँन्था र्भेम्मा सभा हम्मा सौंमा पामारमे उमा ॥

चिँल्या पथा पर्या योग्या छया माया पेया कक्ष्या । दूप्या नस्या शम्पा संध्या रथ्या कुल्या ज्या मङ्गल्या ॥

उपकार्या अँलाद्रेरा प्रतिसीरा परम्परा । कण्डरा सृग्धरा होरा वागुरा शर्करा सिरा ॥ ३७

गुन्द्रा मुद्रा क्षुद्रा भद्रा भखा छत्रा यात्रा मात्रा । दंष्ट्रा फेला वेला मेला गोला दोला शाला माला ॥ ३८

मेखला सिध्मला लीला रसाला सर्वला बला । कुहूला शङ्कुला हेला शिला सुवर्चला कला ॥ ३९

उपला शौरिवा मूर्वा लट्टा खट्टा शिवा दैशा । कशा कुशेशा मैञ्जूपा शेषा मूपेपया कँसा ॥ ४०

बल्लासा विख्लासा भिस्सा नासा वैँहर गुहा स्वाहा । कँक्षा मिक्षा रिक्सा रौक्सा भैँङ्गावल्यापतिष्ठोदिः ४१

पेशिर्वोसिर्वसतिविपथी नोभिनाल्यालि पालिर्भेदिः पडिधुकुटिशकटी चर्वरिः शाटिमाटी ।

खाटिर्वैतिर्वतविमिशुण्टीतिरीधिवित्तिर्दियनीविच्छविलिविशति प्रेदिर्जालाजिराजि ॥ ४२

रुचिः सूचिसार्ची खनिः खानिखारी खालिः कीलिन्तूली ह्वमिर्वापिधूली ।

रुपिः र्पोलिहिण्डी सुटिवेदिनान्दी किकिः कुकुटिः काकलिः शुक्तिपङ्की ॥ ४३

१. 'श्रवयवनारण्यहिमाद्रोपलिप्युद्गमहत्वे' इति सूत्रोक्ता यथादयः गन्धाः, दोषादयश्चाथोः. २. गायत्रीपङ्क्तिप्र-
भृतयः. ३. अथ कान्ताः. ४. खान्ताः. ५. गान्ताः. ६. घान्तः. ७. चान्तः. ८. छान्ती. ९. जान्ताः.
१०. शान्तः. ११. टान्ताः. १२. ठान्ताः. १३. डान्ताः. १४. ढान्ताः. १५. णान्ताः. १६. तान्ताः. १७.
थान्त. १८. दान्तौ. १९. घान्ताः. २०. नान्ताः. २१. पान्ताः. २२. फान्तः. २३. वाप्तः. २४. भान्ताः. २५.
मान्ताः. २६. यान्ताः. २७. रान्ता. २८. लान्ताः. २९. वान्ताः. ३०. शान्ताः. ३१. पान्ताः. ३२. सान्ताः.
३३. हान्ताः. ३४. क्षान्ताः. ३५. रिक्ता यूक्ताण्डय, लये लिक्ता. ३६. राधा जटु; लये थाधा. ३७. अथ
दस्वेकारान्ताः; द्वयोः समाहारः. ३८. चयाणा समाहारः. ३९. इतिशब्दः. ४०. जातिशब्दन्तः समाहारः.
२०

किञ्चिन्नाहिकम्बी घृतिः शारिरातिस्तटिः कोटिविष्टी पटिगृष्टिवीर्षी । दरिर्वह्रिर्गञ्जरिः पुष्टिभेरी शरारिस्तुरिः पिण्डमाढी भुपुण्डः ॥	४४
राट्टिराट्टिरटविः परिपाटिः फालिगालिजनिफाकिनि फानिः । चारिहानिवलभि प्रधिकम्पी चुष्टिचुण्डितरयोऽति.....शांणी ॥	४५
सनिः सानिभेनी मरिर्मरिश्चोपधी विद्रधिह्रहरिः पारिरध्रिः । शिरोधिः कविः कीर्तिगैन्द्रोक्वर्यः कुमार्याडकी सेदनी हादिनीली ॥	४६
हरिण्यश्मरी कर्तनीस्थग्पटयः करीयैकपद्यक्षवलयः प्रतोली । कृपाणीकदल्यौ पलालीहंसन्यौ वृसी गृध्रसी घर्षरी कर्षरी च ॥	४७
काण्डी खडी मदी घटी गोणी पण्डाल्येपणी दुणी । तिलपर्णी केचली खटी नन्द्रीरसवली च पातली ॥ घाली गन्धोली काकली गोष्टयजाजन्त्राणी मत्स्यण्डी दामनी शिञ्जिनी च । श्टङ्गी कस्तूरी देहली मौर्क्यतिभ्यासन्दी क्षैरेयी र्दुपशु..... ॥	४९
कर्णान्दुकच्छू तनुरञ्जुचञ्जु क्षायुञ्जुद्वः सीमधुरौ रिर्कगर्वाक् । द्वाघोदिवौ सुफलगृचः शरद्वीश्र्वादिहैरत्सामष्टपट्टशो नौः ॥	५०

इति खीलिहाधिकारः ।

नैलस्तुतत्तस्युत्तररुगान्तं नपुंसकम् । वेधभादीन्विनासन्तं द्विस्वरं मञ्जकर्तरी ॥	५१
धैर्नरन्नभोजहृषीकतमोद्युस्त्राङ्गणशुकशुभाम्बुरुहाम् । अघगूजलांशुकदारुमनोविलपिच्छधनुर्दलतालुहृदाम् ॥	५२
हलदुःखसुखागुरुहिकुरुचलचभेपजतुत्पकुसुम्भष्टशाम् । मरिचास्थिशीलाभवस्त्रकृत्त्रलदान्तिकयत्कलसिद्ययुधाम् ॥	५३
सौवीरस्थानकट्टारहोमघौतेयकास्तृजाम् । लवणन्यजनफलप्रसूनद्रवैतां सभिद् ॥	५४
पुरं सबाङ्गपोदईत्रशीर्षयोः पुण्डरीकके । मधु द्रवे ध्रुवं शश्वत्तर्कयोः स्वपुरं घटे ॥	५५
भैरूपे दैवेऽकार्यादौ युगं दिष्टे तथा कटु । अस्ति द्वन्द्वं स्थले धन्वारिष्टमहुमपक्षिणोः ॥	५६
धर्मं दानादिके तुल्यभागेऽर्धे ब्राह्मणं श्रुतौ । न्याय्ये सारं पद्मामभिन्दी काममनुमतौ ॥	५७
खलं भुवि तथा लक्षं वेद्येऽहैः सुदिनैकतः । भूमोऽसंख्यात एकार्थं पैंपः संख्यान्ययोत्तरः ॥	५८

१. चतुर्णां समाहारः. २. अथ दीर्घकारान्ताः. ३. ईली सङ्ग एकधारः. ४. हसन्त्यपि. ५. अतिमी. ६. अथ हस्तीकारान्ताः. ७. अथ दीर्घान्ताः. ८. अथ योनौवाजिता हलन्ताः. ९. अर्वांगित्यव्ययमपि. १०. धार इत्यस्य नपुंसकत्वमपि. ११. नान्ताः काञ्चनमित्यादयः, लान्ताक्षत्रबालमित्यादयः, स्वनन्तां पक्षामित्त्वित्यादयः, तान्ताः शीतद्वैतप्रभृतयः, चान्ता भित्तिपित्तप्रभृतयः, सपुङ्करान्ता अप्रभृतयः, संपुङ्कदेशब्दान्ता अशुभप्रभृतयः, संपुङ्कयान्ता लक्ष्यद्रव्यप्रभृतयः. १२. कर्तृभिन्नार्थकमन्थल्यान्ता भस्मस्रप्रभृतयः. १३. घनादीनामघादीनां हलादीनां मरिचादीनां शीवीरादीनां ल्यणादीनां भेदसहितानां नाम नपुंसकम्. १४. शिलाभवं शैलेयम्. १५. अमिसंयोगेन द्रवीमवतां सुपर्णादीनाम्. १६. छत्रे पुण्डरीकम्, शीर्षं कम्. १७. अयूपे युगम्, दैवे दिष्टम्, अकार्यमत्सरदूषणेषु वदु. १८. समावभित्तेऽर्थे. १९. सुदिनाहम्, एकाहम्. २०. पाण्डुरम्, कृष्णभूमम्, इत्यादि. २१. द्विपथम्, विपथम्, इत्यादि.

- द्वन्द्वैकत्वाव्ययीभाषी, क्रियाव्ययविशेषणे । कृत्वाः स्तानाः सञ्चिद्भावे, औ त्वात्वादिः समूहजः ॥५९
 गायत्र्याद्यणस्वार्थेऽर्थैस्तमेधानञ्जमधारयः । तत्पुरुषो वा यद्गुणां चच्छया शालां विना सभा ॥ ६०
 राजवर्जितराजार्थराक्षसादेः परापि च । आदावुपक्रमोपज्ञे कन्भोशीनरनाम्नि च ॥ ६१
 सेनाशालासुराच्छायानिशं वर्णां शशात्परा । भाद्रणो गृह्तः स्पृणा संखयादन्ता शतादिका ॥६२
 मौक्तिकं माक्षिकं सौप्तिकं क्षीतकं नाणकं नाटकं खेटकं तोटकम् ।
 आह्निकं रूपकं जापकं जालकं वैष्णुकं गैरिकं कारकं वासुकम् ॥ ६३
 रुचकं धान्याकनिःशलाकालीकालिकशल्कोपसूर्यकालकम् ।
 कवककितुकतोकतिन्तिडौकैडूकच्छत्राकृत्रिकोल्मुकानि ॥ ६४
 मार्द्वीककदम्बके युक्चिचुकुकुतुकमनूकचित्रके ।
 कुञ्जकं मधुपर्कशीर्षिके शालूकं कुलकं प्रकीर्णकम् ॥ ६५
 हल्लीसकपुष्पके खलिङ्गस्किगमद्गमचोर्षवीर्जविज्ञम् ।
 रिष्टं फाण्टं ललाटमिष्टव्युष्टकरोटकृपीटचीनपिष्टम् ॥ ६६
 शृङ्गाटमोरटपिदान्यथ द्रुष्टगोष्ठे भौण्डाण्डतुण्डदौरण्डमहणेरिणानि ।
 विज्ञानतीक्ष्णलवणद्रविणं पुराणं त्राणं शणं हिरणकारणकार्मणानि ॥ ६७
 पर्याणर्षाणपारायणानि श्रीपर्णाण्णे धोरणक्षूर्णभूतम् ।
 भादेशान्ताश्रमन्तशीतं मिशान्तं घृन्तं तूस्तं वातैर्वाहित्यमुक्थम् ॥ ६८
 अँच्छोदगोन्दकुसिदानि कुमीदतुन्ददृन्ददासदं दैषेदनिर्झंसशिर्सेपतल्पम् ।
 कूर्पत्रिपिष्टपरीपवदन्तरीपरूपं च पुष्पनिर्केरुम्बकुटुम्बशुल्बम् ॥ ६९
 प्रैसभतलभशुँप्पाव्यात्मधामेर्भसूक्ष्मं किलिमतलिमतोक्यं युग्मतिग्मं त्रिसँध्यम् ।
 किसलयशयनीये सायखेयेन्द्रियाणि दुवयभपर्कलत्रद्रापरक्षेत्रसन्नम् ॥ ७०
 शृङ्गवेरमजिराभ्रपुष्करं तीरमुत्तरमगरानागरे । स्फारमक्षरकुकुन्दुरादरप्रान्तसणि शिविरं कलेवरम् ७१
 सिन्दूरमण्डूरकटीरचामरकूराणि दूरैरैरवैरचत्वरम् ।
 उशीरपैतालमुलूखलौर्नवे सत्त्वं च सान्त्वं दिवकिण्वपौतवम् ॥ ७२
 विश्वं वृँशं पलिशमर्पिशकिल्विपानुतर्पोर्पिषं मिपमृचीपमृजीपशीर्षे ।
 पीपूषसौँध्वसमहानससाहसानि कासीसमरसतरसं यवसं विसं च ॥ ७३

१. भावे कृत्यप्रत्ययान्ता एधनीयप्रभृतयः, भावे कान्ता हषितप्रभृतयः, भावेऽनान्ता हसनप्रभृतयः, भावे खल्-
 प्रत्ययान्ता दुर्भेवदुराद्वभवप्रभृतयः, भावे चित्प्रत्ययान्ताः सांरावीणसांकीटिनप्रभृतयः. २. 'ब्रह्मणस्तवः' इत्यभि-
 व्याय भावार्थकप्रत्ययान्ता शुक्लत्व-शौक्ल्य-सरव्य-स्तेय-कापिय-द्वैय-त्वापल-द्वैहायन-आचार्यक-प्रभृतयः. ३. गायत्र्यैष्टु-
 मप्रभृतयः. ४. अथकलिङ्गकम्, ५. अथ 'अनञ्जमधारयस्तत्पुरुषः' इत्यधिक्रियते, ६. शतम्, सहस्रम्, इत्यादि.
 ७. अथ कान्ताः. ८. खान्ताः. ९. गान्ताः. १०. चान्ताः. ११. जान्ता. १२. दान्ताः, १३. डान्ता. १४. डान्ताः.
 १५. णान्ताः. १६. तान्ताः. १७. यान्ता. १८. दान्ताः. १९. दं कलत्रम्; प्रमदादयोऽपि. २०. नान्तः.
 २१. पान्ताः. २२. बान्ताः. २३. भान्ता. २४. मान्ताः. २५. यान्ताः. २६. रान्ताः. २७. अरं कपाटम्.
 २८. खान्ता. २९. वान्ताः. ३०. शान्ताः. ३१. पान्ताः. ३२. छान्ताः.

मन्दाक्षवीक्षर्मथ सक्थि शेषातु यातु स्वाद्वाशु तुम्बुरु फशेरु शलालु चालु ।
संयत्ककुन्महदहानि प्रपत्पुरीतत्पर्वाणि रोम च भसश जगल्लाम ॥

७४

इति नपुंसकलिङ्गाधिकारः ।

पुंस्त्रीलिङ्गार्थतुर्दशोऽङ्के शङ्कुनिरये च दुर्गतिः । दोर्मूले कक्ष आकरे गञ्जो भूरुहि वाणपिप्पलौ ॥७५

नाभिः प्राण्यङ्गके, प्रधिर्नेमौ, कचन पलिवृहे कुटः ।

श्रोण्यौपध्योः कटो, भ्रमो मोहे, पिण्डो वृन्दगोलयोः ॥

७६

मकनीनिकपोस्तारो भेऽश्लेषहस्तध्रवणाः । कणः स्फुलिङ्गे लेशे च वराटो रज्जुशस्त्रयोः ॥

७७

कुम्भः कलशौ तरणिः समुद्रार्काशुयाष्टपु । भागधेयौ राजदेये मेरुजम्बवां सुदर्शनः ॥

७८

फरेणुर्गजहस्तिन्योरैल्याख्यापत्यतद्रितः । लाजवखदशौ भूम्रीहाद्याः प्रलयमेदतः ॥

७९

शृण्डिकचर्मप्रसेवकौ सहकमलकपृश्चिका अपि ।

शल्पकधुटिकौ पिपीलिकश्चलुकहुडुकतुरुष्कतिन्दुकाः ॥

८०

शुद्धोऽथ लक्ष्मभुञ्जसाटसटाः सृपाटः कीटः किटरकटघटा वरटः किलाटः ।

चोटश्चपेटफटशुण्डगुडाः सशोर्णाः स्युर्वारिपर्णकणर्गैर्तैर्पाञ्जमोदाः ॥

८१

विषकूपकैलम्बजित्यैर्वेन्द्राः सहचरमुद्गरनालिकेरहाराः ।

वह्वकरकूसरी कुटारशारी बल्लरशफरमसूरैकीलरालाः ॥

८२

पटोलः कन्यलो भल्लो दंशो गण्डूपवेतैसौ । लालसो रमसो वैतिवितस्तिकुटयछुटिः ॥

८३

ऊर्मिशम्भौ रत्नरत्नी अवीचिल्लव्यण्याणिश्रेणयः श्रोण्यरण्या ।

पार्ष्णिश्लथौ शाल्मलिर्यष्टिमुष्टी योनीमुन्यौ स्वातिगन्धूतिवस्त्रः ॥

८४

मेधिमैधिमशी मधीपुधी ऋष्टिपाटलिजाटली ।

पुभ्रिस्तिभ्यशनी मणिः सुणिमौलिः केलिहलीमरीचयः ॥

८५

ह्रैवाखूककैन्धुसिन्धुमृत्युमन्ववद्वैर्वारुः । कन्दुः काकुः किष्कुर्वाहुगवेधू रौ गौर्भाः ॥

८६

इति पुञ्जीलिङ्गाः ।

पुंनपुंसकलिङ्गोऽब्जः शङ्के पद्मोऽब्जसंख्ययोः । कंसो पुंसि कुशो वर्हिर्वालौ ह्रीवैरकेसयोः ॥ ८७

द्वारपरः संशमे छेदे पिप्पलो विष्टरोतरौ । अन्दो धर्षे दरखासे कुकूलस्तुपपावके ॥

८८

धैरीवादपर्यङ्कधोजन्यतल्पौ तैपोधर्मवत्तानि माघोष्णहस्त ।

वटस्तुल्यतागोलभक्ष्येषु वर्णः सितादिस्वराद्यो रणे संपरायः ॥

८९

१. अथेकारान्ताः. २. अथोकारान्ताः. ३. अथ व्यञ्जानान्ताः. ४. 'एकदशशत' इत्यादिगणनायां चतुर्दशोऽङ्के.
५. अलेभ्रमरस्य नामानि. ६. अथ कान्ताः. ७. गान्ताः. ८. चान्ताः. ९. जान्ताः. १०. टान्ताः. ११. डान्ताः.
१२. णान्ताः. १३. तान्ताः. १४. यान्ताः. १५. दान्तः. १६. घान्तः. १७. पान्तः. १८. नान्तः. १९. यान्तः.
२०. रान्ताः. २१. लान्ताः. २२. शान्तः. २३. पान्तः. २४. यान्ताः. २५. अथ हस्तेकारान्ता यथाकामं टयन्ता
अपि. २६. अथोकारान्ताः. २७. ऐकारान्तः. २८. ओकारान्तः. २९. व्यञ्जानान्तः. ३०. यथासंख्येन.
३१. यथासंख्येन.

सैन्धवो लवणे, भूतः प्रेते, तमो विधुंतुदे । स्वदासौ कैस्वरे, कृच्छ्रं व्रते, शुक्रोऽग्निमासयोः ॥	९०
कर्पूरस्वर्णयोश्चन्द्र उडावृक्षश्छन्दे दलः । धर्मः स्वभावे हचको भूपाभिन्मातुलुङ्गयोः ॥	९१
पात्राले वाडयो बद्धः सीसे आमलकः फले । पिटैजङ्गलसत्त्वानि पिटकामांसजन्तुषु ॥	९२
मधुपिण्डौ सुरातन्वोर्नाम शैवालमध्ययोः । एकाद्रात्रः समाहारे तथा सैतककूलकौ ॥	९३
वैनीतकभ्रमरकौ मरको बलीकबल्मीकवल्कपुलकाः फरकव्यलीकौ । किजल्ककल्कमणिकस्यकावतङ्कवर्चस्कचूचुकतडाकतटाकतङ्काः ॥	९४
बालकः फलकमालकालका मूलकस्तिलकपङ्कपातकाः । कोरकः करकफन्दुकान्दुकाः नीकनिष्कचपका विशेषकः ॥	९५
शाटककण्टकटङ्कविटङ्का मक्षकमेचकनाकपिनाकाः । पुस्तकमस्तकमुस्तकशाका वर्णकमोदकमूपिकमुष्काः ॥	९६
चण्डातकश्रकरोचककञ्जुकानि मरितप्रापावककरण्डकतण्डकानि । आतङ्कशुकसरकाः कटकः सशुल्कः पिण्याकशर्करकहंसकशङ्खपुङ्गाः ॥	९७
नखमुखमधिककाङ्गः संयुगः पद्मारागो भगयुगमथ टङ्गोद्योगशृङ्गा निर्दाघः । श्लोकचकवचकूर्चार्धचूर्णच्छोच्छकच्छाः प्रैजमुटजनिकुञ्जौ कुञ्जमूर्जाम्बुजाश्च ॥	९८
ध्वजमलपञ्जकूटाः कालफूटारकूटौ कवटकपटखेटाः कर्पटः पिष्टलोष्टौ । नटनिकटकिरीटाः कर्षटः कुकुटाट्टौ कटपकुटविटानि त्र्यङ्कटः कोट्टकूटाः ॥	९९
कमठो वैरण्डखण्डपण्डा निगडाकीडनडप्रकाण्डकाण्डाः । कोदण्डतरण्डमण्डमुण्डा दण्डाण्डौ देहेर्वाग्वाणवाणाः ॥	१००
कार्पाषणश्रवणमक्रणकंकणानि द्रोणापराह्वचरणानि तृणं सुवर्णम् । स्वर्णव्रणौ वृषणभूषणवृषणानि भाणस्तथा किणरणप्रवणानि चूर्णः ॥	१०१
तोरणपूर्तनिकेतनिवाताः पारतमन्तयुतप्रयुतानि । क्ष्वेडितुमक्षतदैयतधृत्तैरावतलोहितहस्तशतानि ॥	१०२
श्रतोपवीतौ पलितो वसन्तध्वान्तायुतयूतधृतानि पुस्तः । शुद्धान्तवुस्तौ रजतो मुहूर्तैर्द्विभूषयूथानि धरूथगूथौ ॥	१०३
प्ररथं तीर्थं प्रोथंमैलिनदः ककुदः कुकुदाष्टापदकुन्दाः । गुददोहदकुमुदच्छदकन्दार्बुदसौधैर्मधोत्सेधकबन्धौ ॥	१०४
आद्वायुधान्यौपधर्मैन्धमादनप्रस्फोटना लग्नपिधानचन्दनाः । वितानराजादनशिभ्रयौवनानीनोदपानासनकेतनाशनः ॥	१०५
नलिनपुलिनमौना वर्धमानः समानौदन्दिनशतमाना हापनस्थानमानाः । धननिधनविमानास्ताडनस्तेनवस्था भवनभुवनयानोद्यानवातायनानि ॥	१०६

१. घने. २. नक्षत्रे ऋक्षम्. ३. यथासंख्येन. ४. यथासंख्येन. ५. जय कान्ताः. ६. खान्ताः. ७. गान्ताः. ८. धान्ताः. ९. चान्ताः. १०. छान्ताः. ११. जान्ताः. १२. टान्ताः. १३. ठान्ती. १४. डान्ताः. १५. दान्ताः. १६. णान्ताः. १७. तान्ताः. १८. गान्ताः. १९. दान्ताः. २०. धान्ताः. २१. नान्ताः.

अभिधानद्वीपिनौ निपानः शयनं लशुनरसोनगृह्णामानि ।

रालिनखलीनानुमानदीर्घाः कुणपकुतपावापनापशर्पाः ॥ १०७

सूपोडुपी विटपमण्डपशष्पवाणद्वीपानि विष्टपनिपौ शैफर्दिम्पमिम्थाः ।

जम्भः कुसुम्भककुभौ कलभो निभोऽभसंक्रामनंक्रमललामहिमानि हेमः ॥ १०८

उषामकामोद्यामाश्रमकुट्टिमकुसुमसंगमा गुल्मः । क्षेमक्षीमौ कैम्बलिवाद्यो मरेयतूर्प्यं च ॥ १०९

पूयाजन्यप्रमयसमया राजसूयो हिरण्यारण्ये संख्यं मलयवलगौ वाजपेयः कपायः ।

शल्थं कुल्यान्पयकविषयद्रोमयं फारिहार्यः पारावारातिस्तरशिररक्षेत्रचक्षोषवखाः ॥ ११०

अलिंजरः कूवरकूरवेरनीहारहिञ्जोरसहस्रमेढ्राः ।

संसारसीरी तुवरश्च सूत्रशृङ्गारपण्डान्तरकणपूराः ॥ १११

नेत्रं वक्षपवित्रपद्मसमरोशीरान्धकारा वरः केदारप्रवरी कुलीरभिशिरावाडम्भरो गह्वरः ।

क्षीरं कोटरचक्रसुक्रातिमिराङ्गारास्तुपारः शरः भ्राष्ट्रोपहराष्ट्रतक्रजठरार्द्राः कुञ्जरः पञ्जरः ॥ ११२

कपूरनूपुरकुटीरविहारवारफान्तारतोमरदुरोदरवासराणि ।

कासारकेसरकरीरशरीरजीरमञ्जीरक्षेत्रमुगंधरचञ्चप्राः ॥ ११३

धालधालपलभालपलालाः पल्लवः खलचपालविशालाः ।

शूलमूलमुकुलास्तलतैलौ तूलकुञ्जलतमालकपालाः ॥ ११४

कवलप्रवालवलशम्बलोत्पलोपलशीलशैलशकलाङ्गुलाञ्जलाः ।

कमलं मलं मुशलसालकुण्डलाः कललं नलं निगलनीलमङ्गलाः ॥ ११५

काकोलहलाहलौ हलं कोलाहलकङ्कालवल्कलाः । सौवर्चलधूमले फलं हालाहलजम्बालखण्डलाः ॥ ११६

लाङ्गलगरलाविन्द्रनीलगण्डवीगणाण्डवाः । उल्वः पारशवः पाश्र्वापूर्वत्रिविद्यताण्डवम् ॥ ११७

निष्ठेवप्रमीवशरावरारौ भावस्त्रीयशवानि । दैवः पूर्वः पल्लवनत्त्वौ पौशं कुलिशं कर्कशकोशौ ॥ ११८

आकाशकाशकणिशाङ्कुशशोर्षवेपोष्णीपाम्भरीपविपरोहिपमापमेपाः ।

प्रत्यूषपूपमथ कोपकरीपकर्षवर्षामिषा रैतुसेकथसचिकसाश्च ॥ ११९

कर्पास आसो दिवसावतंसवीतंसमांसाः पनसोपवासौ ।

निर्घासमासौ चमसांसकांसस्त्रेर्हानि वहाँ गृहगेहलोहाः ॥ १२०

पुण्याहदेहौ पटहस्तनूरुहो लक्षोर्दरिर्षाणुकमण्डलूनि ।

चाटुश्चदुर्जन्तुकशिष्वपुस्तथा जीवातुकुस्तुम्बुरुजानुसानु ॥ १२१

कम्बुः शङ्कुर्दोर्बेगुरुवास्तुपलाण्डु हिङ्गुः शिशुर्दोस्तितनुः सीध्वथ भूमा ।

वेम प्रेम ब्रह्म गरुक्षोम विहायः कर्माष्टीवत्पक्ष्मधनुर्नामहिञ्जी ॥ १२२

इति पुनपुसकलिङ्गा ।

१. पान्ताः. २. फान्दः. ३. वान्ती. ४. भान्ताः. ५. मान्ताः. ६. यान्ताः. ७. शन्ताः. ८. लान्ताः.
९. तालव्यादिरपि. १०. यान्ताः. ११. चान्ताः. १२. पान्ताः. १३. यान्तीः. १४. हान्ताः.
१५. धान्ताः. १६. अतरिकारान्तः. १७. अमोकारान्तः. १८. दोषशब्दस्य व्यञ्जनान्तस्यापि मध्ये पाठश्छन्दो-
नुरोधात्. १९. अथ व्यञ्जनान्ताः.

कीर्लीषयोर्नखं शुक्तौ विश्वं मधुक्रमौषधे । माने लक्षं मधौ कल्पं क्रोडाङ्गे तिनदुकं फले ॥ १२२

तरलं पवाग्धां पुष्ये पाटलं पटलं चपे । वसन्ततिलकं वृत्ते कपालं भिक्षुभाजने ॥ १२३

अर्थपूर्वपदो नावष्टयैकर्त्रेणतौ क्वचित् । चौरैरामनोज्ञायकञ्चैथानककशेरुके ॥ १२४

वंशिकवक्रोष्टिककैन्पकुब्जपीठानि नैक्तमयहितम् ।

रंशानं रसनाच्छोटैर्नशुभ्यं तुम्बं महोदयं कांस्यम् ॥ १२५

मृगव्यञ्जये च वणिज्यवीर्यनासैरमात्रापरमन्दिराणि ।

तमिस्रशखे नगरं मसूरलक्ष्मीरकादम्बरकौहलानि ॥ १२६

स्यालीकदल्यौ स्थलजालपिंसलागोलापुगल्पो वैडिशं च डैडि च ।

अलापुजम्बूङ्करूपःसरःसदारोदोचिपी दाम गुणि लयद्वतपद् ॥ १२७

इति श्रीनपुष्टकलिङ्गाः ।

स्वतस्त्रिलिङ्गः सरकोऽनुतर्पे शललः शले । करकोऽन्वोपले कोशः शिम्बाखड्गपिधानयोः ॥ १२८

जीवः प्राणेषु, केदारो वलजः, पवने रालः । वैहुलं वृत्तनक्षत्रपुरायाभरणाभिधा ॥ १२९

भैरवतक आमलकी हरीतकविभीतकौ । तारकाडकपिटकस्कुलिङ्गा विडङ्गवेटी ॥ १३०

पटः पुटो वटो वाटः कपाटशकटौ कटः । पेटो मूठः कुण्डमीडविधेणाम्भूषकैङ्कतौ ॥ १३१

मुस्तः कुंभैर्द्वैर्जुम्भैर्दाडिमाः पिठैरप्रतिसरपात्रकंदराः ।

नखरो वलूरो दरः पुरत्रञ्जः कुंभैलमृणालमण्डलाः ॥ १३२

नालप्रणालपटलार्गलशृङ्खलकन्दलाः । पूलावहेलौ कैलशकैटाहौ वैधि रेण्विषु ॥ १३३

इति स्वतस्त्रिलिङ्गाः ।

परलिङ्गो द्वन्द्वोऽशी, डैडिधो घाच्यवर्षेणमिति नियताः ।

अस्यारोपाभावे गुणवृत्तेराश्रयाद्बचनलिङ्गाः ॥ १३४

१. अर्चनावी अर्थनावम्, २. 'वैदग्ध्यं वैदग्धी, राजधानी राजधानम्, आस्थानी आस्थानम्' इत्यादयः.
 ३. मनोशाधन्तगणपतिकेयव्यैरदिग्ग्ये, येऽङ्कप्रत्ययपठत्वात्, 'चैरित्वा, चैरक्तिप्रति', मानोत्तरमित्ये, '५. अथ
 कान्ताः, ५. जान्ताः, ६. र्दान्ताः, ७. तान्त', ८. यान्ताः, ९. नान्ताः, १०. वान्तौ, ११. यान्ताः, १२. रान्ताः,
 १३. लान्ताः, १४. दान्ताः, १५. अयेकारान्त', १६. अधोकारान्तः, १७. अथ व्यञ्जनान्ताः, १८. द्वयी द्वयम्, चतु-
 ष्टयी चतुष्टयम्, १९. बहुलं लक्ष्यानुसारेण, २०. अथ कान्ताः, २१. गान्तौ, २२. टान्ताः, २३. टान्तः, २४. डान्तौ,
 २५. गान्तौ, २६. तान्तौ, २७. यान्तः, २८. दान्तः, २९. मान्तः, ३०. मान्तः, ३१. रान्ताः, ३२. लान्ताः,
 ३३. दान्तः, ३४. हान्तः, ३५. इकारान्तः, ३६. उकारान्तौ, ३७. अदी तत्पुत्रयो यथा—राजपुत्री, अर्धेपिप्पली,
 द्वितीयमिधा, मत्स्येवमादयः, ३८. देयैश्चतुर्थैकोऽर्धशब्दोऽन्ते यस्य स वाच्यलिङ्गोयथा—द्विजार्थः स्यः, द्विजार्थो
 यवागूः, द्विजार्थं यमः । डे(डे)ग्रहणात् धान्येनार्धो धान्यार्थं इत्येव । अर्धग्रहणात् कुण्डलहिरण्यमित्येव, ३९.
 अपत्यादयो नियतलिङ्गा यथा—अपत्यं दुहिता पुत्रश्च । रक्षः पुमान् स्त्री च । वेदाः प्रमाणम्, स्मृतयः प्रमाणम् ।
 विद्या गुणः सौर्ष्यं गुणः, ४०. गुणो विशेषणं प्रवृत्तिनिमित्तं तदाभ्यां वृत्तिर्षस्य तस्य विशेष्यवशाद्बचनं लिङ्गं च
 भवतः । प्रवृत्तिनिमित्तस्य गुणद्रव्यक्रियाभेदात्रैविध्यम् । गुणवाची शृङ्गः शृङ्गा शृङ्गम्, विद्वान् विदुषी विद्वत् ।

प्रकृतेर्लिङ्गवचने वाधन्ते र्वाधिकाः क्वचित् । प्रकृतिर्हरितव्यादिर्न लिङ्गमतिवर्तते ॥	१३५
वचनं तु खलतिकदिर्वर्द्धर्भालेऽति पूर्वपदभूता । स्त्रीपुंनपुंसकानां सह वचने स्यात्परं लिङ्गम् ॥	१३६
नान्ता संख्या ङतिर्युष्मदरमच स्युरलिङ्गकाः । पदं वाक्यमन्यपं चेत्यसंख्यं च तद्वद्गुलम् ॥	१३७
निःशेषनामलिङ्गानुशासनान्यभिसमीक्ष्य संक्षेपात् ।	
आचार्यहेमचन्द्रः समदृग्भदनुशासनानि लिङ्गानाम् ॥	१३८

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितं लिङ्गानुशासनं समाप्तम् ॥

द्रव्योपाधिः—दण्डी दण्डिनी दण्डि । क्रियोपाधिः—पाचकः पाचिका पाचकम् । इत्यादि । अस्तीति किम् । घवनाग्री योगात्तद्वार्यायामप्यारोपेऽप्याश्रयलिङ्गतैव प्रद्वस्य भार्या स एवायमित्यभेदोपचारेऽपि प्रष्टी । एव वरुणानी इन्द्रानी इत्यादयः ।

१. यथा—द्रष्टा कुटी कुटीरः, २. हरीतक्याः, फलानि हरीतक्यः, ३. खलतिकस्थादूरभवानि यनानि खलतिक यनानि, ४. बह्वर्था पूर्वपदभूता प्रकृतिर्वचन नात्येति । यथा—पञ्जालाः कुरवः, ५. स्त्रीपुंसयोः पुलिङ्ग यथा—स च द्रावी च सौ । स्त्रीनपुंसकयोर्नपुंसकम् । पुनपुंसकयोर्नपुंसकम् । स्त्रीपुनपुंसकाना नपुंसकम् ॥

॥ श्रीः ॥

अभिधानसंग्रहः ।

(११)

श्रीमज्जिनदेवमुनीश्वरविरचितः

अभिधानचिन्तामणिशिलोच्छः ।

- अहं बीजं नमस्कृत्य गुरुंणामुपदेशतः । श्रीहेमनामयालायाः शिलोच्छः कियते मया ॥ १
- सर्वाय इत्यपि जिने संभवः शंभवेऽपि च । श्रीसुव्रते मुनिरपि नेमौ नेमीत्यपीक्ष्यते ॥ २
- पष्टे गणेशे मण्डितपुत्रोऽपि कथितो बुधैः । मरुदेव्यपि विजेया युगादिजिनमातरि ॥ ३
- चक्रेश्वर्यामप्रतिचक्राप्यजितापिः कविभिरजितयत्वा ।
- श्यामा लक्ष्युतदेव्यपि सुतारिकोक्ता सुतारापि ॥ ४
- भद्रकूर्डद्रकरोऽपि श्रमणः श्रवणोऽपि च । भद्रं भन्द्रमपि प्राहुः प्रशस्तमपि कोविदाः ॥ ५
- प्रव्रज्यापि परित्रस्या शिष्योऽन्तेपदपि स्मृतः । इति प्रथमकाण्डस्य शिलोच्छोऽयं समाप्तितः ॥ ६
- व्योमयानमपि प्रोक्तं विमानं बुधर्षुगवैः । स्यात्समुद्रनवनीतं पेयूपमपि चामृतम् ॥ ७
- फथ्यन्ते व्यन्तरा वानमन्तरा अपि सूरिभिः । योतस्तथा पृष्णिमुष्णी प्रोक्ता रथमिधायकाः ॥ ८
- समुद्रनवनीतं च विदुश्चन्द्रमसं बुधाः । चन्द्रिका चन्द्रिमापि स्यादित्यला इन्वका अपि ॥ ९
- अनुराधाप्यनूराधा गुरुः सप्तर्षिजोऽपि च । सौरिः सौरोऽपि राहुस्तु प्रहृक्छोल इत्यपि ॥ १०
- अध्रपिशाचोऽपि तथा नाडिका नालिकापि च । रात्रौ यामयतीतुङ्गयौ निःसंपातो निशीथयत् ॥ ११
- तमः स्यादन्धतमसं वर्षाः स्युर्वरिषा अपि । खेऽन्तरीक्षं सांसृष्टरुमपि तत्कालजे फले ॥ १२
- मेघमाला कालिकापि वार्दलं चापि दुर्दिने । सूत्रामारीन्द्रे शतारः शतधारोऽपि चाशनी ॥ १३
- आश्विनेयौ स्वर्गवैद्यौ हर्षक्षोऽपि धनाधिपे । अजगवमजगवावमपि शंकरपन्थनि ॥ १४
- गौर्या दाक्षायणीश्वर्या नारायणे जलेश्वरः । कौमोदकी कौयोदकी आर्द्रशब्दौ त्रिषां मत्तौ ॥ १५
- कन्तुः कंदर्पे सिद्धार्थः सुगते परिकीर्तितः । अङ्गे व्याख्याविवाहा(दा)भ्यां प्रजतिरपि पद्ममे ॥ १६
- दधिपातो द्वादशाङ्गवां कल्याणेऽवन्ध्यमप्यथ । निन्दा गर्हा जुगुप्साप्याक्षारणा रतिगालितु ॥ १७
- समाख्यापि समाज्ञावदुंशतीवदुश्लपि । कल्यापि कल्या संभायां समाधिरपि कथ्यते ॥ १८
- घ्रीडः सूकामन्दाक्षं च हिमामूहापि चोहवत् । तन्द्रिस्तन्द्री च निद्रापापेहंप्रथमिकापि च ॥ १९
- अहंपूर्विकायां केलीकिलोऽपि स्याद्विदूषके । मार्पयन्मारिपोऽर्पानि शिलोच्छो देवकाण्डगः ॥ २०

१. 'भद्रोऽपि' इत्यभिधानचिन्तामणिः. २. 'पृष्णिरित्यने' इत्यभिधानचिन्तामणिः. ३. 'वाहुलकादीपेते-अ-
न्धातममित्यपि' इत्यभिधानचिन्तामणिः. ४. 'अहमपिशा च' इत्यभिधानचिन्तामणिः.

स्तनंधये स्तनपद्म क्षीरपद्माभिधीयते । तारुण्यं स्यादौवनिका दशमीस्थो जरत्तरः ॥	२१
कवितापि कविः स्यात्कृतकर्मणि कृतकृत्यकृतिकृतार्थाश्च ।	
कुटिलाशयोऽपि कुचरोऽन्धजडशटेऽप्यप्यनेडमुकस्तु ॥	२२
वैदन्वौ पृथगित्यन्ये दानशैलप्रियंवदौ । मूर्खे यथोद्गतोऽपीभ्ये श्रीमानपि बुधैः स्मृतः ॥	२३
विवधिकवीवधिकावपि वैयधिके प्रतिचरोऽपि भूले स्यात् ।	
संमार्जेको बहुकरे बहुपान्याजैक इतीप्यते च परैः ॥	२४
विहङ्गिकायां च विहङ्गमाप्यपौरुष्वेदेहिके । और्ध्वदैहिकमप्याहुरनृजौ शण्ठ इत्यपि ॥	२५
मायाविमायिकौ-धूर्ते कपटे तूपधा मता । चौरश्चोरोऽपि विज्ञेयः स्तेयं सैन्यमपीप्यते ॥	२६
दाने प्रादेशनमपि क्षमा स्यात्क्षान्तिरित्यपि । क्रोधनः कोपनस्तृष्णकृ पिपासितोऽपि कथ्यते ॥	२७
भक्षकः स्यादाशरोऽपि मार्जितापि च मार्जिता । पेयूपमपि पीयूषं कूचिकापि च कूचिका ॥	२८
द्रप्से द्रप्पमपि प्रोक्तं विजिपिलं च पिच्छिले । व्यपे त्रिकटुके जग्धौ जमनं जवनं तथा ॥	२९
आघ्राणोऽपि भवेत्सृष्टौ शौष्कलः विशिताशिति । मनोराज्यमनोगव्यावपि स्यातां मनोरथे ॥	३०
कामुके कमनोऽपि स्यादाक्षारितोऽपि दूषिते । संशयालुः सांशयिको जागरितापि जागरी ॥	३१
पूजितेऽपचायितोऽपि तुन्दिभोदरिकावपि । तुन्दिलो न्युब्जोऽपि कुब्जे खलतोऽप्यैन्द्रलुप्तके ॥	३२
पामरोऽपि कन्धुरोऽतीसारक्यप्यतिसारकी । कण्डूतरपि खर्जूतिर्विस्फोटो पिठके स्मृतः ॥	३३
कौठे मण्डलकमपि गुदकीलोऽपि वाशैसि । मेहः प्रमेहवदोऽपुर्वेदकोऽपि चिकित्सके ॥	३४
आपुष्मानपि दीर्घायुः कथ्यतेऽथ परीक्षकः । स्यादाक्षपाटलिकोऽपि पारिवद्योऽपि सम्भवत् ॥	३५
स्युर्नैमित्तिकनैमित्तमौहूर्ता गणके लिपौ । लिखितापि मन्दी मेला कुलिके कुलकोऽपि च ॥	३६
अष्टापदे बुधैः शारिफलकोऽपि निगद्यते । मनोजवस्ताततुल्ये प्रभविष्णुरपि क्षमे ॥	३७
जाद्विके जह्वाकरोऽपि चानुगोऽप्यनुगामिनि । पर्येषणांपासनापि शुश्रूषायामधीयते ॥	३८
आतिथ्योऽप्यतिथौ कुल्येऽभिजो गोत्रे तु संततिः । महैला घोषिता च स्त्री तरुणी युवतीत्यपि ॥	३९
खवासिनी चरिण्टी च चिरण्टी च चरण्ट्यपि । वधूत्यां परत्यां करास्ती गेहिनी सहधर्मिणी ॥	४०
सधर्मचारिणी चापि सुपायां तु वधूत्यापि । प्रेमवत्यापि कान्तायां पणिमाहो विबोद्धरि ॥	४१
परिणेतोपपन्नता च यौतके दाप इत्यपि । दिधीपूर्वेधिपूर्वावत्पत्नी जीवत्पतिः समे ॥	४२
तुल्ये अभीरानिर्वीरे श्रेवणाश्रवणे तथा । रण्डापि विधवा पुणवती स्यात्पुष्पितापि च ॥	४३
पुधे कुत्तममप्युक्तं पशुधर्मोऽपि मोहने । सहोदरे सगर्भोऽपि स्यादग्रजवदप्रिमः ॥	४४
शण्ठः शठः पण्डुरपि ह्रीवो माता जनित्यपि । चिहुरा अपि केशाः स्युः कर्णः शब्दग्रहोऽपि च ॥	४५
नेत्रं विलोचनमपि सूकणीसूकणी अपि । दाढिका द्राढिकापि स्यात्कपोणिस्तु कफोणिवत् ॥	४६
कूपरे कुर्वरः सिंहतले संहृतलोऽपि च । चलुकोऽपि चलौ मुक्ते स्यादाण्डः पेलकोऽपि च ॥	४७
पत्मादङ्घ्रिश्च चरणे कीकसं हङ्घमित्यपि । कपालं शकलमपि घृष्टास्फमि कशाशुका ॥	४८
मज्जायामस्थितेजोऽपि नाडीषु नाडिनाटिके । शिह्वाणकोऽपि शिह्वाणः स्तुणीका स्तुणिकापि च ॥	४९

१. 'दानशीलप्रियवाचो वदान्यौ पृथक्' इत्यभिधानचिन्तामणिः. २. 'कुण्डयस्वङ्गम्' इत्यभिधानचिन्तामणि-
स्थव्युत्पत्त्या द्वितीयान्तं लभ्यते. ३. 'आयुर्वेदिकः' इत्यभिधानचिन्तामणिः. ४. 'सुणीका, सुणिका' इत्यभिधान-
चिन्तामणिः.

- कूटयक्षे पाशयन्त्रं समौ चाण्डालपुङ्गवौ । इति तृतीयकाण्डस्य शिलोऽऽऽयं समर्पितः ॥ ८२
- रत्नमती भुवि दिवस्पृथिव्यावपि रोदमी । माणिवन्धं माणिसन्तं सैन्धवे वसुके वसु ॥ ८३
- दङ्कनपङ्कण उपावर्तनं चापि न वृत्ति । जङ्गलः स्याज्जाङ्गलोऽपि मालवन्मालको मतः ॥ ८४
- पत्तने पट्टनमपि कुण्डिने कुण्डिनापुरम् । स्वात्कुण्डिनपुरमपि विपणौ पण्यवीथिका ॥ ८५
- सुरङ्गायां संधिरपि गृहे धाममपि स्मृतम् । उपकार्योपकार्यापि प्रसादे च प्रसादनः ॥ ८६
- शान्तीगृहं शान्तिगृहे प्राङ्गणं लङ्गणं मतम् । कपाटवत्कवाटोऽपि पशुद्वारं ज्वलङ्किता ॥ ८७
- कुसूलवत्कुशलोऽपि संपुटे पुट इत्यपि । पेटायां स्यारोटकोऽपि पेडापि कृतिनां मते ॥ ८८
- पवन्यपि समूहिन्यामयोनिं मुशलं विदुः । कण्डोलेके पिटकोऽपि चुल्यामन्तीति कथ्यते ॥ ८९
- राजः राजाहोऽपि मथि विष्कम्भो कटकोऽस्य तु । अगोऽपि पर्वते क्रौंचः क्रौंचवन्मन्पते ध्रुवैः ९०
- कषत्रव्यपि खटिन्यां स्यात्ताम्रमौदुम्बरं विदुः । शातकुम्भमपि स्वर्णं पारदश्चपलोऽपि च ॥ ९१
- रसजातं रसाश्रयं च तुल्ये दार्यैरुत्सोद्वये । गौक्षिके वैष्णवोऽपि स्याद्रोषिचं हरितालके ॥ ९२
- मनःशिलायां नेपाली शिला च सुधियां मता । शृङ्गारमपि सिन्दूरे कुरुधिन्दे तु हिङ्गुलः ॥ ९३
- बोली गौपरसोऽप्युक्तो रत्नं माणिक्यमित्यपि । पद्मारागे शोणिरत्नं वैराट्टो राजपट्टवत् ॥ ९४
- नीलमणौ महानीलं कमन्धमपि वारिणि । धूमिकाधूमजहिषो धूमयो महिकाः समाः ॥ ९५
- अकूवारोऽपि जलधौ मकरालय इत्यपि । निम्नगाथां ह्यादिनी स्याज्जह्नुकन्यापि जाह्नवी ॥ ९६
- कनिन्दपुत्री कालिन्दी रेवा मेकलकन्यका । चन्द्रभागा चन्द्रभागा गोमती गौतमीत्यपि ॥ ९७
- चक्राण्यपि पुटभेदाः पङ्के विरलह इत्यपि । उद्धातनोद्धातने च घटीयक्षे प्रकीर्तिते ॥ ९८
- सरसनाडागस्तटाकोऽप्यथ तल्लक्ष्य पत्तने । आशयाशशुम्भवार्धिर्यैहिरुधदमूनसः ॥ ९९
- अमौ क्षणप्रभा विशुद्धन्धवाहसदागती । वायौ चरणपेऽपि टुक्चक्चचा स्तनके पुनः ॥ १००
- शुलुङ्गुलुङ्गुयौ मारुन्दरसालावपि चूतवत् । किंकिराते कुरुण्टककुरुण्टकावपि स्मृतौ ॥ १०१
- कर्कन्धूरपि कर्कन्धौ ह्रस्वादिश्वाटरूपकः । वाशा च रंभुहिः सुहापि पियालोऽपि प्रियालयत् ॥ १०२
- नार्यङ्गोऽपि च नारङ्गोऽक्षे त्रिभेदक इत्यपि । भवेत्समालस्तापिच्छो निर्गुण्डी सुन्दुवारयत् ॥ १०३
- जपा जवा मातुलङ्गो मातुलिङ्गोऽपि कीर्तितः । धचूर इव धचूरो वंशस्त्वक्सार इत्यपि ॥ १०४
- हीरेरं केदासल्लिपयोपैः स्मर्यते ध्रुवैः । पद्मजिन्यां कमलिनी कुमुदिनी कुमुद्वती ॥ १०५
- यिसप्रसूनं कमले कुमुत्कुमुदवन्मतम् । शेपालं च जलनीली सावीनोऽपि सतीनयत् ॥ १०६
- कुल्मासवरकुल्मापोऽपि गोधुका गर्गधुका । कणिसं कनिदां रिद्धे धान्ये तानासितं मतम् ॥ १०७
- हालाहलं हालहलं मुस्तायां मुस्तकोऽपि च । कृमिः क्रिमिरपि गण्डुपदः किंचुदुकोऽपि च ॥ १०८
- शम्भुका अपि शम्भुका वृश्चिको व्रुत इत्यपि । भसलो गधुकरोऽप्यी पिषो निचः करिः करी ॥ १०९
- व्यान्तो व्याद्योऽप्यीपजालोऽप्युपवद्योऽपि शयरा । दृक्कले निगलोऽप्युद्ध कक्षा कक्ष्यापि वादिह्ये ११०
- वाह्रीकोऽपि वसवनामे यन्त्रिनं च खट्विनयत् । मार्यो पुष्टे गोपती तु शंख इत्यर इत्यपि ॥ १११
- रथीरी रथूपि कपदे फफुरकपुदमित्यपि । नैचिकं नैचिकी च स्यान्मालिनी वालगभिणी ॥ ११२
- पवित्रं गोमये जागे शम्भोऽथ भयकः शुनि । मेरमा देयशुन्यां च यमरथोऽपि सैन्धवे ॥ ११३
- परिन्द्र इव पारिन्द्रः शम्भेऽष्टापदोऽपि च । शृगान्तरशृगान्तोऽपि प्ररगः प्ररगोऽपि च ॥ ११४
- वातापुरपि वातायुन्दरगोऽपि च मृषके । हीकुर्वन्निटानोऽपि गोकर्णोऽपि भुभंगमे ॥ ११५

जलव्यालेऽर्लागर्दोऽपि शेषः स्यादेककुण्डलः । आशीराशी च द्वंप्रायां निर्मोके निलयन्यपि ॥ ११६
 पतत्री पत्रत्रिरपि पिच्छं पिच्छमपि स्मृतम् । परपुष्टान्धभृती च पिके वहिणि वहिणः ॥ ११७
 वायसे वलिपुष्टोऽपि द्रोणोऽपि द्रोणकाकनत् । सारसा लक्ष्मणी कौशा कुशा चापे दिविः किक्कीः ११८
 निकिदीविरपि प्रोक्तद्विभे टीटिमोऽपि च । कलविङ्के कुलिङ्गोऽपि दाल्यूहे कालकण्ठकः ॥ ११९
 दाल्यूहोऽपि बलाका च धकेवर्धिसकण्ठिका । मेधाव्यपि शुके तैलपायिकायां निशादनी ॥ १२०
 कपोते वारावतोऽपि मत्स्ये मच्छोऽथ तन्तुणे । स्मृतो वरुणपाशोऽपि नक्तो शङ्कुमुखोऽपि च ॥ १२१
 उहारः कूर्म इलेप तिर्यक्काण्डः शिलोच्छ्रितः ॥ १२२

नारकास्तु नैरयिकाः पाताले तु तलं रसा । इति पथमकाण्डस्य शिलोच्छ्रोऽयं समाधत्तः ॥ १२३

जीवोऽपि चेतने जन्तौ प्राणी जन्मोऽपि जन्मनि । जीवातुर्जीवितेऽथायुः पुंसुदन्तोऽपि चायुषि ॥ १२४
 संकल्पे स्याद्विकल्पोऽपि मनो नेन्द्रियमप्यथ । शर्म सौख्यं पीडा बाधा चर्चा चर्चोऽपि कथ्यते ॥ १२५
 विप्रतीक्षारोऽनुशयेऽथार्थो अपीन्द्रियार्थवत् । सुसीमस्तु सुधीमोऽपि ककवटे सक्खटोऽपि च ॥ १२६
 जरटे जरटोऽम्लेऽम्बलो रावो एव इव स्मृतः । निपादो निपथो गर्जो गर्जो मद्रोऽपि मन्द्रवत् १२७
 आकरो निकरे युग्मे अकुटोऽथ कनीयसि । कनिष्ठं विप्रहः शब्दप्रपञ्चे निखिले पुनः ॥ १२८
 स्यान्निःशेषमनूनं च खण्डलं चापि खण्डवत् । मलीमसे कल्मषं च निकृष्टे यावपरपसी ॥ १२९
 लडहं रमणीयं च रम्ये मिले सदातनम् । शाश्वतिकं च नेदीप इत्यन्तिकतमे स्मृतम् ॥ १३०
 एकाकिन्यवगणोऽपि प्रागप्यादौ प्रकीर्तितम् । मध्यमे मध्यर्दिने च निरर्गलमनर्गले ॥ १३१
 बहुरूपप्रपन्नानाविधाः पृथग्विधे । शम्पाः शम्पो व्यवच्छिन्ने छादितं पिहितेऽपि च ॥ १३२
 प्रकाशिते प्रादुष्कृतमवज्ञायामसूक्षणम् । बुधैरवमनानावगणने अपि कीर्तिते ॥ १३३
 अन्दोलनमपि मेङ्गायोदलमप्युदञ्चितम् । भिदा भिद्योदितमपरितेऽथाङ्गीकृते पुनः ॥ १३४
 कक्षीकृतं स्वीकृतं च चिच्छ्रे छातमपि स्मृतम् । प्राते त्रिन्नं विस्मृते च भवेत्प्रस्मृतमित्यपि ॥ १३५
 अटाटाट्वा पर्यटनमानुपूर्वमनुकमे । परीरम्भोऽपि संश्लेषे स्यादुद्गाताऽप्युपक्रमे ॥ १३६
 जातो जातमपि स्वर्धो संवर्षोऽप्यथ विज्रिया । विकारो विकृतिश्चापि विलम्बस्तु समर्पणम् ॥ १३७
 दिष्टथा समुपजोषं सर्वदा सदा संनत् सनात् । निर्भरे च स्वती हेती येन तेन च कीर्तितौ ॥ १३८
 अहो संबोधनेऽपीति पष्ठ काण्डः शिलोच्छ्रितः ॥ १३९

वैक्रमेऽध्दे त्रिवरिचन्द्रमित्ते (१), राधायपक्षतौ । मन्धोऽयं वटभे श्रीमज्जिनदेवमुनीश्वरः ॥ १४०

इति हैमनाममालायाः शिलोच्छ्रः समाधत्तः ।

विज्ञापनम् ।

प्राप्तकोषाः ।

अमरसिंहः—नामलिङ्गानुशासनम्, केशवः—कल्पद्रुः, जिनदेवमुनीश्वरः—अभिधानचिन्तामणिशिलोच्छः, दुर्गादासः—शब्दार्णवः, धनंजयः—प्रमाणनाममाला, पुरुषोत्तमदेवः—एकाक्षरकोषः, विंकाण्डशेखरः, द्विरूपकोषः, शब्दभेदप्रकाशः, हारावली, भरतसेनमल्लिकः—द्विरूपकोषः, महीदासः—मातृकानिघण्टुः, महाक्षपणकः—अनेकार्थव्यनिमज्जरी, महादेवः—अप्ययकोषः, महेश्वरः—विश्वप्रकाशः, शब्दभेदप्रकाशः, मेदिनिकरः—नानार्थशब्दकोशः, यादवः—वैजयन्ती, वररुचिः—लिङ्गविशेषविधिः, विश्वशंभुः—एकाक्षरीनाममाला, वेणीदत्तः—पञ्चतन्त्रप्रकाशः, शाश्वतः—नानार्थसमुच्चयः, शिवरामः—लक्ष्मीनिवासः, हरिदत्तः—गणितनाममाला, हलायुधः—अभिधानरत्नमाला, हर्षकीर्तिः—शारदीयनाममाला, हेमचन्द्रः—अनेकार्थसंग्रहः, अभिधानचिन्तामणिः, अभिधानचिन्तामणिपरिशिष्टम्, निघण्टुशेषः, लिङ्गानुशासनम्.

अप्राप्तकोषाः ।

अगरस्तः—शब्दसंग्रहनिघण्टुः, अजयपालः—नानार्थसंग्रहः, अप्ययदीक्षितः—नामसंग्रहमाला, अमरसिंहः—एकाक्षरनाममाला, अदिनापकविवर्गः—कविजनसेवधिः, कालिदासः—प्रयुक्तपदमञ्जरी, काशिनाथः—शब्दार्णवः, केशवः—लघुनिघण्टुवारः, क्षेमेन्द्रः—लोकप्रकाशः, गदसिंहः—अनेकार्थव्यनिमज्जरी, गोविन्दायः—शब्दमाला, गोवर्धनः—नामावली, गोविन्दशर्मा—शब्दसागरः, चक्रपाणिदत्तः—शब्दचन्द्रिका, जटाधराचार्यः—अभिधानतन्त्रम्, जैमिनिः—निघण्टुः, तीर्थस्वामी—कोमलकोशसंग्रहः, त्रिविक्रमाचार्यः—गीर्वाणभाषाभूषणम्, दण्डनाथः—नानार्थरत्नमाला, दुर्गः—नाममाला, देयकीनन्दनः—वैष्णवाभिधानम्, धरणिदासः—नानार्थसमुच्चयः, धर्मराजः—कविजीवनम्, नत्तिकरकविः—बालप्रबोधिका, नन्दनभट्टाचार्यः—वर्णाभिधानम्, नरसिंहपण्डितः—पञ्चनिघण्टुः, नारायणदासः—राजवल्लभः, नृसिंहमुनि—रत्नकोषः, पद्मानाथः—शूरिप्रयोगः, पुण्डरीकविठ्ठलः—शीघ्रशोभिनीनाममाला, पुरुषोत्तमदेवः—वर्णदेशनम्, पृथ्वीधराचार्यः—रत्नकोषः, चाणक्यः—शब्दचन्द्रिका, घासिंहकेयमिश्रः—निघण्टुकैकाध्यायः, विरुणः—त्रिरूपकोषः, भार्गवाचार्यः—नामसंग्रहनिघण्टुः, भोजः—नाममाला, मङ्गलः—मङ्गलकोषः, मधुरेशः—शब्दरत्नावली, मधुरः—पदचन्द्रिका, महीपः—अनेकार्थविलोकः, शब्दरत्नाकरः, माधवः—एकाक्षरनिघण्टु, मुरारिः—मुद्रसिद्धपदमञ्जरी, रत्नमालाकरः—आयुर्वेदपर्यायरत्नमाला, रत्नासः—शब्दार्थनिर्णयः, रामः—कविदर्पणनिघण्टुः, रामशर्मा—उणादिकोशः, रामेश्वरः—शब्दमाला, रूपचन्द्रः—रूपमञ्जरीनाममाला, वरदराजः—नाममातृकानिघण्टुः, वररुचिः—पेद्रनिघण्टुः, वल्लभः—कविमञ्जरी, वामनभट्टः—शब्दरत्नाकरः, विक्रमादित्यः—कविरीपिकानिघण्टुः, विठ्ठलाचार्यः—शब्दचिन्तामणिः, विश्वनाथः—कोषकल्पतरुः, वैद्यः—शब्दार्थकल्पतरुः, शाब्दिकविद्वत्कविप्रमोदकः, वेदान्ताचार्यः—दशदीपनिघण्टुः, शंकरः—संपत्तिनाममाला, शिवदत्तः—शिवकोषः, श्रीहर्षः—द्विरूपकोषः, श्रेयार्थसंग्रहः, सदाचार्यः—एकाक्षरनिघण्टुः, सातेश्वरः—लिङ्गप्रकाशः, सार्वभौममिश्रः—भुवनप्रदीपिका, सुन्दरगणिः—शब्दरत्नाकरः, सोमभवः—अनेकार्थविलोकः, सौभरिः—एकाक्षरनाममाला, द्रव्यशरणांशमाला.

एतद्भिः। अमरदत्त-काव्य-गङ्गाधर-चन्द्रगोमि-तारपाल-दामोदर-धर्मदास-धोपालित-भागु-
 रि-भोगीन्द्र-मङ्कल-मार्तण्ड-रन्तिदेव-रभसपाल-राजशेखर-रुद्र-वाग्भट-वाचस्पति-नामन-
 विक्रमादित्य-विश्वरूप-व्याडि-शुभाङ्क-सज्जन-साहसाङ्ग-हृदयन्द्र-हर-इत्यादिकृताः कोपाः, अमर-
 माला-असालतिप्रकाश-आनन्दकोप-एकवर्णसमूह-एवाशरकोप-उत्पलिनी-ऊर्णयियेक-कल्पतप्तकोप-महाभिषा-
 न-जकारभेद-दण्डिकोप-धन्वन्तरिनिघण्टु-नक्षत्राभिधान-नानार्थमञ्जरी-पत्रकोप-वकारभेद-रीजकोप-बृहदम-
 रकोप-महाखण्डनकोप-राजकोपनिघण्टु-लिङ्गप्रकाश-वर्णप्रकाशकोप-धात्प्रयत्नकोप-शब्दतरङ्गिणी-शब्ददीपि-
 का-शब्दरत्नसमुच्चय-शब्दसारनिघण्टु-संसारवर्त-सकलप्रत्ययदीपिका-सकारभेद-सजीवनी-सन्मुत्तृप्तिनिघण्टु-स-
 रसशब्दसरणि-सरस्वतीनिघण्टु-साध्यकोप-सारस्वताभिधान-हनुमन्निघण्टु प्रभृतय कोपाश्च सन्तीति श्रूयते । ते येषां
 सञ्जनानां समूहे सन्ति, ते तेषां प्रेषणेनास्मानुपकुर्वन्वित्त्वर्ध्व्येना

अभिधानसंग्रहकर्तृणाम् ।

अभिधानसंग्रह ।

५१

प्राचीन सस्कृत ग्रन्थों के उद्धारका कार्य आजकल चारों ओर बड़ी धूमधामसे चल रहा है, यह अत्यन्त आनन्दकी बात है। तौभी सस्कृतभाषाज्ञान के मुख्य साधन प्राचीन कोषों की ओर जितना लक्ष्य होना चाहिये उतना नहीं है। सस्कृत कोष सब श्लोकबद्ध होने के कारण कण्ठस्थ रह सकते हैं। और अरसर पर उनसे श्लोकों की सत्य स्मृति होती है। इसलिये प्रायेण सस्कृताभिमानी पुरुष कौं कोषों का मूत्रह अवश्य कर्तव्य है। प्राचीन प्रधान वाप छंपन है यह लोकप्रसिद्धि है। परन्तु उन में कईका तो आजकल नाममात्र ही कोष रह गया है। और जा कश्चित् उपलब्ध होते हैं उन के उद्धार करनेका भी यदि यत्न न किया जायगा तो उाधे भी स पर नष्ट होजाने का विशेष सम्भव है यह समझ कर, हमने बड़ यत्न कइएक कोषों का समूह आनवन्त किया है, और अवशिष्ट कोषों की प्राप्ति के लिये भी यत्न कर रहे हैं। परन्तु इनकी प्रतीक्षा न कर्के साप्रत जितने उपलब्ध हैं उनकोही सब के उपयोग के लिये छापकर प्रसिद्ध करना, और यही क्रम आगे भी प्रवृत्त रखना, ऐसा निश्चय किया है। यह सब कोष युगपत् एवहा पुस्तक में छापि तो काल बहलन लगीगा, और पुस्तक भा बहुत बडा हो जायगा, और उसके अनुस्य मूय भी अत्रिन् होगा। इस लिये प्राहजों के सौकर्यार्थ एसा नियम किया है कि जिस कोष के छापने का आरम्भ करें, उस कौं समाप्त करके ही खण्ड प्रकट करें। यदि छोटे छोटे कोष हों तो एक खण्डमें दो तीन रखें। पुस्तक उत्तम कामदके ऊपर सुन्दर छापी जायगी। जैसे जैसे ग्रन्थ तयार होंगे वैसी वैसी उस उप समयपर सूचना दी जायगी। प्रायेण कोष के पृष्ठाङ्क पृथक् पृथक् रहेंगे।

इस नियम के अनुसार प्रथम और द्वितीय खण्ड छप कर तयार है। प्रथम खण्ड में अमरसिंहकृत 'नामलिङ्गानुशासन (अमरकोष)', और उसी का परिशिष्ट पुरुषोत्तमश्रेयकृत 'त्रिकाण्डशेष', और 'हारावली', 'एकाक्षरकोश' और 'द्विरूपकोश' ये पांच कोष सपूर्ण आये हैं। कीमत १ रुपया। आर टपालखर्च २ आने है।

द्वितीयखण्ड में हेमचन्द्रकृत 'अभिधानचिन्तामणि', 'अभिधानचिन्तामणिपरिशिष्ट', 'अनेकार्थममल', 'निघण्टुशेष' और 'लिङ्गानुशासन' ये पांच कोष और जिनदेवमुनीश्वरकृत 'अभिधानचिन्तामणिशिरोष्ठ' ये एक कोश सपूर्ण आये हैं। कीमत १। रुपया। और टपालखर्च ३ आने है।

तृतीयखण्ड में महेश्वरकृत 'विश्वप्रकाश' और 'शब्दभेदप्रकाश' ये दो कोश आनेवाले हैं।

चिन धों यह पुस्तकें लेनी हों ये अपने नाम और मूय भेनें त्रि पुस्तकें तयार होते ही भेजोयें शिक पडे।

तुकाराम जायजी ।

'निर्णयसागर' छापेखाने के मालिक ।

अभिधानसंग्रह ।

प्राचीन संस्कृत ग्रन्थांचा जीर्णोद्धार करण्याचें काम सांप्रत चोहों रुडे मोठ्या सपाच्यानें चालू झालें आहे हा मोठ्या आनन्दाची गोष्ट होय । तथापि त्या ग्रन्थातीव ज्ञानाच्या प्राप्तीच्या उच्चतम साधन असे जे प्राचीन शब्दकोश, त्या रुडे जितके लक्ष लागवें, तितके अद्यापि लागले नाहीं । हे कोश पद्यरूप असल्यामुळे मुबोद्धत करण्याचा फार सोईवार असून, पाहिजेल तेव्हां स्फुटि उत्पन्न करण्याचा फार चांगले असतात तेव्हा अशा ग्रन्थाचा समग्र करणे हें, संस्कृतनाभिमाना प्रत्येक गृहस्थाचें कर्तव्य होय । लोकवार्तेकरून हे कोश छप्पत्र आहेत असे समजते । तथापि त्यातील बरेच सापत नामशेष झाले आहेत । यास्तव, स जे उपलब्ध आहेत त्यांच्या उद्धाराकडे जर कोणाचे लक्ष लीकर न पोंचलें, तर तेही नष्ट होऊन जाण्याचा फार मभव आहे हें जाणून, आह्मी मोठ्या प्रयत्नांनी त्यातील बहुतेक कोशांचा समग्र वेळ आहे, आणि राहिलेला इतर कोशांच्या प्राप्त्यर्थ यत्न चालविला आहे । तथापि त्या सर्वांची वाट पहात न राहता, सांप्रत जितके उपलब्ध आहेत, तितकेच आमी सर्वांच्या उपयोगास्तव छापून प्रसिद्ध करवें, आणि तोच क्रम पुढें चालू ठेवावा, असा निश्चय केला आहे । एकनाली एकाच पुस्तकामध्ये हे छापिल्यास, काळ फार लागेल, ग्रन्थही अजड होईल, आणि तदनुसरुप किंमतही भारी होईल । म्हणून प्रत्येकाच्या सोईकरिता असा वेत केला आहे की, जो कोश हांनी ध्यावाचा, तो एका खेपेस पुरा करावाच अर्पुर्ता ठेवावाचा नाहीं । ग्रन्थ लहान असल्यास, दोन, तीन, किंवा अधिक पुरे ग्रंथ घेऊन त्याचें एक पुस्तक करावाचें । पुस्तकें चांगल्या कागदावर सुरेख छापिलीं जातात । जवजसे ग्रन्थ तयार होई जातात तसतशी त्यापेयीं वेळध्यावेचीं सूचना देण्यात येईल । प्रत्येक कोशाच्या छपाचा क्रम वेगवेगळा येईल ।

या नियमाला अनुसरून याचें प्रथम आणि द्वितीय खण्ड छापून तयार झालें आहे । प्रथम खण्डात अमरसिंहकृत 'नामनिज्ञानुशासन (अमरकोश)', आणि त्याचेंच परिशिष्ट पुरुषोत्तमदेवकृत 'त्रिनाण्डशेष', आणि 'हारावली', 'एकाक्षरकोश' आणि 'द्विरूपकोश' हे पाच कोश संपूर्ण आले आहेत । किंमत १ रुपया । टपालखर्च २ आणे ।

द्वितीय खण्डामध्ये हेमचन्द्रकृत 'अभिधानचिन्तामणि', 'अभिधानचिन्तामणिपरिशिष्ट', 'अनेकार्थसंग्रह', 'निघण्टुशेष' आणि 'लिङ्गानुशासन' हे पाच कोश आणि जिनदेवमुनीश्वरविरचित 'अभिधानचिन्तामणिशिलोच्छ' हा एक कोश इतके आले आहेत । किंमत १ रुपया । टपालखर्च २ आणे ।

तृतीय खण्डामध्ये महेश्वरकृत 'विश्वप्रवाश' आणि 'शब्दभेदप्रकाश' हे दोन कोश यावयाचे आहेत । त्या बाणात ही पुस्तके ध्यावयाचीं असतील त्याहीं आपली नावे आणि वर्गणी आमचे रुडेस पाठवानीं हाणजे पुस्तकें तयार होताच त्यांकडे पाठविण्यास ठीक पडेल ।

तुकाराम जाचजी ।

'निर्णयसागर' छापरात्याचे मालक ।

१. दुसरीकडे दिलेल्या यादीवरून हे कोश उपवापेसाठी अधिक आहेत असे दिसत येईल ।